

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**AİLE İLİŞKİLERİNİN ÇOCUK SUÇLULUĞU ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ: DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Halim TOĞA**

**Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR

Haziran 2021

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**AİLE İLİŞKİLERİNİN ÇOCUK SUÇLULUĞU ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ: DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Halim TOĞA (187203024)

**Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET**

Bu tez 03/06/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Prof.Dr. Fethi GÜNGÖR	☒ Kabul	☐ Düzeltilme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç.Dr. Yeliz OKAY	☒ Kabul	☐ Düzeltilme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr.Öğr. Üyesi Yasin AKYILDIZ	☒ Kabul	☐ Düzeltilme	☐ Ret	

**LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS
İNTİHAL YAZILIM RAPORU**

BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: AİLE İLİŞKİLERİNİN ÇOCUK SUÇLULUĞU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:
DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 106 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 20/05/2021 tarihinde aşağıda ismi yazılı danışmanım tarafından şahsıma iletilen **Turnitin** intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %6'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukukî sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI	: Halim TOĞA
Öğrenci Numarası	: 187203024
Anabilim Dalı	: Sosyal Hizmet
Programı	: Sosyal Hizmet
Türü	: Yüksek Lisans Tezi

Prof.Dr. Fethi GÜNGÖR
Danışman

ÖNSÖZ

Yüksek lisans araştırmam boyunca desteğini esirgemeyen, çalışmamın her aşamasında paylaşımlarıyla destekleyen, katkılarda bulunan tez danışmanım Sayın Prof.Dr. Fethi Güngör’e çok teşekkür ederim. Çalışmaya katılan, bana evlerinin kapsını açan ve soruları samimiyetle cevaplayan aile üyelerine teşekkür ederim.

Halim TOĞA

20/05/2021

İÇİNDEKİLER

BEYAN BELGESİ	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	v
ŞEKİLLER	vi
ÖZET	vii
SUMMARY.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. BİRİNCİ BÖLÜM: YÖNTEM.....	5
1.1 Araştırmanın Yöntemi	5
1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	6
1.3 Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	7
1.4 Veri Toplama Tekniği ve Uygulama	7
2. İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1 Suç ve Çocuk Suçluluğu	9
2.1.1 Suçun Doğası	9
2.2 Suçu Açıklayan Kuramlar ve Yaklaşımlar.....	14
2.2.1 Klasik Öğreti ve Suçluluk	14
2.2.2 Pozitivizm ve Suçluluk.....	16
2.2.3 Biyolojik Pozitivizm: Sosyobiyoloji	18
2.2.4 Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı.....	20
2.2.5 Bilişsel Gelişim Kuramı	21
2.2.6 Sosyal Öğrenme Kuramı	22
2.2.7 Sosyal Etkileşim ve Kültürlenme Kuramı	22
2.2.8 Psikanalitik Kuram	23
2.2.9 Psikodinamik Yaklaşımlar.....	24
2.3 Toplumsal Yapının Suçluluğa Etkisi ve Kurumlar.....	26
2.3.1 Etiketleme Teorisi ve Sapkın Kariyer Olarak Suçluluk	27
2.3.2 Sembolik Etkileşimci Yaklaşım ve Suç.....	33
2.3.3 Sosyal Düzensizlik Teorisi	36
2.3.4 Kültürel Sapma Teorisi ve Suçluluk.....	38
2.3.5 Caydırıcılık Kuramı.....	39

3.4.6 Merton'un Kuralsızlık Teorisi	39
3.4.7 Cohen'in Suçlu Alt Kültür Teorisi	40
3.4.8 Ayırıcı Birleşimler Kuramı.....	43
3.4.9 Sürüklenme Kuramı ve Suça Sürüklenen Çocuklar.....	44
3.4.10 Sistem Kuramı ve Ekolojik Yaklaşım	45
3.4.11 Güçlendirme Yaklaşımı.....	47
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TOPLUMSAL KURUMLAR VE ÇOCUK SUÇLULUĞUNA ETKİLERİ	49
3.1 Aile Kurumu	49
3.1.1 Aile Etkileri ve Suç	51
3.1.2 Okul ve Akran Etkileri	54
3.1.3 İhmal.....	55
3.1.4 Çocuk İstismarı.....	56
3.1.5 Travma ve Suç.....	57
3.2 Hukuk Kurumu	60
3.2.1 BM Çocuk Hakları Sözleşmesi.....	60
3.2.2 Pekin Kuralları	61
3.2.3 Riyad İlkeleri.....	62
3.2.4 Havana Kuralları	62
3.2.5 Türk Ceza Kanunu.....	62
3.2.6 2828 Sayılı SHÇEK.....	63
3.2.7 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu.....	64
3.2.8 Denetimli Serbestlik Uygulamaları ve Topluma Dayalı Islah Yolları.....	65
3.2.9 Yönetimsellik ve Suç.....	66
4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR	73
SONUÇ VE ÖNERİLER	109
KAYNAKÇA	113
EKLER	123
EK-1	123
ÖZGEÇMİŞ	127

KISALTMALAR

AÇSHB: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

ASHB: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

ADM: Aile Danışma Merkezi

BM: Birleşmiş Milletler

ÇKK: Çocuk Koruma Kanunu

ÇODEM: Çocuk Destek Merkezi

EABE: Ebeveyn ve Arkadaşlara Bağlanma Envanteri-Kısa Formu

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (Mülga)

Akt.: Aktaran

TCK: Türk Ceza Kanunu

TMK: Türk Medeni Kanunu

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİLLER

Tablo 1: Etiketlenme Kuramları.....	32
Tablo 2: Merton'un Kuralsızlık Teorisi.....	40

ÖZET

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Özeti

Tezin Başlığı: Aile İlişkilerinin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği	
Tezin Yazarı: Halim TOĞA	Danışman: Prof.Dr. Fethi GÜNGÖR
Kabul Tarihi: 03.06.2021	Sayfa Sayısı: ix+127
Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet	Bilim Dalı: Sosyal Hizmet
İnsanlar toplum içerisinde dengeli ilişkiler geliştirerek toplumsal düzene uyum sağlamak isterler. İyi ilişkilerin gelişmesi için kişi çevresinden uyarılar ve tepkiler alır ve etrafında yaşanan süreçleri anlamlandırır ve bu doğrultuda kendi anlam dünyasını inşa eder. Kişi çevresinden toplumsal düzene uygun uyaranlar alır ve bunları içselleştirirse uyumlu bir benlik geliştirir. Aksi takdirde toplumla çatışır ve ortak toplumsal kuralları ihlal eder. Kişinin kendisini ve toplumsal süreçleri algılama biçimi benliğini yeniden üretmesini sağlar. Kişinin kendi benliği, etrafındaki kişilerin ona dair ürettiği imajları içselleştirmesiyle doğrudan ilintilidir. Bireyin etkileşime girdiği genelleştirilmiş ötekiler ona nasıl davranması gerektiğini, kim olduğunu, toplumsal süreçlere nasıl tepki vermesi gerektiğini öğretir ve bu öğrenme süreci benliğin oluşmasına kaynaklık eder. Yani benlik, kişinin başkalarıyla girdiği etkileşim süreciyle inşa ettiği bir kendilik imajıdır. Kendilik algısı çocuğun yaşadığı aile, arkadaşlık ettiği kişiler ve etkileşime girdiği kurumların bütünü oluşturduğu bir süreçtir. Benlik; duruma, şartlara ve imkânlarla bağlı olarak inşa edilmekte ve değişim gösterebilmektedir. Çocukların suça sürüklenmesine sebep olan etkenler doğuştan gelmediğinden ve toplumsallaşma sürecinde ortaya çıktığından erken dönem gelişim sürecinde suça sürüklenen çocukların nasıl bir ortamda büyüdüğünü incelemek çocuk suçluluğunun incelemesinde faydalı olacaktır. Aile içerisinde yaşanan etkileşimler çocukların suça sürüklenmesinde doğrudan etkili olabilmektedir. Aile içerisinde çocukların suça sürüklenmesinde etkili olan sebepler; yoksulluk, şiddet, çocuk sayısının fazla olması, ailenin parçalanması, aile içerisinde suç işlemiş kişilerin çocuklara olumsuz rol model olması gibi sebepler sayılabilir. Çocukların işledikleri suçlar sadece kendilerinin işledikleri bir fiil olmaktan ziyade büyüdüğü, içselleştirdikleri ortamın bir ürünüdür. Bu çalışmada çocukların içerisinde yaşadıkları aile ortamına bağlı olarak geliştirdikleri benlik imajının suçla ilişkisi incelenecektir. Çalışmada yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler çözümlenerek çocukların suça sürüklenmesinde etkili olan sebepler incelenmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Çocuk Suçluluğu, Aile İlişkileri, Etkileşim, Benlik.	

SUMMARY

Yalova University Institute of Graduate Studies Master Thesis Summary

Thesis Title: The Effects of Family Relationships on Juvenile Delinquency: The Doğu Anadolu Region Sample	
Thesis Author: Halim TOĞA	Advisor: Prof.Dr. Fethi GÜNGÖR
Date of Acceptance: 03.06.2021	Number of Pages: ix+127
Department: Social Work	Field of Study: Social Work
People want to adapt to the social order by developing balanced relationships in society. For the development of good relationships, the person receives stimuli and reactions from his environment and makes sense of the processes around his and builds his own world of meaning in this direction. If the person receives stimuli suitable for the social order from his environment and internalizes them he develops a harmonious self. Otherwise he will conflict in society and violate common social rules. The way in which the person perceives himself and social processes allow his self to be reproduced. It is directly related to the internalization of the images produced by people around one's own self. The generalized others which the individual interact teach his how to behave, who he is, how he should react to social processes, and this learning process is the source of the formation of the ego. In other words, the self-image built by a person through the process of interaction with others. Self-perception is a process formed by the family in which the child lives, the people he is friends with and the institutions he interacts with. The self is built and can change depending on the situation, conditions and possibilities. Since the factor that cause children to be dragged to the crime aren't congenital and emerge during the socialization process, it will be useful to examine the environment in which children who are dragged into crime grow up in the early development process. Interactions within the family can be directly effective in driving children into crime. The reasons that are effective in driving children to crime with in the family; poverty, violence, the large number of children, the breakdown of the family and the negative role models of people who have committed crimes in the family can be considered as negative role models for children. The crime committed by children is not merely an act of the environment in which they grow up. In this study, the relationship between crime and self-image that children develop depending on the family environment they live in will be examined. Semi-structured interview form was used in the study. By analyzing the obtained data, the effective reasons for the children to be dragged into crime were examined.	
Keywords: Juvenile Delinquency, Family Relations, Interaction, Personality.	

GİRİŞ

Çocukların suça sürüklenmesi toplumsal dinamikler bağlamında meydana gelen bir sosyal sorundur. Toplumun yapısı, kuralları, gelişmişlik düzeyi çocuk suçluluğunun tanımlanmasında, cezalandırılma politikalarında ve uygulamaların etkinlikleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple çocuk suçluluğu içerisinde yaşanan toplumun ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal gelişmişlik düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Gelişmişliğin sosyokültürel boyutunu oluşturan en önemli iki toplumsal kurum aile ve eğitimidir. Çocuklar en temel toplumsal davranış kalıplarını bu iki kurum içerisinde gerçekleştirdikleri etkileşim süreçlerinde içselleştirirler. Çocukların suça sürüklenmesinde etkili olan bir diğer makro yapı ekonomidir. Gelişiminin ilk dönemlerinde suça sürüklenen çocukların yoksul ailelerden gelmeleri suça sürüklenmede ekonominin doğrudan etkisini gösterir. Yaşanılan bölgede ekonomik şartların kötüye gitmesi, işsizliğin artması kriz yönetimine yönelik ve önleyici nitelikli sosyal hizmetler için ayrılan bütçenin azalması ve toplumsal ya da ekonomik kriz gibi sebepler çocukları suça itmeye sebep olan dolaylı etkenlerdir. Toplumsal, ekonomik ve psikolojik etkileşimsel bütünler sonucunda ortaya çıkan çocuk suçluluğunu tanımlayan ve uygulamaları düzenleyen sistemler hukuk ve siyasettir. Hukuk sistemi suç eylemini tanımlar ve çocukların yargılanma ve cezalandırılmasına ilişkin yasal çerçeveyi belirler. Siyaset kurumu da çocukların korunması ve refahı için gerekli olan düzenlemeleri yaparak çocukların suça sürüklenmesini engellemeyi amaçlar. Çocukların suça sürüklenme sürecinin kurumlarla ilişkisi incelendiğinde devlet ve ailenin çocukların korunmasında birlikte rol üstlendikleri görülecektir. Aile çocukların bakımından ve gelişiminden sorumlu olan birincil kurumdur. Aile bu konuda gereken özeni gösteremediğinde devlet 'Parents Patriae' ilkesi gereğince çocuğu korumakla yükümlüdür. Çocuğun iyilik hali söz konusu olduğunda devlet kurumları sorumluluk almak ve çocuğun iyiliği için gereken uygulamaları yerine getirmekle yükümlü olarak görülmüştür.

Suçta sürüklenen çocuk konusu sürekli bir biçimde önem kazanan konulardandır. Çocukların gelişimsel yetersizlikleri, toplumsal normlara uyuma yaşadıkları zorluklar ve elverişli olmayan şartlarda yetişmeleri suça sürüklenme sebeplerindendir. Öte yandan kanunların işlenmesini suç olarak tanımladığı fillerin çocuklar tarafından yetişkinlerde olduğu gibi tam kavrayamadıkları durumlarda olabilir. Çocukların suça sürüklenmelerini engellemek için öncelik suça sürüklenme sebepleri anlaşılmalıdır. Çocuğun suça sürüklenmesinde aile ve çevresel etmenler ana sebeplerdir. Bu sebepler, suça sürüklenen çocuğun çevresi içerisinde birey olarak görülmesi ve çocuk olması sebebiyle statü gereği yetişkinlerden farklı bir hukuki süreçten geçmelidir. Suça sürüklenen çocuğun Çocuk Koruma Kanununda belirtilen koruyucu ve destekleyici tedbirlerle korunması gerekir. İlgili yasada belirtildiği üzere özgürlüğün kısıtlanmasına ve hapis cezasına son çare olarak başvurulmalıdır.

Bu çalışmada suça sürüklenen çocukların birincil sosyalleşme basamağı olan aile kurumu incelenecektir. Bu yaklaşımın temel sebebi ailenin süreçten sorumlu toplumsal kurumlardan biri olmasının yanında ekonomi, eğitim, hukuk gibi sosyolojik kurumların karşılıklı etkileşimlerinden çok yönlü etkilenmesidir. Ebeveyn tutumlarında belirleyici olan

sosyal değişkenlerden biri de kurumların birbirini etkileyen niteliğidir. Bu yüzden diğer sistemlerin etkileşimi sonucunda aile suça sürüklenme aşamasında doğrudan etkili olmaktadır.

Hukukî anlamda çocuk, 18 yaşından küçük olan kişilerdir. Çocukluk döneminin belirli bir yaş aralığıyla sınırlandırılması çocuk suçluluğunu yetişkinlerin işledikleri suçlardan farklı kılar. Burt'a göre farklılığın sebebi, çocukların işledikleri suçlar anti sosyal gelişim ve benlik gelişimlerinin tamamlanmamasından kaynaklanır (Burt, 1925). Barker (1988) çocuk suçluluğunu daha geniş bir perspektiften tanımlar: Yasaların belirledikleri yaş sınırlarının altında olan kişilerin yasayı ihlal eden eylemleridir. Çocuğu işlediği fiilden sorumlu ve cezalandırılması gereken kişi olarak görmek eksik bir yaklaşımdır. Çünkü çocuk suçluluğu hukukî bir sorun olmanın ötesinde psikososyal boyutu da olan çok katmanlı bir sosyal sorundur.

Aile, çocukların sosyalleştikleri ilk ortamdır. Çocuğun içerisine doğduğu bu sosyal gurup, yaşam boyu sürecek ilişkilerin temellerinin atıldığı yerdir. Aile; çocuğun duygusal, bilişsel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı ilk yerdir. Çocuğun kimliği ve rolü aile içerisinde belirlenir. Aileler üzerine düşen görevleri gerektiği gibi yerine getirmez ve çocuğu ihmal ederlerse bu durum çocuğun yaşantısı boyunca sürecek etkilere sebep olur. Ebeveyn tutumlarının yol açtığı bütünsel sorunlar, çocuğun sosyalleşmelerini etkiler. Ailenin psikososyal dinamikleri negatif yönlü olduğunda çocukların kriminal kişilik geliştirmesi daha olasıdır. Yavuzer'e göre aile içerisinde ortanca çocukların daha fazla suça bulaştığı görülmektedir. Bu durum doğum sırasından ziyade çocukların duygusal ihtiyaçlarının yeterince karşılanmamasından kaynaklanır (Yavuzer, 2018). Çocukların suça sürüklenmesine doğrudan etki eden sebeplerden diğeri de suçlu kardeş ya da suçlu ebeveynlerinin olmasıdır. Çocuğun yakından gördüğü ve rol model olarak benimsediği yetişkinler gibi davranmak istemesi suça sürüklenmesine sebep olur. Aile içerisinde tutarlı ve orantılı bir disiplin sürecinin olması çocukların suça sürüklenme riskini azaltabilir. Çocuğun sert bir biçimde cezalandırılması ya da fiziksel olarak şiddete uğraması suça sürüklenme olasılığını artırmaktadır. Aile içerisinde olumsuz model olmaya dayalı faktörlerin artmasına paralel olarak çocuğun suça sürüklenme olasılığı da artacaktır.

Yapılan çalışmalar sonucunda çocukluk döneminde işlenen suçların hızla arttığı görülmüştür. Özellikle gençlerdeki suçluluk oranındaki artış, gençlik nüfusunun artış oranından daha fazladır. Suç işleyen gençlerin ve çocukların yaş ortalaması sürekli olarak düşmektedir. Yörükoğluna göre suç işleyen çocuklar genellikle yoksul ailelere mensuptur. Suç işleyen çocuklarda aile içi şiddet ve geçimsizlik görülme olasılığı daha yüksektir (Yörükoğlu, 2018).

Çocuklar bütünsel gelişimlerinin ilk dönemlerinde anti sosyal ve dürtülere bağlı olan hazcı davranışlarda bulunurlar. Bu dönemde eylemler kısa süreli ve doyum odaklıdır. Çocuk sosyalleştikçe toplumsal kuralları içselleştirir ve çevresiyle dengeli ilişkiler geliştirir. Çocuğun ilk dönemlerinde kurallarla çatışmasının sebebi kurallar ve dürtülerin çatışmasından kaynaklanır. Eğer çocuk aile içerisinde olumlu ve etkili toplumsallaşma süreci deneyimlerse yasakların ve sınırlandırmaların anlamını erken yaşlarda kavrar ve içselleştirir (Yavuzer, 2018, s. 30). Ergenlik döneminde çocukların suça sürüklenmesinde yaşanan hızlı bedensel ve zihinsel değişiminde etkisi vardır. Ergenlik dönemi çocuğun gelişim dönemlerinde en riskli

dönem olarak görülebilir. Alkol ve uyuşturucu madde kullanımına başlama riskinin olması bu dönemi gelişim açısından daha riskli hale getirmektedir. Çocukların madde kullanması, okuldan kaçması ve kavgalara karışması suça sürüklenme sürecinin ilk belirtileri olarak görülebilir. Ergenlik döneminde görülen riskli davranış türlerinden biri de çocukların kendilerine zarar vermeleridir. Bu türden tehlikeli ve kendine zarar vermeye dönük belirtilerin varlığı suça dair öngörüler olarak algılanabilir. Bunlar çocukların kişiliklerinin, eylemlerinin, duygu ve düşüncelerinin içerisinde yetiştiği çevreden doğrudan etkilendiğini gösterir (Eryalçın, 2016, s. 12).

Çocukların bütünsel gelişimini tamamlamadığı dönemde kriminal sosyalleşme ortamına maruz kalması ve kriminal rol modeller edinmesi sonucu suç işlemeye yatkın bireylere dönüşmesi olasıdır. Dil aracılığıyla aile içerisinde girilen etkileşimde oluşan kendilik algısı suç davranışının sebebini oluşturur. Anlamların, değerlerin ve davranışların yansıtılması olarak paylaşıldığı süreçte benlik inşa edilir ve suç eylemi davranış öncesinde içselleştirilir. Çocuğun suça sürüklendiği bu etkileşim sürecinde kendilik algısı dil aracılığıyla inşa edilir. Aile içerisinde anne, baba ve kardeşler çocuğun nasıl bir kişi olduğuna dair değerlendirmelerde bulunur ve çocuk bu değerlendirmelerden kendilik algısını inşa eder.

Etkileşim sürecinde suça sürüklenmesine sebep olan en önemli etkenlerden birisi rol üstlenmektir. Suça sürüklenme sürecinde rol üstlenme aşamalı olarak gerçekleşir. Kişi ötekilerin kendisini nasıl algıladığı üzerinden bireysel bir kendilik algısı geliştirir. Bu kendilik algısı kısmen dışarıdan edinilen izlenimlere bağlı olarak kısmen de geçmişten gelen tecrübelerle dayalı olarak ortaya çıkan bir bütünlüktür. Kendilik önceki benlik hali ile şimdiki problem süreci arasındaki bir etkileşimdir. Kişinin kendisine dair algısı, yapı ve alışkanlıklarının etkisinin toplamı sonucunda suç eylemi gerçekleşir (Blumer, 1986).

Çalışmanın birinci bölümünde uygulamalı sosyoloji, sosyal hizmet ve gelişim psikolojisi kuram ve yaklaşımlarının ortak kavramları doğrultusunda çocuk suçluluğu ele alınmıştır. Suç ile ilgili bazı psikolojik ve sosyolojik kuramlar incelenecek, suçun sebepleri üzerine bilgi derlenecektir. Ayrıca aileyi açıklayan kuramlara yer verilerek aile ve suç ilişkisi araştırılacaktır. Bu bölümde son olarak ulusal ve uluslararası adalet sistemi içerisinde çocuk suçluluğunun tanım ve kapsamına dair yapılan çalışmalar incelenecektir. Çalışmanın bulgular bölümünde yapılan mülakatlar sonucunda elde edilen bulgular neticesinde bazı ortak temalar oluşturularak suça sürüklenen çocukların aile içerisinde etkileşim biçimleri analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: YÖNTEM

1.1 Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel çalışma yöntemlerine dayalı olarak yorumlayıcı metot kullanılmıştır. Suça sürüklenme sürecinde her bir birey için kendisine özel bir süreç ve sebepler dizisi vardır. Suçun işlenme sebeplerine dair bireyin anlam dünyasında oluşturduğu bilişsel süreçler her bir kişide farklılıklar göstermektedir. Suça sürüklenme sürecinde bu bireysel sebepler her bir durumun ayrı incelenmesi gerektiğini göstermiştir. Nitel araştırmada çeşitli yöntem ve teknikler kullanılarak, insanların tecrübelerine dair sözlü ve yazılı kaynaklar irdelenerek veriler elde edilebilir. Nitel araştırma sürecinde temel veri toplama teknikleri: Odak gruplar, etnografya, yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış anketler, görüşme, biyografik araştırma, sözlü tarih, anlatı çalışmaları, gömülü kuram ve yaşam öyküleridir. Bu metotlarla araştırmacı, kişilerin sosyal hayatta nasıl var olduklarını ve toplumsal hayat içerisinde kendilerini anlamlandırma ve yorumlamalarını çözümler. Amaç hayata dair bütünsel bir açıklama getirmek değil, kişilerin sosyal hayat düzeyini kavramaktır (Giddens & Sutton, 2020, s. 67). Nitel araştırmanın önemli özelliklerinde birisi yeterli düzeyde temsil edilemeyen ve dezavantajlı grupların sesi olabilmesidir (Guha, 2006). Çalışmanın planlanmasına uygun bir biçimde bazen birden fazla veri toplama tekniği aynı anda kullanılabilir. Bu çalışmada görüşme yöntemi kullanılacaktır. Nitel araştırmalarda görüşme tekniği temel veri toplama araçlarından biridir. Bu teknik kişilerin algıları, anlamlandırmaları ve gerçekliği inşa etme süreçlerini analiz etmenin etkili bir yoludur. Görüşme türleri yapılandırılma biçimlerine bağlı olarak farklı türlere ayrılır. Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılacaktır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda görüşmenin belirli kısımları yapılandırılmış, bazı bölümleri ise yapılandırılmamıştır ve görüşme esnasında serbest tepki verme olanağı sağlamaktadır. Bu görüşme tekniği alınacak tepkilerin öngörülemediği araştırma türlerinde kullanışlıdır (Erkuş, 2009, s. 118).

İnsanlar belirli davranış düzenleri içerisinde kalan ve biyolojik içgüdülere bağlı davranan varlıklar değildir. İnsanlar değişen toplumsal düzene ayak uydurabilme kapasitesine sahiptirler ve insan, kültürel bir varlıktır. Kültürel yaşantıya sahip olmak anlam edinme ve sosyal öğrenme becerilerini gerektirir. Bu becerilere giden yol sembollerini kullanma ve yorumlamadan geçer. İletişim yoluyla görünen fiziksel dünya yerini semboller ve dille kavranan anlam dünyasına bırakır. Sembolik dünyayı deneyimleme biçimimiz ikiye ayrılır. İlki; toplum içerisindeki bilgi stoku, her bir üyenin kendi dünyasını tanımlamasını sınırlandırır. İkincisi ise kişilerin sosyalleşme süreçlerine bağlı olarak oluşan bilgi, etkileşimin yollarını ve sınırını belirler (Hewitt & Shulman, 2019). İnsanlar dünyayı anlamlandırmak adına bir dizi kavramlar öğrenirler ve bu kavramları kullandıkça kelimeler, eylemler üzerinde yönlendirici ve belirleyici olmaya başlar. Kelime, kavram ve sembollerin bu belirleyici gücünün zirveye ulaşması kişinin kendisini dil aracılığıyla nesneleştirmesidir. Kişi kelimeler aracılığıyla kendi kendisinin üzerinde tasarruf yetkisini kazanır. Bu yetki sayesinde birey kendisini toplumun gözünden görmeye başlar ve sosyalleşmek için gerekli olan adımları atar. Sosyalleşme bireye toplumla iş birliği içerisinde davranmasını öğretir. Bu süreç kişilerin öğrendikleri davranış ve anlamları hissiz bir şekilde tekrar etmesi değildir. Ortak

gerçekleştirilen eylemler her bir bireyin sürece kendi yorum ve deneyimini katması anlamına gelir. Benlik toplum içerisinde inşa ettiğimiz ve başkalarıyla etkileşim sonucu oluşmuş iki yönlü bir bütündür.

Toplumsal yaşam ile aramıza mesafe koyarak insan ilişkilerini anlayamayız. Toplumsal hayatı incelemek ve anlamlandırmak insan ilişkilerine yakından odaklanmayı gerektirir. Kişiler kendi davranışlarını diğer insanlarla girdikleri etkileşim sonucunda oluşturuyorsa davranışların sebeplerini açığa çıkarmak için anlam örüntülerini açıklamamız gerekir. Bu kurama göre, araştırmaya konu olan kişilerin zihinlerini anlamak adına onlarla en azından bir süreliğine de olsa etkileşime girilmesi gerekir. Bu etkileşim süreci kişilerin durumları tanımlama biçimlerini kavramak, rollerini öğrenmek ve dünyayı onların tanımladıkları biçimde görmek açısından gereklidir. Görüşmeler esnasında kısa süreli de olsa suça sürüklenen ailelerin evlerini ziyaret etmek, çocuğu suça sürüklenen ailenin hayat ortamı ve ilişkilerin şekillenme dinamikleri konusunda fikir edinmekte faydalı olmuştur.

Yapılan görüşmede sorulan sorulardan çocukların suça sürüklenme süreci ve aile içerisinde etkileşimin ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümündeki sorular ailenin demografik bilgilerini edinmek adına sorulmuştur. Bölümde ailenin yapısı, çocuk sayısı, geliri, konut durumu ve bu türden bilgiler toplanmıştır. Her bir aileden alınan bu bilgilerin karşılaştırılması yapılmış ve bezer özellikler gösteren veriler aynı başlık altında toplanmıştır. Mülakatın ikinci bölümünde yer alan sorular genel olarak ailenin çocuk yetiştirme biçimi üzerine odaklanmıştır. Çalışmanın son bölümünde yer alan sorular doğrudan suça sürüklenen çocuğun suça sürüklenme sebepleri üzerinedir. Burada çocuğun suça sürüklenme yaşı, suçun türü, suça ilk teması, aldığı ceza, benlik algısı ve suç sonrasında aile ilişkilerinin düzeyi incelenmiştir. Bazı durumlarda verilen cevaplar doğrultusunda yeni sorular sorulmuştur. Sorulardan elde edilen bulgular ortak başlıklar altında toplanmış ve suça sürüklenme süreci aile ilişkileri bağlamında analiz edilecektir.

1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, çocukların suça sürüklenmesinde etkili olan sebepler dizisinden biri olan ve çocuğun içerisinde yetiştiği aile sisteminin suça sürüklenme süreciyle ilişkisinin incelenmesidir. Benlik inşasının süreklilik gösteren ve yaşanan ortamdan etkilenen bir yapı olduğu gerçeğinden yola çıkılarak çocuk benliğinin inşasındaki açık etkisi nedeniyle kimi durumlarda suça sürüklenmede temel faktör olan ailevi yapı, çalışmanın en önemli noktası kabul edilir. Benlik etkileşimsel bir bütündür ve bu bütünlüğün oluşması ailenin çocuğu yetiştirme biçiminden doğrudan etkilenir. Ailenin gelir durumu, yaşadığı konut, kardeş sayısının fazla olması ve aile içerisinde suça özendirilecek bir rol modelin olması çocukların benlik inşasındaki önemli etkenlerden bazılarıdır. Aile içerisinde yaşanan yoksulluk, eşitsizlik ve ayrımcılığın yeniden üretilmesinde ve çocukların bunları içselleştirilmesindeki en önemli araç dildir. Araştırmanın en temel amacı, ailelerin gözünden suça sürüklenen çocuklarının benliğini inşa etme sürecini analiz etmektir. Çocuğun yetişmesinde etkili olan ebeveyn tutumları ve çocuğa etkisi, çocuğun rol modelleri, suç işleme davranışını kazanım süreçleri gibi değişkenler sorgulanacak, edinilen bilgiler analiz edilecektir. Her çocuğun suça sürüklenme süreci kendine özgün olduğundan görüşmenin ve soruların seyri bu özgünlüğe göre esnetilmiştir.

Her çocuk çevresini algılayacak gelişim basamağına geldiği andan itibaren sosyalleşme yoluyla toplumsal etkileşim sürecinin içerisine dâhil olur. Artık sosyal çevresini algılayan ve anlamlandıran çocuk kendinden beklenen rol bağlamında hareket etmeye başlar. Çocuk kendisinden beklenen biçimde davrandıkça içerisinde yaşadığı sisteme daha fazla adapte olur. Bu adaptasyon sürecinde çocuk toplumsal normları deneyimler. Yaşanan bu öğrenme sürecine göre çocuk yasal sisteme adapte olur ya da yetiştiği ortama bağlı olarak aykırı bir benlik geliştirip suça sürüklenir. Sapma sürecinde etkili olan sebepler; sevilme, kabul görmeme, aidiyet geliştiremem, bütüncül bir benliğin oluşmaması, güvensiz bağlanma ya da maddi ihtiyaçlarının karşılanmaması olarak sayılabilir. Çocuğun aile içerisinde ihtiyaçlarının karşılanmaması ya da doğrudan ihmal edilmesi benliğinin normal bireylerden istendiği gibi itaatkâr ve düzene sadık olmasını engeller. Etkileşimci yaklaşımda toplumsal kuralların çoğunluk tarafından üzerinde uzlaşılan birer inşa olması, suça bulaşan kişilerin bu uzlaşma düzeninin dışına çıkması anlamına gelir. Bu sebeple normların en iyi içselleştirileceği dönem olan çocukluk döneminde toplumsal kurallardan kopan çocuğun suçu bir kariyere çevirme olasılığı fazladır. Bu sebeple aile içerisinde yaşanan ihmaller ve sorunlardan kaynaklanan çocuk suçluluğu sürekli bir kopmaya sebep olur (Ergil, 2012).

1.3 Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Çalışmada çocukları suça sürüklenen on beş aile ile açık uçlu sorulardan oluşan görüşme yapılmıştır. Çalışma öncesinde iki görüşmeciyile pilot görüşme yapılmış, görülen sorun ve eksiklikler doğrultusunda çalışmanın düzeni yeniden kurgulanmış ve sorular güncellenmiştir. Çalışma Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki illerle sınırlı tutulmuştur. Sınırlamanın nedeni coğrafyaya özgü sebeplerden ziyade erişilebilirliktir. Görüşme yapılan kişiler anne ve babadan birisi ya da ikisinin birlikte olmasıyla sınırlandırılmamıştır. Görüşme sırasında evde olan diğer kişilerin beyanları çalışma içerisinde dikkate alınmamıştır.

Görüşmenin birinci bölümünde aileye ilişkin demografik veriler, ikinci bölümünde ise suça sürüklenen çocukların özellikleri, işledikleri suç, aldıkları ceza, kardeşleriyle ilişkileri, gelişimsel olarak desteklenmeleri, evden kaçma durumları ve arkadaş çevresine dair bilgiler toplanmıştır. İki bölümde elde edilen bulgulardan benzer nitelikte olanlar aynı başlık altında toplanmıştır. Bu ana başlıklardan çocukların suça sürüklenmesinde aile ilişkilerinin etkisi saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın önemi, suçu tek bir sebepten ya da tek bir boyuttan ele alan determinist bakış açısına karşı suçun çoklu sebepler dizisine bağlı olarak inşa edilen bir süreç olduğunu kabul etmesidir. Bu çalışmada suça sürüklenme süreci aile ilişkileri yönünden incelendiğinden, yalnızca aile bağları olan çocukların ebeveynleriyle görüşme yapılmıştır.

1.4 Veri Toplama Tekniği ve Uygulama

Çalışmanın birinci bölümünde suça sürüklenme sürecini metodolojik yönden anlamlandırmayı kolaylaştıracak bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise suç kavramı, adalet sistemi, aile sistemi ve çocuk gelişimiyle ilgili kuramsal bilgilere yer verilmiştir. Saha araştırması ise genellikle görüşmecilerin evlerinde yüz yüze yapılmıştır. Görüşmeler sadece anne ve babalarla yapılmıştır. Görüşmecilerden 12'si anne, 3'ü babadır. Annelerin sayısının daha fazla oluşu babaların çalışıyor olması ve iki ailede babanın vefat etmesinden kaynaklanmıştır. Mülakat yapılmadan önce görüşmeyi yapan kişi kendisini tanıtmış ve

çalışmanın amacını açıklamıştır. Bazı görüşmeciler görüşmeyi başta dirençle karşılarsa da sorular ve izin belgesi gösterildikten sonra görüşmeye daha olumlu yaklaşmışlardır. Görüşme öncesinde görüşmenin amacına ve içeriğine dair bilgi verilmesine rağmen birçok görüşmeci konunun hassasiyeti sebebiyle tereddüt yaşamıştır. Çocuklarının işlediği suç hakkında sorular sorulması ebeveynlerin çekingen yaklaşmasına sebep olacağı öngörüldüğünden ilk kısma aileye dair genel bilgilerden oluşan bir bölüm konmuş ve bu bölümde elde edilen verilerin herhangi bir şekilde özel bilgi içermediği ve kendilerine ait verilerin mahremiyetinin korunacağı taahhüt edildikten sonra asıl bölüme geçilmiştir.

Çalışmada suça sürüklenen çocukların kimliklerinin aile içerisinde inşası incelendiğinden çocukların geçmiş yaşantılarındaki gündelik etkileşimlerine ve suça bulaşma süreçlerine odaklanılmıştır. Suça sürüklenen çocukların kendileriyle değil de aileleriyle görüşme yapılması benliğin kendisini değil, onun inşasında ayna olan ebeveynlerin söylemlerinden öznenin kurgulanma sürecini incelemiştir. Bu süreç anne ve babalarla yapılan derinlemesine mülakat tekniğiyle elde edilen bilgiler aracılığıyla yapılmıştır. Görüşme sürecinde önceden hazırlanmış bazı sorulara verilen cevaplara bağlı olarak yeni sorular sorulmuş, verilen bilgilere göre cevapları detaylandıran sorular sorulmuştur. Çalışmada kullanılan etkileşimsel yaklaşımın dilin benlik inşasında etkin rolüne açıklık getirmesi nedeniyle kişilerin anlattığı olaylar, örnekler ve hedefler çalışma için birer veriye dönüşmüştür.

Mülakat esnasında görüşmecilerin yanıtlaması istenen otuz soruluk yapılandırılmamış soru sorulmuştur. Bu sorular görüşmeye geniş bir çerçeve çizen ve kişilerin kendilerini genel anlamda ifade etmesine yardımcı sorular olarak hazırlanmıştır. Görüşmesinin seyrine bağlı olarak sorular esnetilmiş ve çeşitlendirilmiştir. Amaç kişinin süreci en iyi şekilde ve en az yönlendirmeye ifade edebilmesidir. Sorulardan on beşi ailenin sosyoekonomik düzeyini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Kalan on beş soruda doğrudan suça sürüklenen çocuk hakkında bilgi edinmek amacıyla sorulmuştur. Görüşmenin ilk bölüm soruları gurup hakkında çalışmalarda benliğin inşasında gurup katılımı, rol beklentisi, ailenin birlikte davranışı ve sosyalleşme bağlanımında kurgulanan sorulardır. İkinci bölüm soruları ise zihin ve benlik konularındaki kuramsal önermelerine dayanan çocukluk, gelişim ve benliğin gelişimi kategorilerine uygun tasarlanmıştır.

Görüşmecilere erişim süreci kapı aralayıcı kişilerin yönlendirmeleri ve kartopu metoduyla sağlanmıştır. Görüşme yapılan kişiler benzer durumda olan ve görüşme olanağı olan kişilerle görüşmeye aracılık etmişlerdir. Bu yöntemle diğer görüşmecilerle irtibat kurulmuş ve süreç tamamlanmıştır. Mülakatlar 60 ile 80 dakika arasında sürmüş ve genelde görüşme yapılan evlerde 30 dakikadan az olmamak üzere gözlem ve sözlü görüşme yapılmıştır. Bu ikinci kısım daha enformel ve gözlem amaçlı olup doğrudan çalışmanın içine dâhil edilmemiştir. Gözlem sürecinde aile içerisinde mevcut ilişkiler gözlemlenmiş ve bu gözlemlerden bazı çıkarsamalar yapılmıştır. Görüşme esnasında ailelerin izinleri ve bilgileri dâhilinde olacak biçimde ses kaydı ve notlar alınmıştır. Bazı aileler ses kaydı alınmasını istemediğinden bu görüşmelerde kayıt alınamamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Suç ve Çocuk Suçluluğu

2.1.1 Suçun Doğası

Suç zaman, mekân ve toplumsal şartlara göre farklılık gösteren bir olgudur. Belirli bir zaman periyodu içerisinde suç olarak tanımlanan bir eylem daha sonra suç olmaktan çıkabilmektedir. Suçun toplumsal yapı ve zamanın gereklerine göre tanımlanması suç davranışının genel geçer bir çerçevesinin oluşmasını engeller. Suçun en geniş tanım kategorisi toplum içerisinde yürürlükte olan normlardan sapan eylem olduğu söylenebilir. Suçu sapmadan ayıran en önemli kıstas kanun koyucu tarafından cezai yaptırıma bağlanmasıdır (Kızılçelik & Erjem, 1996). Yasalar tarafından yaptırıma bağlanmayan eylemler suç olarak tanımlanmaz (Burkay, 2008). Suç eyleminin belirli bir profilde kişiler tarafından işlenen ve belirli tipte eylemler olarak değerlendirilmesinden ziyade bir süreç olarak görülmesi daha faydalı olabilir. Süreç yasalar tarafından yasaklanan edimlerin ortaya çıkmasıyla başlıyor olarak görülse de davranışın asıl sebepleri daha erken dönemden kaynaklanıyor olabilir. Suç fiili ortaya çıktıktan sonra kurban ve fail ikilisine polis, yargı, ahlak ve güvenlik gibi toplumsal kurumlar da dâhil olacaktır. Bu türden kurumlar sürece sonradan dâhil olup suçun sebeplerini ve sonuçlarını daha geniş sebepler dizisi içerisinde aydınlatmaya çalışsalar da suçluluk hiçbir zaman suç olduğu düşünülen eylemin fark edildiği süreçten itibaren suçun ortaya çıktığı koşullardan bağımsız düşünülmemelidir (İçli G. , 2015).

Suç özünde bir yasayı ihlal ederek işlenen ya da yasanın gereğini yerine getirmeyen eylem olarak tanımlanabilir. Yasa siyasi otorite tarafından oluşturulan soyut ve toplumsal kurallardır. Suç olgusal olarak en geniş anlamda yasanın cezalandırdığı eylemdir. Devlet genelde toplum için güçlü bir değer taşıyan kuralların ihlalini suç olarak tanımlar. Toplumsal normları ihlal eden davranışlar her zaman hukukî sistem tarafından yaptırıma maruz kalmaz, bazı ihlaller toplum tarafından enformel biçimde yaptırım içerir. Bu toplumsal tasvip edilmeyen davranış biçimleri çoğunlukla durumsal ilişkiler içinde gelişir ve onları yasaklayan formel bir yaptırım biçimi yoktur. Normlar ve değerler toplumsal süreçlere bağlı olarak değişime uğrarlar, bu değişim süreçleri yasalara da yansır. Yasal süreçler içerisinde bulunan kültürel ortama göre de bazı değişiklikler gösterebilir (Zastrow, 2013, s. 406). Suçluluk, bireyi toplum halinde yaşayan ötekilerin karşısına çıkaran bir çatışmanın ürünüdür. Suç eylemi, genelde birey ve çevresi arasında girilen etkileşimin sonucunda meydana gelir (Yavuzer, 2018).

İnsanların toplum içerisinde icra ettikleri davranışların büyük bir çoğunluğu, yerleşik toplumsal düzene uygundur. Bu uyumlu davranışın bazı sebepleri vardır. Bunlardan ilki uyumlu davranışın bireyin olumsuz davranışlarla karşılaşma riskini azaltmasıdır. Bu durumu çocuklar henüz sosyalleşme aşamasının başında, ilk evrelerinde öğrenirler. Çocuk kurallara uygun biçimde davrandığında ödüllendirilir, toplumsal kuralları çiğnediğinde toplumsal normları deneyimler. İnsanların yerleşik toplumsal düzene uymalarının ikinci sebebi ise toplum tarafından onaylanma ve kabul görme ihtiyacı duymasıdır. Kişi toplum içerisinde

onay görüp kabullendiği ölçüde benlik bilinci gelişir. Birey belirli bir aşamadan sonra bu kuralların kabullenmenin ötesine geçerek kuralların özümsetici mekanizması olan genelleştirilmiş öteki konumuna geçer. Bu geçiş sürecinin ertesinde birey kendi davranışlarını ötekilerin beklentileri doğrultusunda şekillendirmeye başlar. Toplum mensupları kurallara riayet ettikleri sürece grup işlevlerini sorunsuz icra eder. Bu uyum halinde bireyler karşıdan gelecek tepkileri sezebilir ve kendinden beklenen davranış kalıplarını karmaşa yaşamadan sergileyebilir. Uyum davranışı toplumu işlevsel hale getirerek bireylerde moral değerlerin yükselmesini ve güvenlik duygusuna bağlı olarak kişisel doyumun gerçekleşmesini sağlar (Ergil, 2012, s. 236). Bu olumlu etkilere rağmen toplum içerisinde uyumlu davranış her zaman tam manasında gerçekleşmez. Zaman zaman kişilerin toplumsal normlardan uzaklaşmaları olasıdır ve bu durumun sebebi kişiliğin değişken bir yapıya sahip olmasıdır. Toplumsal normlardan sapma bazı durumlarda kişinin eylemlerinde bir özerklik istencinden kaynaklanabilir. Bu türden kişiler toplumsal kuralların vasat yönüne karşı bir yaratıcı yıkıma girişebilirler ve bu durum benliğin yaratıcı enerjisine bağlı olarak gelişen bir durumdur. Bu kişilerin girişimleri toplumsal normların sınırlarını yoklamak ve ölçmektir. Sapkınlığın bu olumlu yönüne karşın bir de toplumdan tecrit edilen ve tehlikeli olarak görülen zararlı gruplar vardır. Bu gruplar tehlikeli olarak görülmeleri nedeniyle hapisane ve hastane gibi total kurumlara kapatılarak tekrar uyumlu davranışlara dönmeleri için ıslah edilmeye çalışılır.

Günümüz modern toplumlarında toplumsal kurallara uyum giderek zorlaşmaktadır. Toplum içerisindeki grup ve kuralların çeşitliliği kurallar arasında çatışmaya sebep olabilir. Örnek olarak bir gencin sergilediği davranış mensup olduğu alt kültür içerisinde uygun görülüp grup içerisinde kabul edilmesini imkânlı kılarken aynı davranış, ailesi tarafından eleştirilmesine neden olup sapkın ilan edebilir. Farklı toplumsal normlara sahip gruplar arasındaki bu çatışmalar özellikle toplumsal değişimin hızlı olduğu kentlerde daha sık görülür. Kişilerin sapmada bulunmasının bir diğer sebebi de toplumsal kuralların kişilerin biyolojik dürtülerini aşırı derecede bastırarak bir düzenleme araçlarına dönmesidir. Gerek çocuk gerek yetişkinlerde fazladan baskılayıcı normlar kişilerde öfke ve hınç duygularının oluşmasına sebep olur.

Suç oluşturan davranışlar, fırsat ve olanaklara göre değişim gösterir. Fırsatlar başka insanlar ya da başka insanların malları olabilmektedir. Fırsatlar değişip dönüştükçe suçun boyutu ve ortaya çıkaracağı zarar değişmektedir. Suç ile ilgili alanlarda çalışan meslek elemanları değişip dönüşen olanaklara göre davranışların sebep ve sonuçlarını analiz edecek meslekî bilgiye sahip olmalıdır. Suç işlemek için ortaya çıkan fırsatlar oldukça geniş ve çeşitlidir. Suça sebep olan sebepler ve suçun işlenme biçimleri ekonomik ve teknolojik değişimlere bağlı olarak dönüşmektedir. Yaşanan değişimler bireylerin dünyayı ve toplumsal değerleri algılama biçimlerini de dönüştürür. Suçun ve suçlunun değişen doğasına karşın önemli bazı dönüm noktası vardır. Geçmişte suç olan bazı eylemlerinin gelecekte farklı türden eylemlere dönüşmesi ihtimalidir. Geçmişte doğrudan banka soyuma eylemine girişen bir mahkûmun tahliye olduktan sonra dijital yollardan banka hesaplarını boşaltmaya çalışması bu duruma örnek verilebilir. Doğrudan akranlarına zorbalık yapan birinin artık bu eylemini sosyal medya aracılığıyla yapmaya başlaması da bir diğer örnektir.

Kişiler sürekli bir suç ya da sapkın kariyere sahip olmasalar da zaman zaman suça bulaşabilirler. Toplumun kişiyi suçlu olarak görmesi ve kişinin kendini suçlu olarak görmesi

aynı periyotta gerçekleşir. Suçluluk bu yönüyle toplumsal ilişkilere bağlı olarak kurulur. Suçun sapkınlar ve birbirine destek olan alt guruplar arasında yaygın olmasının bir sebebi toplumun dışlama pratiklerine karşın alt kültür içerisinde suçlunun kabul görmesidir. Suçun alt kültürlerde daha fazla yaşam alanı bulması çocuk suçluluğun tek bir nedene indirgenemeyeceğini gösterir.

Suçun doğasına ilişkin incelemeler yapan önemli isimlerden biri de Alman filozof Karl Jaspers'dir (2015). Jaspers, Suçluluk Sorunu kitabında Nazi Almanyası döneminde işlenen suçlardan yola çıkarak suç ile ilgili bazı kategoriler oluşturur. Bu çalışmada amaç bir toplumun geçmişinde işlediği insanlık suçlarıyla yüzleşmesi ve geleceği yeniden inşa etmesidir. Jaspers'a göre toplumda işlenen suçların geleceği yıkıma uğratmaması amacıyla bir toplumlar arası diyalog zemini oluşturulmalıdır. Bu diyalog süreci belirli bir tarafın sahip olduğu fikirlerin tekrar edilmesi değildir. Diyalog sürecinde önemli olan öteki olarak belirlenmiş tarafların da dinlenmesi gereğidir. İnsanların varoluşu sadece fiziksel varlık olarak anlaşılmamalıdır. Varoluşun asıl meselesi insanların varlık özgürlüğünü sürekli olarak ellerinde bulundurmaları yani kısıtlanmamalarıdır. Bu kısıtlanmama durumu insanın en temel özelliği olan özgürlüğe işaret eder. İnsanların özgür bir iradeye sahip olması aynı zamanda eylemlerdeki ahlakî sorumluluğu beraberinde getirir. Farklı durumlar arasında tercihte bulunmak, kişinin kendisine dayatılanı reddetmesi, kimlik, kalıp ve değer gibi sınırları aşması anlamına gelir. Özgür insan kendi kimliğini inşa edebilen ve inşa ettiği değerlere bağlı olarak yaşayabilen kişidir. Var olmak özgür olduğunun bilincinde olmak anlamına gelir. Fakat özgürlüğün bu ideal hâli mutlak değildir. Özgürlüğün ideal bir kavram olarak kalmasını engelleyen şey özgürlüğün öznel arası bir ilişkisellik olmasıdır. Özgürlüğün diğer kişilere bağlı olması iki durum geliştirir. Birincisi, diğer kişilerin özgür olması ve eylemlerinin kısıtlanmaması benim özgürlüğüm için bir teminat oluşturur. İkincisi, diğer bireylerin kişiyi kendisi gibi davranmaya zorladıkları ve kişinin; gurubun, toplumun, kurumun ya da kültürün bir parçası hâline gelmeye zorlanmasıdır. Bu ikinci durumda özgürlüğün kısıtlanması her zaman bireyin aleyhine olmayabilir. Bazen toplumsal kısıtlamalar bireyin yaşam ve şartlarını geliştirirken bazı durumlarda despotizme varabilir. En ideal var olma biçimi, kişinin hem özgür bir birey olması hem de daha iyi yaşam şartları için toplumun makul kısıtlamalarına riayet etmesidir (Jaspers, 2015). Jaspers'in özgürlük anlayışı insanların suça bulaşma ve suçtan kaçınma sebeplerinde belirleyicidir. Bu tanımlama biçimine bağlı olarak suç, özgürce var olma şartlarından mahrum olmaktır denebilir. Jaspers'in Suçluluk Sorunu kitabında tanımladığı dört suç kategorisi şöyledir:

1) Cezai Suç: Nesnel bir biçimde kanıtlanabilir ve şüpheyi yer bırakmayacak denli açık yasalara ihlal eden eylemler suç teşkil eder. Burada yargı mercii, yargılama usulüne göre, vakıaları güvenilir bir biçimde tespit eden ve bu vakılara yasalara uygulayan mahkemelerdir.

2) Siyasi Suç: Devlet adamlarının ve bir devlete yurttaşlık bağıyla bağlı herkesin eylemlerine dayanır. Bundan dolayı ben, otoritesini kabul ettiğim ve varoluşumu sağladığı düzene borçlu olduğum bu devletin eylemlerinin doğurduğu sonuçları üstlenmek zorundayımdır. Nasıl yönetildiği herkesin, herkesin ortak sorumluluğuna dâhil olan bir konudur. Burada yargı mercii, hem iç hem dış politikada galip gelenlerin otoritesi ve iradesidir. Burada belirleyici olan başarıdır. Keyfilik ve otorite, uzak sonuçları hesaba katan siyasal basiret ve doğal hukuk ve uluslararası hukuk adları altında geçerli olan normların tanınması aracılığıyla sınırlanabilir.

3) Ahlakî Suç: Daima birey olarak hareket eden ben, eylemlerimde ahlakî açıdan sorumluyumdur; bu siyasi ve askeri emirlerin gereğini yerine getirdiğim bütün eylemlerimi de kapsar. 'Emir emirdir' sözü kesinlikle geçerli değildir. Nasıl, emredilmiş olsa da suç olarak kalıyorsa (buna karşın, tehlikenin, gözdağının ve terörün boyutlarına bağlı olarak hafifletici sebepler söz konusu olabilir) her eylem ahlakî değerlendirmeye tabi kalır. Burada yargı mercii kişinin kendi vicdanıdır ve arkadaşlarımla, yakınlarımla, beni seven ve ruhumla ilgilenen hemcinslerimle kurduğum irtibat sırasında ortaya çıkar.

4) Metafizik Suç: insanoğlunun bir üyesi olarak insanları, dünyadaki her haksızlık ve adaletsizlikten, bilhassa kendi zamanında ya da bilgisi dâhilinde işlenmiş suçlardan müstereken sorumlu kılan bir dayanışma duygusu vardır. Bunları engellemek için elimden geleni yapmazsam, ben de suça ortak olurum. Başkalarının öldürülmesini engellemek için kendi hayatımı tehlikeye atmadan olanlara seyirci kalmışsam, hukuksal, siyasi ve ahlakî açılardan bakıldığında layıkıyla kavranmayacak şekilde kendimi suçlu hissederim. Böyle bir şey vuku bulduğu halde yaşamaya halen devam ediyorsam bu, benim omuzlarıma silinmez bir suç yükler. Talihimiz bizi böyle durumlardan esirgemediği sürece, insan olmamız itibarıyla, seçim yapmamız gereken bir sınıra gelip dayanırız: ya hayatımızı kayıtsız şartsız ve hiçbir başarı şansına sahip olmadığımız için boş yere tehlikeye atarız ya da başarı şansına sahip olmadığımız için hayatta kalmayı tercih ederiz. İnsan varlığının özü birine ya da diğerine karşı suç işlenmesi veya fiziksel yaşam koşullarının paylaşılması durumlarında, insanlar arasında, koşulsuz olanın hâkim olmasına bağlıdır: bu durumda insanlar ya beraber yaşayabileceklerdir ya da hiç yaşayamayacaklardır. Ancak bunun, bütün insanlar arasındaki değil, yurttaşlar arasındaki değil, daha küçük guruplar arasındaki değil, en yakın insani ilişkiler söz konusu olduğunda gündeme gelen dayanışmayla sınırlı olması; hepimizi suçlu kılan budur işte (Jaspers, 2015, s. 56-58).

Yörükoğlu'na göre çocukluk ve gençlik dönemlerinde işlenen suçlar tüm toplumlarda tartışılan ve çözüm aranan toplumsal sorun hâline gelmiştir. Yapılan araştırmalarda on sekiz yaşından önce işlenen suçların hızla yaygınlaştığı görülmüştür. Suçlulukta artış gençlik nüfus artışını geride bırakmıştır. Suça sürüklenen çocukların yaş aralığı sürekli bir biçimde düşmektedir. (Yörükoğlu, 2018, s. 399). Suça sürüklenen çocukların işledikleri en yaygın suçlar; hırsızlık, soygun, yaralama ve cinayettir. Bu suçlardaki artışın sanayileşme ve şehirleşme ile beraber gerçekleştiği bilinen bir gerçektir. Toplumsal değişim süreçleri suçluluğun artışında etkili olmuştur. Toplumda yaşanan hızlı dönüşüm, siyasal istikrarsızlıklar, geleneksel değerlerin çözülmesi ve kaynakların eşitsiz dağılımı suçun daha fazla yaygınlaşmasına sebep olan etmenlerdir. Toplumsal etkenlerin çocuk ve gençlerin suça sürüklenmelerindeki payı yadsınamaz. Fakat bu etkenlerin dışında ailevi sorunlar da suça sürüklenmeye sebep olmaktadır. Gençler arasında işlenen siyasi suçların daha çok toplumsal sebeplere dayalı olduğu görülürken bireysel suçların aile sorunlarına dayalı suçlar olduğu söylenebilir. Bireysel sorunlar ve toplumsal sorunların kesiştiği suçlar da yaygın olarak görülebilir.

Toplumsal yapı ve ailelerin değişmesine bağlı olarak suça sürüklenen çocukların sayısında artış görülmektedir. Bu sebeple suça sürüklenen çocuk olgusu her geçen gün önem kazanmaktadır. Suça sürüklenen çocuk, henüz ergin olmayan kişilerin kanunun suç olarak tanımladığı fiilleri gerçekleştirmesidir (Yılmaz, 2009). Hukuk sisteminin tanımlama biçimi hukuki bir normun on sekiz yaşından küçük olan bir kişi tarafından ihlal edilmesidir.

Suçta sürüklenmeye sebep olan en etkili bireysel faktör ergenliktir. Ergenlik dönemindeki saldırgan davranışlar suçun işlenme olasılığını artırır. Ergenlik döneminde

çocuklar kişisel bağımsızlıklarını kazandıkları için karar alma sürecinde yalnız davranma eğilimleri güçlüdür. Ergenlik döneminde olan çocuklar yetişkinlere göre daha hızlı ve riskli karar alır (Santrock, 2016). Şiddete başvurma, kendine zarar verme ve madde kullanımı bu riskli davranışların başında gelir. Bağımlılık yapan maddelerin etkisinde çocukların suça sürüklenme olasılığı daha yüksektir (Bülbül & Doğan, 2016).

Yörükoğlu (2018) suça bulaşan gençlerin ailelerine yönelik şu tespitlerde bulunmuştur:

‘Bu çocuklar genellikle çok çocuklu yoksul ailelerden çıkarlar. Aile içinde kavga, gürültü ve geçimsizlik sıktır. Çocuklar başıboş ve denetimden uzaktırlar. Uygulanan disiplin ya çok sert ya da çok gevşektir. Ceza yöntemi olarak dayak sık ve ölçüsüzce kullanılır. Yalnız çocuklar değil, anne de dayaktan sık sık payını alır. Babanın kendisi suç işlemeye yatkınsa çocuklarda daha yüksek oranda suça yönelme gözlenmektedir. Bu koşullarla birlikte anne sevgisinin de yetersiz bulunduğu evlerde, suç oranı en yüksek bulunmuştur. Ailenin ayrılık ve boşanma nedeniyle dağıldığı durumlarda da suçlu çocuk sayısı artmaktadır. Aile yoksul ve eğitilmemiş de olsa, anne ve baba sevgisinin bulunduğu evlerden çok az sayıda suçlu çocuk çıkmaktadır. Başka bir deyişle aile içi dengenin bozuk olmadığı durumlarda, çocuklar kendilerini çevrenin olumsuz ve ayartıcı etkilerinden koruyabilmektedirler. Hem yoksul hem de yeterli sevgi ve güven sağlamayan bir aileden çıkan çocuk, çevrenin olumsuz etkilerine kolayca kapılarak yoldan çıkmaktadır’.

‘Yoksul olmayan ailelerden de suçlu çocuk çıkabilir. Ancak bunların sayısı yoksul ailelerle karşılaştırılmayacak ölçüde azdır. Hele varlıklı ailelerde yetişen çocukların suçları kolayca örtbas edilir. Oysa yoksul aile çocukları ilk ve en önemsiz suçlarda kolayca damgalanırlar. Bu da suçun yinelenmesi için yeni bir etken olur’ (Yörükoğlu, 2018, s. 402).

Normal şartlar altında çocuk aile içerisinde anne-babasının desteği ve sevgisiyle büyür. Anne ve baba çocuğun gelişimini en iyi düzeyde tamamlaması için gereken çabayı gösterir ve üstlerine düşen sorumlulukları yerine getirir. Bu türden güvenli bir ortamda büyüyen çocuk çevresiyle istikrarlı bir ilişki kurar ve çevresinde gelişen durumların bilincinde olur. Duygusal gelişimin bu ilk evrelerinde çocuk doğası gereği bir çatışma ve karşıtlıklar içerisinde (Winnicott, 2018, s. 246). Gelişimin ilk dönemlerinde kişilik henüz bütünlük kazanmamıştır. Çocuk henüz içgüdülerinin etkisinde olduğundan tolerans geliştirmeyi öğrenememiştir. Gelişimin bu döneminde çocuk aile içerisinde kendisine uygun çevre fikrini edinmezse çocukta kaygı gelişir. Kaygı düzeyi yüksek olan çocuk ihtiyaç duyduğu güvenli bağlanmayı çekirdek ailesinin dışındaki çevrede aramaya başlar. Bu türden duygusal bağlanma problemleri yaşayan çocuklar aradıkları duygusal bağları genelde okul ortamında bulurlar. Winnicott’a göre (2018) çocuk asosyal ise bağlanma ihtiyacını okulun ve ailenin ötesinde toplumda arar. Winnicott bu durumu şöyle örneklendirir:

‘Çocuk şeker çaldığında iyi anneyi, oradaki şekeri alma hakkını ona veren kendi annesini arar. Aslında bu şeker çocuğundur, çünkü kendi sevmeye kapasitesiyle, birincil yaratıcılığıyla annesini ve annesinin şekerliğini o keşfetti. Kendi saldırılarından, ilkel sevgisini uygulamaya döktüğündeki saldırılarından annesini koruyacak babasını aradığı söylenebilir. Çocuk evin dışında hırsızlık yaptığında da annesini arar ama daha çok hayal kırıklığı duygusuyla ve aynı zamanda dürtüsel davranışının fiili etkisine ve uyarıcı almış durumdayken aklına gelen fikirleri eyleme geçirmesine sınır koyabilen ve koyacak olan baba otoritesine daha çok ihtiyaç duyarak arar’ (Winnicott, 2018, s. 246-247).

Güvensiz ortamlarda yetişen çocuklarda görülen ilk dönem suçların hâlâ çocukta düzelmeye dair bir umut olduğunu gösterir. Suç fiili sonrasında evden destek gören çocuk kendini kontrol etme kapasitesini inşa edebilir. Kendi içsel güvenliğini oluşturamayan çocuk asosyal çocuk ise oyun oynamak ya da çalışmak gibi etkinliklerinde dışsal kontrole ihtiyaç duyar.

2.2 Suçu Açıklayan Kuramlar ve Yaklaşımlar

2.2.1 Klasik Öğreti ve Suçluluk

Aydınlanma ile beraber insan doğasına uygun olan kurallara vurgunun artması, din sınıfı ve aristokratların gücünü azaltmıştır. Bu dönemde yaygınlaşan Protestan etiği insanlara kurtuluşun yolunun yeryüzünde gösterdikleri çabanın sonucuna bağlı olduğunu söyledi. Bu döneme kadar insanlar ellerinde olan varlığın da yaşadıkları yoksulluğun sebebinin de kendi iradelerinin dışındaki dinsel güce bağlıyorlardı. Fakat Protestan etiği çok çalışmakla birlikte insanların dünyada başarılı olmasına bağlı olarak ahrette de kurtulacağını savunmuştur. Bu inanış insanları kadenci ve kendi iradesini kullanmayan varlıklar olmaktan çıkartıp etkin birer fail haline getirmiştir. Bu dönüşümler yargılama ve suç pratikleri alanlarına da yansdı. Klasik öncesi dönemde Ortaçağ'a ait yorumlayıcı yargılama sistemi geçerliydi. İşkence, itiraf ve gizli sanıkların beyanları en yaygın deliller olarak kullanılırdı. Cezalar genelde keyfi ve orantısız olarak uygulanırdı. Kanunlar kişinin gelmiş olduğu sosyal statüye göre uygulanmaktaydı ve yasalar aristokratik sınıfı korumakta kullanılan araçlar olarak görülürdü (İçli T. , 2004).

Klasik dönem düşünürleri reformcu natüralist filozoflardı. Bu dönemde kullanılan yöntemler deney, gözlem aklın yol göstericiliği ilkesiydi. Dönemin aydınları doğa bilimlerinde geçerli olan metotların insan bilimlerinde uygulanmasını ve dine dayalı anlayışın değişmesini savunmuşlardır. Bu dönemde insanlar arasında toplumsal düzenin sağlanmasının aracı olarak toplumsal sözleşmeler yapılmıştır. Toplumsal sözleşmeler ile kişiler, düzenin sağlanması adına özgürlüklerinden vazgeçiyorlardı. Özgürlüklerinden feragat eden kişilerin güvenli bir hayat sürmelerinin güvencesini devlet sağlamaya başladı bu dönemde (Akıncı, 2020).

Hümanist geleneğe dayanan klasik anlayış ceza ve adalet sistemini yeniden inşa etti. Bu anlayışta insan doğası hedonist bir anlayışla ele alındı ve asıl amaç suç davranışını açıklamaktan ziyade suç ve hukuk arasında ilişkiyi inşa etmektir. Hukukun amacı kişilerin ve toplumların haklarını korumaktır ve bunun yolu suç oluşturacak davranışları engellemektir. Klasik anlayışta hukuk, kişilerin ahlaki ve yasal sorumluluklarını belirler. Birey kendisi için çizilen sınırlara bağlı olarak davranışlarını düzenleme sorumluluğuna sahiptir. Bu durum kişilerin özgür iradeye sahip olduklarını ve eylemlerinin sorumluluklarını üstlenmeleri gerektiği anlayışına dayanır. Kişiler hukuka aykırı bir eylemde bulunurken elde edecekleri fayda ve ceza almaları durumunda yaşayacakları acıyı karşılaştırarak suç işleme fikrinden vazgeçebilirler. Burada ceza suça işleme fikrine karşı bir önlem olarak görülmektedir. Klasik anlayış suçu önlemeye dair iki ilke geliştirmiştir. Bunların ilki bireysel önlemedir. Bu ilke amaç suçu işlemiş kişiye ancak işlemiş olduğu suçtan faydayı önlemeye yetecek kadar ceza verilmesidir. Bu durumun üzerinde verilen ceza orantısızdır. Suça sebep olan eylemle orantılı

olmayan ceza, suça sebep olan eylemle eş değerdir. Klasik okulun suçu önlemesinin ikinci ilkesi toplumsal önlemedir. Burada amaç suç işleyen kişilerin cezalandırılması suretiyle, suça bulaşma riski olan kişilerin engellenmesidir. Ceza suça karşılık gelen yaptırımdır ve aynı zamanda suçu işleme düşüncesi olanlar için caydırıcıdır (Canter, 2011).

Klasik yaklaşımda amaç suç davranışının mantıkî temellerini açıklamaktır. Bu kuramın temelleri 18. yüzyıla dayanmaktadır. Bu yaklaşımın kurucuları Charles de Secondat, Baron de Montesquieu, Cesare Bonesana, Marquis Beccaria ve Jeremy Bentham'dır (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 53). Bu düşünürlere göre insanlar kendi özgürlüklerini kısıtlayarak toplumsal düzeni kuracak yetkiyi devlete vermişlerdir. Devlet toplumsal düzeni oluşturacak kanunları yapma rasyonalitesine sahiptir. Montesquieu *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı eserinde ceza amaçlı normların despotik iktidarlara özgü olduğunu söyleyerek ılımlı iktidarlardan cezayı ıslah edici bir düzenleme aracı biçiminde kullandıklarını söyler (Montesquieu, 2019). Beccaria ise Suçlar ve Cezalar Hakkında kitabında yaptırımların kökenini toplumsal sözleşmeye dayandırır. Ceza uygulanması gereken bir kötülüktür fakat uygulanması halka açık, orantılı, ivedi ve yasal çerçevesi belirlenmiş olmalıdır (Bonesana, 2019). Beccaria'a göre suç işleyen kişilere verilecek cezaları sadece kanun belirleyebilir. Gücünü toplumsal sözleşmeden alan yasa koyucu toplum adına adaleti sağlar. Cezalar toplum adına verilir ve cezalandırma işleminde yasal sınırlar dışına çıkılamaz. Bu görüş günümüz hukuk sisteminde hâlâ etkili olan 'Kanunsuz suç ve ceza olmaz.' anlayışını temsil eder. Beccaria'nın değindiği diğer bir konu da suç ve ceza arasında makul bir oran bulunması gerekliliğidir. Benzer suçları işleyen kişilere aynı cezalar verilmesi toplum içerisinde bireylerin suç işlemelerinde caydırıcı olacaktır (Bonesana, 2019).

Klasik yaklaşım, insanların zevk ve acı dengesini gözeterek suçu işleme sürecine karar verdiğini söyler. Kişiler özgür irade sahibidirler bu sebeple kendi hesaplamaları sonucunda suç işlerler. Suç eylemi haz ve acı arasında kurulan dengeye bağlı olarak nedensellik ilkesine göre açıklanabilir. Bu sebeple ıslah ve ceza faaliyetlerinde kişiye uygulanacak yaptırım suç fiiliyle orantılı olmalıdır. Neoklasik yaklaşım, cezalandırmanın haz alma ilkesine dayandırılması sebebiyle deliller ve çocukların ceza almamalarını savunur (Zastrow, 2013, s. 413). Kişilerin yargılanması esnasında hafifletici sebepler göz önünde bulundurulmalıdır.

Klasik yaklaşıma göre insanlar kendi istekleri doğrultusunda eylemde bulunma kabiliyetine sahiptirler. Cezaların suça orantılı olması ve adil yargılama gibi ilkeler bu dönemde gelişmiştir. Klasik yaklaşımda suçun tanımlanması amaçlanmamıştır, suç davranışla bağlantılı fiil olarak görülmüştür. Bu cezalandırma biçimi ve hukuk sistemi 18.yüzyılın sosyal yaşantısında gerçekleşen dönüşüme bağlı olarak ortaya çıkmıştır. 18.yüzyılda Avrupa devletlerinde hızlı bir dönüşüm yaşanmıştır. Sanayi devrimiyle beraber ticaret gelişmiş ve zengin bir orta sınıf oluşmuştur. Kırsal alanlardan kentlere yoğun göçler yaşanmıştır. Guruplar arasındaki gelir dağılımında eşitsizlikler aristokrasi lehine artmıştır ve bu durum halk arasında sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Akıncı, 2020, s. 130).

Jeremy Bentham 1780 yılında yayımladığı *Faydacı Ahlak ve Hukuk Teorisi* kitabında klasik öğretiyi daha da geliştirdi. Bentham'a göre birey rasyonel bir yapıya sahiptir ve faydayı arttırıp acıyı azaltmaya uğraşır. Bu yüzden cezalar suç ile orantılı olarak verilmeli ve caydırıcı bir nitelik taşımalıdır. Bentham cezanın dört özelliği olduğunu söyler: Mümkün olduğunca

suç önlensin, suç işlemeye kararlı kişi daha hafif bir suça yönelsin, suçu işleyen kişi amacının ötesinde suç eylemlerinde bulunmasın ve suç topluma maliyeti en asgari düzeyde maliyetle önlensin (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 54). Klasik ekol teorilerine göre çocuk suçlular da irade sahibi bireylerdir, ıslahtan ve tedaviden ziyade cezalandırılmaları gerekmektedir.

Klasik okulun ortaya koymuş olduğu ilkeler günümüz hukuk anlayışında hâlâ geçerli olmaya devam etmektedir. Bunlar şöyledir:

- *Kural olarak suç işleme ve kusur yeteneği bakımından eşittir.*
- *Toplumda kişisel değerlerin ve özel mülkiyetin korunması konusunda genel bir isteğe yönelik bir fikir birliği vardır.*
- *Topyekûn bir yok olmaya yol açmasını önlemek için birey, devletle barış ve düzenin korunması konusunda bir sözleşme yapmıştır.*
- *Ceza kişileri başkalarının çıkarlarına saldırmaktan caydırmak için kullanılmalıdır.*
- *Ceza suç olarak kabul edilen eylemle ve ihlal edilen menfaat ile orantılı olmalıdır. Ceza hiçbir şekilde suçun ortaya çıkardığı zararı geçmemeli ve başka bir amaç için kullanılmamalıdır. Aksi takdirde bu, sosyal sözleşmeye aykırı ve bireylerin haklarına tecavüz olur.*
- *Hukuk sistemi mümkün olduğunca kişilerin yaşam biçimlerine az müdahale etmeli ve hukuk önceden belirlenmiş olmalıdır.*
- *Kişiler kendi eylemlerinden sorumludur ve statüsü, sınıfı ya da mesleği ne olursa olsun herkes kanun önünde eşittir (İçli T. , 2004, s. 138).*

2.2.2 Pozitivizm ve Suçluluk

Pozitivist ekolde suçun nedenlerini anlamak için çeşitli bilimsel metot ve deneysel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bu yaklaşımda suça yönelmede biyolojik ve sosyal faktörlerin etkili olduğu söylenmiştir (İçli T. , 2004). Klasik ekolde suç hukuksal çerçevede açıklanır ve kişi bir hukuk öznesi olarak görülürdü. Pozitivist ekolde ise hukuksal tanımlama yerine suç, psikolojik ve fiziksel yapıya dayalı bir olgu olarak görülmektedir (Burkay, 2008). Klasik ceza anlayışında suç işleyenlerin cezalandırılması toplumda önleyici bir etki oluştururken pozitivist ekolde toplumu korumak adına suçluların bilimsel kontrolü gerekmektedir (Yücel, 2004).

Pozitivist yaklaşıma göre toplumsal dünyada fizik kurallarında olduğu gibi olgusal kanunlar çerçevesinde var olur. Toplumsal kanunları bilmek toplumsal dünyayı açıklamak için yeterlidir. Pozitivizmde suçlu kişiler psikolojik veya biyolojik bazı eksiklikleri olan kusurlu kişiliklerdir. Suça bulaşan kişilerin muhakemesi bozulmuş, başkalaşmış ya da zarar görmüştür. Pozitivizme göre çeşitli teknik süreçler sonucunda suça bulaşan ya da bulaşma olasılığı olan kişiler önceden tespit edilebilir. Pozitivistlerde suç çalışmaları genelde mevcut vakaların toplanması, analiz edilmesi ve bu analizler üzerinden genel geçer bazı tekniklerin üretilmesine dayanır. Bazı pozitivist ekoller öjenik yaklaşımı kullanmış ve çocukların suça sürüklenmesinde biyolojik faktörlerin etkili olduğunu savunmuştur.

Frenoloji; suç davranışının insanın kafatasının yapısıyla, büyüklüğüyle ve fiziksel özellikleriyle bağlantılı olduğunu savunur. Kafatasının şekli, orantısı, çıkıntıları ve tümseklerinin incelenmesi sonucunda kişinin suç işleme potansiyeli tespit edilmeye çalışılır.

Kafatasının fizyolojik yapısından etkilenen beyin, suça eğilimi arttırır (Zastrow, 2013). Frenolojik tespitler yapılmasına rağmen ceza politikalarında geniş etki yaratmamıştır.

Klasik anlayışta insanlar irade sahibi olarak görülürlerdi yani suç ve kötülüğün iradî bir boyutu olduğuna inanılırdı. Pozitivist yaklaşıma göre insanlar kendilerinde bulunan biyolojik ve psikolojik özelliklere bağlı olarak suç ve kötülük içeren eylemlerde bulunurlar. Bu yaklaşımda birtakım determinist yöntemlerle tıbbî veriler toplanarak suçlulara dair bir prototip oluşturulurdu. Pozitivist anlayışa uygun en etkili çalışmaları İtalyan hekim Cesare Lombroso yapmıştır. Askerî bir cerrah olarak çalıştığı dönemde normal askerlerle kıyaslandığında sorunlu askerlerde daha fazla dövmelemlerin olması Lombroso'nun dikkatini çekmiştir. Bu durumdan yola çıkan Lombroso hastaların dış özelliklerini incelemeye başlamıştır. Benzer yöntemleri suçlular üzerinde deneyerek suçlu kişilerin otopsi sonuçlarında normal kişilerinkine kıyasla bazı anormallikler olduğunu saptamıştır. 383 mahkûmun kafatasları üzerinde yaptığı incelemeler neticesinde; mahkûmların dış yapılarının ve alınlarının ilkel insanlarınkiyle benzer olduğunu savunmuştur. Bu türden bir fiziksel benzerliğin kişilik ve saldırganlık boyutunun da benzerliklere sebep olduğunu söylemiştir. Lombroso'ya göre suçlular normal insanlara göre acıya daha az duyarlıdır ve bu yüzden başkalarına acı çektirdiklerinin daha az farkındadırlar. Lombroso incelediği akıl hastaları, suç işlemiş askerler ve hapisanede olan suçluların bazı ortak özelliklere sahip olduğunu tespit etmiştir. Anatomik olarak benzerlik taşıyan bu grupların suça bulaşma eğilimlerinin genetik olduğunu savunmuştur. Lombroso'ya göre suç doğuştandı ve çevresel faktörlerin suç üzerinde neredeyse hiç etkisi yoktu.

Lombroso'nun görüşleri zamanla etkisini yitirse de suçluların fiziksel yapılarının onları suçlu olmayanlardan ayırt edebileceğini savunan bazı kuramlar geliştirilmiştir. Bunlardan bir tanesi Sheldon'un yapısal kuramıdır. Bu kurama göre zihinsel yetersizlikleri olan kişiler toplumsal kuralları kavrayacak derecede gelişmiş ahlakî ve zihinsel becerilerden yoksundurlar (Zastrow, 2013). Sheldon (1942) suçluluğun belirli fiziksel özelliklerin suçla ilişkili olduğu kişilik tipleri saptamıştır:

- İçer dönük, çekingen, ince ve kemikli ektomorflar.
- Toplumsal, rahat, iri ve kilolu endomorflar.
- Saldırgan, maceracı, geniş yapılı ve kaslı mezomorflar.

Başta Lombroso olmak üzere ilk dönem pozitivistleri suçun biyolojik yönden anormal, doğuştan sorunlu ve tam evrimleşmemiş kişiler tarafından işlendiğini savunmuşlardır. Bu görüşler zamanla geçersiz olduklarından güvenilirliklerini yitirmiştir. 1913 yılında Charles Goring '*İngiliz Mahkûmlar*' adlı eserinde Lombroso'dan daha gelişmiş istatistik yöntemler kullanarak, suçluların sadece kafatası ve beden yapısının incelenmesinin teşhis için yeterli olmayacağını savundu (Williams, 1982). İncelemeler sonucunda suç işleyen kişilerin stigmaları ve suç işlememiş kişilerin özellikleri oldukça benzerdi. Antropolog Ernst Hooton bu önermeyi çürütmek adına farklı türden suçlar işlemiş 17.076 Amerikalı mahkûmla yaptığı çalışmada anatomik bazı farklılıklar bulmayı amaçladı (Hooton, 1931). Hooton çalışması sonucunda suçlularda ortak özellikler olduğunu tespit etti. Bunlar: ince dudaklar, dar ve eğimli alın, zayıf ve ince yanaklar, ince boyun, düşük omuzlar, kepçe kulaklar. Ayrıca Hooton

belirli özellikte bazı kişilerin hangi suçları işleyebileceklerinin tespit edilebileceğini söyler. Suç işleyen kişileri suçlu olmayan kişilerle karşılaştıran Hooton fiziksel olarak normal insanlardan daha aşağıda olanların çevrelerinin yarattığı baskı ile davranışlarının etkilendiğini ve suç işlediklerini söyler. Görünüş bozuklukları bazı durumlarda suçluluğun doğrudan sonucu olabilmektedir. Yüz görünümü bakımından ilgi çekici olmayan ya da bazı ufak bozuklukları olan kişiler olumsuz olarak değerlendirilmeleri ve aynı fırsatlara sahip olmamaları ya da başkalarının onlara dair olumsuz algılarından dolayı suç işleyebilirler. Cezaevinde kalan suçlular tutuklu kaldıkları zaman diliminde içinde bulundukları şartlara bağlı olarak; taciz, kötü beslenme, hijyenik olmayan şartlar sebebiyle sorunlar yaşamış olabilir ve fiziksel görünüşleri bu kötü koşullara bağlı olarak değişim geçirebilir.

Suç işleme durumunun genetikle ilişkili olduğunu savunan Rosenthal suç ve genetik ilişkisine bağlı dört tip gruplandırma yapmıştır (Rosenthal, 1970). Bunlar şöyledir:

- Bedensel olarak suç işlemeye yatkın olanlar: adaleli ve atletik olan gençler diğerlerine oranla suça daha eğilimlidir.
- Beyin anormallikleri olanlar: Mahkûmların EEG'leri çekilmiş ve bulgulardaki düzensizlikler incelenmiştir. Mahkûmların normal kişilere göre dürtü kontrolleri ve karar alma süreçlerinde anormalliklere rastlanmıştır.
- Akıl zayıflığı olanlar: suçluların yarısında zekâ problemleri görülmüştür.
- Genetik olarak anormallikleri bulunanlar (Akıncı, 2020, s. 176).

Pozitivist suç kuramları ve suça sürüklenen çocuk kavramını açıklayan kuramlara göre suçluluğun ana sebebi suçlu kişinin doğasından ve bireysel psikolojisinden kaynaklanır. Bu kuramlarda insan eylemleri önceden tanımlanabilir birtakım özgül davranış kalıpları içerir. Günümüzde suçluluğun biyolojik temellere dayandığına inananlar bile, çevresel etmenlerin hangi suçları işleneceğini belirlediği gerçeğini görmezden gelmezler. Çevresel etmenlerin kişinin suçu işleme biçimi üzerinde etkili olduğu kabul edilse bile suçun ana nedeni yine de kişinin kendisinde aranır.

2.2.3 Biyolojik Pozitivizm: Sosyobiyoloji

Sosyobiyoloji bireyin sahip olduğu biyolojik yapı ve toplumsal çevrenin etkileşimine odaklanır. Bu yaklaşımın savunucuları suçun sosyal çevre ve biyolojik yapının birlikte sebep olduğu bir durum olduğunu söyler. Genetik yapının davranış üzerindeki etkisini kanıtlamaya çalışan araştırmaların başında ikiz çalışmaları gelir. Tek yumurta ikizlerini, cinsiyetleri aynı olan çift yumurta ikizleriyle karşılaştıran araştırmalar yapılmıştır. 2009 yılında Minnesota İkiz aile çalışmalarını yaptığı çalışmada birbirinden ayrı yetişen tek yumurta ikizlerinin beyin dalgası örüntülerinin aritmetik puanları ve kelime dağarcığı gibi yetenekler açısından benzer olduklarını göstermiştir. Çift yumurta ikizlerinde ise yaşlar ilerledikçe aralarındaki benzerlik azalır ve beyin dalgası örüntüleri arasındaki benzerlik azalma eğilimine geçer (Twin Study, 2016) (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 59). Johannes Langenin Almanya'da yaptığı çalışmada tek ve çift yumurta ikizlerini incelemiştir. Çalışmada amaç tek ve çift yumurta ikizlerini inceleyerek aralarındaki genetik benzerlik ve farkları tespit etmektir. Çalışmanın

sonucunda tek yumurta ikizlerinin benzeşme oranlarının %77, ayrı yumurta ikizlerinin benzeşme oranlarının ise %12 olduğu bulgusuna ulaşmıştır (İçli T. , 2004).

Bazı nöropsikolojik etmenlerin suç davranışıyla doğrudan bağlantılı olduğu görülmüştür. Hans Eysenck otonom sinir sistemi üzerine yaptığı çalışmada yapısal unsurlar ve suçluluk arasındaki ilişkiyi açıklamayı amaçlamıştır. Hans Eysenck'in çalışması biyolojik yapı ve sosyal çevreyi aynı anda vurgulaması ile klasik sosyobiyolojik yaklaşımın ötesine geçmiştir. Çalışmaya göre genetik sinir sistemi hassasiyetleri nedeniyle, ahlakî durumun yapılanması diğerlerine göre daha zorlayıcı olmaktadır. Bu tip kişiliklerde koşullu reflekslerin uyarılması daha kolay olur. Ancak çocuğun ahlakî kapasitesini kullanabilme becerisi Eysenck'e göre çocuğun aile ortamındaki sosyalleşme kalitesine göre değişim gösterir (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 60). Eysenck'e göre kişilerin suç işleminde genetik faktörlerin önemli rolü vardır. Sosyalleşmenin ise suç üzerinde iki tür etkisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki: Suç işleminde ortaya kişiye fayda sağlayacak koşullar çıkar suç benimsenir. İkincisi: Beklenen sonuçlar elde edilmezse suç eylemi daha az benimsenir. Suça dair sosyalleşme algısı suçun sonunda alınan haz ile ölçülür. Burada bahsedilen haz kısa dönemli bir hedonizmdir. Suçlu kişiler için davranışın kısa vadeli sonuçları uzun dönemli sonuçlarına göre daha etkilidir. Eysenck'e göre bu durumların yaşanmaması için çocukluk döneminde, istenmeyen davranışlar görüldüğünde hemen ceza verilmelidir (Eysenck, 1969). Böylece çocuk istenmeyen davranışın ertesinde aldığı cezayla haz alma ihtimali düşer ve kendi kendini kontrol etmeyi öğrenir. Eysenck'e göre insan temelde iki dürtüye sahiptir. Bunlar zevk arama ve acıdan kaçmadır. Eysenck bu aşamada klasik faydacı düşünürlerle benzer fikirdedir fakat insanların özgür irade sahibi mantıklı kişilikler oldukları noktasında farklı düşünmektedir. Faydacı görüşün savunduğu gibi suçtan elde edilen faydanın ve suçtan görülen zararın orantılı olması suç işlemeyi engellemez. Acı ve haz arasında dengeden bahsedebilmek için birçok değişken göz önünde bulundurulmalıdır. Eysenck acı ve haz arasındaki ilişkiyi bir tür kaldıraça benzetir, kaldıraçta denge için ağırlıkların aynı olması yetmez diğer önemli husus ağırlıkların destek noktasına olan uzaklıklarıdır. Daha hafif olan ağırlık destek noktasına uzak bir yere koyuldu mu karşıdaki ağır olan yükü dengede tutabilir. Acı ve haz duygusu açısından eyleme zaman bakımından yakın olan sonuç daha önemli ve etkilidir. Eyleme zamansal olarak yakın olan sonuç, daha sonraki ve uzak olan eylemleri belirlemek açısından daha fazla etkili olur. Küçük fakat hemen elde edilecek bir haz, daha sonraki zamanlarda yoğun acı veren bir sonuca sebep olsa bile, haz veren eylemin gerçekleşmesi ertelenmez. Suç bağlamında değerlendirildiğinde suç ve ceza arasındaki zaman periyodu uzadıkça yaptırımın kişi üzerindeki olumsuz etkileri azalır.

Eysenck, suçluların cezalandırılmasına alternatif sistemlerin bulunması gerektiğini söyler. Bunun sebebi ceza ile eylem arasında oluşan zamansal fark sebebiyle ceza uygulamaları etkinliklerini yitirecektir. Cezanın yerini vicdan almalıdır. Eysenck vicdanın oluşum sürecini şartlı refleks ile açıklar: çocuk büyürken bazı eylemlerin istenmeyen, arzulara aykırı olduğunu öğrenmelidir. Çocuklarda bu durumun gelişimini sağlamak gecikmiş cezalandırma yöntemleriyle gerçekleşmez, çünkü yanlış bir davranışın sağlayacağı hazdan daha fazla hemen uygulanacak biçimde bir yaptırım ve engel uygulanmalıdır. Ceza ve eylem arasında zamansal farkın en kısa olması şartlı refleksin gelişimini hızlandırır. Şartlanma süreci

etkin biçimde uygulanınca çocuk kendi içerisinde dürtülerini kontrol eden otonom bir disiplin mekanizması haline gelecek ve kendi kendisini bastıracaktır.

Çocukların mizaçlarını tanımlamak zor olsa da mizaca eşlik eden bazı davranış biçimlerinin teşhisi ve sınıflandırması daha basittir. Bunlara örnek olarak hareketlilik ve içe kapanıklık gibi çocuğun çevresi tarafından gözlemlenen davranışlarıdır. Çocukların suça sürüklenmesinde etkili olan beyin işlevi mizaç etkenlerinin en yaygın olanı zihinsel ve ruhsal sağlıkta yaşanan bozukluklardır. Bu tür bozukluklarda dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu ve davranış bozukluğu olan çocukların suça bulaşma oranı daha düşük olmasına karşın bipolar bozukluğu olan çocukların daha yüksektir. DEHB olan çocuklar belirli bir göreve odaklanamama, ders başarısının düşük olması ve bilişsel yetilerdeki bozukluklar sebebiyle toplumsal kurallara uymada normal çocuklara göre daha fazla problem yaşarlar. Öğrenme bozukluğu ile suça bulaşma arasındaki ilişkiye dair bazı araştırmalar da mevcuttur (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 61). Öğrenme bozukluğu kişinin farklı duyu organları arasındaki duyuları birlikte değerlendirmenin zayıf olduğu bozukluk türüdür. Öğrenme bozuklukları üç kategoriye ayrılır: gelişimsel konuşma-dil bozukluğu, akademik beceri bozukluğu ve diğer kategorilere ait olmayan koordinasyon bozuklukları. Sosyal hizmet uzmanı Karen Matta Oshima ve arkadaşlarının yapmış olduğu araştırmada '*öğrenme bozukluğu olan gençlerin kendilerine eş düşük gelir seviyesindeki yaşlıtlarına göre daha fazla suç işlediğini*' bulmuşlardır (Oshima, Huang, Jonson-Reid, & Drake, 2010). Öğrenme bozuklukları ve suçluluk arasında karmaşık bir ilişki bulunmasıyla beraber, okul ortamında yaşanan başarısızlık ve yetersizlik duygusunun yasal süreçlerde yaşanan sorunlara etki ettiği söylenebilir.

2.2.4 Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı

Erik Erikson, Psikososyal temelli sosyalleşme kuramını geliştirirken Freud'un etkisini kabul etmiş ama insan gelişiminin belirli dönemlerini yanlış yorumladığını söylemiştir. Erikson Freud'un cinsellik ve saldırganlık temelinde inşa ettiği psikoseksüel dönemler yerine toplumsal yaşantıyı önemseyen ve gelişimi süreklilik olarak gören psikososyal gelişim kuramını geliştirmiştir. Freud'un kuramına göre kişilik ilk beş yaş içerisinde inşa edilir. Erikson'a göre ise kişinin gelişimi yaşantısı boyudur ve belirli bir dönemle sınırlı değildir. Erikson gelişim kuramını sekiz evreye ayırır. Her evrede o döneme özgü gelişimsel bir kriz çözme görevi bulunur. Kişi döneme bağlı olarak maruz kaldığı krizi ne kadar başarılı çözerse gelişimi aynı derecede sağlıklı gelişir. Erikson bu gelişimsel krizler ve kazanımları şöyle açıklar: *Güvene karşı güvensizlik*, gelişimin bu ilk döneminde bebek güven duygusunu kazanarak yaşam boyunca bu duygunun sürmesini ve dünyanın güvenli bir yer olacağı beklentisini geliştirir. *Özerkliğe karşı utanç ve kuşku*, bu evre bebekliğin sona erdiği ve çocuğun okul öncesi döneme eriştiği zaman dilimini kapsar. Bebek kendisini yetiştiren kişilere karşı güven duygusu geliştirerek kendi davranışlarının farkına varmaya başlar. Bu dönemi iyi geçiren çocuk bağımsız ve özerk davranışlar geliştirir fakat engellenir ya da cezalandırılırsa kuşku ve utanç duyguları daha baskın hale gelir. *Girişimciliğe karşı suçluluk* evresi okul öncesi yılları kapsar. Çocuğun toplumsal dünyaya katılımı arttıkça sorumluluk alması ve kendisinden beklenen davranışları yerine getirmesi gerekir, eğer çocuk bu duyguları gerçekleştiremez ve kaygı yaşarsa suçluluk duygusu baskın gelir. *Çalışkanlığa karşı aşağılık*

duygusu evresi ortalama olarak ilkokulu kapsamaktadır. Çocuklar bu dönem içerisinde okul ortamı başta olmak üzere bedensel ve zihinsel kapasitelerini geliştirmeye yönlendirilir. Bu süreci olumsuz biçimde geçiren çocuklarda yetersizlik duygusu gelişebilir (Santrock, 2016).

Ergenlik dönemi kişinin kim olduğunu, ilerde nasıl bir yaşantıya sahip olmak istediğini belirlediği dönemi kapsar. Bu dönemde kimlik kazanma süreci başarılı bir biçimde gerçekleşmezse rol karmaşası yaşanır. *Yakınlığa karşı yalıtılmışlık* evresi yetişkinliğin ilk dönemlerini kapsamaktadır. Bu evredeki gelişimsel görev yakın ilişkilerin kurulmasıdır. Eğer bu dönemde sağlıklı ilişkiler geliştirilemezse kişi yalnız kalacaktır. *Üreticiliğe karşı verimsizlik* evresi orta yaş dönemlerine denk gelmektedir. Üretkenlik evresinde kişiden kendisi ve yakın çevresi için olumlu işler yapması beklenir. Kişinin bu türden işleri gerçekleştirme girişiminin başarısız olması sonucunda verimsizlik durumu gerçekleşir. *Benlik bütünlüğüne karşı uyumsuzluk* evresi gelişimin son aşamasını temsil eder. Bu dönem içerisinde kişi geçmişini düşünür ve geçmişe dair muhasebe yapar. Kişi eğer iyi bir yaşantı geçirdiğine inanıyorsa benlik bütünlüğünü gerçekleştirmiş olacaktır. Ama umulduğu türden bir yaşantı geçirilmemişse kişi ümitsizlik ve üzüntü duygularına kapılacaktır (Santrock, 2016, s. 23-24).Psikanalitik kuramcılar bilinç dışının kişinin gelişimi üzerindeki işlevleri hakkında yazarken, bilişsel gelişimci kuramlar bilinçli düşünme süreci üzerine yoğunlaşmışlardır.

Erikson'un gelişim kuramında; her bir aşamada rasyonel zihnin, ortamın sosyal koşullarında kriz ile baş etmeyi öğrenir. Sosyal hizmet uygulamalarında benzer bir durum görülebilir. Uygulamalarda cinsel dürtülerden ziyade çocuğun sorunları ve suça bulaşma süreci kültürel ve toplumsal etmenlere vurgu yapılarak açıklanır (Payne, 2020).

2.2.5 Bilişsel Gelişim Kuramı

Piaget Bilişsel Gelişim Kuramı'nı inşa ederken çocukların dünyayı anlamlandırmaya çalışırken dört bilişsel dönemden geçtiğini söyler (Santrock, 2016). Kişilerin çevrelerini bilişsel olarak kavramaları iki aşamada gerçekleşir: örgütlemek ve uyum sağlamak. Dünyayı anlamlandırma sürecinde geçtikleri her dönem kişinin yaşına ve dünyayı anlama kapasitesine bağlıdır. Bu yüzden her bir çocuğun gelişim süreci kendisine özgüdür (Piaget, 2015).Piaget'in bilişsel gelişimi açıkladığı dört evre şöyledir:

- *Duyu motor dönem:* Bu evre doğumdan başlayarak iki yaşına kadar devam eder. Bu dönemde çocuk görme, işitme ve tatma gibi bedensel eylemleri koordineli bir biçimde gerçekleştirmeyi öğrenir. Bu dönem çocuğun fiziksel dünyayı algılaması sürecinde gerekli olan yetilerin kazanıldığı zaman aralığıdır.
- *İşlem öncesi dönem:* Çocuğun iki ve yedi yaşları arasındaki dönemini kapsamaktadır. Bu dönem içerisinde çocuk dünyayı olgusal olarak anlamının ötesine geçerek çevresini kelime, imge ve semboller aracılığıyla kavramaya başlar. Çocuk bu evrede 'işlem' yeteneğine sahip olmamıştır. Piaget'e göre işlem terimi çocuğun fiziksel dünyada gerçekleştirebildiği eylemleri düşünsel olarak kavrama kapasitesidir.
- *Somut işlemler dönemi:* Bu dönem genelde yedinci yaşın sonu ve on birinci yaşın başlarına tekabül etmektedir. Bu evrede çocuklar somut nesnelerle işlemler gerçekleştirebilir ve basit mantıksal akıl yürütme işlemleri yapabilir.

- *Soyut işlemler dönemi:* Bu dönem çocuklarda bilişsel gelişim evrelerinin sonuncusudur. Ortalama olarak on bir ve on beş yaşları arasında başlayıp yaşamın sonraki dönemlerinde sürmeye devam eden evredir. Bu evrede kişiler olgusal dünyanın ötesine geçerek soyut ve mantıksal biçimlerde düşünme kabiliyetini kazanır. Burada ergen bireyler geleceğe dair hayaller kurmaya ve çözümler gerçekleştirmeye başlarlar. Kişi problemleri çözmede daha sistematik ve etkili yöntemler geliştirmeyi becerir.

Piaget zekâyı kişinin çevreye uyum sağlamasını kolaylaştıran süreç olarak görür. Çocuğun yaşı büyüdükçe çevresine uyumunu sağlamak amacıyla daha karmaşık bilişsel yapılar geliştirilir. Piaget doğuştan gelen düşünceleri kabul etmez. Çocuk kendi deneyimlerinden yola çıkarak, dünyayı anlamlandırmak amacıyla bilişsel şemalar kurar. Mevcut şemalar yeni durumları açıklayamadığında kafa karışıklığı olur. Bu karmaşıklığı gidermek adına yeni ve daha kapsamlı şemalar oluşturulmalıdır (Shaffer & Kipp, 2007).

2.2.6 Sosyal Öğrenme Kuramı

Albert Bandura'nın geliştirmiş olduğu Sosyal Bilişsel Kuram'a göre bilişsel gelişim çevre ve davranışla doğrudan ilintilidir. Öğrenme ilk aşamada çocuğun çevresini gözlemlemesi ve bu gözlemlerini taklit etmesi sonucunda gelişir. Kişiler yaşantıları boyunca başkalarının davranışlarını gözlemleyerek bir davranış repertuarı oluştururlar. Kişi bu davranışlarını birtakım bilişsel süreçler sonucunda benimseyerek eylemlerini bu zihinsel yapılara göre şekillendirir. Bandura'ya göre öğrenme süreci davranış, biliş ve çevre üçlüsü içerisinde gelişir (Santrock, 2016). İnsanlar zihin sahibi varlıklar olduklarından bilgi işleme kapasitesine sahiptirler. Bandura'ya göre temel gelişimsel süreç gözlemleyerek öğrenmeye dayanır. Gözlemsel öğrenme, başkalarının davranışlarını izlenmesi sonucunda olur. Bilişsel süreçler gözlemlemeye eşlik etmezse tam bir öğrenme olmaz. Gözlemsel öğrenmede davranış dikkatle gözlenir, özümсенir, kodlanır ve ihtiyaç duyulduğunda taklit edilerek zihinde depolanır (Shaffer & Kipp, 2007).

2.2.7 Sosyal Etkileşim ve Kültürlenme Kuramı

Vygotsky geliştirdiği sosyal-kültürel kuramda kültürün nesilden nesile aktarıldığını açıklar. Çocuğun gelişimi çevreden bağımsız girişimlerden çok toplumsal olarak yönlendirilen bir süreçtir. Çocuk gelişimsel yönden kendisinden daha donanımlı kişilerle girdiği etkileşimler sonrasında yeni düşünce ve davranış kalıpları geliştirir. Her çocuk kendisine özgü bir gelişimsel aşamadan geçer. Gelişimin evrensel bir formu yoktur ve gelişim içerisinde yaşanan sosyal ortama göre biçimlenir (Shaffer & Kipp, 2007).

Vygotsky (2018) zihinsel kültür ve sosyal çevrenin bilişsel gelişimde etkili olduğunu söyler. Vygotsky çocuğun gelişimini topluluk içerisindeki ilişkilere bağlı olarak tanımlamıştır. Bilişsel gelişim kişilerde dil, matematik ve bellek gibi aracı işlevleri kullanmayı sağlar (Santrock, 2016). Çocuğun bilişsel gelişimi çevresi ve akranlarıyla ilişkili biçimde gelişir. Bu çevresel etkileşim sayesinde çocuk toplumsallaşmayı öğrenir ve kendi kültürüne uyum sağlar. Çocuklardaki dil kapasitesi çocukların zorlu işleri yerine getirmelerine, dürtülerini bastırmalarına, planlama yapmalarına ve kendi davranışlarını yönetmelerine olanak sağlar. Semboller ve sözcükler ilk olarak çocukların diğer insanlarla iletişim kurmalarına imkân tanır.

Çocuklarda iletişimin kurulmasını sağlayan basit dil kapasitesi daha sonra karmaşık bilişsel işlemlerin yapılmasına yardım eden zihinsel bir fonksiyona dönüşür. Çocuklar yetişkinler gibi nesne ve insanlara farklı tepkiler vermezler. Çocuk hem nesneye hem de insanlarla iletişim kurduğunda eylem ve konuşma safhalarını kaynaştırmaya çalışır. Çocuklarda konuşma eylemi bazı durumlarda onların isteklerini ifade eder. Öteki zamanlarda ise konuşma bir hedefe erişmek için araçsal bir düzeye indirgenir. Çocuk bir problemi çözmeye çalıştığı aşamada bir engelle karşılaşırsa çözüm faaliyetini durdurur. Çocuğun başkasından sözel olarak destek talep etmesinin sebebi problem çözme sürecinde zihninde oluşan eksiklikleri tamamlama çabasıdır. Bu aşamada çocuk sorular sorarak çözmeye çalıştığı problem için inşa ettiği planın eksikliklerini tamamlamaya çalışıyordur. Çocuğun gelişiminin ilk döneminde sürekli soru sormasının sebebi karşılaştığı problemlere çözümler üretecek zihinsel becerileri kazanma çabasıdır. Çocuklarda görülen sözlü itiraz ve ısrarlı soruların sebebi dikkat algısını geliştirmek yoluyla problem çözme becerisini oluşturmaktır (Vygotsky L. , 2020, s. 22-23). Vygotsky çocuğun gelişim sürecinde dilin zihinsel gelişimine katkısını şöyle açıklar:

‘Çocuklar kendileri için biraz karmaşık olan bir problemle karşı karşıya kalıyorlar; hedefe ulaşmak için doğrudan girişimler, araç kullanımı, deneyi yürüten kişiye yöneltilen konuşma ya da eyleme eşlik eden konuşmayı içeren karmaşık cevaplar sergiliyorlar. Öyleyse doğrudan sözel itirazları dikkat yetisinin kendisine aittir.

‘Dinamik olarak analiz edilirse, konuşma ve eylemden oluşan alışım çocuğun gelişim sürecinde çok özel bir işleve sahiptir; aynı zamanda kendi oluşumunun mantığını da gösterir. Çocuğun gelişiminin ilk döneminden itibaren, faaliyetleri bir sosyal davranış sistemi içinde kendi anlamını kazanır ve belirli bir amaca yönelik olarak, çocuğun çevresinin prizmasıyla kırılır. Nesneden çocuğa ve çocuktan nesneye giden yol, bir başka kişiden geçer. Bu karmaşık insan yapısı, gelişimsel sürecin derin bir ürünüdür. Bireysel ve sosyal gelişim arasındaki bağlantılar sayesinde kökleşmiştir’ (Vygotsky L. , 2020, s. 23-24)

2.2.8 Psikanalitik Kuram

Psikanalitik Kuram’da çocuk gelişimi bilinçaltı ve duygular temelinde açıklanmaktadır. Bu kurama göre davranış yüzeyde beliren sembolik anlam yüklü ve zihnin derinliklerindeki işleyişi tam anlamıyla yansıtmayan eylemlerdir. Çocuğun erken dönem ebeveynlerle etkileşimi geriye kalan yaşantısı boyunca çocuğu etkiler (Freud, 2019).

Freud hastalarını tedavi ettiği süreçlerde onların sorunlarının kökenlerini hayatlarının ilk dönemlerinde yaşadıkları problemlerde görür. Çocuklar büyüdükçe haz alma biçimlerinin ve cinsel dürtülerinin beş evre içerisinde değişim gösterdiğini söyler. Bu evreler oral, anal, fallik, gizil ve genitaldir (Freud, 2019). Freud’un fikirleri birçok psikanalizci tarafından yeniden ele alınmış ve dönüştürülmüştür. Birçok kuramcıya göre Freud, çocuğun gelişimi aşamasında cinsel dürtüleri gereğinden fazla bir biçimde vurgulamıştır. Freud kişiliğin gelişim sürecinde kültürel etkinin önemini göz ardı etmiştir. Bilinçdışı düşünce, gelişim evrelerinde merkezî konumda olsa da bilinçli davranışlar da gelişim sürecinde önemli etkindir (Santrock, 2016, s. 21).

Psikanalitik kuramda zihnin üç ana bölgeye ayrılır: id, ego ve süper ego. İd dürtüler tarafından oluşturulmuş bir tür baskılamadır. İd kişilerin dürtüleri doğrultusunda davranmaya yöneltir fakat her zaman bu istenç yönünde bir doyum elde edilmez. Ego ise iden gelen

dürtülerin davranışları karşılamada yetersiz kalan ve çevresel unsurların nasıl yönetileceğini belirleyen pragmatik yöndür. Süper ego ise id ve ego arasındaki ilişkinin ahlaki boyutunu oluşturur. Kişiliğin en önemli boyutlarından birisi egonun yaşadığı gerilimlerin nasıl idare edileceğidir. Ego ve süper egonun toplumsal kabulü sağlamak adına id üzerinde oluşturduğu baskılama, anksiyeteye sebep olur (Payne, 2020). Ego anksiyete ile mücadele etmek için savunma mekanizmalarını kullanır.

Psikanalitik kuram, zihinsel etkileşimlerin sonucunda çocukların geliştiklerini söyler. Her aşamada belirli bir davranış örüntüsü diğerlerine göre daha ön plana çıkar fakat gelişim ile birlikte davranışlar bütünsel bir biçimde inşa edilir. Çocuğun ilkel narsizm döneminde tek amacı kendi ihtiyaçlarını doyuma ulaştırmaktır. Bu dönem sonrasında özellikle sosyal etkileşim aracılığıyla diğer kişilerin ihtiyaçlarını ve isteklerini gözetmek zorunda kalır. Her bir evrede belirginleşen davranışın sebebi, bir ihtiyacı gidermektir. Çocuklarda gerileme davranışı da gelişim aşamalarıyla ilişkili bir durumdur. Belirli bir aşamada ilerleyen çocuk baskı altında olması halinde önceki evrelerdeki bir davranışa gerileyebilir.

Psikanalitik yaklaşımda bilinçte meydana gelen çatışmalar bir müddet sonra bilinçaltına itilir. Bu dürtüler bilinçaltına itilip varlıklarını devam ettirirler ve dolaylı ifade biçimleri olarak ortaya çıkarlar. Bastırılan dürtülerin bu şekilde ifade edilme çabası genelde normalden sapan davranışlarda ifade bulur. Psikanalitik yaklaşıma göre çocuklarda suç davranışı bastırılan duyguların sembolik bir ifadesidir. Bastırılan güdüler doğrudan ortaya çıkmazlar, genelde davranış biçim değiştirerek ve formlar geliştirerek ortaya çıkar. Bilinçaltında oluşan kompleksler, çevreden gelen uyarıcılara belirli bir biçimde tepki göstermeyi içerir. Suç bu kompleksli davranış biçiminin tepkiye dönüşme biçimidir. Suçun işlevi kişinin bilinçaltını dengeleyen bir supap olmasıdır. Duygusal problemler çocuklarda genellikle içsel bir öfke şeklinde yaşanır. Bu duygusal problemlerin kaynağı anne ve babalardır. Anne ve babadan gerekli fiziksel ve duygusal ilgiyi göremeyen çocuk saldırgan duygular beslemeye başlar. Çocuk çevresinden göreceği tepki sebebiyle saldırganlık duygularını açığa çıkaramaz ve bastırır. Bu aşırı bastırılma hâli çocukta davranışsal değişikliğe yol açar. Bu olumsuz değişimin çeşitli ifade yollarından birisi de suça bulaşmaktır.

2.2.9 Psikodinamik Yaklaşımlar

Psikanalitik Kuram'ın kurucusu Sigmund Freud çocuk suçluluğunu üç görüş etrafında ele alır. Bu görüşler şöyledir: İdin ilkel dürtülerini kontrol etmeyi henüz öğrenmeyen, çocukların toplum olarak onaylanan davranışı onaylanmayan davranıştan ayırması zordur. Çocukların cinsellik ve saldırganlık davranışlarını kontrol edebilme becerisine sahip olması gerekir buda çocuğun toplumsal olarak uygun olan fakat çocukta içsel gerilime sebep olan davranışlardır. Çocuğun ilk beş yaşta edindiği duygusal deneyim yaşantısının geri kalanını belirler ve çocuğun bu ilk dönemde yaşadığı duygusal travmalar bilinç dışı suçluluk dâhil birçok probleme sebep olur (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 63). Bastırılmış öfke kuramına göre, bastırılmış duygular saldırganca tepkiler olarak açığa çıkar (Zastrow, 2013, s. 416). Aichhorn (Aichhorn, 1925), suça sürüklenen çocuklarla yaptığı çalışmanın ardından, Psikanalitik kuramı suç davranışını açıklamakta kullanan ilk kişidir. Suç davranışının doğuştan fakat aynı zamanda çocuğun erken çocukluk dönemi duygusal ilişkilerine bağlı

olarak ortaya çıkan örtülü suçluluk adını verdiği durumun sonucunda geliştiğini savunur. Her çocuk yaşamının ilk dönemlerinde asosyaldır, benliğin ortaya çıkması ve gerçeklik ilkesinin işlemeye başlamasıyla beraber çocuklar toplumsal kurallara uygun hâlde davranarak toplumsallaşır. Bazı çocuklarda bu toplumsallaşma süreci işlemez ve örtük suçluluk süreci işlemeye başlar ve bu sebepten dolayı suç davranışı başarılı olmayan bir toplumsallaşma sürecinin ürünü olur (Canter, 2011, s. 66-67). Bu kurama göre suçlular, özellikle genç olanlar uygun bir biçimde yetiştirilmediklerini ve yetişkinlik döneminde bile anında doyum isteyen ve eylemlerinin sonuçlarını düşünmeyen hazzı kişileridir.

Healy ve Bronner, suç davranışını açıklamak için Psikanalitik kuramın diğer bir kavramı olan yüceltmeyi kullanmışlardır (Healy & Bronner, 1936). Yüceltme duygusu, kişinin dürtülerinin başka düşünce, duygu ve davranışlara yönlendirdiği savunma mekanizmasına verilen addır. Suç davranışı ilk dönem duygusal bağların kurulmasında yaşanan başarısızlıklardan kaynaklı, dürtüsel ve doyuma ulaşmamış arzuların sonunda ortaya çıkar. Suç davranışı da bastırılmaktan dolayı başka bir anlatım yolu bulamayan içsel arzuların bir tür ifadesidir. Suç davranışının yüceltme hâlinde ortaya çıkması benlik saygısının korunması veya doyum hâlinde ortaya çıkabilir.

Bowlby çocuklarla yaptığı çalışmalarda çocukların yetişkinlerin yüz ifadelerinden, ses tonlarından, jestlerinden etkilendiklerini gözlemlemiştir. Bowlby bu durumun çocukların kalıtsal olarak taşıdığı bir özelliği olduğunu savunur. Çocukların doğuştan sahip oldukları iletişimsel beceriyi geliştirebilmeleri için bazı yetişkin kişilerle bağ kurmaları gerekir ve bu durum temel bağlanma sistemini oluşturur. Yetişkin kişi ya da kişiler çocukla ne kadar nitelikli bir iletişim kurarlarsa çocuk çevresindeki diğer insanlarla ileride aynı derece iyi ilişkiler geliştirir. Bowlby parka annesiyle beraber giden çocukların yalnız oynadıklarında ara sıra bankta oturan annesinin kendisini gözlemeye devam edip etmediğini kontrol ettiğini söyler. Başka bir kişi ya da uyaranla ilgilenmeye başladığında çocuk hemen tedirgin olur ve yeniden annenin kendisiyle ilgilenmeye devam etmesini ister ve bu ilginin yeniden sağlanmasının stratejisi ağlamaktır. Ağlayan çocuk annesinin yeniden kendisiyle ilgilendiğini fark edince oyununa devam eder (Bowlby, 2013). Bağlanma süreci çocuğun dünya ile bir ilişki geliştirme süreci olarak tanımlanabilir. Kişinin yaşantısının ilk dönemlerinde gerçekleştirdiği güvenli bağlanma kendisine olan özgüvenini artırır ve sorun yaşayan diğer kişilere karşı yardımsever duygular geliştirmesine imkân tanır. Bağlanma süreci iyi geçen çocukların öz bilinç, empati duygusu, dürtülerini kontrol edebilme becerisi, odaklanma ve motivasyon gibi toplumsal yaşamla uyumu destekleyen duyguları daha fazla gelişir. Güvenli bağlanma, çocuğun yaşam boyunca sorunlarla başa çıkma becerilerini destekleyen içsel kontrol duygusunun gelişmesini sağlar. Güvenli bir bağlanma süreci geçiren çocuk kendisine neyin iyi geldiğini ya da kendisini neyin kötü ettiğini öncesinden bilir ve bu farkındalık duygusunu öteki kişiler için de geliştirir. Bu yetisi gelişen çocuk ötekilerin davranışları ve düşünceleri doğrultusunda kendi eylemlerini planlayabilir. Güvenli bağlanan çocuk hangi durumların üstesinden geleceğini ve hangi durumlarda yardım istemesi gerektiğini bilir. Bu durumun aksine ihmal edilen çocuklar ağlamalarının bakıcıları tarafından dikkate alınmadığından yetişkinlik dönemlerinde anlaşılmayacaklarını düşünürler. Dikkat çekme çabası fiziksel ya da sözlü şiddetle karşılık bulacağından odak noktası olmak istemezler. Bu

çekingenlik hâli çocukların bir engelle karşılaşmaları sonrasında hemen sorunu çözmekten vazgeçmelerine sebep olur (Kolk, 2020).

Bowlby'e göre suç eyleminin kökeni; çocuk ile anne babanın, özellikle anne ile bağının kopması veya bozulmasına dayanır. Bowlby Psikanalitik kuramda olduğu gibi suçu kişinin ilkel dürtülerine bağlamaz. Suçluluk, anne yokluğuyla ilişkilidir ve erken yıllarda anne ile çocuk arasındaki bağlanmada kopukluk olması suçlu davranışla sonuçlanabilir. Temelde kopukluğun sebebi çocukların küçüklükte anlamlı ilişkiler geliştirememesinden kaynaklanır. Bowlby, hırsızlık suçundan yargılanan 44 çocuk üzerinde yaptığı çalışmada suça bulaşmış çocuklar ile suça bulaşmamış çocukları karşılaştırmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda ilk grupta yer alan çocukların %39'una karşılık suça bulaşmamış çocukların %5'inde yaşamlarının ilk beş yılı içerisinde annelerinden tam bir ayrılık yaşadıkları tespit edilmiştir (Bowlby, 2013).

Sosyal hizmet uygulamalarını etkileyen psikodinamik kuramcıların başında Melanie Klein, Winnicott ve Bowlby gelir. Bu kuramcıların sosyal hizmet alanında en fazla etki etkileri alan çocuklar ile ilgili uygulamalardır (Payne, 2020). Psikodinamik yaklaşımın sosyal hizmetler uygulamasındaki rolü; ihmal edilmiş, istismara uğramış çocuklara yönelik çalışmalara yapılması ve sosyal haklardan mahrum olan çocukların ilgili alanlarda desteklenmesidir. Psikodinamik yaklaşımda, erken dönem ilişkilerin daha sonraki dönemlerde davranışları nasıl etkilediğine dönük açıklamaları çocuk anne ilişkisinin anlaşılmasını kolaylaştırır. Anne çocuk ilişkisine dayalı çocuklarla sosyal hizmetin ilk dönem sosyal model uygulamaları olmuştur (Teater, 2019).

2.3 Toplumsal Yapının Suçluluğa Etkisi ve Kurumlar

Toplumsal yapı kavramsal olarak birçok farklı anlamda kullanılabilen katmanlı bir terimdir. Sosyolojik anlamda bir gruptaki ilişkisindeki kalıplar, toplumsal yaşantı içerisinde davranış kalıpları ya da toplumsal kurum ve sistemlerin kişilerin davranışlarını etkileyen toplumsal kurallara gömülü işleyiştir. İşsizlik, yoksulluk, suç ve anomi gibi durumlar toplumsal yapı ve suç ilişkisi içerisinde değerlendirilebilecek sosyal sorunlardır. Toplumsal yapıyı oluşturan bileşenler arasında hiyerarşik ve işlevsel bir düzen vardır. Toplum içerisindeki her bir davranış alanı toplumsal bütünün bir unsurunu oluşturur. Toplumsal yapının devamlılığı her bir üyenin toplumsal kurumların kendisinden istenen biçimlerde davranmasına bağlıdır (İçli G. , 2015, s. 91).

Sosyal yapı teorisyenlerine göre psikologlar tarafından yapılan bireysel seviyede analizler, suça sebep olan sosyal ve kültürel yapıyı kavramakta yetersiz kalır. Bu yaklaşıma göre suçun önlenmesi bireysel terapiler ile değil toplumsal reformlarla çözüme kavuşturulabilir. Toplumsal yapı teorisyenlerine göre çocuk suçluluğu çocuğun büyürken dâhil olduğu alt kültür guruplarıyla ilgilidir. Bu teoriye göre; toplumsal düzensizlik, kültürel sapma, statü engellemesi ve sosyal hareketlilik gibi etkiler alt sınıf çocukların suça sürüklenmesine sebep olur. Bu durumu kanıtlamak amacıyla teorisyenler kanıt olarak genellikle istatistik gibi nicel verileri kullanırlar.

2.3.1 Etiketleme Teorisi ve Sapkın Kariyer Olarak Suçluluk

Etiketleme kuramında sıklıkla kullanılan kavramlardan biri Thomas'ın '*durumların tanımlanmasıdır*'. Durumun tanımlanması birey ya da gurupların inandıkları ya da kabul ettikleri anlamların inşa edilme süreçleridir. Burada anlamın öznel ve nesnel anlamları göz önünde bulundurularak duruma farklı biçimlerde yaklaşımlar getirilir. Durumun tanımlanma biçimi içsel anlam, anlamlı semboller ve kişilerin düşünsel şemaları hakkında bilgi verir. Sapma ve etiketleme davranışları da toplum içerisindeki güç ilişkilerine dayanan bir tür durumun tanımlanması olarak görülebilir.

1960'lı ve 1970'li yıllarda etiketleme teorisi suç ve çocuk suçluluğunu açıklama için kullanılan yaygın teorilerdendir. Etiketleme teorisinde sapkın etiketiyle işaretlendiği, farklı görüldüğü için diğer kişilerden farklı olarak algılanan bireyin etiketlenmesiyle sapkınların toplum tarafından yaratıldıkları savunulur. Etiketleme teorisyenleri bireyin sapkın davranışa sürüklenme sürecini inceler ve toplumun bu süreçteki rolü, sapkın harekete tepkisini inceler.

Etiketleme ile ilgili çalışmalarda teorik yaklaşımı sunan kişi Suç ve Toplum kitabıyla Frank Tannenbaum'dur. Bu çalışmada ana vurgu kişinin davranışlarının ötekiler tarafından etiketlenmesi ve toplum tarafından gösterilen tepkinin suça bulaşma eğilimini artırmasıdır. Toplumun kişiyi etiketlemesi benliğin inşasında etkili bir faktör olarak görülmüştür. Tannenbaum araştırmasında çocuğun otoritenin ilgisini çektiği ve diğer çocuklardan farklı olarak etiketlendiği süreci araştırarak çocuğun adalet sistemi içerisinde karşılaştığı problemler sonucunda kendi benlik imajında nasıl bir değişim yaşadığını inceler. Tannenbaum bu süreci şöyle açıklar:

'Suçlu yaratma süreci; işaretleme, tanımlama, kimliklendirme, ayırma, tarihleme, vurgulama, bilinci ve öz bilinci oluşturma sürecidir. Güdülenmenin, önermenin, vurgulanmanın ve kendisinden şikâyet edilen en belirgin özellikleri çağrıştırmının yolu haline gelir (Tannenbaum, 1938, s. 19-20)den akt (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 131)'.

Tannenbaum bu durumu 'kötünün dramatizasyonu' olarak adlandırır. Çocuk onu etiketleyen toplumdan kaçarak kendisi gibi anılan gençlik alt kültürüne dâhil olur ve böylece suçlu, sapkın kariyere başlamış olur. Bu ortamda davranış zamanla daha kalıplaşır ve pozitif bir değişime karşı direnç geliştirir (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 31).

Etiketleme kuramının en önemli çalışmalarından biri de Lemert'in birincil ve ikincil sapma kavramsallaştırmasıdır. Birincil sapma bireyin davranışlarını içerir, ikincil sapma ise bu davranışa toplum tarafından verilen tepkidir. Sapkın davranışa verilen toplumsal tepki kişinin rol ve statüsünün değişmesine sebep olarak kişinin sosyal yaşantısında dönüşüme sebep olur. Birincil sapma, toplumsal kuralın ilk defa ihlal edilme sürecini tanımlar. Birincil sapma kuralın kısa süreli olduğunu ve sürecin kişi üzerinde düşük düzeyde bir etkisinin olduğunu belirtir. İkincil sapma ise sapma eylemini gerçekleştiren kişinin artık yeni bir kimlik inşasına girdiği anlamına gelir. Toplum kişinin sapma eylemine tepki göstermeye başlamış ve kişi sapkın olarak görülmenin sonucu olarak belirli yaptırımlarla karşılaşmaya başlamıştır. Toplumsal yaptırımların yoğunluğu ve şiddeti doğrultusunda kişi de belirli bir eşikten sonra kendisini toplumun gördüğü biçimde sapkın olarak görmeye başlayacaktır. Gelişen bu yeni benlik algısına bağlı olarak kişi yeni sosyalleşme süreçlerine dâhil olacaktır. Bu sosyalleşme

alanları genelde sapkın eyleme uygun olan alt kültürlerdir (Geçgin, 2019). Toplum tarafından sapkın olarak etiketlenen kişiler toplumca istenmeyen davranışları üzerinden bir araya gelerek yeni guruplar oluşturur ve bu gurup dinamiklerine uygun statüler geliştirirler. İkincil sapmanın sebep olduğu bu yeni alt kültür gurupları kişinin toplumsal yaşamdan izole olmasına sebep olur. Birinci ve ikinci sapma eyleme içkin olmayıp toplumsal süreçlerin ürünleridir. Lemert bu süreci şöyle tanımlar:

‘İkincil sapmaya yol açan etkileşim sekansı kabaca şöyledir: birincil sapma, toplumsal cezalar, daha fazla birincil sapma, daha katı cezalar ve reddedilme, daha ileri düzeyde birincil sapma; düşmanlıklar ve cezayı infaz edenlere odaklanmaya başlayan olası bir hınç, tolerans eşiğine ulaşmış bir kriz, sapkının damgalanmasıyla ifadesini bulan ve toplum tarafından gerçekleştirilen resmi edim, damgalama ve cezalara tepki olarak sapkın davranışın güçlenmesi, sapkın toplumsal statünün nihai kabulü ve buna uygun rol temelinde kendini adapte etme çabaları.’ (Lemert, 1951).

Howard Becker etiketlenme kuramını sembolik etkileşimci yaklaşımla ele alır. Becker’e göre toplumsal guruplar kurallar koyar ve bu kuralları mensuplarına dayatır. Kurallar kişilerin toplum içerisinde nasıl davranmaları gerektiğini söyler, doğru ve yanlışın ne olduğunu açıklar. Toplumsal kurallara uymayan ya da uymayacağı yönünde bir yaşam tarzı benimseyenler toplumca farklı bir kategoride değerlendirilebilirler. Becker bu kişileri harici(outsider) olarak tanımlar. Diğer yandan harici olarak adlandırılan kişilerde toplumsal değer kategorilerini reddederek karşı tavır geliştirebilirler. Hariciler de toplumu yargılayarak meşruiyet ve kabiliyetlerini sorgulayarak bu kavrama ikinci bir bakış ve boyut kazandırır. Kuralı ihlal edende toplumu harici kategorisine sokabilir (Becker, 2019, s. 21).

Toplum tarafından sapkın kişiye verilen tepki bu etiketleme süreci içerisinde açığa çıkar. Toplumsal tepki sapkın olanı etiketleyerek diğerlerine ahlakî normlar içerisinde kalmaları için ders vermeyi de amaçlar. Toplumsal kitleyi genel olarak kontrol etmede sapkın kişilikler birer aygıt olarak kullanılır. Toplum genel kitlenin dengesini ve normallliğini korumak adına tedavi, ıslah ve ceza vermek gibi kısıtlamalar şeklinde dizayn edici müdahalelerde bulunur. Toplum tarafından sapkın olarak nitelenen davranmışlar kriminoloji alanında önemli araştırma konusudur. Fakat kriminoloji sapma eyleminin suç teşkil eden boyutuyla ilgilendiğinden daha sınırlı bir alan ile ilgilenmektedir. Daraltılmış bu alanın sınırlarını ceza hukuk belirler. Ceza hukukunda suç teşkil eden fillerin sınırları net olarak çizildiğinden toplum içerisinde sapkın olarak görülen bazı davranışlar suç kategorisine girmemektedir (Akıncı, 2020, s. 47). Her toplum kendi gündelik yaşamını düzenleyen kurallar inşa eder. Bireyler toplum içerisinde inşa edilmiş bu kurallara uygun davranarak kuralların etkinliklerinin gücünü artırır. Çoğunluğun uyumlu davrandığı bu kurallar bütününe bazı azınlık olan kişi ve guruplar uygun davranmadığında sapkın davranış ortaya çıkmış olur. Sapma davranışı toplumca inşa edilmiş düzenin işleyişine göre belirlenir. Akıncı disiplinlerin sapkınlıkları niteleme biçimini şöyle tarif eder:

‘Sosyologlar ise, güvenlik kuvvetlerinin, psikiyatrinin, sosyal hizmet görevlilerinin, ahlakçıların, normallüğün sınırlarının dışında kabul ettikleri her türlü davranışı sapma olarak adlandırmaktadırlar: şiddet, ahlaksızlık, rastgele cinsel ilişkide bulunmak, fuhuş, uyuşturucu kullanma, aşırı alkol tüketimi, ölçüsüz kumar oynama ve diğer riske girme türleri gibi. Fakat bir süre sonra terimin sanıldığı kadar objektif

olmadığı anlaşıldı. Normal nedir? Örneğin, alkol tüketimi, ahlaksızlık, kumar gibi eylemler ne zaman normaldir; ne zaman sapmadır? Bunun cevabı hukuktur: normalliğin sınırını hukuk çizmektedir’ (Akıncı, 2020).

Sosyolojik bakış açısından sapkınlık, toplumca üzerine uzlaşa sağlanmış bir kuralın ihlal edilmesidir. Daha sonra kuralın kimler tarafından ihlal edildiği tespit edilir, kuralları ihlal edenlerin kişilik ve yaşam biçimleri üzerine inceleme yapılır ve son olarak benzer biçimde kuralları ihlal edenler aynı kategoriye konurlar. Toplumsal gurupların, ihlal edilmesi sapkınlık olarak tanımlanan kuralları koyması sonucunda sapkınlık ortaya çıkar. Bu kurallar belirli kişilere konur ve sonrasında sapkın olarak kategorize edilirler. Sonuç olarak sapkınlık kişinin davranışlarına içkin olan bir durum değil yasak kategorilerin suçluya uyarlanması sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. Kuralları koyma ve onları dayatma kudreti esasında güç farklılığına dayanır. Bulundukları toplumsal konum ve ellerindeki aygıtlar sayesinde toplumsal katmanlaşmada üstte olanlar kuralları belirleyenlerdir. Dolaylı olarak kuralları tayin edenler sapkınları belirleyenleri de belirler.

Sapkın davranışlar genelde güdülere dayandırılarak açıklanmaya çalışılır. Sapkın eylem ilk defa gerçekleşiyor olsa da belirli bir amaç içerisinde gerçekleştiğine inanılır. Bu kanıya göre kişinin eyleminin bilinçli ya da bilinçsiz fark etmeksizin arkasında güdeleyici sebep vardır. Ama durum bu açıklama biçiminden oldukça farklıdır, bazı sapma eylemlerinde kişi sapkın eylemde bulunduğu farkında bile değildir. Örneğin bir dilde uygun bulunan bir kelime başka bir dilde uygunsuz bulunabilir ve bunu bilmeyen kişi bu hataya düştüğünde içinde bulunduğu gurubun normlarına göre sapkın bir eylemde bulunur. Buna göre sapkın eylem itkilerle değil sapkın davranışı deneyimleme sonucunda gerçekleşir. Becker (2019)‘e göre çoğu insan hayal dünyasında, gerçek yaşamda olduğundan daha sapkındır. Bu yüzden asıl sorulması gereken soru neden kişilerin saptığı değil de sıradan kişilerin bu sapkın dürtülere rağmen neden sapmadıklarıdır. Becker‘e göre sorunun cevabı normal bireyin giderek daha fazla geleneksel kurumların ve kuralların paçası olduğu ‘bağlılık geliştirme’ sürecinde bulunabilir. Bağlılık geliştirme kişinin çeşitli çıkarlarını korumak adına dışsal görünen bazı davranış kalıplarına bağlılık geliştirmesidir. Kişi geçmişte geliştirdiği davranış rutinlerine ve kurumsal rutinelere bağlı kalmak zorundadır çünkü bunu yapmadığı takdirde mevcut durumda işgal ettiği konumu dâhil birçok çıkarı olumsuz etkilenecektir. Örneğin uyuşturucu madde kullanmaya başlayan birisi mevcut işinde başarısız olabilir, aile ve arkadaşlık ilişkileri bozulabilir ve saygınlığını kaybedebilir. Bu yüzden mevcut düzen ve çıkarlarını korumak adına uyuşturucunun verdiği zevkten mahrum kalmayı tercih edebilir. *‘Normal kişi kendisinde sapkın bir itki keşfettiği takdirde ortaya çıkabilecek çok çeşitli sonuçları düşünerek bu itkiyi kontrol altına alabilen kişidir. Kendisini geleneksel olmayan itkiler tarafından baştan çıkarılmaya bırakmayacak kadar çok sayıda menfaati, normal olmaya devam etmesine bağlıdır’* (Becker, 2019, s. 50). Kasıtlı itaatsizlik örneklerinin başında, kişinin toplumla ittifaktan kaçınmış olması veya koruması gereken bir saygınlığı ya da kaybetmekten korktuğu geleneksel bir işinin olmaması gelir.

Sapkın bir davranışta bulunmuş olsa da çoğu insan geleneksel davranış biçimlerine duyarlı kalmaya devam etmek ister ve ilk defa bulaştığı sapkın davranış ile hesaplaşmaya girerek yeniden normal biri olmayı arzular. Skyes ve Matza, çocuk suçluların yasal düzene

bağlı kalmaya yönelik güçlü bir hisse sahip olduklarını ve bu hisleriyle çeşitli nötrleştirme teknikleri kullandıklarını iddia ederler. Bu etkisizleştirme teknikleri suça sürüklenen çocuk tarafından mantıklı fakat yasalar ya da toplum tarafından aynı şekilde görülmeyen sapkınca davranış biçimleridir (Becker, 2019, s. 50). Skyes ve Matza suça bulaşan gençlerin yasaya bağlı kalma gücünü etkisizleştirmek adına kullandıkları teknikleri şöyle açıklarlar:

‘Çocuk suçlu, kendisini sapkın davranışlarının sorumluluğundan muaf biri olarak tanımlayabildiği sürece, kendisinin ya da başkalarının olumsuz yargılarının söz konusu davranış üzerindeki sınırlayıcı etkisi de çok yoğun bir biçimde zayıflamaktadır. (...) Çocuk suçlu, kendisini çaresiz bir biçimde yeni ortamlara sürüklenen biri olarak görmesine neden olan bir ‘bیلardo topu’ benlik kavrayışı geliştirmeye başlar. (...) Kendisini, sürecin bir öznesi değil de daha çok nesnesi olarak görmeyi öğrenerek normlara açıktan karşı çıkma zorunluluğu olmadan hâkim normatif sistemden sapanın yolunu da hazırlamış olur’.

Bir önemli etkisizleştirme tekniği, sapkın davranış sonucunda ortaya çıkan bir yaralanma ya da kazaya odaklanır. (...) Çocuk suçlu için, davranışın yanlış olup olmadığı meselesi, o davranış sonucunda kimsenin doğrudan zarar görüp görmediği sorusuna bağlı hale gelir ki, bu mesele çok da çeşitli yorumlara açıktır. (...) Araba hırsızlığı ‘ödünç almak’ olarak ve çete kavgası da toplumun genelini ilgilendirmeyen özel bir hesaplaşma, istekli iki taraf arasında uzlaşmış bir düello olarak görülebilir.

Verili koşullar içinde ortaya çıkan hasarın yanlış olmadığına ısrar ederek kişinin, kendisine ve başkalarının da ona ilişkin ahlakî yargıları etkisiz hale getirebilir. Burada bir haksızlık ya da yanlış olmadığı, daha ziyade bir misilleme ya da cezalandırma olduğu öne sürülebilir. (...) Eşcinseller ya da eşcinsel olduğundan kuşku duyulanlara yapılan tacizler, azınlık gurupların üyelerine ‘hadlerini bildirmek’ öne sürülerek yapılan saldırılar, adil olmayan öğretmenlerden veya okul müdüründen intikam almak üzere yapılan Vandalizm, ‘üçkâğıtçı’ bir dükkân sahibinden çalmak... Bunların hepsi, çocuk suçlunun nazarında bir suçluyu hedef alan cezalar olarak görülebilir.

Dördüncü bir etkisizleştirme tekniği de mahkûm edenlerin mahkûm edilmesini içerir görünmektedir. (...) Kişi kendisini mahkûm edenlerin ikiyüzlü, gizli sapkın ya da tuttuğu kinin peşinden koşan insanlar olduğunu öne sürebilir. (...) Başkalarına saldırarak kendi davranışının yanlışlığı daha kolay açıklanabilir ya da dikkatlerden gizlenebilir. (...) İçsel ve dışsal toplumsal denetimler, toplumun genelinin talepleri, çocuk suçlunun bağlı olduğu kardeş, çete ya da arkadaş gurubu gibi küçük toplumsal gurupların taleplerine kurban edilerek etkisiz hale getirilebilir. (...) Burada dikkate alınması gereken en önemli nokta şudur: Belli normlardan sapmanın kaynağı, bu normların reddedilmesi değil de daha baskın olarak görülen ya da daha fazla sadakat duyulan başka normlara öncelik verilmesidir (Sykes & Matza, 1957)den. akt (Becker, 2019, s. 50-51).

Sapkın davranış Becker’e göre toplum içerisinde öğrenilir. Kişi sapkın davranışı gerçekleştirmeden önce, bu davranışa dair alacağı hazzı muhtemelen bilmiyordur. Kişi sapkın davranışın hazzını daha önceden onu deneyimlemiş tecrübeli kişilerden öğrenir. Genel olarak sapkın davranışı öğrenme süreci bir anlam aktarımı ile olur ve davranış daha sonra gerçekleşir. Sapkın davranış mahrem bir şekilde gelişse de özünde toplumsaldır. Sapkın kariyerde son aşama organize bir guruba dâhil olmaktır. Örgütlü sapkın guruplarda ortak nokta sapkın davranışın olması üzerinden edinilen ortak kader hissidir. Ortak kaderi paylaşma hissi gurup üyeleri arasında bir alt kültür oluşmasına sebep olur. Gurup arasında dış dünya ile nasıl mücadele edileceği ve ona nasıl uyum sağlanacağı üzerine ortak stratejiler geliştirilir. Sapkın gurup, sapkın bireye göre daha rasyonel bir konum inşa eder. Sapkın guruplarda kendi

oluşumları için üretilen yasal, tarihsel ve psikolojik meşruiyet stratejileri vardır. Öte yandan kişi örgütlü bir guruba üye olduğunda kendi sapkın faaliyetini daha minimal düzeyde sorunla karşılaşarak gerçekleştirir. Çünkü gurup benzer sorunlarla daha önceden defalarca karşılaşmış ve çözümler mevcut durumda hazırdır. Yeni üye gurup içerisindeki tecrübeyi edinerek deneyimli hale gelir (Becker, 2019, s. 61-62).

Kriminolog Ruth Ann Triplett ve G. Roger Jarjoura etiketlenmenin kişiler üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak için yeni yollar keşfettiler. Etiketlenmeyi formel ve informal olarak ikiye ayırdılar. Formel etiket, önceki etiketleme kuramcılarının vurguladığı gibi yasa dışı olarak tanımlanmış davranışa yargı sisteminin kurumsal tepkisini içeren süreçtir. Informel etiketleme kuramı ise kurumsal aygıtlar adına hareket etmeyen ve formel sosyal kontrol süreci içermeyen, toplumsal statüye sahip kişiler tarafından gerçekleştirilir. Yöntem kişiyi verili bir tipe uygun olarak karakterize etme çabasıdır. Informel etiketler ebeveyn, komşu ve arkadaş tarafından verilen etiketlerdir. Triplett ve Jarjoura etiketleri öznel ve nesnel etiketler olmak üzere iki kategoriye ayırdılar. Toplumun kişiye etiketlemek adına vermiş olduğu tepki nesnel iken, aktörün bu tepkiyi yorumlama biçimi öznel etikettir (Triplett & Jarjoura, 1994).

Robert J. Sampson ve John H. Laub etiketlenmenin yaşamın sonraki dönemleri açısından ‘*kümülatif dezavantajlara*’ sebep olacağını ve kişinin yetişkinlik döneminde suça bulaşma riskini artıracaklarını söylerler (Bartollas & Schmalleger, 2017, s. 135). Kamusal etiketlenme yaşam seyri açısından birçok dezavantajı beraberinde getirerek toplumsal bütünleşmeyi engeller ve suçlu çocuğun sapkın bir yaşam seyrine geçmesine sebep olur (Sampson & Laub, 1997). Yapılan bir araştırmada (Schward & Scolnick, 1967) ceza davalarından hüküm giymiş mahkûmların infaz sonrasında toplumsal hayata yeniden döndüklerinde maruz kaldıkları damgalamaya dair bulgular şöyledir:

- Şüphe altında olma: suçlu daha sonra işlenen suçlardan dolayı zan altında olacaktır. Özellikle ilk işlediği suça benzerlik gösteriyorsa.
- İş bulma zorlukları: Hükümlülerin iş bulması ve bu işi devam ettirmeleri zordur.
- Toplum dışına itilme: Hükümlü arkadaşlarının, hatta ailesinin desteğini, yakınlığını kaybeder. Kendisini kabul edecek bir çevre edinmeye çalışır, bu diğer yükümlülerden oluşmaktadır ve tekrar suç işlemesine yol açacaktır.
- Kendisine olan saygı ve güvenini yitirmesi: Hükümlü doğasında suçluluk olduğunu inanır ve bu şekilde devam etmesinin kaçınılmaz olduğunu düşünür.
- Damgalamaya tepki: Suçlu damgalamanın haksız olduğunu düşünür ve bunu hem kendisine hem diğer insanlara kanıtlayabilmek için herkesten daha özenli davranır.
- Damgalayanlara tepki: Suçlu damgadan çok kendisini damgaladığını düşündüğü kişileri, dolayısıyla toplumun değerlerini reddeder ve bazen de kendisini düzendeki bozuklukları ortaya çıkarmaya adar.
- Kutsal konuma gelme: Bazı özel durumlarda mahkûmiyet bazı kişilerce ahlaken yanlış olarak nitelendirilir ve hükümlü toplumsal destekle karşılaşır (Walker, 1980) (Akıncı, 2020).

Tablo 1: Etiketlenme Kuramları

Savunucu	Teori	Etiketlemenin Çıktısı	Güçlü Yanları	Eleştiriler
Tannenbaum	Dava açılan gençler etiketlendi ve farklı olarak görüldü	Suç kariyeri ve kötünün dramtizasyonu	Etiketlenme kavramını güçlendirme	Gençlerin ikincil sapma davranışını gözden kaçırmış
Lemert	Birincil ve ikincil sapma	Bireyin kimliğinde meydana gelen dönüşüm	Sapkın oluşun süreçlerini tanımlar	Gençlerin ikincil sapma davranışını gözden kaçırmış
Becker	Toplumun kuralları ile dışlanan birine dönüşme süreçleri arasındaki kavramsallaştırılmış ilişki	Birey dışlanan biri haline gelir	Dışlananlara yeni bir statü verilir	Gençlerin ikincil sapma davranışını gözden kaçırmış
Schur	Etiketlenmiş gençler adalet sistemine daha fazla dâhil olurlar	Kurumsal cezalandırma sapma olasılığını artırır	Literatüre destek	Gençlerin ikincil sapma davranışını gözden kaçırmış
Triplett Jarjoura	Formel ve informal etiketlenmeyi ve dışlayıcı ve içleyici etiketlenmeyi geliştirdiler	Daha yoğun bir biçimde etiketlenmenin etkilerini incelemiş	Etiketlemenin etkilerini genişletti	Gençlerin ikincil sapma davranışını gözden kaçırmış

Etiketleme kuramının çocuk suçluluğu alanında değerlendirmesini yapan Bartollas ve Schmallegger (2017) şu tespitleri yaparlar:

- *Etiketleme teorisi çocuk adalet süreçlerine çok kez dâhil olmuş gençlerin neden yetişkinlik yıllarının sonuna dek suç edimlerine devam ettiklerine ilişkin bir açıklama sağlar.*
- *Etiketleme teorisi, sapkınlığın yaratılmasında kural koymanın ve sosyal gücün önemini vurgular.*
- *Etiketleme süreçlerinin daha geniş bağlamda değerlendirilmesi, suça karışmanın odağını bireyden alır ve bir aktör ile onun sosyal bağlamı arasındaki etkileşim üzerine kaydırır.*
- *Daha geniş bir sembolik etkileşimci perspektifin bir parçası olarak etiketlenme teorisi, bireylerin onlardan beklenen rolleri ve benlik kavramlarını üstlendiklerine işaret eder ve bu aslında kendini gerçekleştiren kehanetlerin kurbanları haline gelebilecekleri anlamına gelir.*
- *1990'ların başlarından itibaren etiketlenme teorisinin geliştirilen daha sofistike uygulamaları, suç edimleri kavrayışını bireyin seçimini kapsayan tek boyutlu bir*

süreçten etiketlemenin doğrudan ve dolaylı etkilerini içeren sosyal etkileşimci daha karmaşık bir sürece evrilmiştir (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 134).

2.3.2 Sembolik Etkileşimci Yaklaşım ve Suç

Etkileşimsel kuramın temelinde insan davranışının kişiler arasında iletilen sembollere dayalı olarak ortaya çıkan bir bütün olduğu vardır. Benliğimiz ve davranış kalıplarımız doğuştan gelmez, onları toplum içerisinde girdiğimiz etkileşimler sonucunda dil aracılığıyla inşa ederiz. Etkileşim sonunda edindiğimiz anlamlı semboller aracılığıyla kendimizi ve dış dünyamızı anlamlandırırız, tanımlarız. Dışarıdan edindiğimiz izlenimlere bağlı olarak inşa ettiğimiz benliğimiz toplum içerisinde nasıl davranacağımız konusunda bizi yönlendirir ve bu yönlendirmeye durumları tanımlarız. Toplum tarafından kabul edilen biçimlerde davranmamız için durumları doğru tanımlamamız gerekmektedir. Etkileşimsel yaklaşıma göre suç işleyen kişi toplumsal düzene göre tanımlanmış kuralları doğru olmayan bir biçimde tanımlar. Yani durumu yanlış tanımlamak evrensel bir doğruya bağlı değildir. Kişi içerisinde yaşadığı düzen ve kurallara göre ihlal gerçekleştirmiş olur. Bu kurama göre suç davranışı kişinin içerisinde olduğu durumu doğru tanımlamaması sonucunda ortaya çıkar.

Suçu kültürel değerlerin çatışmasına bağlı olarak ele alan Thorsten Sellin etkileşimci kuramdan yola çıkarak ‘Kültür Çatışması ve Suç’ adlı çalışmayı yayımlamıştır (Sellin, 1938). Sellin’in kültürlerin çatışması kuramı davranış kuralları ve davranışı belirleyen değerler esas alınarak suç işleme durumu açıklanmıştır. Kişiler toplum içerisinde doğru davranış kalıplarını öğrenerek yetişirler. Fakat bu davranışların değerini belirleyen ölçütler toplumdan topluma farklılık gösterir. Toplumsal ve siyasal gücü elinde bulunduran egemen guruplar, suçun tanımlanması biçimini kendi davranış şekilleri ve kurallarını esas alarak belirlerler. Böylece hukukî kurallar gücü elinde bulunduran güçlü kesimlerin toplumsal kurallarıyla uyumlu hale gelir. Diğer kişiler ise davranışları hukukî düzene uymadığı takdirde, kasıtlı ya da kasıtlı olmayacak şekilde düzenle çatışmaya girerler. Kişinin kendi kültürü bir davranışı onaylıyor olmasına karşın, egemen kültür onaylamıyorsa suçlu davranış ortaya çıkar (Akıncı, 2020, s. 158-159). Sellin’e göre iki tür kültürel çatışma vardır. Bunlar birincil çatışma ve ikincil çatışmadır. Birincil çatışma iki farklı kültürel gurubun olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu durum genel olarak kültürel çatışma olarak tanımlanabilir. Kişi içerisinde yaşadığı egemen kültürel değerler sisteminden uzaklaşarak yeni bir kültür ortamına yerleştiğinde geçmişten gelen kültürel değerlerine bağlı olmasından kaynaklı yeni tanıştığı kültürle çatışmaya girebilir. İkincil çatışma ise egemen kültür içerisinde meslekî ya da bölgesel değerlerden kaynaklı bazı küçük kültür gurupları vardır. Bu küçük alt gurupların kültürel değerleri egemen olan kültürlerle çatışma içerisinde olabilir. Sellin’in kültür çatışması kuramı suç ve sapma konularına farklı bakış açıları getirmiştir.

Suç kategorik olarak birçok eylemi bünyesinde barındıran bir kavramdır. Hırsızlık, cinayet, madde kullanımı, yaralama ve dolandırıcılık bu kavram içerisine giren bazı eylemlerdir. Suç kategorik olarak o kadar geniş bir eylem kategorisini adlandırır ki bazen bu kategoriler arasındaki ayrımlar belirsizleşebilir. Çok farklı türlerden suçların işlenme sebepleri faillerin motivasyonlarıdır. Suçluların farklılaşan motivasyonlarına karşın toplum, mahkeme, polis, psikiyatri ve diğer sosyal kontrol mekanizmaları tarafından benzer tavırla karşılaşırlar.

Bu suçlu kişiler genel anlamda birer sapkındırlar ve ıslah edilmeleri gerekmektedir. Sapkın olarak nitelenen suçlu kişilerin davranışları genelde kabul görmüş bakış açılarıyla açıklanır. Suç davranışı genellikle aile yoksulluğu, kişilik problemleri, ahlakî yetersizlik, uyuşturucu ya da eşitsiz şartlar ile açıklanmaktadır. Sembolik etkileşimci yaklaşım bu kategorileri mutlak görmemektedir. Suçun sembolik etkileşimsel teorisini sosyolog Ross L. Matsueda ve Karen Heimer geliştirdiler. Bu yaklaşım toplumsal düzeni süregelen etkileşim ve iletişim sisteminin değişen ve dönüşen yapısının ürünü olan dinamik bir süreç olarak değerlendirir. Suç, dil aracılığıyla oluşan kendilik gelişimi süreci bakımından incelenir. Anlamaların, davranışsal beklentilerin ve kişinin kendisine yansıyan değerlendirmelerinin paylaşıldığı süreç etkileşim üzerinden ve davranışa sinerek benlik inşa edilir. Heimer'e göre etkileşimci perspektif suç ile cinsiyet eşitsizliği, ırk eşitsizliği ve yasaların ihlali arasındaki dinamik ilişkiyi açıklama potansiyeline de sahiptir (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 135). Sembolik etkileşimcilik açısından birey, grup ve toplumsal yapılar ve pozisyonlar birbirini karşılıklı etkileyen ve gündelik yaşam içerisinde iç içe geçmiş süregelen ilişkiler bütünüdürler.

Matsueda ve Heimer suça dair analizlerine toplumsal eylemi başlangıç noktası olarak alır. Onlar iki veya daha fazla kişi arasında meydana gelen etkileşimden yola çıkarak ortaya çıkan suç davranışının konumunu analiz ederler. Kişinin bulunduğu konum suç durumunu iki biçimde etkileyebilir. *'Birincisi, çocukların karşı karşıya kaldıkları spesifik durumlar suç edimi için olasılıklar sunabilir; ikincisi ve daha önemlisi mevcut konum sosyal etkileşimin kapsam ve doğrultusu üzerindeki etkileri yoluyla suç edimini etkiler* (Heimer & Matsueda, 1994)'.

Sosyal etkileşimi analiz ederken kuramcılar, analiz birimlerini iki veya daha fazla kişi arasında meydana gelen olaylar bütünü olarak yorumlarlar. Kişilerin karşılıklı olarak etkileşime girip birbirlerinin davranışlarını belirlemelerinin en yaygın yolu rol üstlenme aracılığıyla olur (Bartollas & Schmallegger, 2017). Matsueda rol üstlenme sürecini şöyle betimler:

'Kendini başka insanların rolünü üstlenerek ve onların değerleriyle yansıtmak, onların bakış açısından konum, o konumdaki kendilik (öz bilinç) ve olası hareket tarzı. Suça ilişkin olarak, bireyler suç edimleriyle olası bir hareket tarzı olarak karşı karşıya kalırlar, sözel ve sözel olmayan iletişim yoluyla birbirlerinin rolünü üstlenirler, hareket tarzları ortak suç ediminde bir araya gelerek örtüşür' (Matsueda, 1992)den akt (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 136).

Etkileşim, bir kişinin yasal ve yasal olmayan bir eylemde bulunduğu ve diğer kişinin de ötekinin rolünü üstlendiği ve buna referans olarak davranış geliştirdiği karşılıklı rol üstlenme süreci üzerine kurulur. Birinci kişi geliştirilen tepkiye karşılıkta bulunur, bu süreç ortaklaşa belirlenmiş hedefe ulaşılan kadar devam eder, ardından yeni bir hedef belirlenir ya da etkileşim son bulur. Bu karşılıklı rol üstlenme hedefiyle kişi rolünü gerçekleştirerek hedefe ulaşmaya çalışır. Bir çocuk suç edimini gerçekleştirirken yanındakinden olumsuz bir tepki alırsa muhtemelen gurubun daha uygun bir alternatif bulma yolunda teşvik edici yöntemlerini benimser. Suç davranışında amaca ulaşılsa da ulaşılmassa da yasa dışı etkileşim sürecinde her bireyin eylemi onun önceki yaşam tecrübeleri ve dâhil olduğu toplumsal grupların kendisi üzerinde bıraktığı etkiler temel belirleyiciler olacaktır. Matsueda rol üstlenme, kendilik ve suç ilişkisi üzerine dört madde ortaya koyar:

- Kendilik ötekilerin onu nasıl gördüğüne yönelik bireyin sahip olduğu kavrayış üzerinden şekillenir ve bu şekliyle sembolik etkileşimde temelini bulur.
- Kendilik kısmen durumsal olan şeylere içsel olarak, kısmen de daha önceki tecrübelerden getirilen sabık durumsal kendilik halinden dışsal olarak ortaya çıkan bir nesnedir.
- Bir nesne olarak kendilik, zamanda önceki bir andaki kendilik ile problematik durumların önceki çözümleri tarafından belirlenen bir süreç haline gelir.
- Kısmen alışkanlıklar yapı tarafından belirlendiğinden ve kısmen kişinin kendisine yönelik sabit algısı ötekilerin bakış açısıyla şekillendiğinden suç edimi gerçekleşir (Matsueda, 1992)'den akt. (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 136).

Matsueda klasik sembolik etkileşimci kuramdan faydalananarak durumların ötesine göre sabit bir benlikten bahseder. Cooley'in ayna benlik olarak tanımladığını Matsueda bir nesne olarak benlik şeklinde tanımlar. Bu benlik süreci üç aşamadan oluşur. İlk aşamada ötekilerin bizi nasıl gördüğü (ötekilerin mevcut değerlendirmeleri), ötekilerin bizi görme biçimini bizim nasıl algıladığımız (bize yansıtılan değerlendirmeler) ve kendimizi nasıl gördüğümüz(kendilik değerlendirmesi) (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 137). Kişinin öz bilinci bu süreçte genelleştirilmiş ötekinin onu algılama şekliyle yakından ilgilidir.

Matsueda bu teorisini test etmek için ergenlerle yaptığı çalışmada suç ve sembolik etkileşim arasındaki bağlantıyı doğrular nitelikte verilere erişmiştir. 'Ebeveynlerin, arkadaşların ve öğretmenlerin bakış açısından çocukların kendiliklerine ilişkin yansıtılmalı değerlendirmeleri; bağımsız kendilikler olarak kategorize edilmiş olmaktan ziyade mutabakata dayanan bir kendilikte birleşiyordu (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 137)'. Çalışmada ayrıca suçlu gençlerin kendilik imajlarının büyük oranda ebeveynlerinin kendilerine dair imajlarıyla örtüştüğü görülmüştür.

Karen Heimer yapısal çatışmalar sebebiyle yasaları çiğnemede etnisite ve cinsiyet eşitsizliğinin ilişkili olduğunu söyler. Böylece etkileşimci yaklaşımdan toplumsal eşitsizlikler yasaların ihlal edilmesi arasında ilişkisellik olabilir. Çünkü yasalar toplumsal işleyişte dezavantajlı gurupların kısıtlamalar sebebiyle doğru ya da olması gereken etkileşimsel ortamlarda bulanamadıklarından gerekli iletişim ağları ve güce sahip olamazlar. Heimer suça sürüklenen ergenlerle çalışırken sembolik etkileşimci kuramın özelliklerini şöyle sıralar:

'Sembolik etkileşimci yaklaşımın güçlü yanlarından bir tanesi bireyi sosyal konumu içerisinde ele almasıdır. Bu yaklaşımlar insanların kendilerini çevreleyen dünyayı ve kendilerini ötekilerinde perspektiflerini katarak tanımak yönünde bir eğilime sahip oldukları genel düşüncesine yapılan vurguyu paylaşırlar. Suçun diğer etkileşimci teorileri ile uyumlu olarak, ayrımsal kontrol teorisi rol üstlenme süreçlerinin çocuk suçlarına ve suça nasıl yol açabileceği konusuna odaklanır. Ayrımsal sosyal kontrol etkileşimi beş unsurunu yasaların ihlalinde önemli olduğunu ortaya koyar: kimlikler veya kendiliğin yansıtılmalı değerlendirmesi, genelleştirilmiş ötekilerin(aile ve akraba da dâhil) yapılan yasa ihlallerine karşı geliştirdiği tepki, yasanın ve ahlaksızlığın tanımlamaları, suçlu akranların etkisi, yasanın çiğnenmesi olasılıklarına verilen alışlagelmiş ve yazılı tepkiler. Ayrımsal sosyal kontrol teorisinin güçlü yanlarından biri konumların, kendileri aracılığıyla çocuk suçluluğunu ve suçu etkileyen mekanizmaları tariflendirmesidir' (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 137).

Sembolik etkileşimci yaklaşım çocuk suçluluğunu açıklamada bazı güçlü yönlerle sahiptir:

- *Sembolik etkileşimci kuram Amerikan sosyolojisi ve sosyal psikolojisi geleneğine dayanır. Bu gelenek ötekinin rolünü üstlenme, genelleştirilmiş öteki ve referans guruplar aracılığıyla daha geniş bir sosyalizasyon içerisinde sosyal kontrolün etkisini tanımlar.*
- *Sembolik etkileşimci kuram etiketleme kuramının tespitlerini genişletir ve ona bazı eklemelerde bulunur.*
- *Suçlu açıklayan sembolik etkileşimci yaklaşım hem suçlu bulaşmış çocukların hem de suçlu bulaşmamış çocukların kendi benliklerini nasıl açıkladıklarını ve bu benlik imajının oluşumunda nelerin etkili olduğunu açıklayarak karşılaştırmalarda bulunarak toplumsallaşma süreçleri hakkında açıklamalar sunarlar.*
- *Bu teori suçlu akranların etkisi ve gençlerin benlik imajlarının gurupla olan ilişkileri hakkında yararlı çıkarımlarda bulunabilir (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 138).*

2.3.3 Sosyal Düzensizlik Teorisi

Sosyal düzensizlik teorisi bir toplumun, ortak değerlerini anlamayı ve toplumsal düzeni kuramamalarının sebeplerini araştırır. Toplumda var olan makro sorunlar kişilerin yaşamlarını olumsuz yönde etkiler ve bu etki sonucunda düzenli bir toplumsal düzenin oluşmasını engeller. Mevcut toplumsal yapının bozulmasında geçmiş dönemlerden aktarılan tarihsel ve politik sorunların etkisi vardır. Bu yapısal bozukluk suçun yaygınlaşmasının sebebidir (Bartollas & Schmallegger, 2017). Bu teorinin kökenleri Emile Durkheim'in çalışmalarına kadar gider. Durkheim bu toplumsal düzensizliği anomi olarak açıklar ve toplumda hızlı değişimlere yasalar ayak uyduramadığında sosyal düzende bozulma meydana gelir. Artan iş bölümü karmaşıklığa yol açar, toplumsal dayanışmayı bozar ve insanlar arasında çatışmaya sebep olur. Bu çatışmalar sonucunda anomi meydana gelir. Anomi geleneksel kurallar ve ahlakî normların bireyler üzerinde etkisini yitirmesidir (Yavuzer, 2018).

Durkheim suç olgusunu toplumsal iş bölümü, toplumsal bütünleşme, uyum, kontrol, toplumsal düzensizlik, mekanik dayanışma, organik dayanışma, anomi ve kolektif bilinç kavramlarıyla açıklamıştır. Sanayileşme, kapitalizm ve kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar toplumsal bütünleşmenin çözülmesine sebep olmuştur. Durkheim burada sayılan her bir sorunu toplumsal bir olgu olarak ele almış ve onları neden sonuç ilişkisi içerisinde analiz etmiştir. On dokuzuncu yüzyıl batı dünyasında birçok önemli toplumsal olayın yaşanması sebebiyle toplum bütünsel bir organizma gibi ele alınmıştır. Bütünsel birer yapı olan aile, ekonomi ve siyaset gibi kurumları bir arada tutan ve işlevsel hale getiren şey toplumsal değerler sistemi ve kurallardır. Kurumlar içerisindeki bu denge ve düzen ilişkisi kolektif bilinci oluşturmaktadır. Kişilerin sonsuz isteklerinin karşılanmasının imkânsız oluşundan, toplumsal düzeni sağlayan ve kontrol edecek ahlakî kurallar tesis edilmeli ve kişilerin bu kurallara uymaları sağlanmalıdır. Aksi durumda bireyler toplumsal yaşamdan izole olacak ve toplumsal çatışma yaşanacaktır (Geçgin, 2019, s. 28). Durkheim geleneksel yaşamdan gücünü alan mekanik dayanışma ile sanayileşme sonrasında ortaya çıkan gücünü pozitif hukukî birliğe dayandıran organik dayanışmayı birbirinden ayırır. Mekanik dayanışmada doğrudan ceza ile toplumsal düzen sağlanırken organik dayanışmada cezanın amacı onarmak ve ıslah etmektir. Bu ikili uygulamanın sebebi geleneksel ve modern toplum arasında meydana gelen

farklılıklardır. Sanayi devriminin başlamasıyla birlikte iş bölümü artmış, mesleklerde uzmanlaşma gelişmiş ve ahlaki değerlerin yozlaşması neticesinde bireyler yalnızlaşarak toplumsal bütünlüğü zayıflatmışlardır.

Sosyal düzensizlik teorisini yirminci yüzyılın başlarında Clifford R. Shaw ve Henry D. McKay geliştirmiştir. Shaw ve McKay suçluluğun nedeni olarak sosyal yapıya odaklanmışlardır. Çalışmalarında suçun merkeze uzaklık ve toplumsal statüyle ters orantılı olduğunu ve suçun belirli bölgelerde etnik yapıya bağlı olmaksızın arttığını savunurlar (Shaw & McKay, 1941) den akt (Bartollas & Schmalleger, 2017, s. 81).

Yirminci yüzyılın başlarında Chicago’da meydana gelen sanayileşme ve hızlı kentleşme sonucunda yaşanan hızlı göç sonucunda birçok problem meydana gelmiştir. Bu sorunlar neticesinde ortaya çıkan etnik, kimliksel ve sınıfsal farklılık ve çatışmalar suç alanında çalışan sosyal bilimciler için etkili bir çalışma alanı sunmuştur. Thomas ve Znaniecki’nin (1918) yayımlanmış oldukları *Polish Peasant in Europe and America* adlı çalışma bunlardan biridir. Çalışma, Polonya’dan göç eden köylü ve işçilerin sorunlarına, gündelik yaşamlarına ve uyum süreçlerine odaklanarak ilk dönem göç edenler ve sonradan göç edenler üzerine incelemelerde bulunmuştur. Kitapta göçle beraber geleneksel kontrol biçimlerinin zamanla yerini bireysel kontrole dayalı yaşam biçimine bıraktığı söylenmiştir. Chicago Üniversitesinde aynı dönemlerde toplumsal düzensizlik ve bireysel sorunlar üzerine çalışma yapan diğer önemli araştırmacılar Robert E. Park ve Ernest W. Burgess’dir (2015). Şehirlerin gelişmesi, endüstrileşme, iş bölümü ile beraber sosyal dönüşümde kültürel ve toplumsal kontrolde çözülme yaşanmıştır. Thomas bu çözülme durumunu bireyselleşme olarak tanımlamıştır. Toplumsal bağların bu biçimde zayıflayarak çözülmesi cemaat ve birincil guruplar tarafından toplumsal bozulma olarak görülür. Bireyselleşme ve toplumsal çözülmeyle ilgili Park, ölçülebilir her değişimin sosyal yaşantı içerisinde kalıplaşmış rutinleri değiştirdiğini söyler. Keşfedilen her bir fiziksel ya da düşünsel yenilik alışılmış düzeni bozucu bir etki yaratır (Geçgin, 2019, s. 54). Park kendi döneminin icadı olan gazete, sinema ve otomobil için toplumun düzenini bozabilecek gelişmeler olarak bakmıştır. Bu türden aletlerin varlığı insanların suç öğrenmeleri ve suça yönelmeleri için elverişli bir ortam sağlar.

Shaw ve McKay (Shaw & McKay, 1941) çocuğun suça sürüklenmesinin toplumsal düzen kurallarının bozulması ve aile, mahalle gibi birincil gurupların bozulması nedeniyle ortaya çıktığını iddia ederler. Sanayileşme, kentleşme ve göç toplumsal düzenin bozulmasına sebep olur. Bu bozulmuş düzen içerisinde suç davranışı gençler arasında erişilmesi kolay ve alternatif bir sosyalleşme biçimi olarak cazip gelir. Geleneksel toplumsal kuralların yerini alan kaos ve karmaşa nesiller boyunca aktarılır. Shaw ve McKay toplumsal düzensizlik ve suçluluk arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla ‘ekoloji’ terimini kullanmışlardır. Bu ekoloji yapı terimi kişiler ve kurumlar arasındaki mesafeyi ve ilişkiyi inceler. Suçluluk yerel toplumlardan ziyade iş bölümünün karmaşıklaştığı şehir ortamlarında daha yaygındır. Kent ortamındaki eşitsiz fırsat yapısı şehrin dışından göç yoluyla gelenlerde değer çatışmasına sebep olur. Bu kurama göre bazı alt kültür mekanlarında suç kültürel olarak aktarılan bir forma dönüşür. Bunun dayanağı belirli bölgelerde kişiler değişiyor olsada suçun sürekli işlenmeye devam etmesidir.

3.3.4 Kültürel Sapma Teorisi ve Suçluluk

Miller suçlu alt kültür üzerine yaptığı çalışmada orta sınıf değerlerine tepki olarak alt kültürün inşa edildiği görüşünü benimsemez. Alt kültür gurupları içerisinde oluşan çetelerin yöneldiği bir takım ilgi, yönelim ve değerleri araştırır. Miller'e göre alt sınıfa mensup çeteler suç üretme potansiyeline sahiptir ve bu guruplar içerisinde yetişen erkek çocukları erkekliklerini sergileyebilecekleri alan olarak çeteleri görmektedir. Kültürel sapma teorisi, alt sınıf kültürlerinin suça yönelmesine sebep olan sorunlara odaklanır. Sosyal düzensizlik teorisi gibi bu teoride kültürel aktarım metotlarını kullanır. Bu teoriye göre çevrede meydana gelen düzensizlik kültürel sapmaya neden olur. Kültürel sapma teorisinde suç ve suçluluk kişilerin kültürel değerlerle çatışması sonucunda meydana gelir. Kültürel sapmanın en temel sebebi kanunların yasakladıkları eylemlerin alt kültürlerce çiğnenmesinin hoş görülmesidir (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 84). Walter B. Miller alt sınıf kültürü ve suça yönelik değerler teorisinde suçu açıklamak amacıyla kültürel sapma yaklaşımını geliştirmiştir. Bu kurama göre suç eyleminde bulunmak motivasyonu düşük alt sınıf kültürüne özgüdür. Miller bazı *ilgi odaklarının* alt sınıf kültürünü açıkladığını söyler. Bu ilgi odakları yüksek düzeyde duygusal bağ ve ilgi gerektirmektedir (Miller W. B., 1958)den akt (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 84). Miller bu ilgi odaklarını şöyle açıklar:

Bela: (Miller W. B., 1958) Beladan uzak durmak alt sınıflar için oldukça zordur. Miller alt kültürlerde statünün yasal sistemle girilen ilişkisellik sonucunda belirlendiğini savunur ve belaya ne kadar bulaşırsa alt kültür içerisinde saygınlık o derecede artar.

Sertlik: Dayanıklılık ve güç gibi fiziksel beceriler alt kültür içerisinde değer atfedilen unsurlardır. Alt sınıf çocukların gözünde korkusuz, duygularını belli etmeyen ve kavgaya hazır olan kişiler ideal olan profillerdir.

Akıllılık: Başkalarını kandırmak, kurnazlık ile alt etmek gibi yetiler alt kültürde değer gören meziyetlerdir. Ayrıca her erkek kandırılmaktan kaçınabilecek becerilere sahip olabilmelidir. Akıllı olmanın göstergeleri varlık sahibi olmak ve fiziksel efor harcamadan başarılı olabilmektir (Miller W. B., 1958).

Heyecan: Macera ve heyecan arayışı alt sınıflar içerisinde her zaman arzulanan bir durumdur (Miller W. B., 1958).

Kader: Miller alt sınıfa mensup bireylerin kendi yaşamları üzerine kontrol sahibi olmadıklarını düşündüklerini söyler. Alt sınıf bireyler arasında kader olgusu üzerinden bir kabullenme ve yaşam döngüsünün olağan üstü güçler tarafından yönlendirildiği kabulü vardır.

Özerklik: Kişisel bağımsızlığın sıklıkla istenen bir şey olması bu guruptaki kişilerin sürekli olarak başkaları tarafından kontrol ediliyor olduklarını düşünmelerinden kaynaklanan bir durumdur (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 85).

Miller'in (1958) teorisinin temelinde düşük sosyal ve ekonomik düzeylerde yaşayan kişilerin kendilerine ait bir kültür geliştirdikleridir. Bu düşük sosyokültürel ortam da erkek çocuklarının suça yönelmesi için uygun bir ortam hazırlar. Bu kültürde yetişen çocuklar güçlü olduklarını ve başkalarıyla mücadele edebileceklerini göstermek isterler. Bu ortamda suç bir heyecan olarak görülür fakat yakalanmak ya da cezalandırılmak kader ya da değiştirilemez bir durum olarak görülür. Alt sınıf mensubu gençlerde yasalar kendilerini sınırlandıran

dayatmalar olarak algılanır ve kişi bu baskılayıcı unsurları alt etme becerisi dâhilinde toplumsal statü elde etmeyi ve az çaba ile zengin olmayı hedefler.

3.4.5 Caydırıcılık Kuramı

Caydırıcılık kuramı toplumsal denetim mekanizmalarının yetersizliğine vurgu yapar. Suçun işlenme sıklığıyla devlet tarafından bireylere verilen cezaların netliği, hızı ve ağırlığı arasında ters orantı vardır. Caydırma kişileri dışarıdan gelen yaptırım ve cezalara bağlı olarak suç işlemlerini engelleyen mekanizmadır. Burada en önemli ölçüt verilen cezanın ağırlığı, suç işleyen kişinin suçtan alacağı haz ya da faydadan daha etkili bir güce dönüşmesidir. Genelde iki tür caydırıcılık bulunur; genel caydırıcılık ve özgül caydırıcılık (Canter, 2011). Genel caydırıcılık suç işleyen kişilerin cezalandırılması suretiyle, diğer kişilerin suç işleme cesaretini kırmaktır. Özgül caydırıcılık ise hüküm giymiş mahkûmların yeniden suç işleme eğilimlerini önlemek için verilen cezalardır. Caydırıcılık kuramına getirilen yaygın bir eleştirel görüşe göre birçok suç içgüdüsel ya da duygu temellidir ve bu yüzden suçun sonuçları üzerinde çok az düşünülmüştür. Öte yandan kişilerin yaptırımlara yönelik algıları değiştiğinden cezanın caydırıcılığı ancak kişi yaptırıma maruz kaldığında anlaşılır. Cezalar suçla orantılı, açık ve net olarak ortaya konulduğunda kişiler yaptırımı doğrudan algılayabilir. Cezalar çok sert ya da hafif olursa cezanın inandırıcılığı ve caydırıcılığı etkisini yitirir (İçli T. , 2004).

3.4.6 Merton'un Kuralsızlık Teorisi

Merton (1957) sosyal ve kültürel yapının iki bileşeni üzerine yoğunlaşmıştır. Bunlar: kültürel olarak tanımlanan hedefler ve kurumsallaşmış araçlardır. Kültürel olarak tanımlanan hedefler, toplumun çeşitli kesimleri tarafından meşru olarak tanımlanan hedef ve amaçlardır. Bunlar, uğruna çabalanması gereken kıymetli amaçlardır. Bu meşru amaçlara ulaşılması amacıyla uygulanan belirlenmiş yollar ise kurumsallaşmış araçlardır. Farklı araçlarla hedeflere ulaşılabilse de toplumsal yapı her türlü amacı meşru görmez. Bu yüzden Merton toplum tarafından kabul edilebilen yolları kurumsallaşmış araçlar olarak kabul eder. Merton bir toplumda istikrarın oluşması için hedef ve araçların uyumlu hale gelmesi gerektiğini söyler (Merton, 1957). Kişi bir amaca ulaşmayı hedefliyorsa onu elde etmenin meşru yolları için çalışması gerekir. Bir toplumda amaç ve hedefler uyumlu bir biçimde işlemiyorsa o toplumda kuralsızlık olur. Merton'a göre bazı hedeflerin aşırı şekilde vurgulanmasına karşın eşit araçların eşit şekilde erişilir olmamasının sonucu olarak toplum arasında kutuplaşma olur. Hedefler ve mevcut olasılıklar arasındaki uçurum kuralsızlık ve sapmaya sebep olur. Merton bu kuralsızlık ve sapma hâlini gerilim olarak tanımlar (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 87).

Merton kültürel hedefler ve kurumsallaşmış araçlar arasındaki uyumsuzluğu, aralarında meydana gelen uyuşmazlık ve gerilimi anomi olarak tanımlar. Merton bireylerin içerisinde yaşadıkları toplumda ulaşmayı arzuladıkları hedeflere uygun kurumsal araçlar bulamama süreçlerini inceler. İnceleme yaptığı Amerika'da sosyal düzen, bireylerden başarılı bir yaşantı için iyi bir eğitim kariyerine sahip olmasını ister. Fakat başta sınıfsal eşitsizlikler olmak üzere bu amaçlara ulaşmakta her birey eşit imkânlarla sahip değildir. Bu eşitsiz fırsatlar alt sınıf ve alt kültür yaşantılarda daha belirgindir. Merton bireyin kuralsızlıkla karşılaştığında kullanabileceği bir adaptasyon şeması tanımlar. Bu adaptasyon şemasında beş tip listelenir: uyum, yenilik, şekilcilik, geri çekilme ve isyan. Tipolojide artı işareti kabullenmeyi, eksi

işareti reddi ve artı eksi işareti genel kabulleri reddedip yerine yenilerini inşa etmeyi temsil eder.

Tablo 2: Merton'un Kuralsızlık Teorisi

Adaptasyon Biçimleri	Kültürel Hedef	Kurumsallaşmış Araçlar
Uyum	+	+
Yenilikçilik	+	-
Şekilcilik	-	+
Geri Çekilme	-	-
İsyan	+	+
	-	-

Merton suç eylemini kişisel özelliklerle değil toplumsal yapının koşullarıyla açıklamıştır. Alt kültürlerde bulunan bireyler, toplumun meşru gördüğü araçlara erişmekte yeterli imkâna sahip olmadığından alternatif yollara ya da araçlara başvurabilirler. Kültürel ortam ve yoksul aile içerisinde yetişme suça bulaşma sürecinde etkilidir.

Merton, her toplumda kabul gören amaçlar ve bu amaçlara ulaşmada kullanılacak kabul görmüş araçların varlığına vurgu yapar. Toplumun bazı üyeleri amaçlara ulaşmak için yeterli düzeyde kabul görmüş araçlara sahip değildir. Toplum içerisinde bu araçsal mekanizmalara sahip kişilerin sayısı azaldığı oranda anomi durumunun ortaya çıkma olasılığı artar. Çünkü toplumda meşru yollardan amaçlarına ulaşamayanların fazla olması kuralların çözülmesine sebep olur (Zastrow, 2013, s. 418-419).

3.4.7 Cohen'in Suçlu Alt Kültür Teorisi

Suçlu alt kültür kuramına göre; guruplar kendi içerisinde suç eylemlerini destekleyecek tavırlar, değerler sistemi ve bakış açıları geliştirirler. Suça dayalı alt kültürler genellikle orta sınıf tarafından reddedilen alt guruplar içerisinde oluşur. Toplumsal statü guruplar arasında gerginliğin kaynağını oluşturur (Zastrow, 2013, s. 420).

Albert K. Cohen suçlu alt kültürü araştıran *Suçlu Erkek Çocuklar: Çete Kültürü* kitabını yayımlamıştır. Bu çalışmada Cohen alt sınıf mensubu gençlerin üst ve orta sınıfa mensup gençlerin sahip oldukları idealleri benimsediklerini fakat bu hedefleri elde edemedikleri için *statü tıkanıklığı* yaşadıklarını savunmuştur. Statü tıkanıklığı sosyoekonomik düzeyleri sebebiyle hedeflerine ulaşamayan kişilerin yaşadıkları gerilimi ifade eder (Cohen A. K., 1965). Hedeflerine ulaşmakta başarısız olan gençlerin yaşadıkları hayal kırıklıkları sonucu çete ve suç guruplarına üye olduklarını söyler. Bu durum başarısız bir kariyere sahip gençlerin yasa dışı eylemlerini açıklar. Cohen'e göre toplumsal yapının kişiler üzerinde güçlü bir etkisi

vardır. Birçok toplumda çocuklar 12-13 yaşlarından itibaren toplumsal statünün gerçeklerini bilmek ve bu gerçeklere uygun yaşamak zorundadır. Cohen çalışmasında, okul ortamında çocuklara aşılana orta sınıf değerlerinin yapısını inceler. Okullarda öğretmenlerin ilk işi öğrencilere orta sınıfa ait değerleri ve yaşam biçimini öğretmektir. Öğretmen de orta sınıfa ait başarı ve hırsla önem veren karakteri idealize eder. Öğretmenin görevi öğrencideki hırsla ve başarılı olma isteğini canlı tutmak ve öğrenciyi bu yönde kanallere etmektir. Cohen'e göre eğitim sistemi uysal ve sisteme adapte olan öğrencileri ön plana çıkartarak düzensiz ve başarılı olmayan öğrencileri bastırmaya ve dışlamaya çabalar. Bu yüzden alt sınıfa mensup öğrenciler okul ortamından itibaren uyumsuzluk yaşamakta ve orta sınıfın idealize değerlerini içselleştirememektedir. Bu sürecin ardından statü tikanıklığı yaşanmakta ve karşıt tepkiler oluşmaya başlamaktadır (Cohen A. K., 1965). Cohen orta sınıfı özelliklerini şöyle açıklar:

- *Hırs*
- *Kişisel Sorumluluk*
- *Başarı*
- *Ölçülü olmak*
- *Mantıksallık*
- *Nezakete ve Beğenilme*
- *Düşük Seviyede Fiziksel Saldırganlık*
- *Eğitimsel Etkinlik*
- *Mülke Saygı* (Cohen A. K., 1965).

Cohen (1965), alt sınıflara mensup gençlerin üst sınıftaki gençlere kıyasla amaçlara ulaşmakta eşitsiz imkânlarla olmaları sebebiyle gerilim yaşadıklarını ve bu gerilimin asıl sebebinin ekonomik şartlardan öte statüden kaynaklı kültürel sebepler olduğunu savunmuştur (Geçgin, 2019). Alt sınıflara mensup gençler arzuladıkları statüye erişme imkânları olmadığından mensubu oldukları gruplar içerisinde çeşitli stratejiler geliştirirler. Cohen okul sisteminin alt sınıftan gelen gençler için uygun bir ortam sağlamadığını ve dezavantajlı gençler için hayal kırıklığı yaratan bir ortam olduğunu söyler. Okul, orta sınıfın değerlerini içselleştirmiş öğretmenler ve alt kültürden gelen çocuklar arasında bir çatışma alanıdır. Alt sınıftan gelen çocukların başarısız olması neticesinde orta sınıf değerlerine düşmanlık beslemelerini Cohen (1965) 'reaksiyon oluşumu' olarak tanımlar. Cohen orta sınıf değerleriyle ilişkilenmiş üç tür genç tipi tanımlar. Bunların ilki; eğitime yönelmiş, üst sınıf değerlerini benimsemekte istekli, orta sınıf değerlerine uygun biçimde eğitime devam eden ve suça bulaşmaktan uzak duran '*college boy*' dur. İkinci tip ise orta sınıf statüsüne yasal yollarla değil de suça bulaşarak ulaşmak isteyen, kendisine göre bir değer sistemi yaratan ve statü atlamada kısa yollar arayan '*delinquentboy*'dur. Cohen çalışmasında genel olarak betimlediği tiplendirme bu ikincisidir. Üçüncü tiplendirme '*street-cornerboys*', alt kültür içerisinde başarısızlığı kabul etmiş ve sınıf atlama girişimi olmayan genelde sokak çocuğu kategorisine giren gençlerdir. Bu durumdakiler, bilincinde oldukları alt kültürü benimsemiş ve bu durumu değiştirmek için suç işlemekten uzak duran gençlerdir (Cohen A. K., 1965).

Hedeflerine ulaşmakta başarılı olamayan alt sınıf mensubu kişiler normal toplumsal şartlarda sahip olamayacakları statüleri suçlu alt kültüründe elde etme çabasına gireceklerdir. Cohen'e göre suçlu alt kültürü statü elde etmede faydasız bir uğraştır. Bu tip suçlular Cohen'e

göre suçu kazanç elde etmek için değil ‘sadece eğlence olsun’ diye gerçekleştirirler. Cohen bu suçluların kötü niyetli olduklarını, suç işlemekteki amaçlarının başkalarının rahatsızlıklarından ve tabuları çiğnemekten alınan zevk olduğunu söyler. Suçlunun hareketleri kendi kültürüne göre haklıdır çünkü egemen kültürün kurallarına göre hata yapmıştır. Suçlu alt kültüründe suçta uzmanlaşma genellikle yoktur ve suçlu alt kültürü kısa dönemli bir hedonistik girişimdir (Cohen A. K., 1965)den akt (Bartollas & Schmallegger, 2017).

Cohen’in çalışmasının başlangıç noktası suçluların neden genel olarak düşük sosyoekonomik guruplardan geldiğidir. Kişilerin benlik algıları genel olarak ötekilerin onları nasıl algıladıklarıyla ilişkilidir. Toplumsal yaşam içerisinde genelde standartlar orta sınıfın beklenti ve isteklerine göre inşa edilir ve bu standartlara düşük sosyoekonomik şartlara sahip kişilerin de uyması beklenir. Orta ve alt sınıf arasındaki fırsat eşitsizliğine rağmen iki guruptan aynı performans beklenir. Birikimli bir dezavantajla toplumsal yaşantıya katılan alt sınıf mensubu çocuklar başarısız olarak görülürler. Bu başarısızlık yaftasından sonra alt sınıfa mensup çocuklar izole olurlar. İzole olma sürecinden sonra mevcut toplumsal kurallara karşı öfke beslerler ve kendi kurallarına uygun bir oyunun aktörü olmak isterler. Artık egemen toplumsal kurallar reddedilmekle kalmayıp bu kurallara uyanlara karşı bir intikam duygusu gelişir (Yavuzer, 2018). Cohen suça eğilimli alt kültürden gelen gençlerin; aile bağlarının zayıf, sınıfsal konumlarına isyan eden fakat meşru yollardan değişim sağlayamayan ve oluşturdukları farklı guruplarla alternatif değer sistemi yaratarak çözümler getirmeyi amaçladıklarını söyler (Geçgin, 2019).

Cohen etiketleme ve sapkın ilan edilme süreçlerini açıklamak amacıyla oluşan ahlakî panik durumunu inceler (Cohen S. , 2019). Ahlakî panik belirli bir guruba, sosyal ve ahlakî anlamda bir rahatsızlık belirtisi olarak gösterilen aşırı tepkisel davranışlardır (Giddens & Sutton, 2020). Cohen etiketleme sürecini İngiltere’de iki gençlik alt kültürü arasında meydana gelen bir kavganın medyada aşırı derecede çarpıtılmış bir manipölasyon aracına dönüştürülmesi sürecinde analiz eder. Modlar ve Rocketler olarak bilinen iki gençlik gurubu arasında yaşanan sürtüşmeler sonucunda gazete haberlerinde olayın ötesinde bir algı gelişir. Olayın abartılma derecesine bağlı olarak iki gençlik gurubu bir tür sosyal problem ve günah keçisi haline getirilerek etiketlenir. Cohen bu olay bağlamında uyuşturucu, kavga, göç ve sosyal sorunların başka kaygılar ekseninde analizini yaparak ahlakî panik durumunu açıklar. Bu iki gurubu hariciler veya şeytanlar olarak damgalamanın gerisinde toplumun bütün olarak yaşadığı sorunlara dair bir kaygı yatmaktadır. Dönemin İngiltere’inde hâkim olan korku, karamsarlık, disiplinsizlik, aile kurumunun sarsılması ve eskiden sahip olmadığı kadar maddi kaynaklara sahip genç kuşakların sorunları sebebiyle gençlik alt kültürü günah keçisi olarak görülmüştür.

Ahlakî panik belirli bir gelişim aşaması izler. Ahlakî paniklerin başlangıç aşaması bir gurubun davranışlarının toplumsal kurallara karşı tehdit edici olarak görülmesiyle başlar. Bu tehdit unsurları kitle iletişim araçlarıyla yaygınlaştırılarak toplum duyarlı hale getirilecektir. Yaygınlaştırma aşamasında sorun basit ve abartılı bir hâle getirilir. Son aşamada ise bu soruna karşı bir şeylerin yapılması gerektiğine dair çağrılar yapılır ve ilgili soruna dair yasa ve otorite mekanizmalarının devreye girmesi için yoğun bir baskı yapılır.

3.4.8 Ayırıcı Birleşimler Kuramı

Edwin Sutherland'ın geliştirdiği kurama göre suçlular suç işlemeyi başkalarından öğrenirler. Ayırıcı birleşim kuramına göre çocuk suçluluğu toplumsal etkileşimin ürünüdür. İnsanlar birincil guruplar içerisinde etkileşime girer ve kişinin beklenti ve istekleri bu guruplar içerisinde gelişir. Suç davranışının daha çok kanunların ihlal edilmeye müsait olduğu ortamlarda bulunan kişilerce gerçekleşmesi güçlü bir olasılıktır. Suç işlemiş kişilerle kurulan iletişim, beraber geçirilen zaman, paylaşılan ortam ve ortak özellikler üzerinden geliştirilen bağlar suçun öğrenilmesinde ve işlenmesinde etkili unsurlardır. Bu kurama göre suç eylemini gerçekleştirecek kişi zaman içerisinde suça maruz kalabilir ya da suç işlemeyen guruplarla zaman içerisinde ayrışır ve kendisini bu guruplardan soyutlar. Bunun sebebi kişinin kendisini suça sürükleyen ortamı rasyonalize etmek isteğidir. Durum burada taklit etmeyi aşarak sosyal öğrenme sürecine evrilmiştir. Her kişinin suça dair tanımı ve yaklaşımı kişinin geçmiş deneyimleri, yaşam kültürü ve suça yönelik fırsatlarıyla ilintili olarak tanımlanır. Sutherland'a göre belirli bölgelerde suç işleme davranışı bir kültür haline gelir ve bu kültür miras şeklinde nesiller arasında öğrenme yoluyla aktarılır. Sutherland başka çalışmalarında beyaz yakalı suçlar ile ilgilenmiştir. Bu suç türlerinin daha geniş kitleleri etkilemesine karşın kriminolojide daha az görünür olduklarını söyler. Sutherland, toplumun beyaz yakalı suçlara karşı daha az duyarlı olduğunu, bu tip suçların görünür olan suçlara göre yasal olarak daha az denetlendiğini söyler.

Ayırıcı birleşim kuramına göre suç eylemi; aile, akran gurubu gibi küçük yakın temas içerisinde olunan guruplar ile girilen etkileşim sürecinde öğrenilir. Kişi yasanın ihlal edilmesinin onaylandığı anlam dünyasının caydırıcı ortama göre baskın gelmesi sonucunda suç işler. Yani suça bilişsel bir hazırlık süreci vardır. Çocuğun suça bulaşıp bulaşmayacağını geçmişte ve şimdi kurduğu ilişkilere yüklediği anlam belirler. İnsanlar içerisinde yaşadıkları çevrenin değerlerini zamanla içselleştirir. Yasa dışı eylemlerle temas arttığı oranda kişinin suça bulaşma olasılığı artar. Kişinin temas ettiği suçlu çevre; işlenecek suçun türünü, işleme tekniğini ve suçun işlenmesinden sonraki rasyonelleştirme tekniklerini de belirler (Zastrow, 2013, s. 418). Suç bazı durumlarda örnek alınan kişinin taklit edilmesi şeklinde işlenirken bazen de gurup içinde onaylanmak ve itaat etmek için işlenir.

Sutherland bu kuramın temellerini *Kriminolojinin İlkeleri* adlı eserinde ortaya koyar (Sutherland, 1947). Sutherland ayırıcı birleşim kuramı için yedi önerme geliştirmiştir:

- *Diğer davranışlar gibi suç davranışı da başkalarından öğrenilir. Suç kalıtsal bir kişilik özelliği değildir.*
- *Suç davranışı, kişinin sözlü ve sözsüz iletişim sürecinde başkalarıyla girdiği etkileşim sonucu meydana gelir.*
- *Suç eylemi genelde etkileşime girilen yakın guruplar içerisinde öğrenilir. Bu yakın çevre içerisinde edinilen anlamlar, kitle iletişim araçları aracılığıyla edinilen anlamdan daha etkilidir.*
- *Suç davranışı öğrenildiğinde bu öğrenme süreci bazen çok basit suçlarla özel sebeplerin, dürtülerin, rasyonelleştirmelerin ve tutumların yönlendirmeyi öğrenmesini kapsar.*
- *Sebeplerin ve güdülerin özel olarak yönlendirilmesi uygun ya da uygunsuz biçimde yasal düzenin tanımlanmasıyla öğrenilir. Kişiler yasal kodları uyulması gereken ya da çiğnenmesi gereken yapılar olarak farklı görüşteki insanlarla iletişime geçerler. Bu farklı anlayış biçimleri ergen kişide kültür çatışmasına yol açar.*

- *Ayrımcı birleşimler sıklık, süre, öncelik ve yoğunluk bakımından değişkenlik gösterir. Suça bulaşan çocuğun maruz kaldığı akran ve sosyal çevrenin temas sıklığına bağlı olarak suçun eyleminin gerçekleşme olasılığı artar.*
- *Suç davranışı genel ihtiyaç ve değerlerin bir yansıması olsa da ihtiyaç ve değerlerle açıklanamaz. Suç eyleminin sebebi normal davranışların sebebinden farklıdır. Çünkü suç birçok kişiden öğrenilen bir davranış biçimidir (Sutherland, 1947) ‘den akt. (Bartollas & Schmallegger, 2017).*

Sutherland suç davranışının çocukluğun ilk dönemlerinde meydana geldiğini ve geriye kalan yaşam boyu devam ettiğini söyler. Bireyin herhangi bir toplumsal süreç içerisinde geliştirdiği davranış onun geçmişindeki eğilim ve alışkanlıklarının tezahürüdür. Benzer şekilde suç davranışının sebebi de önceki sosyalleşme süreçleri ve yaşam deneyimlerine içkindir. Sahip olunan kişilik yapısı bireyin seçeceği davranışlar üzerinde belirleyicidir. Geçmişte yasaların fazlaca ihlal edildiği bir ortamda bulunan kişi suça yönelik eğilim geliştirir, bunun sebebi suça eğilimli kişiliğin önceden gelişmesidir (Hal15s. 241).

Sutherland’a göre suçlulara toplumsal davranış kurallarının öğretilmesi gerekmektedir. Toplumsal kurallara uygun davranan kişiler geleneksel değerleri benimsemiş ve toplumsal yaşam içerisinde kültürlenmişlerdir. Fakat suça karışanlara toplumsal değerlerle uyuşmayan alt kültür değerleri öğretilmiştir. Birey uyumlu davranışlar yerine suç tanımlarını öğrenirse suça bulaşma olasılığı artar. Suçu tanımlamanın ölçütü kurulan iletişimin niteliği, süresi ve sıklığı ile belirlenir. Sutherland’a göre suç işleme olasılığı bu iletişimin cebirsel hesaplamasıyla ölçülebilir (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 109).

3.4.9 Sürüklenme Kuramı ve Suça Sürüklenen Çocuklar

Kuramı 1964 yılında Suç ve Sürüklenme kitabını yazan David Matza geliştirdi. Kuram, suça sürüklenme sürecinde bir gencin kendisini kanunların ahlakî bağlarından uzaklaştırarak süreci nötrleştirmesini açıklar. Matza’ya göre sürüklenme, suçlunun suç ve düzen arasındaki geçici devinimi sonucunda suç ve yasal düzenin ikisinin de taleplerine cevap verebildiği ve kendisini adamayı ötelediği süreci içerir. Suçlunun ilk zamanlarda bir gel git süreci yaşadığını söyleyen Matza kanunların nötrleştirdiği süreci irdeler. Matza gençlerin suça karışsalar bile toplumsal düzene karşı sadakatsiz olmadıklarını söyler. Bu tespitin temeli suç işlenmiş olsa bile gençlerin bu durumu etkisiz kılacak bazı teknikleri geliştirmeleridir.

Matza kişilerin sorumluluklarından sıyrıldıklarında suçluluklarını kabul edeceklerini söyler. Nötrleştirme, suçluların işledikleri suçlarla aralarına nasıl mesafe koymaya çalıştıklarını gösterir. (Matza, 1964). Suçluların davranışlarını yapılabılır kılmak için geliştirdikleri beş nötrleştirme tekniği şöyledir:

- *Sorumluluğu inkâr etme (‘Bu işi bilerek yapmadım.’)*
- *Zarar verdiğini inkâr etme (‘Hiç kimseyi incitmedim.’)*
- *Mağduru inkâr etme (‘Onlar sebebini oluşturdular.’)*
- *Kendini suçlayanları şikâyet etme (‘Herkes benimle uğraşıyor, beni rahatsız ediyor.’)*
- *Daha üst makamlara başvurma (‘Bu işi kendim için yapmadım.’) (Sykes & Matza, 1957)*

Bu kurama göre suç alt kültürdeki sınıfsal çelişkilerden doğmaz, fakat suça bulaşan çocuklar duygularını bastırmak için çeşitli mantıksal gerekçeler uydurur. Bu

mantıksallaştırma biçimi ile çocuklar toplumsal değerlerle çatışmama yoluna gitmek isterler. Kişilerin suç işleme ya da suç işlememe eğilimi arasında yaşadığı gel git süreci ‘serbestçe dolaşma’ olarak tanımlanır. Bu yaklaşımda esas inceleme alanı, kişilerin birtakım savunma mekanizmaları geliştirerek söylem ya da davranışı benimsemek yoluyla suçu nötrleştirmeleri veya suç eylemini alt kültürün gerekçeleri aracılığıyla uyumlulaştırmalarıdır (Geçgin, 2019, s. 52).

3.4.10 Sistem Kuramı ve Ekolojik Yaklaşım

Sistem ve ekolojik yaklaşımların sosyal hizmet alanına en etkili katkıları aile, toplum ve diğer sosyal kurumları içeren müdahalede bireyi bu sistemlerle bütüncül ele almasıdır. Toplumsal ve kişisel faktörlerin etkileşim biçimlerini incelemek, sosyal çevrenin tepki ve uyarıcılarını anlamayı kolaylaştırır (Payne, 2020).

Sistem kuramı ve ekolojik yaklaşım bireyi kendi çevresi içerisinde değerlendirmeyi amaçlayan, bireyi, aileyi ve toplumu karşılıklı etkileşim içinde bütünsel olarak gören yaklaşımlardır. Sistem kuramında sistem bütünü parçalarından daha fazla şey ifade etmektedir. Sistem teorisinde her bir sistem karşılıklı bağımlık içerisindedir ve mevcut problemler bu sistemlerin kötü etkileşimlerinden kaynaklanır. Sistem teorisinin amacı var olan problemi çözmek için sistemler arasında eski dengeyi yeniden kurmaktır. Ekolojik yaklaşım ise birey ve çevresi arasında oluşan karşılıklı bağımlılığı ve uyum düzeyini inceler. Burada her birey uyum kapasitesine sahip olarak görülür. Uyum düzeyi arttıkça stres azalır ve olumlu gelişim sağlanır. Sosyal çalışma mesleği genel anlam, kişilere temas ettikleri çevre içerisinde müdahalede bulunur. Bu sebeple sosyal hizmetlerin en önemli ilkelerinden birisi çevresi içerisinde birey anlayışıdır. Sistem kuramı bireyi bütünlük içerisinde ele alan kuramlardandır. Sistem dışarıdan gelen uyarıcılardan etkileniyorsa açık sistem, etkilenmiyor ise kapalı sistem olarak adlandırılır (Teater, 2019). Sistem kuramının en işlevsel boyutu karmaşık ilişkiler ağının etkileşim alanlarını açıklama gücüdür. Sistem kuramının temel varsayımları şöyledir:

1. *‘Sistemin bütünü, parçaların toplamından daha fazladır’.*
2. *‘Sistemin parçaları birbirine bağlı ve karşılıklı bağımlıdır’.*
3. *‘Bir sistem doğrudan ya da dolaylı olarak diğer sistemlerden etkilenir.*
4. *‘Tüm sistemlerin sınırları vardır.*
5. *‘Tüm sistemler denge ve iç denge durumunda kalmaya ihtiyaç duyar’ (Teater, 2019).*

Sistem kuramı; etkileşimlere, bağlantılara ve karşılıklı bağımlılıklara vurgu yapar. Sistem kuramında sadece sorunun ana merkezine odaklanılmaz. Sorunun bütünsel etkileşim alanları değerlendirilir. Problemin kaynağını tespit etmek ile birlikte çözüm için gerekli olan sistemlerde harekete geçilmesi hedeflenir. Sistem kuramında problemin çözülebilmesi için öncelikle mevcut sistemin işleyiş biçimi çözümlenmelidir. Çünkü sistemin işleyiş mevcut

koşullardan doğrudan etkilenmektedir. Sistem dışarıdan bilgiyi alır, işler ve dönütler üretir. Üretilen çıktıların niteliği sistemin işleyişine dair bilgi verir.

Sistem kuramı gibi ekoloji kuramda çevresi içerisinde bireye odaklanır. Birey; aile, grup ve toplum etkileşimi içerisinde değerlendirilir. Bu yaklaşımda temel odak; kişilerin gelişmesi, büyümesi ve potansiyellerini gelişiminin desteklenmesidir. Birey ve çevresi arasındaki uyumun incelenmesi sırasında, çevresinin fiziksel, kültürel ve sosyal yönlerinin etkileri incelenmelidir. Fiziksel ve sosyal çevre kişinin kimliğine, bağımsızlığını ve gelişimine katkıda bulunur. Çevresi içerisinde birey diğer kişilere bağlıdır ve karşılıklı etkileşim içerisinde. Birey ve çevresi arasındaki ilişki karşılıklı olarak analiz edildiği sürece tam anlamıyla analiz edilebilir. Birey çevresine uyum göstermek için çabalar. Kaynakların ve imkânların erişilemez olması durumunda bireyler çevrelerine karşı olumsuz duygular besleyebilirler (Teater, 2019).

Birey ve çevre arasındaki uyum ekolojik yaklaşımın merkezinde yer alır (Teater, 2019). Etkili bir çevresel uyum kişide, kendini gerçekleştirme potansiyeli ve güven duygusu uyandırır. Bu karşılık uyumsuz çevre algısı kişide güven eksikliği ve gelişimsel problemlere sebep olur. Olumsuz birey çevre etkileşimi kişide stres duygularına sebep olur. Stres, içsel duyguların çevreyle çatışmasına sebep olarak mevcut kaynakların verimli kullanımını engeller. Yaşam boyunca kişiler sürekli olarak çevreleriyle olum ilişkiler kurmaya çabalarlar. Fakat bazı zorlu yaşam geçişlerinde, travmatik olaylarda, çevresel bakılarda, aile ve toplum ilişkilerinde işlevsel olmayan süreçlerde stres faktörleri artar (Gitterman, 2011). Payne (2020) sistem ve ekolojik uygulamalarının temel noktalarını şöyle açıklar:

- ‘Sistem kuramı, sosyal müdahaleyi bireysel yardım ile bütünleştirir. Her ne kadar hem sosyal reformu hem de psikolojik uygulama modellerini sağlamayı amaçlarsa da, daha radikal bir sosyal değişime ulaşmaktan ziyade statükoyu korumaya odaklanır.
- ‘Sistem kuramı, çok unsurlu açıklamaya izin verir ancak bu özellikle müdahale düzeyinin seçilmesi konusunda net uygulama rehberi vermeyi zorlaştırır ve karmaşıklık yaratır’.
- ‘Ekolojik yaklaşım, makro sistemler ve mikro sistemleri birleştiren mezo (orta ölçekli) sistemleri içerir’.
- ‘Sistemlerin; bütüncül, güçlendirici ve baskı karşıtı yönleri değerlidir ancak bütüncüllük odak kaybına ve gerçek bir rıza alınmamasına yol açabilir ve bu da gizli baskıya yol açabilir’.
- ‘Sistemler, bilginin ve eylemin sistemlerin sınırları içinde ve genelinde enerji akışı oluşturduğu karmaşık süreçlerle birbirleriyle etkileşime girerler. Bu etkileşimleri incelersek aileler, topluluklar ve daha geniş sosyal çevredeki insanların birbirini nasıl etkilediklerini anlayabiliriz.
- ‘Sosyal ağ kurma, sistem fikirlerinin önemli bir uygulamasıdır’ (Payne, 2020).

Çocuk suçluluğu bütüncül olarak değerlendirildiğinde çocuğun kişisel özelliklerinin yanı sıra aile ve çevre ilişkisi de suça sürüklenme sürecinde etkilidir. Ekolojik sistem yaklaşımının çocuk adalet sisteminde en etkili kullanılma şekli sosyal inceleme raporlarında görülür (Zorbaz & Bilge, 2019). Sosyal inceleme raporları sosyal çalışma görevlileri tarafından hazırlanan ve çevresel bileşenlerinde araştırıldığı raporlardır. Çocukların suça

sürüklenmesinde birden fazla neden olmakla beraber her bir çocuğun kendine özgü sebepleri bulunur. Bu çeşitlilik sebebiyle her bir çocuğun çevresi içerisinde bütüncül olarak değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucuna göre müdahale planları geliştirilmelidir.

Bronfenbrenner çocuğun içerisinde olduğu dört sistem olduğunu söyler (Bronfenbrenner, 1986). Bu sistemler çocuğun yaşantısını doğrudan ve dolaylı bir biçimde etkiler. Sistemler arasında yaşanan aksaklıklar çocukların sosyal, psikolojik, gelişimsel ve bedensel işlevsellikler yaşamalarına sebep olur (Bülbül & Doğan, 2016). Mikro sistem aile, arkadaş ve okul çevresinden oluşur. Mezo sistem çocuğun ilişkilendiği ikincil kişi ve kurumları temsil etmektedir. Ekzo sistem ise kitle iletişim araçları, anne baba çevresi ve kurumsal uygulamaları içerir. Makro sistemde; kültür, toplumsal kurallar, gelenek ve inanç gibi kolektif oluşumlardır. Mikro sistem olan aile sadece çocukların fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaz ayrıca çocuğun sosyalleşmesini ve toplumsal kuralları öğrenmesini sağlar. Aileyi rol model alan çocuk taklit ve tekrar yoluyla kişiliğini inşa eder. Bu sebeple anne ve babanın psikososyal durumu ve eğitim düzeyi çocuğun gelişiminde doğrudan etkilidir. Suça sürüklenme sürecinde etkili olan aile sistemi çocuğun rehabilite edilmesi ve yeniden topluma kazandırılması sürecinde de rol üstlenmesi gereken sistemdir. Bu sebeple aile sistemi rehabilite çalışmalarına dâhil edilmeli ve güçlü yönlerinden faydalanılmalıdır.

3.4.11 Güçlendirme Yaklaşımı

Güçlendirme yaklaşımı, müracaatçıların sorunları, eksiklikleri ya da kusurlarına odaklanmak yerine güçler, beceriler ve kaynaklarına odaklanır. Güçlendirme yaklaşımı kişinin iyilik halinin artması için güçlü ve geliştirilebilir noktalara odaklanır (Teater, 2019, s. 49). Burada acılar ve sorunlar göz ardı edilmeksizin hem müracaatçının güçlü yönlerine odaklanılır hem de güçlerin yapıcı yönü kullanılır. Bu yaklaşımın en önemli katkısı sorun çözerek bireye kısıtlı bir biçimde yardım etmek yerine, ileriye dönük ve sürekli bir uygulama olmasıdır. Müracaatçı ve ailesinin ilerde kendileri için iyi bir yaşam kurmaları için mevcut güçlü yanlarını keşfetmeleri ve sorunlarını aşmalarına yardım eder (Payne, 2020, s. 311). Güçler yaklaşımının temel ilkeleri şöyledir:

- *‘Her birey, gurup, aile ve topluluk güçlere sahiptir’.*
- *‘Travma, istismar, hastalık ve mücadele yaralayıcı olabilir ancak hem zorluk hem de fırsat kaynağı teşkil edebilir’.*
- *‘Gelişim ve değişim kapasitelerinin üst sınırlarının bilinmiyor olduğunu varsayarak birey, gurup ya da toplulukların isteklerini ciddiye almak’.*
- *‘Müracaatçılara en iyi hizmeti onlarla işbirliği yaparak sunabiliriz’* (Teater, 2019).

Sosyal hizmet uygulamasında dilin kullanılma biçimi, müracaatçıyı güçlendirmeye ve üzerindeki baskıyı kaldırmanın olağan yollarından birisidir. Dil kişiler arasındaki etkileşimin ilk aracıdır. Sosyal çalışmacı kendisi ve müracaatçı arasındaki dilsel iletilerin niteliğini kontrol etmelidir çünkü kelimeler keyfi ve muğlak anlamlar yüklenebilir. Kelimeler bazı

durumlarda yanlış anlaşılmalara ve etiketlenmelere sebep olabilir. Sosyal çalışmacı değerlendirme ve müdahale aşamasında kelimelerin potansiyel gücünün farkında olmalıdır.

Güçlendirme yaklaşımı, tüm bireylerin potansiyellerine değer veren ve saygı gösteren bir kuramdır. Tüm birey ve topluluklar kendi istediklerini ve hedeflerini gerçekleştirecek güçlere sahip olduklarını varsayar. Burada müracaatçının güçlü yönlerine odak noktası olarak alınır ve var olan güçlerin harekete geçirilmesi amaçlanır. Müracaatçı kendi istekleri doğrultusunda belirlediği hedeflere ulaşmak için kendi potansiyelinin farkına varmalıdır. Güçlendirme yaklaşımı baskı karşıtı uygulamanın bir tür pratik halidir. Güçlendirme temelli müdahale kullanılırken müracaatçının maruz kaldığı baskı ve kaynaklardan yoksunluk halleri en aza indirgenmeye çalışılır. Kişilerin kendi yaşantıları üzerindeki iktidar ve kontrolü elde etmesi hedeflenir. Burada her müracaatçı kendi yaşantısının uzmanı olarak görülür ve bu sebeple sosyal çalışmacının görevi farkındalık oluşturmaktır (Teater, 2019, s. 82-83). Çocuklarının suça sürüklenme ihtimali olan ailelerin sosyal ve maddi yönden desteklenmesi, suça sürüklenmede engelleyici bir faktör olabilir. Güçlendirme süreci anne baba rollerinin gerektirdiği potansiyeli ortaya çıkarabilir. Kendini ebeveyn olarak daha güçlü hisseden anne ve babalar çocuklarıyla iyi bir bağlanma geliştirebilirler. Bağlanma süreci iyi gelişen çocukların suç ve sapma karşı caydırıcı etkenleri aileleri olabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TOPLUMSAL KURUMLAR VE ÇOCUK SUÇLULUĞUNA ETKİLERİ

3.1 Aile Kurumu

Aile, yetişkin üyelerin çocukların yetiştirilmesinden sorumlu oldukları sosyoekonomik bir bütündür. Aile; kan bağı, evlilik ve nüfusa geçme süreçleriyle kurulan nüfus gurubudur. Aile toplumların varlığı kadar eski bir oluşumdur. Ailenin tek ve evrensel bir modeli yoktur (Giddens & Sutton, 2020, s. 233). Aile kavramı ideal bir tip olarak tüm toplumlarda geçerli bir kurumdur. Günümüzde geleneksel aile sistemleri sürekli değişmektedir. Bu değişim kentsel alanlarda kırsal alanlara göre daha hızlıdır (Aksoy & Ögel, 2006).

Aile kuruluşu itibarıyla bünyesinde birçok sembol barındırır. Geleneksel toplumlarda evlilik sadece iki birey arasında yapılan antlaşma değildir. Evlilik ayrıca iki aile ya da grup arasında yapılan mübadele ve antlaşma ilişkisi olarak görülmüştür (Lavenda & Schultz, 2018). Geleneksel toplumlarda bu evlilik ilişkisi toplumun varlığı için zorunlu bir durum olarak görülmüştür. Bu yüzden aile sadece küçük bir birliktelik gurubu olarak görülmez. Aile bireylerin içerisinde yetiştikleri ve toplumun devamını sağlayan oluşumdur.

Aileyi açıklayan kuramlardan Yapısal işlevsel Yaklaşım Sistem Yaklaşımının farklı bir biçimi olarak da değerlendirilebilir. Bu bakış açısında bütün-parça veya grup-üye ilişkisi temel yaklaşımdır. Toplum birbiriyle karşılıklı etkileşim içerisinde olan alt sistemlerden oluşur. Bu alt sistemler kendi aralarında uyumlu bir işleyişe sahiptir. Toplumun dengeli varlığı bu işlevsel alt guruplara bağlıdır. Yapısal işlevsel yaklaşım aileyi incelerken ilk önce aile içerisindeki işlevselliği, daha sonra aile ve diğer toplumsal kurumlar arasındaki durumu inceler. Aile, toplumsal varlığın devamı için işlevsel olması gereken bir kurumdur. Aile sistemi, işlevler ve işlevlerin uyumlu biçimde koordine olmasıdır. Aile fertlerinden birinin işlevini yerine getirmemesi sistemde aksaklık ve zorluklara sebep olur. Aile bireylerinin işlevlerini düzgün bir biçimde yerine getirmeleri sağlıklı bir ailenin ortaya çıkışını sağlar. Bu kurama yönelik iki eleştiri bulunur. Birincisi düzen ve istikrara yapılan vurgu sebebiyle değişim görmezden gelinmek istenmiş ve değişim işlev bozucu olarak kabul edilmiştir. Değişim açıklanmayan ve etkileri görmezden gelinen bir durum olarak görülmüştür. Diğer eleştiri ise hangi işlevin sisteme ne türden bir katkısı olduğu açıklanmamış ve hangi işlevin ne kadar değişmez olduğu tartışılmamıştır (Canatan & Yıldırım, 2013, s. 38-39).

Çatışma yaklaşımı guruplar arasında meydana gelen çatışmayı inceler. Kaynakların kıt olması toplumsal gurupların birbirleriyle mücadeleye girmelerine sebep olur. Bu mücadele sürecinde ilişkiler istikrar yerine çatışma zemininde ilerler. Aile toplumsal eşitsizliklerden doğrudan etkilenen bir kurumdur. Bu sebeple aile üyeleri yetersiz toplumsal kaynaklar için diğer guruplarla mücadele etmelidir. Guruplar arasındaki çatışma halinin sebebi kaynakların yetersiz olması ve sürekli bir gerilimin oluşmasındandır. Çatışma yönetiminde gerek aile içerisinde gerek toplumsal guruplar içerisinde durumu lehine çeviren kaynaklar üzerinde hâkimiyeti ele alan taraftır. Bu kuram aileye uyarlandığında temel inceleme alanı aile içerisinde yaşanan çatışma ve rekabet ilişkileridir. Aile ortamında en sık çatışmaya sebep olan unsur mensuplar arasındaki güç ilişkileridir. Aile içerisindeki çatışmalar, pazarlık ve güç

ittifakı gibi stratejilerle uzlaşmaya varsa bile çözümler genellikle güçlü olan tarafın benimsediği yöntemlerden ortaya çıkar (Canatan & Yıldırım, 2013, s. 41).

Sembolik etkileşimci yaklaşımda sembolik ve sembolik olmayan iki tür etkileşim biçimi bulunur. Sembolik olmayan etkileşim biçiminde kişi ötekinin davranış ve jestlerine doğrudan tepki verir, bunun sebebi davranışın doğrudan karşıda bir davranışı ortaya çıkarmasıdır ve bir yorumlama süreci gerektirmemesidir. Sembolik olan etkileşim biçiminde ise davranış karşıdan gelen uyaran üzerinden bir yorumlama süreci içerir ve iletişimin çözümlenmesi gerekmektedir. İnsan davranışlarının çözümlenmesinin özü kişinin durumu tanımlama şekli ve anlamı inşa etme biçimidir. Bu yaklaşımın odak noktası anlam ve karşılıklı etkileşimdir. Sembolik etkileşimde iki temel önerme vardır. İlki kişilerin dünyayı ona yükledikleri anlam doğrultusunda yorumlamaktadır. İkincisi anlamın karşılıklı etkileşim sürecinde inşa edildiğidir.

Sembolik etkileşim yaklaşımı insanların etkileşim sonucunda inşa ettikleri anlam dünyasını inceler. Bu yaklaşıma göre insanlar toplumsal yaşama ona yükledikleri anlam temelinde yaklaşırlar. Bu anlamın inşasında dil en önemli anlamlı sembol aktarıcısıdır. İnsanlar anlamı girdikleri karşılıklı etkileşimden inşa ettikleri için sabit ve değişmez bir anlamdan söz edilemez. Kurumlar insanların benzer davranış örüntüleri geliştirmesi sonucunda ortaya çıkan alışkanlık biçimleridir. Diğer toplumsal kurumlar gibi ailede kalıplaşmış davranışlar, eylemler ve tutumlar bütünüdür. Aile ilişkilerini anlamamanın yolu bu anlam dizgelerini çözümlemekle mümkündür. Sembolik etkileşim yaklaşımında rol ve rol karşısında gelişen beklenti ve bu ikisi arasındaki etkileşim ilişkinin nasıl gelişeceğini belirler. Bu yüzden kişiler aile içerisinde gelişen davranış kalıplarını ne kadar iyi analiz eder ve bu analiz çerçevesinde davranırsa o derecede iyi ilişkiler gelişir. Sembolik etkileşimci yaklaşıma göre aile bünyesinde farklı kişilerin etkileşimde bulunduğu bir tür birlikte eylem türüdür. Aile içerisinde her bireyin kendine özgü bir rolü vardır ve bu rollerin çözümlenmesi aileyi oluşturan dinamiklerin analizinde gereklidir (Koyuncu, 2013). Bu birlikte etkileşim biçimi Goffman'ın belirttiği gibi bir tür dramaturjik benlik sunumudur. Bu performans biçiminde her üyenin bilincinde olduğu bir rolü bulunur ve kişi bu rol ile aile içerisinde etkileşimde bulunur.

Etkileşimci kuramın aile konusundaki en önemli araştırma alanlarından birisi boşanmadır. Aile bir daha bozulmamak üzere kurulan bir birliktelik olduğundan, boşanma bu birliktelik durumunun çözülmesi anlamına gelir. Boşanma süreci ailenin bazı sembollerinin çözülmesidir. Çözülen sembollerin bazıları sevgi, eş rolü, çocuk bakımı, duygusal birliktelik, evliliğe dair düşüncelerin değişmesidir. Sembolik etkileşimci yaklaşım bu türden kavramların değişimi üzerinden değer içeren yargılarda bulunmaz ve sürecin sadece değişim boyutuyla ilgilenirler.

Aile üyeleriyle olan etkileşim, çocuğun diğer kişilerle ve gelecekte yaşayabileceği tüm durumlara karşı tutumunu belirler. Aile çocuğa topluluk üyesi olmanın gerektirdiği davranışları öğreten kurumdur. Çocuğun gelişim sürecinde ailenin katkıları şöyledir:

- *Aile, gurup içerisinde dengeli bir birey olması için çocuğa güven duygusu aşılar.*
- *Onun sosyal kabul görmesi için gerekli ortamı hazırlar.*
- *Sosyalleşmeyi öğrenebilmesi için kabul edilmiş uygun davranış biçimlerini içeren birer model oluştur.*

- *Sosyal açıdan kabul edilmiş davranış biçimlerinin gelişimi için rehberlik eder.*
- *Çocuğun yaşam ortamına uyum sağlarken rastladığı sorunlarına çözüm getirir.*
- *Uyum için gerekli olan davranışlarla ilgili, sözlü ve toplumsal alışkanlıkların kazanılmasına yardımcı olur.*
- *Okul ve sosyal yaşamda başarılı olabilmesi için çocuğun yeteneklerini uyarır ve geliştirir.*
- *Çocuğun ilgi ve yeteneklerine uygun arzuların gelişmesine yardım eder (Yavuzer, 2018, s. 135).*

3.1.1 Aile Etkileri ve Suç

Toplum içerisinde birincil ilişkilerin geliştiği en doğal ortam ailedir. Cooley'in birincil grup olarak tanımladığı ailenin bazı işlevleri vardır. Bu işlevlerden ilki kişiler arasında yakın ilişkiler inşa etmek ve bu ilişkilerin sürekliliğini sağlamaktır. Aile çocuk için ait olma, bağlanma, güven ve sevgi gibi temel duyguların gelişiminin kaynağı olmalıdır. Aile içerisinde sorumluluğun ana taşıyıcıları anne-baba olmaktadır. Çocuğun aile içerisindeki mensubiyeti kendi isteğine bağlı değildir. Çocuk bir aile içerisinde dünyaya gelir(normal şartlarda) ve ailesi ile bir bağ geliştirir. Yaş, gelişim ve tecrübelerine bağlı olarak çocuk aile içerisindeki bağını sorgulama ya da kesme yollarına da gidebilir. Aile içinde oluşan bu istikrarsız hallerin çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan en önemlisi çocuğun yetiştirilme ve disiplin şeklidir. Aile üyeleri çocukların toplumsallaşma sürecinde normları öğrenmeleri ve bu doğrultuda davranmaları için otoriteye başvururlar. Çocuğu kısıtlayan ve baskı altına alan bu güç durumu çocukta nefret duygusu uyandıracaktır (Ergil, 2012, s. 43-44). Bu nefret duygusunu dengeleyecek sevgi, şefkat, özen ve ihtiyaçların karşılandığı güvenli bir bağlanma gerçekleşmezse çocuk iyi bir sosyalleşme süreci geçirmez ve suça giden yolda ilk adım atılmış olabilir.

Ailenin çocuk üzerindeki etkisi çoğunlukla henüz çocuk daha doğmadan başlar. Ailenin çocuğu isteyip istememesi, mental, kültürel ve ekonomik yönden çocuk yetiştirme becerilerine sahip olup olmaması halleri çocuğu benimseme durumları üzerinde etkili unsurlardır. Öte yandan çocuğun doğacağı aileyi seçmeme durumu ve ailenin çocuk üzerindeki büyük etkisi düşünüldüğünde ailenin ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple sağlıklı çocukların yetişmesinin yolu da aile ortamının niteliğine bağlıdır. Çocuğun aile ortamında geliştirdiği ilişkilerin niteliği diğer toplumsal gruplarla ilişkisinde belirleyici olur. Yavuzer'e (2018, s. 116) göre ailenin çocuğun gelişimine sağladığı olumlu katkılardan bazıları şöyledir:

- *Aile çocuğun toplum içerisinde güçlü ilişkiler geliştirmesini sağlamak için çocuğa güven duygusunu verir.*
- *Çocuğun toplumsal olarak kabul görmesini sağlayacak ortamı hazırlar.*
- *Çocuğun toplumsal davranış modellerini öğrenmesi için ona rol model olur.*
- *Çocuğun yaşantısında karşılaştığı problemleri çözmesinde ona yardım eder.*
- *Uyum için gerekli olan eylem, sözlü ve toplumsal davranış kalıplarını edinmesinde yardımcı olur.*
- *Okul ve sosyal yaşam süreçlerinde çocuğun başarılı olabilmesi için yeteneklerini keşfetmesi ve başarılı olması için fırsatlar geliştirir.*
- *Çocuğun bu ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir kariyer geliştirmesine yardım eder.*

Tarihin her döneminde çocuğun suça sürüklenmesiyle karşılaşmıştır. Fakat son zamanlarda işlenen suçlar içerisinde çocuklar tarafından işlenen suçların sayısında artış görülmektedir. Bu artış son zamanlarda çocuk ve yetişkin davranışı arasındaki farkların azalmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumun sebebi anne baba ilgisizliği, medya, eğitimde dönüşüm ve bağımlılığa sebep olan ajanların artmasıdır (Canatan & Yıldırım, 2013, s. 163). Bu etkenlerden en önemlisi aile kurumunda yaşanan sorunlardır. Aile çocuğun sosyalleştiği ilk ortamdır ve burada edinilen ilişkiler kalıcıdır. Çocuk aile ortamında kimliğini, rollerini, ahlak kurallarını ve toplumsal yaşam kurallarını öğrenir. Öte yandan aile çocuğun fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılar. Bu temel ihtiyaçlar yeterli düzeyde karşılanmadığında ve çocuk ihmal edildiğinde bu durum çocuğun tutum ve davranışlarında büyük olumsuz etkilere yol açar. Bu sebeple suç davranışında çocuğun nasıl bir aile geçmişine sahip olduğu araştırılması gereken konuların başında gelir. Suçu açıklayan birçok teori çocuğun yetişme ortamı ve tutumlarının suça sürüklenmede etkili olduğunu vurgular. Bazı çalışmalar suçluluk ve parçalanmış aile arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söyler. Ayrıca parçalanmış ailenin kız çocuklarda erkeklere göre daha büyük etkiler meydana getirdiğini göstermiştir. Öte yandan ailenin geniş olması da suça sürüklenme sürecinde etkili bir unsurdur. Az nüfuslu ailelerde yaşayan çocukların suça bulaşma olasılığı geniş ailelere göre daha düşüktür. Ailede suçlu kardeş ya da ebeveynin olması suça sürüklenme sürecini hızlandırmaktadır. Ebeveynleri tarafından reddedilen ya da istenmeyen çocukların suça sürüklenmeleri hatta ağır suçlar işlemesi aile ortamında gelişimini tamamlayan çocuklara oranla daha olası bir durumdur.

Suç davranışını açıklamada kullanılan diğer bir ailevi unsur ev içerisinde gözetim ve disiplinin yetersiz olması durumudur. Çocuklarda disiplini sağlamak ve suça bulaşmalarını engellemenin yollarından biri ebeveynlerin desteklenmesi ve belirli konularda etkinliklerinin artırılmasıdır. Disiplin çocuğa belirli davranış kalıplarını öğretmek için kullanılan yol ve yöntemlerdir. Ailenin çocukluk kavramını algılama biçimi onların disiplin şeklini belirler. Ayrıca disiplin metotlarını belirlemede anne babanın yaşam deneyimi, çevre, gelenek ve kültür belirleyicidir. Aile içerisinde izlenen tutarlı bir yöntem yoksa orada belirli bir disiplin anlayışından söz edilemez. Disiplinin olmamasının en belirgin göstergesi anne ve babanın benzer davranış biçimlerine bazen hoş gören bazen de kızan tavırlar sergilemesidir. Ya da anne ve babanın aynı davranışa karşı tepkiler vermesi disiplinin oluşmasını engellemektedir. Aile ortamında çelişkili davranışlarla yetişen çocuğun aile bireylerine karşı saygısını yitirmesi de olasıdır. Disiplinin olmaması kadar aşırı disiplin ve koruma davranışları da yanlış ve zararlı uygulamalara sebep olur (Yavuzer, 2018).

Ailede birey sayısının fazla olmasıyla suçluluk arasında pozitif bir ilişki bulunur. Yapılan çalışmalara göre tek çocuklu ailelerde çocuğun suça bulaşma olasılığı daha düşüktür ve suçlu çocuklar daha çok dört ve üstü çocuklu ailelerden gelen çocuklardır (West, 1982). Bu durumun birden çok nedeni bulunmaktadır. Çok çocuklu ailelerin çocuğu disiplin altında tutması ve çocuklarla bireysel olarak ilgilenip şefkat göstermesi daha zordur. Öte yandan böyle ailelerin daha fazla gerginlikleri, düzensizlikleri ve maddi sorunları vardır. Aile içerisinde suçlu bir kardeşin bulunması diğer kardeşlerin suça sürüklenme riskini daha fazla artırmaktadır. Bu türden geniş ailelerde suçlu kardeşin diğer kardeşleri etkileme olasılığının sebebi çocukların rol model olarak kardeşlerini görmeleri ve kardeşlerine anne ve babadan daha fazla güvenmeleridir.

Hoffman; güce başvurma-fiziksel ceza, sevginin geri çekilmesi ve etkileme(ikna) olmak üzere üç tür çocuk yetiştirme modeli oluşturur (Hoffman, 1984). Hoffman’a göre suça bulaşan çocukların aileleri sıklıkla güce başvuran aile tipine uyarken, suçlu olmayan çocukların aileleri daha çok ikna ve sevgiyi geri çekme modeline uygundurlar. Genelde fiziksel cezalandırma, tutarsız cezalar, olumsuz ebeveyn denetimi, kötü disiplin pratikleri ve aile içerisindeki kavgacı ortam ile şiddet suçlarıyla olumlu ilişkiler vardır. Çocuk yetiştirme uygulamalarından bağımsız olarak; sürekli çatışma, dil ve iletişimin kötü kullanımı, aile bireyleri arasındaki güvensizlik, çocukları umursamama, düşük sevgi ve çocuklarla nitelikli zaman geçirilmemesi olumsuz suçlu kişilerin aileleriyle ilişkilerinde görülen davranış tipleridir.

Aile sorunlarından boşanma ve ailenin parçalanmış olması çocuğun suça sürüklenmesi sürecinde önemli bir tartışma konusudur. Bağlanma kuramında görüldüğü gibi ailenin parçalanması çocuğun anneyle bağının zayıflamasına ya da kopmasına sebep olacağından yıkılmış ev suçluluğun olası sebeplerindendir. Tek ebeveynli çocukların toplumsal kurallara daha saldırgan bir tavır alması daha sık görülen bir durumdur. Genel olarak anne babasını kaybetmiş birinin suça bulaşmasında düşük de olsa bir bağlantı vardır. Bu, doğrudan anne ve babanın yokluğunun dışında sebeplerle de açıklanabilir (Canter, 2011, s. 89). Bunlar; boşanmanın ya da ebeveynin kaybının sebep olduğu duygusal yıpranma, yoksulluk, korumasız olmaktan kaynaklı risklere açık olmak şeklinde sıralanabilir. Aile yaşantısının suçluluk üzerindeki diğer bir etkili faktörü suça sürüklenmiş çocukların suç işlemiş ebeveynlerinin olmasıdır. Suç işlemiş ebeveynli olan çocukların suç işlememiş ebeveynli çocuklara oranla suça sürüklenme riskleri daha fazladır.

Çocuğun aile içerisinde yaşayabileceği en önemli problemlerden birisi istenmeyen çocuk olmaktır. Bazı anne ve babalar çocuğuna onu sevmediğini, istemediğini hatta nefret ettiklerini doğrudan söylemektedir. Çocuğun ailede istenmeyen birey olmasının bazı sebepleri vardır. Bunlar çiftler arasındaki problemler, yoksulluk, erken yaşlarda evlenme, çocuğun fiziksel özellikleri, çocuğun bir engelinin olması, çocuğun ebeveynlerin istediği cinsiyette olmaması bunlardan bazılarıdır. Çocuğun maruz kaldığı bu olumsuz tavır onun sadece duygusal gelişimini engellemekle kalmaz ayrıca fiziksel problem yaşamasına ve gelişiminin bozulmasına sebep olur. Çocuk zihin, dil ve sosyal gelişim aşamalarında yeterli gelişimi gösteremeyebilir. Aile tarafından istenmeyen çocuklar etraflarındaki kişilerin sevgisini kazanmak ya da dikkat çekmeyi arzularlar. Bu çocuklar anne babalarından gördükleri düşmanlık hissini başka insanlara yöneltebilirler. Ayrıca kendilerini değerli görmedikleri için sürekli endişe duygusuna kapılırlar (Yavuzer, 2018, s. 130-131). Aile ortamı ve suç davranışı arasında çelişen veriler bulunmasına karşın Bartollas ve Schmalleger, (2017) bu duruma ilişkin bazı gözlem ve bakış açıları sunmuştur. Bunlar:

- *Aile içinde yaşanan çatışma, şiddet ve kötü evlilik ailenin dağılmasından çok suçluluğun artmasına sebep olmaktadır.*
- *Çok çocuklu ailelerde ortanca olan çocukların suça bulaşma durumları daha sık karşılaşılan bir durumdur. Fakat bu durum doğrudan doğum sırasına ilişkin bir durum değil de çocuğun anne ve babadan yeterince fiziksel ve duygusal destek alamamasından kaynaklanır.*
- *Suç bulaşmış kardeş ya da sabıkalı ebeveynleri olan çocukların suçu sosyal süreç içerisinde öğrenmeleri ve suça bulaşma eğilimleri daha yüksektir.*

- *İstenmeyen çocukların sıcak aile ortamında yetişen çocuklara göre suç ve şiddet olaylarına eğilimi daha yüksektir. Çocuğun reddedilme ve istenmeme derecesinin artması suça dâhil olma eğilimini bu duruma bağlı olarak artırır.*
- *Aile içerisinde ılımlı derecede bir disiplinin sağlanması suç davranışını caydırabilir.*
- *Annenin yeterli bir biçimde gözetmediği ve ebeveynlerin sert disiplini, ilgisiz davranışları kalıcı suçluluğun en belirgin etmenleridir.*
- *Suçluluk oranının ev içerisinde yaşanan olumsuzluklarla birlikte arttığı görülmüştür, riskler arttıkça suça sürüklenme olasılığı artar (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 186).*

3.1.2 Okul ve Akran Etkileri

Aileden sonra okul çocuklar için en riskli alanlardan biridir. Çocukların akademik başarısı düştükçe suça bulaşma riskinin arttığı söylenebilir. Ayrıca yetişkin mahkûmların başarısız bir okul geçmişlerinin olması olasıdır. Bu durumun sebebi, okulun yarışmacı, çaba gerektiren ve zihinsel becerileri daha düşük olan çocuklar için daha az cazip bir yer olmasıdır. Okula uyum sağlamakta problem yaşayan çocuklar okuldan ayrılmakta ve suça sürüklenmektedir. Fakat okulun suça bulaşma sürecindeki rolü açık değildir. Okullarda işlenen suç türleri okulların öğrenci profillerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu durumun sebebi daha üst sosyoekonomik sınıflara mensup ailelerin okul tercihlerinin bir göstergesidir. Hargreaves (1980), yüksek oranda suç işlenen okullar üzerinde yaptığı çalışmada bu okulların özelliklerini belirlemiştir. Özellikler şöyledir: öğretmenlerin sıklıkla okuldan ayrılmaları, çalışanların okula düşük düzeyde bağlılıkları, toplumsal olarak dezavantajlı grupların fazlalığı, çocuklarda düşük yetenek ve çalışanların sürekli değişmesidir.

Suçta sürüklenen çocukların, en fazla suç işledikleri dönem olan 15-17 yaşlarında en fazla etkileşime girdikleri başlıca kişiler akranlarıdır. Yapılan çalışmalarda suça sürüklenen ergenlerin büyük bir bölümünün akran çevresinde suçlu bir arkadaşının olması sık rastlanan bir durumdur. Suça sürüklenen çocukların işledikleri suçlar genellikle arkadaş çevresiyle iştirak hâlinde gerçekleşir. Çocuklarda görülen bu durumun aksine yetişkin mahkûmlar genellikle suçu tek başına işler. Tek başına akran baskısı tüm çocuk suçlarını açıklamaya yetmez, çünkü suçların büyük bir bölümü de çocuklar tarafından tek başına işlenir. Agnew (1984), 1400 suça sürüklenmiş çocuk ile yaptığı çalışmasında suça sürüklenme sebeplerinin ne olduğunu sormuştur. Aldığı cevaplarda akran etkisinin faktörlerden sadece biri olduğunu, diğer etmenlerin; para bulmak için mantikî seçim, heyecan arayışı, öfke ya da kışkırtma olduğunu belirtmiştir (Canter, 2011, s. 91-92).

Çocukların okul ve akran ortamında karşılaşabilecekleri olumsuz durumlardan bir diğeri de akran zorbalığıdır. Akran zorbalığı tek başına bir çocuğun ya da birden fazla çocuğun kendisinden yetersiz ya da zayıf gördüğü diğer çocuğa yönelik uyguladıkları sözlü, fizikî ve psikolojik saldırılardır (Gökler, 2009). Zorbalığı yapan çocuk eylemini bilerek, isteyerek ve zorbalığa maruz kalan çocuğu korkutup sindirmek amaçlı olarak yapar. Zorbalığın biçimleri bazen doğrudan fiziksel güce dayanırken bazen de alay etmek, lakap takmak, küçük düşürmek gibi psikolojik boyutta olur (Burnukara & Uçanok, 2012). Zorbalık yapan çocukların şiddete daha fazla meyilli olduğu söylenebilir. Zorbalığa maruz kalan çocuklarında depresyon ve psikolojik sorunlar yaşama olasılığı normal çocuklara göre daha

fazladır. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle beraber akran zorbalığı internet ortamına taşınmıştır.

Okul ortamında zorbalık gösteren çocukların madde kullanma, silah veya bıçak taşıma, sürekli okuldan kaçma, çetelere katılma, disiplin ve otoriteyi ihlal etme gibi ortak özellikleri vardır. Okul ortamında zorbalık yapan çocukların ileride suça bulaşma ihtimali daha yüksektir. Bu türden davranışların devam etmesi ve okul ortamı içerisinde kapsamlı bir müdahale gerçekleştirilmemesi durumunda çocuğun sapma davranışında bulunması zorbalık yapmayan çocuklara göre çok daha yüksektir. Okul ortamında yapılacak etkili müdahaleler çocukların suça bulaşmasını engelleyebilir (Gönültaş, 2020).

3.1.3 İhmal

İhmal ve istismar fiziksel olarak uzun yıllardır var olmasına rağmen son otuz ya da kırk yıldır sorun olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Çocukların yetişkinlerden farklı bir kategoride değerlendirilmesi sonucunda çocuğun ihmal ve istismardan korunması için tıbbî, bilimsel ve rehabilite edici uygulamalar geliştirilmiştir. Bu uygulamaların düzeyi ülkelerin şartlarına, sosyoekonomik düzeyine göre değişim gösterse de çocuğun korunması, gözetilmesi, yasal güvencesinin oluşturulması ve devletlerin çocuk koruma politikaları geliştirmeleri hedeflenmiştir. Tüm bu girişimlere rağmen, neredeyse tüm ülkelerde çocuklar ihmal ve istismara maruz kalmaya devam etmektedir. İhmal çocuğun bakımından sorumlu olan kişi ya da kurumların bilgisizlik ya da olanakların kısıtlılığı (ebeveyn sorunları, çocuğun gelişimine uygun davranmama, yoksulluk) sebepleriyle çocuğun temel gereksinimlerinin (beslenme, sağlık, barınma, eğitim, iyi bir sosyalleşme ortamı) karşılanmaması sonucunda çocuğun fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak gelişimsel problemler yaşamasıdır. (Özbesler ve Çoban, 2013).

İhmal genelde çocukların ya da ergenlerin fiziksel, duygusal ya da manevî ihtiyaçlarının görmezden gelinerek karşılanmaması olarak tanımlanabilir. İhmal edilen çocuğun zihinsel ve fiziksel sağlığı tehlikeye girer. İhmal edilen çocuk genelde şu özellikleri gösterir:

- Yeterli beslenememe
- Kirli ve mevsime uygun olmayan kıyafetler giyilmiş olma
- Uygunsuz barınma koşulları ve yeterli uyuma şartlarının yokluğu
- Aile gözetiminin yetersiz olması ve sahipsizlik
- Temel tıbbî tedavilere erişememe
- Okula düzenli olarak gitmeme
- Çocuk yaşta ve kendisi için uygun olmayan işlerde çalışma
- Çocuğun sürekli olarak evde yaşanan tartışma ve kavgalara maruz kalarak yaşadığı duygusal yıpranma (Öztürk, 2016).

İhmal ve istismarı tek bir sebebe indirgemek mümkün değildir. Etkiler ve sebepler genelde çok boyutlu karmaşık ve iç içe geçmiş durumdadır. Sebepler çoklu olsa da genelde inceleme alanı olarak seçilen belirli başlıklar vardır. Bunlar aileden kaynaklı sebepler, çocuktan kaynaklanan sebepler, çevre ve toplumsal nedenlerdir. Aileden kaynaklanan sebepler bilgisizlik, düşük sosyoekonomik düzey, göç, eşler arasında yaşanan problemler, düşük iletişim becerisi ve empatinin gelişmemesi, anne, baba ve çocuk arasında sağlıklı bir

bağlanmanın gerçekleşmemesi, çocuk sayısının fazla olması, ruh sağlığı ya da bedensel sağlığın bozuk olması, erken çocuklukta istismar edilmiş olmak, alkol ve madde kullanımı sayılabilir. Çocuktan kaynaklanan nedenler arasında ise, engelli olmak, fiziksel ya da kronik bir hastalığın bulunması, üvey çocuk olma, toplumsal cinsiyet kalıpları sebebiyle kız çocuklarında yaşanan dışlamaya maruz kalmak, çocukta hiperaktivite bozukluğu olması ve çocuğun aile beklentilerini karşılayabilecek yeterlilikte olmaması sayılabilir. Çevresel ve toplumsal sebepler arasında yaşanan ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik şartları, çocuk yetiştirme yöntemleri, cinsiyet eşitsizliği, aileye yüklenen toplumsal anlam ve ülkede çocuk koruma için yasal ve idari düzenlemelerin yetersiz olması sayılabilir.

3.1.4 Çocuk İstismarı

Çocuğa yönelik istismarın fiziksel, duygusal ve cinsel olmak üzere farklı türleri bulunmaktadır. Fiziksel istismar çocuğun ona bakan kişilerce dövülmesi, yaralanması hatta ölmesine varan düzeylerde kasıtlı biçimde zarar verilmesini ifade eder. Öte yandan çocuğa evde ya da okulda verilen fiziksel cezalar bazı durumlarda fiziksel istismara varabilirler. Fiziksel cezalar kısa vadede çocuğu disipline edip işe yarıyormuş gibi görünse de uzun vadede olumsuz davranış kalıpları olarak geri dönecektirler. Bu türden cezalar ergenlik döneminde suça bulaşma ve aile içinde ya da sosyal yaşantıda şiddet olaylarına dönüşme olasılığını artırır.

İstismarcı bir çevre içerisinde büyüyen çocuk zorlu çevre koşullarına adaptasyon sağlamak zorundadır. Bu ortamda büyüyen çocuk güvenli olmayan insanlara güvenmek, belirsiz ve öngörülemez durumlarda kontrolü sağlamak zorundadır. Böylesi güvensiz bir ortamda çocuk yeterli düzeyde gelişmemiş psikolojik savunma sistemiyle duruma karşı duygusal bir savunma geliştirir. Duygusal istismar göstergeleri fiziksel istismar kadar belirgin değildir. Duygusal istismarda çocuğun karşılanmayan psikolojik gereksinimlerinin gözlemlenmesi, daha soyut ve kısa süreli yaklaşımlarla tespit edilmesi zordur. Duygusal istismarda çocuktan sevginin esirgenmesi, bilinçli olarak çocukla temasın kısıtlanması, çocuğu sürekli bir biçimde aşağılama, çocuğa lakap takma, çocuğu görmezden gelme, tehdit etme ve çocuğa yerine getiremeyeceği sorumluluklar yüklemek görülen bazı davranışlardır.

İhmal ve istismara maruz kalan çocukların suça yönelme oranı bu türden kötü muamelelere maruz kalmamış çocuklara göre daha yüksektir. İhmal ve istismar çocuğun eğitim hayatını olumsuz yönde etkiler ve okul ortamında kuralları ihlal eden davranışlar sergilemesine sebep olur. İhmal ve istismar çocuklarda öz reddedilme, kendisine zarar verme ve intihar davranışlarına sebebiyet verebilir. İhmal ve istismara uğrayan gençler içlerinde biriken öfkeyi başkalarına yansıtarak saldırgan davranışlarda bulunabilir. Bu türden durumlarla karşılaşan kişilerde düşük benlik saygısı, suçluluk duygusu, kaygı ve depresyon görülmesi olası ruh halleridir. Geçmişte yaşanan kötü muameleler çocukların sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirmesini engeller. Ev bu kişiler için güvenli bir mekân değildir ve evden kaçma sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Evden kaçmaların sebebi genellikle karşılaşılan sorunların çözülememesi ya da çözümden kaçınmaktır. İhmal ve istismara uğrayan çocukların en fazla problem yaşadıkları alanların başında okul gelmektedir. Bu çocuklar dil gelişiminde yaşlarına göre geri kalabilmekte, özgül öğrenme problemleri sebebiyle özel eğitim almaları

gerekmekte, itaatsiz ve otoriteyi kabullenmemekten kaynaklanan problemler yaşamaktadırlar. Çocuklar akranlarıyla bu uyumsuz hallerinden dolayı çatışmalar yaşayabilmektedir. Alyanak'a göre çocuklarda ihmal ve istismar riskini arttıran bazı sebepler vardır. Bunlar şöyledir:

- *Bebekte; bebeğin istenmeden dünyaya gelişi, gayri meşruluk, çocukların doğumu arasında 18 aydan az olması, bebeğin prematüre olması, anomalisinin olması, fiziksel ya da zihinsel engellilik, ilk 24 saat anne bebek ayrılığı, hiç emzirmeme.*
- *Çocukta dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB), davranım bozukluğu, enürezis, enkoprezis, davranışsal sorunlar olması,*
- *Ailede; aile içi şiddet, boşanma, üvey ebeveyn olması, annenin yaşı küçük, eğitimi yetersiz, babada saldırganlık, kişilik bozukluğu, kısıtlayıcı sosyal çevre, sosyal izolasyonun olması (Alyanak, 2019).*

İhmal ve istismara maruz kalan çocuklar yalnız ve terk edilmiş hissetmekte, bu hislerini bastırmak için ise alkol ve uyuşturucu kullanımına yönelebilmektedir. Bu yönelimlerinin sebebi güvensizlik, endişelerini bastırmak ve bu eksiklikleri unutmaktır. İstismara uğramış ya da ihmal edilmiş erkek mağdurlar öfkelerini başkalarına zarar verme yoluyla açığa çıkartırken kadın mağdurlarda öfkenin açığa çıkma biçimi daha çok kendine zarar verme şeklinde görülür. Bartollas ve Schmallegger çocuk ihmal ve istismarı ile suça sürüklenme arasında bazı ilişkisel önermeler geliştirmiştir:

- *İhmal ve istismara maruz kalan çocuklar genellikle mental problemler yaşarlar.*
- *İhmal ve istismara maruz kalan çocuklar sürekli olarak evden kaçarlar.*
- *İhmal ve istismara maruz kalan çocukların okulda başarısız olmaları daha olasıdır.*
- *İhmal ve istismara maruz kalan çocuklar uyuşturucu ve alkole yönelmektedir.*
- *Cinsel istismar mağdurlarının kendilerinin de cinsel davranışlarda sapkınlığa yöneldikleriyle ilgili kanıtlar vardır.*
- *İhmal ve istismara maruz kalan çocuklar büyüdüklerinde muhtemelen şiddet içeren davranışlara yöneleceklerdir (Bartollas & Schmallegger, 2017, s. 202).*

Yardımcı olabilecek bir şahit tarafından destek göremeyip dövülmüş, eziyet görmüş ve aşağılanmış çocuklar ileride ebeveyn figürlerinin ettiği zulme hoşgörü gösterebilir, insanlık dışı muameleye maruz kalmış çocukların yaşadığı acılara dikkat çekici derecede kayıtsız kalabilirler. Kendilerine söylenmesini istedikleri en son şey kendilerinin de bir zamanlar aynı topluluğa ait olduğudur (Miller A. , 2020).

3.1.5 Travma ve Suç

Travma, modern hayatın her yanına nüfus eden bir olgudur. Travma, kaynakları ve sonuçları bakımından geniş çaplıdır ve genellikle kendisini bilincimizden saklar. Travma kaynağı olan konulara doğal afetler (deprem, fırtına, sel ve yangınlar gibi), şiddetli patlamalar, kaza ve düşmeler, ciddi hastalıklar, anî kayıplar (sevilen bir insanın ölümü), ameliyatlar, zor doğumlar ve hatta gebelikteki yüksek stres faktörü de dâhildir (Frederick, 2020).

Travma Sonrası Stres Bozukluğu, aşırı düzeyde gerginlik yaratan sarsıcı uyarılara maruz kalınması sonucunda gelişen bir tür bozukluktur. Bu durumu ortaya çıkaran olaylar; gerçek bir ölüm, ölüm tehdidi, yaralanma, kaza, kişinin fiziksel bütünlüğünü tehdit eden

durumlar, anî ya da şiddete dayalı bir ölüm haberi alma olarak sayılabilir. Bu türden olaylar genellikle korku, ölüm ve terör olayları ile yaşanır.

Beden, travmalar sırasında derin reaksiyonlar gösterir. Gerilir, büzülür, çaresiz kaldığında donar ve yıkılır. Zihnin verdiği bu koruyucu tepkiler normale döndüğünde beden tepkilerinin de olay sonrası normalleşmesi beklenir. Bu onarıcı süreç engellendiğinde travmanın etkileri yerleşir ve kişi travmatize olur (Levine, 2020).

Herman'a göre yetişkinlik döneminde yaşanan travmalar kişiliğin yapısında aşınma ve zarar meydana getirirken çocukluk döneminde yaşanan tekrarlayıcı travmalar doğrudan kişiliği şekillendirir ve gelişimde zarara sebep olur. İstismarcı bir ortamda kapalı kalan çocuk, zorlu yaşam koşullarına göre hayatta kalma stratejileri geliştirir. Bu türden bir yaşantıya sahip güvensiz ortamda güven duygusunu, korkutucu ve belirsiz hallerde kontrolü bulmalıdır (Herman, 2019, s. 121-123). Kendisine bakmakla yükümlü olan kişilerin çocuğu sürükledikleri bu sorunlu durumlar karşısında çocuk, tam olarak gelişmemiş savunma mekanizmalarıyla baş etme becerileri geliştirir. İstismara maruz kalan çocuklarda patolojik olarak normal çocuklardan farklı durumlar gelişir. Çocuğun düşünme, hafıza, hayal kurma ve bilgiyi işleme gibi bilinç becerilerinde anormal gelişimler olur. Bilişsel yetilerdeki bu anormal durumlar hem bedensel hem de psikolojik rahatsızlıklara sebep olur. Bilinçte meydana gelen bu dönüşüm sorunun hem teşhir eder hem de gizler. Yaşanan kötü durumların ifade edilmesindeki korku, gizli şeyler, dilde farklı bir anlatıya bürünür. Süreğen istismar vakaları normal bakım işlevlerinin büyük oranda bozulduğu, ailenin çocuk için bir korku ve şiddet ortamına döndüğü noktada başlar. Mağdurun karşılaştığı olası durumlar; şiddet, tehdit, ilişkilerin kısıtlanması ve gizlenmedir. Bu türden baskılara maruz kalan çocuklar faile bir bağlılık ilişkisi geliştirebilirler. Bu bağlanma türü normal bir yetişkinle kurulan bağın aksine, tehditleri bastırmayı ve hayatta kalmayı hedefleyen bir savunma mekanizmasıdır. Mağdurlarda şiddet ve fiziksel zararın dışında bir de çaresizlik duygusu gelişir. Bu çaresizlik duygusunun en önemli sebebi aile içinde kuralların ve uygulamaların keyfi ve belirsiz olmasından kaynaklanır. Mağdur keyfi uygulamalardan dolayı şiddetin ne zaman ortaya çıkacağını bilmediğinden hep bir belirsizlik içerisinde yaşar. Korkunun kaynağına dair bu belirsizlik mağdurun daha az zarar görmek adına itaat etmesine sebep olabilir. Bazı istismar vakalarında şiddet olayları daha organize ve sistematik bir hal alabilir. Bu tip olaylardan bazıları; aç bırakmak, uyumasına izin vermemek, uzun süreli uygunsuz hava koşullarına maruz bırakmak, soğuk ya da sıcak su dökmek, bir yere kapatmaktır.

Sürekli tehlike oluşturacak bir ortamda bulunan çocuklar yaşadıkları endişeye bağlı olarak sürekli bir teyakkuz halinde olmayı öğrenirler. Her zaman saldırı ve şiddet hallerini ön görebilmek adına istismar mağduru çocuklar tehlikeye dair sembolik işaretleri erkenden okuma becerisi kazanırlar. Bu duruma en açık örnek; istismara maruz kalan kişi, istismarcısının duygu durumuna göre davranışlar geliştirir; istismarcısının öfke ve heyecan durumlarına dair ifadelerini önceden öğrenir ve buna göre davranır. Tehlikeye karşı uyarılma hâli belirli bir süre sonra bilinçdışı bir hâl alır ve artık tehlikelere karşı dürtüsel tepkiler vermeye başlanır. İstismar edilen çocuklar tehlike sinyallerini aldıklarında istismarcıyı sakinleştirme yoluna gitmeyi denerler. Eğer bu durum işe yaramazsa kaçma ve kendini koruma dürtüsü devreye girer. Kaçınma eylemi başarısız olduğunda istismarcının gönlünü alma seçeneği devreye girecektir. Çaresizlik hissi çocukta direnmenin boşuna olduğu hissini

uyandırır. Bazı çocuklar sürekli olarak kontrol altında olmaktan kaynaklı istismarcılarının doğaüstü güçlerinin olduğuna inanırlar. İstismarcı, kendisinin düşüncelerini okuyabilir ve onu kontrol edebilir inancı gelişir. Düşündüklerinin bilindiği hissi çocukta yalnız olduğu zaman bile içsel bir kontrol duygusu yaratır. Herman aile içinde yaşanan sürekli istismar halinin çocuk üzerindeki etkisini şöyle açıklar:

‘Şiddet, tehdit ve kurallara uymaya kaprisli zorlama, kurbanı azar azar terör zerk ederken ve otomatik itaat alışkanlığı gelişirken, tecrit, gizlilik ve ihanet koruma sağlayabilecek ilişkileri tahrip eder. Çocukların istismar edildiği ailelerin sosyal açıdan kendilerini tecrit ettiklerini artık herkesçe bilinen bir şeydir. Sosyal tecridin kendiliğinden olmadığı daha az bilinir; gizliliği korumak ve diğer aile üyeleri üzerinde kontrol kurmak için çoğu kez istismarcı tarafından zorla yaratılır. Mağdurlar sıklıkla tüm sosyal temasların kıskançça gözaltında tutulduğu bir kalıp tarif ederler. İstismarcılar onların akranlarıyla olağan aktivitelere katılmasını yasaklayabilir ya da aktivitelere dilediği gibi burnunu sokmanın hakkı olduğunda ısrar edebilir. İstismar edilen çocukların sosyal yaşamı, gizliliği koruma ve görünüşü kurtarma gerekliliği yüzünden de ciddi olarak kısıtlanır. Bu yüzden sosyal bir hayat sürüyormuş görüntüsü geliştirmeyi beceren çocuklar bile bunu yapay olarak deneyebilir.

İstismar edilen çocuk geniş sosyal dünyadan olduğu kadar, diğer aile üyelerinden de tecrit edilir. Yalnızca kişisel dünyasındaki en güçlü yetişkinin kendisi için tehlikeli olduğunu değil, bakımından sorumlu diğer yetişkinlerin de onu koruyamadığını günbegün anlar. Bu koruma eksikliğinin çocuk kurban için bir bakıma önemsizdir; bunu en iyi halde bir kayıtsızlık işareti olarak, en kötü haldeyse ihanete ortaklık etmek olarak deneyimler. Çocuğun bakış açısından, gizlilikle etkisiz hale getirilen ebeveyninin bilmesi gerekirdi; kendisiyle yeterince ilgilenseydi ortaya çıkarırdı. Gözdağıyla etkisiz hale getirilen ebeveynin müdahale etmesi gerekirdi; kendisiyle yeterince ilgilenseydi savaşırdı. Çocuk kendisini kaderine terk edilmiş gibi hisseder; bu terk edilmeye çoğu kez istismarın kendisinden daha fazla içerler’ (Herman, 2019, s. 126-127).

Bessel’e göre travma geçmişte yaşanan deneyimlerin bastırılamaz düzeyde olmasına bağlı olarak hem kişilik yapısını hem de zihinsel yapıyı etkiler (Kolk, 2020). Travma sadece geçmişte yaşanıp etkisini yitiren bir bozukluk değildir. Travma olayın sonrasında zihinde, bedende ve davranışlarda izler bırakır. Geçmişten kaynaklanan bu derin izler bugün de kişinin nasıl davranacağını belirleyebilir. Öztürk’e göre çocukluk zamanlarında yaşanan travmatik bir olay kişinin uyum kapasitesini, problemlerle baş etme becerisini ve zorlu olayların üstesinden gelme becerisini bilişsel ve duygusal olarak yeterli düzeyde gelişmesini engeller (Öztürk, 2016). Travmanın kişinin zihninde yarattığı değişime bağlı olarak algıların yönetimi dönüşür. Çocukluk döneminde yaşanan bir travmaya bağlı olarak çocukların suç işlemeleri olasıdır. Beşer ve arkadaşlarının yaptığı çalışmanın verilerine göre ergenlerin orta düzeyde duygusal ve fiziksel istismar yaşadıkları ve suça sürüklenmelerinde çocukluk dönemine bağlı travmaların etkili olabileceğine dair bulgular vardır (Beşer, Arabacı, Uzunoğlu, Bilaç, & Ozan). Aynı çalışmanın verilerine göre; anne babanın aile içerisinde baskıcı, ilgisiz olması, aile içinde alkol kullanımı, çocuğun okula devam etmemesi, iletişimin kötü olması ve çocuk sayısının fazla olması gibi etkenler çocuklarda travma görülme olasılığını arttırdığı tespit edilmiştir (Beşer, Arabacı, Uzunoğlu, Bilaç, & Ozan).

3.2 Hukuk Kurumu

3.2.1 BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi birliğe taraf olan devletlerarasında çocuk haklarını korumayı ve taraf devletlerin kendi iç mevzuatlarını sözleşme maddelerine göre düzenlemeleri, uygulamalarını bu yasal çerçeveye göre uyarlamasını gerektiren en etkili düzenlemedir. Sözleşme 1989 yılında düzenlenmiş ve 1990 yılından itibaren uygulanmaya devam etmektedir. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 1995 tarihinde Türkiye’de yasal statüye kavuşarak uygulanmaya konmuştur. Sözleşmenin ilk maddesi olan on sekiz yaşına kadar her birey çocuk sayılır ibaresiyle çocukluk kavramı yasal bir çerçevede tanımlanmıştır. Sözleşmenin üçüncü maddesinde kamusal ve özel yardımlar, yasama ve yargı faaliyetlerinde çocuğun yararının esas alınması gerektiği beyan edilmiştir (BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme)

Sözleşmenin on sekizinci maddesinde çocuğun bakımından anne ve babanın birlikte sorumlu olduğu fakat bu sorumluluğu yerine getirmeme durumunda yasal vasi atanabileceği belirtilmiştir. Sözleşmenin on dokuzuncu maddesi taraf devletlerin çocuğun gerek kendi ebeveynleri yanında gerekse yasal vasilerinin yanında şiddet, ihmal ve istismardan korunması adına gereken yasal, idari, toplumsal ve eğitsel önlemlerin alınması gerektiğini söyler (BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme).

Sözleşmeye göre (madde 37) hiçbir çocuk işkence, ceza ve kötü muameleye maruz bırakılmamalıdır. Aynı madde gereğince taraf devletler çocuklara ömür boyu cezaların verilmemesi ve idam hükümlerinin uygulanmamasını söyler. Burada çocukların yasa dışı ve keyfi biçimde özgürlüklerinden alıkonulmaması, çocuklar için hapis ve benzeri özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlerin en son çare olarak başvurulması ve en kısa süreyle kısıtlı tutulması gerektiği söylenmiştir. Maddeye göre özgürlüklerinden yoksun bırakılan çocukların yetişkin mahkûmlarla aynı ortamda tutulmamaları ve aileleriyle görüşmelerinin devam edilmesi gerekir (BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme). Taraf devletler madde 39’a göre; ihmal, istismar, sömürü, kötü ve aşağılayıcı uygulamalara maruz kalan çocukların ruhsal bedensel olarak sağlıklarına tekrardan kavuşabilmeleri için gerekli olan önlemleri almalıdır. Çocukların sağlıklarına yeniden kavuşma ve toplumla bütünleşme süreçleri çocuğun gelişimine katkı sağlayacak ortamlarda gerçekleşmelidir. Ceza yasalarını ihlal eden çocukların cezalarının insancıl biçimde infaz edilmesi ve çocuğun insan onuru ve haklarına olan saygısını yitirmemesine dikkat edilmelidir. Ulusal ya da uluslararası hukukta yasaklanmamış hiçbir eylem sebebiyle çocuklar cezalandırılmamalıdır. Hukuk kurallarını ihlal ettiği sabit olan çocuklar için sadece bazı asgari şartlar sağlanmalıdır. Bunlar:

- *Hakkında suçlama sabitleşinceye kadar masum sayılmak*
- *Hakkındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya ya da uygun görülen durumlarda anne babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımlardan yararlanmak*
- *Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, anne babası veya yasal vasisi de hazır bulunarak yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanması*

- *Tanıklık etmek ya da suç ikrarında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması*
- *Ceza yasasını ihlal ettiği sonucuna varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi*
- *Kullanılan dili anlamaması veya konuşamaması halinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması*
- *Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatın gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak (BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme).*

İlgili maddeye göre çocuk hakkında uygulanacak yönlendirme, gözetim, danışmanlık, şartlı tahliye, bakım, eğitim, meslek programlarının çocuğun durumu, suçu ve iyilik haliyle orantılı olması gerekir. Anlaşmanın 40. Maddesi genel olarak taraf devletlerin çocukların yargılanması süreci, ceza ve tedbirlerin uygulanması sırasında uyulması gereken kural ve ilkeleri ortaya koyar.

3.2.2 Pekin Kuralları

Birleşmiş Milletler Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallar 29 Kasım 1985 yılında kabul edilmiştir. 1985 yılının Uluslararası Gençlik yılı olarak kabul edilmesi bildirinin yayımlanmasında, çocuk ve gençlik haklarının geliştirilmesinde etkili olmuştur. Bu kurallar üye ülkelerin çocuk ve aileleri daha iyi yönlendirmesini amaçlar. Çocukların yanlış yönlendirilmesini önlemek, çocuklar için suç ve kabahatten uzak iyileştirilmiş bir ortam sağlama hedeflenmiştir. Çocuk refahını artırmak için aile, gönüllüler, okul ve diğer toplumsal grupların birlikte hareket etmesini kolaylaştırmak ve kaynakları etkin bir biçimde kullanmak amaçlanmıştır. Kuralların çocuklar arasında ırk, renk, cinsiyet, millet ve görüş farklarını gözetmeksizin her çocuğa eşit bir biçimde uygulanması gerektiği söylenmiştir (Pekin Kuralları). Dördüncü maddede cezai sorumluluğun belirlenmesinde temel alınacak kriterler açıklanmıştır. Burada cezai sorumluluğun yaş, dönem ve kültüre göre değişebileceği söylenmiştir. Beşinci kuralda çocuk adalet sisteminin amacının çocukların rehabilite edilerek yeniden topluma kazandırılması, çocuklara uygulanacak cezaların suç ve suçun gerçekleştiği koşullarla orantılı olması gerektiğini söylemiştir. Çocukların yargılama sürecinde afişe edilmemeleri, etiketlenmemeleri için önlemler alınmalıdır. On sekizinci kurala göre yargılama sonrasında alternatif yaptırımlar üretilmesi ön görülmüştür. Söz konusu yaptırımların kapsamı şöyledir:

- Bakım, rehberlik ve gözetim düzenlenmesi
- Şartlı tahliye
- Sosyal hizmetler bünyesinde yaptırımlar
- Para cezası veya zararın tazmini
- Vasıtalı ıslah ve öteki ıslah önlemleri
- Çeşitli tedavi gruplarına katılım ve benzeri etkinliklere ilişkin düzenlemeler
- Koruyucu aile yanına, toplumsal merkezlere veya başka bir eğitim merkezine yerleştirme ve sayılan bu uygulamalara benzer düzenlemelerin geliştirilmesi (Çocuk Adaletinin İcrasına Dair Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları, 1985).

3.2.3 Riyad İlkeleri

Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri 1990 yılında kabul edilmiştir. Bu ilkelerin amacı üye devletlerdeki çocukların suça sürüklenmelerini önlemek adına bazı tedbirlerin alınmasını ve uygulamaların geliştirilmesini sağlamaktır. Ayrıca çocukların ücretsiz eğitime erişimleri, temel insan hakları bilgisini edinmeleri, yasal düzen problemi yaşasın yaşamayı uyuşturucuya bulaşmış, ihmal ve istismar edilmiş ve sosyal risklere açık çocukların korunması amaçlanmaktadır. Kurallar aile, eğitim, yerel toplum ve medya alanında yapılacak düzenlemeleri açıklar (Riyad İlkeleri, 1990).

3.2.4 Havana Kuralları

Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları 1990 yılında yürürlüğe girmiştir. Kurallar özgürlüklerinden yoksun bırakılan çocukların koşullarının düzeltilmesi, çocukları istismardan korumayı, zararlı davranışlar geliştirmelerini önlemeyi, haklarının ihlal edilmesinin önlenmesini ve çocukların yetişkinlerle aynı hapishanelerde tutulmalarını önlemeyi amaçlamıştır (Havana Kuralları, 1990). Çocukların belirli bir kuruma yerleştirilmesinin en son önlem olduğu ve tutulma hallerinin de en kısa süreli olması gerektiği beyan edilmiştir. Özgürlüğünden mahrum bırakılan çocuklar savunmasız olmaları sebebiyle özel bakım ve korumaya ihtiyaç duyarlar. Bu sebeple kuralların amacı çocuk adalet sisteminde iyileştirmeler yapmaktır.

3.2.5Türk Ceza Kanunu

Türk Ceza Kanununda çocuk, henüz on sekiz yaşını tamamlamamış birey olarak tanımlanmıştır (Türk Ceza Kanun). TCK otuz birinci madde birinci fıkraya göre; on iki yaşını doldurmamış olan çocukların cezai sorumlulukları yoktur ve haklarında ceza kovuşturması yapılamaz. On iki yaşını doldurmamış çocuklara, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir. Aynı maddenin ikinci fıkrası, on iki yaşını doldurmuş olup on beş yaşını doldurmamış çocukların işledikleri fiilin hukukî sonuç ve anlamlarını algılayamaması ve işledikleri fiili yönlendirme yetenekleri yeterince gelişmemesine bağlı olarak cezai sorumlulukları olmadığını söyler. Benzer şekilde bu kişiler hakkında da çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir. Bahse konu yaş aralığında olup işledikleri fiilin farkında olan çocuklar hakkında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren durumlarda on iki yıldan on beş yıla kadar, müebbet hapis cezasını gerektiren durumlarda dokuz yıldan on bir yıla kadar cezai yaptırım uygulanır (Türk Ceza Kanun).

Suç işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup on sekiz yaşını doldurmamış, gerçekleştirdiği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını kavrayan çocuklarda ağırlaştırılmış müebbet hapis gerektiren cezalarda on sekiz yıldan yirmi dört yıla kadar; müebbet hapis cezasını gerektirmeyen cezalarda on iki yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hüküm olunur. Diğer ceza türlerinde ceza üçte birine indirilir ve on iki yıldan fazla hapis cezası verilemez (Türk Ceza Kanun).

3.2.6 2828 Sayılı SHÇEK

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu 1983 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanunun kapsamı birinci maddede şöyle tanımlanmıştır: ‘Korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir’ (2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983). Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla ilgi tüm iş ve işlemler bu çerçevede yapılmaya başlanmıştır. Yasanın üçüncü maddesinin b fıkrasında ‘korunmaya ihtiyacı olan çocukların’ genel olarak tanımlanması için bazı kategoriler belirlenmiştir:

1. *Ana veya babasız, ana ve babasız,*
2. *Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,*
3. *Ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen,*
4. *Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen*

2828 sayılı kanunun yirmi dördüncü maddesi koruma kararının süresi ve kaldırılması hususunda düzenlemeler içerir. Maddeye göre koruma kararı çocuk reşit oluncaya kadar devam eder. Fakat koruma kararına neden olan şartların kalkması halinde ilgili kurumun önerisi ile çocuk reşit olmadan da mahkeme tarafından koruma kararı kaldırabilir. Çocuk reşit olduktan sonra da rızası alınmak kaydıyla koruma kararı uzatılabilir. Madde koruma süresinin uzatılması hallerini şöyle açıklamıştır:

- a) *18 yaşını tamamlamış olan korunmaya ihtiyacı olan çocuklardan;*
 1. *Ortaöğrenime devam edenlerin 20 yaşına kadar,*
 2. *Yükseköğrenime devam edenlerin 25 yaşına kadar korunma kararları uzatılabilir.*
- b) *Öğrenime devam etmeyen 18 yaşını doldurmuş çocukların bir iş veya meslek sahibi edilerek kendi kendilerine yeterli olabilmelerinin sağlanması amacıyla 20 yaşına kadar korunma kararları uzatılabilir.*

Bunlardan korunma kararı kalkmış; ancak tek başına yaşamını sürdüremeyecek durumda bulunan kız çocukları, Kurumca himaye olunur. Bu çocukların emek karşılığı iâşe, ibate ve harçlıkları Kurumca karşılanmak kaydıyla Kurum hizmetlerinde çalışmaları da sağlanabilir.
- c) *Bedensel, zihinsel ve ruhsal engellilikleri nedeniyle sürekli bakıma ihtiyacı olan ve çalışmaktan aciz olan çocukların korunma kararı uzatılır.*

Korunma kararı kalkan çocukların Kurumla ilişkilerinin devamı sağlanır. Bu çocuklara gerektiğinde imkânlar ölçüsünde Kurumca yardımcı olunur.

03.11.2011 tarihli ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile SHÇK kapatılmış ve bünyesinde bulunan kuruluşlar o dönemki ismiyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına devredilmiştir.

3.2.7 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu 15.07.2005 tarihinde resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun birinci maddesinde amaç: ‘*korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir*’ şeklinde tanımlanmıştır. Kanunun ikinci maddesinde korunmaya ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınması gereken tedbirler ve suça sürüklenen çocuklar hakkında güvenlik tedbirlerinin usul ve esaslarının düzenlenmesi kapsam içerisine alınmıştır. Kanunun beşinci maddesinde çocuklara koruyucu ve destekleyici tedbirler açıklanmış ve çocuğun kendi aile ortamında desteklenmesinin öncelikli olduğu belirtilmiştir. Beşinci maddenin açıkladığı tedbir kararları şunlardır:

- a) *Danışmanlık tedbiri: çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda, çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,*
- b) *Eğitim tedbiri: çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına, iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,*
- c) *Bakım tedbiri: çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,*
- d) *Sağlık tedbiri: çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,*
- e) *Barınma tedbiri: barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik tedbirlerdir.*

Kanunun on birinci maddesine göre beşinci maddede sayılan tedbir kararları suça sürüklenen çocuklar için çocuklara özgü güvenlik tedbirleri olarak görülür. Suça sürüklenen çocuklarda ceza sorumluluğunun bulunmaması halinde koruma kararı duruşma yapılmaksızın verilebilir fakat zaruret görülmesi halinde hâkim duruşma da yapabilir. Süreç içerisinde çocuk hakkında ‘Sosyal inceleme raporu istenebilir’ denerek sosyal inceleme yapılması takdir yetkisine bırakılmıştır. Ayrıca Çocuk Koruma Kanunun on beşinci maddesinde soruşturma evresinde çocuğun ifadesinin alınması ve çocuk hakkındaki diğer işlemler boyunca çocuğun yanında Sosyal Çalışma Görevlisinin bulundurulabileceği ifade edilmiştir. Çocuğun gözaltına alındığı yerde çocuk biriminin bulunmaması hâlinde çocuk yetişkinlerden ayrı bir ortamda tutulmak zorundadır. Kanunun otuz dördüncü maddesinde Sosyal Çalışma Görevlilerinin görevleri tanımlanmıştır. Bu görevler şöyledir:

- Görevlendirildiği çocuk hakkında sosyal inceleme yapmak ve kendisini görevlendiren merciye rapor sunmak.
- Suça sürüklenen çocuğun ifadesi ve sorgusu sırasında çocuğun yanında bulunmak.

Mahkeme tarafından istenen Sosyal İnceleme Raporlarının amacı, çocuğun bireysel özellikleri ve çevresi hakkında inceleme yapmaktır. Sosyal inceleme raporu çocuğun işlediği fiilin anlam ve sonuçlarını kavraması yeteneği konusunda mahkemenin takdir yetkisi sırasında değerlendirilmeye alınır.

3.2.8 Denetimli Serbestlik Uygulamaları ve Topluma Dayalı İslah Yolları

Topluma dayalı ıslah yollarında öncelikli amaç kişinin tekrardan toplumla bütünleşmesi felsefesine dayanır. Bu bakış açısında toplum ve suçlunun karşılıklı bir değişim sürecine girmesi gerekli görülür. Toplumun esenliği kadar suça bulaşan çocuğun iyilik hali ve yeniden toplumla bütünleşmesi önemlidir. Bu iyilik halinin devamlılığı için kişinin aile bağlarının kopmaması, iş ve eğitim yaşantısının devam etmesi gerekir. Denetimli serbestlik uygulaması insan haklarına ve insanlık onuruna yaraşır biçimlerde kişinin onurunu korumak amacıyla ceza adalet sisteminde uygulanan yöntemlerdendir (Apaydın & Kaplan, 2019). Toplumsal ıslaha dayanan uygulamalarda; zarara sebep olan kişinin zararı tazmin etmesi, toplumsal kuralara uygun bir yaşantı sürmesi ve toplumsal kaynakların bireylerin faydasına olacak biçimde kullanılması amaçlanır. Kişiyi özgürlüğünden mahrum bırakan uygulamaların suçu işleyen kişilerin ıslahında beklenen etkiyi yaratamaması toplum temelli uygulamaların geliştirilmesinin temel sebebidir (Eryalçın Münevver, 2016, s. 44). Denetimli serbestlik gibi alternatif sistemler klasik ceza anlayışının sebep olduğu problemleri çözmeyi amaçlar. Zararın karşılanması, toplumu korumak, kişinin uyumlu bir toplumsal yaşantısının olması gibi insancıl sebeplerin yanında ekonomik sebepler de alternatif sistemlerin geliştirilme sebepleri arasında yer alır. Çünkü kapalı cezaevlerinde mahkûmları tutmak kamu bütçesine büyük bir malî yük getirmektedir. Cezaevlerinde kişi sayısının artması ve kötü sosyalleşme alanları bazı yeni problemlerin oluşumuna sebep olur. Bu sebeple topluma dayalı ıslah biçimleri hem mahkûmlar hem de kamu bütçesi için daha uygun bulunmuştur. Öte yandan kapalı kurumlar mahkûmların yaşadıkları sosyalizasyon süreci içerisinde yeni suç tiplerini öğrenebilecekleri, çete ve organize suç örgütlerine katılabilecekleri alanlardır. Bu yüzden cezaevleri suçu bir nevi yeniden üreten kurumlardır ve durum kişilerin ıslahını zorlaştırmaktadır. Kişi tutsak kaldığı sürece toplumsal bağları zayıflar ve yabancılaşma yaşar.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinde: ‘Mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim ve denetleme planı doğrultusunda şüpheli, sanık veya hükümlünün toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir ceza infaz uygulaması şeklinde tanımlanmıştır (Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, 2013). Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin beşinci maddesinde uygulamanın temel ilkeleri; insan onuruna saygı ve dürüstlük, gizlilik ve tarafsızlık olarak sayılmıştır. Altıncı madde ise uygulamaların yetişkin ve çocuklar için ayrı ayrı olarak yürütülmesini söyler. Bunun sebebi çocuğun yüksek yararını korumaktır.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanuna göre denetimli serbestlikten faydalanma şartları şunlardır:

- *Açık ceza infaz kurumlarında cezasının son altı ayını kesintisiz olarak geçiren,*
- *Çocuk eğitim evinde toplam cezanın beşte birini tamamlayan,*
- *Koşullu salıverilmesine bir yıl veya daha az süre kalan iyi halli hükümlülerin talebi halinde, cezalarının koşullu salıverilme tarihine kadar olan kısmının denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle infazına, ceza infaz kurumu idaresince hükümlü hakkında hazırlanan değerlendirme raporu dikkate alınarak, infaz hâkimi tarafından karar verilebilir.*

Bu şartları sağlayan ve denetimli serbestlik uygulanmasına karar verilen kişilerin koşullu serbest bırakılmalarına kadar;

- *Kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılması,*
- *Bir konut veya bölgede denetim ve gözetim altında bulundurulması,*
- *Belirlenen yer veya bölgelere gitmemesi,*
- *Belirlenen programlara katılması, yükümlülüklerinden biri veya birden fazlasına tabi tutulmasına denetimli serbestlik müdürlüğüne karar verilir. Hükümlünün risk ve ihtiyaçları dikkate alınarak yükümlülükleri değiştirilebilir.*

Denetim altına alınan çocuklarda sürecin daha etkili ilerlemesi adına yapılan uygulamalar şöyledir:

- *Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri kapsamında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı*
- *Kamu davasının ertelenmesi kararı*
- *Hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen ve 5395 sayılı kanunun 36'ncı maddesi gereğince denetim altına alınan suça sürüklenen çocukların, toplum içinde denetimi, takibi ve iyileştirilmesine yönelik rehberlik çalışmaları, ilgili kurumlarla iş birliği içinde yerine getirilir. Bu hüküm gereğince hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen, suç tarihinde on iki yaşını bitirmemiş suça sürüklenen, ailesine teslim edilmesi yönünde karar verilen çocuklar hakkında denetim görevi gözetim esaslarına göre 5395 sayılı kanunun 37. Maddesi gereğince Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü tarafından yerine getirilir (Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, 2013).*

3.2.9 Yönetimsellik ve Suç

Günümüzde suç ve ceza kavramları yeni bir siyasi dönüşüme uğramıştır. Sosyolojik ve hukukî söylemin alanında olan ceza gittikçe politik söylemin alanına girmeye başladı. Özkazanç'ın (2011) yeniden siyasallaşma olarak tanımladığı bu dönüşüme göre; yakın zamana kadar normlardan sapan bireylerin eylemleri üzerinden değerlendirilen suç kavramı artık, devlet, iktidar ve direniş biçimleri bağlamında ele alınmaya başlanmıştır. Suç ve cezanın yeniden siyasallaşması durumu, ikinci dünya savaşı sonrasında etkinlik gösteren refah devleti uygulamaları olan modern ceza mekanizmalarının 60'lı yıllardan itibaren çözülmesiyle ortaya çıkmıştır. Refah devleti döneminde uygulanan sosyal mühendislik yöntemlerinin suç işlenmesini engelleyeceği ve böylece suçun olmadığı toplum modelinin oluşacağı hayal edilmişti. Bu ütopya hiçbir zaman gerçekleşmedi ve refah devletinin dağılmasıyla yerini yeni uygulamalara bıraktı. Refah devletinin sloganı olan yoksullukla savaş söylemi yerini suçla savaş ve terörle savaş söylemlerine bıraktı. Modern toplumun ötesine geçen bu yeni dönemde suç ve cezanın bastırılan politik yönü yeniden ortaya çıktı. Eskiden uygulanan klasik cezalandırma anlayışına ek olarak yeni dönemde biyo-iktidar mekanizmalarının yeni tür uygulamaları da görülmeye başlandı. Yeni gelişen yönetim zihniyeti hâkimiyetini tesis ederken suç ve ceza pratiklerini de dönüştürmüştür.

Modern cezalandırma sistemindeki ilk uygulama, devlet aygıtının egemen güç olarak yargılama faaliyetleri üzerinde hâkimiyet kurmasıdır. Devletin yargılamada rolünün pekişmesi, feodal döneme ait olan savaş hukukunun yerini meşru şiddet uygulama yetkisine sahip devlet ve bu devletin koyduğu kuralları ihlal eden suçlu ikilisi üzerinden inşa edilir

(Foucault., 2019). Feodal dönemde iki eşit taraf arasında uyumsuzluğun çatışması sorunu olarak görülen suç, modern devletle beraber egemen devlete ve onun temsil ettiği sosyal düzene karşı bir saldırı olarak görülmeye başlandı. Her ne kadar modernliğin ilk dönemlerinde ceza uygulamaları tehdit olarak algılanan kişilere karşı doğrudan uygulansa da bu anlayış zamanla dönüştü. Klasik dönemde Beccaria ve Bentham'ın öncülüğünde yaşanan dönüşümle beraber cezalandırma anlayışı dini ve ahlakî uygulamaları terk ederek rasyonel bir düzene geçmiştir. Bu rasyonel düzen toplumsal sözleşmeler ve hukukî kurallara göre inşa edilmiştir. Hazları için yaşayan insanlar ancak bu türden sözleşmelerle düzen içerisinde tutulabilirdi. Toplumsal sözleşmeyi bozan kişilere ceza vererek hem ihlallere ceza verilmiş olur hem de suça işleme niyeti olan kişiler caydırılmış olur.

Klasik ceza anlayışının felsefesi suç ve ceza arasında inşa edilen ve dengesini egemen devletin sağladığı düzendir. Foucault'ya göre bu klasik düzen içerisinde bazı dönüşümler geçirdi ve böylece egemenlik yerini disipline, hukuk yerini pozitivist yöntemli sosyal bilimlere, suç ve ceza kavramları da yerini sapma ve gözetleme-denetleme kavramlarına bıraktı (Foucault M. , 2017). Hapishanenin ortaya çıktığı bu süreç ceza anlayışında tarihsel bir kırılmayı temsil eder. Hapishane egemen devlet modelinin uyguladığı ceza modellerinden farklı bir uygulama olarak ortaya çıktı. Bedenleri ıslah eden bir kapatma pratiği olan hapishanenin temel amacı itaatkâr bedenler yaratmaktır. İlk dönem hapishanelerinin aynı zamanda zorunlu çalışma bölgeleri olması projenin temelinde verimlilik ve çalışma etiğinin olduğunu gösterir. Hapishanelerde çalışmanın ıslah ediciliği ve cezalandırılması gereken suçlu kişilerin birbirleriyle bağdaştırıldığı kurumlardı. Hapishanenin faydaya dayalı cezalandırma sisteminde cezanın bedelinin ödetilmesinin yerini suçlunun ıslah edilmesini amaçlayan bir düzen almıştır. Artık suçlu bedenin cezalandırılmasından, kişinin suçla ilintili olsun olmasın tüm uygunsuz davranışlarının denetlenmesine kayan cezalandırma sisteminde yardımcı işlevler gören bir gözetim ağı kurulmuştur. Bu disiplin ağını inşa eden ve onu ayakta tutan pozitivist sosyal bilimlere (psikiyatri, psikoloji, pedagoji, sosyal hizmet, kriminoloji, antropoloji)dayanan söylemdir. 19. yüzyılın sonundan itibaren psikiyatrik yöntemle beraber gelişen yeni teknikler beden ve zihin üzerindeki denetimi daha fazla arttırdı. Suçu kişinin iradesi dışında işleyen fizyolojik ve psikiyatrik bozukluklara bağlayan tıbbî model cezalandırmada odağını fiilden faile yönlendirmiştir. Bu durumun en uç uygulamaları, zararlı görülen insanların yaşamlarına son verilmesi ya da idam edilmesidir. İlk defa 1901 yılında Amerika'da gündeme gelen bu uygulama, 1940 yılında Almanya'da 60 bin kadar insanın ölümüne sebep olan ötenazi uygulamalarına zemin hazırlamıştır. 1907-1937 yılları arasında Amerika'da 70 bin kişiye (akıl sağlığı bozuk, engelli, cinsel suç işleyenler, suçu meslek haline getirenler) uygulanan kısırlaştırma aynı anlayışa dayanır. On dokuzuncu yüzyılın başında iktidarın yaşam üzerinde doğrudan müdahale ettiği aşırı uygulamalar henüz egemen iktidar politikalarının sürdüğünü gösterir. Yaşamı korumaya ve çoğaltmaya odaklı biyopolitik iktidar döneminde uygulamalar kimin yaşaması, kimin ölmesi gerektiğine karar veren doğrudan uygulamaları vardı. Biyopolitik uygulamaların en üst düzeyde uygulandığı dönem, istisna hâlinin kurala dönüştüğü Nazi yönetimidir. İstisna hâli dönemlerinde çıplak hayat hukuk kuralsızlıklarının sınırını oluşturuyordu (Agamben, 2017). Bu dönemde yaşamı hak eden hayat ve yaşam hakkı olmayan hayat hukuken karar verilen radikal biyopolitik kurallara dönüşmüştür.

İkinci dünya savaşından sonra refah devletiyle beraber biyopolitik müdahalelerde dönüşüm yaşandı. Savaşın sona ermesinden kaynaklı doğrudan öldürme talepleri olmadığı için egemenlikle ilgili kaygıların yerini normalleştirici toplum düzeni almıştır. Normalleştirme düzeni içerisinde suç ile ilgili iki düzenleme yapıldı. Birincisi makro düzeyde uygulanan sosyal mühendislik düzenlemeleri, ikincisi ise kişisel olarak düzenlenmiş ıslah ve tedaviye dayalı mikro uygulamalardır. Her iki düzenlemede ulaşılması amaçlanan, bireysel ve toplumsal olarak azami düzeyde üretken bedenlerdir.

Modernliğin ilk dönemlerinde toplumsal sözleşmeyi ihlal ettiği gerekçesiyle dışlanması, kınanması ve ceza alması gereken suçlu, zamanla genişleyen denetim sisteminin içine çekilmiş ve normalleştirilerek topluma yeniden kazanılması gereken özneye dönmüştür. Refah döneminin iş ve aile merkezli içerleyici politikaları, suçlularında ıslah edilip verimli iş gücü haline getirebileceğini düşünmüştür. Artık suçlular patolojileri gereği suç işleyen kişiler olmaktan çıkıp kişisel ve ailevi sorunları sebebiyle sapkınlaşmış kişiler olarak görülmeye başlanmıştır. Modern söylemin inşa ettiği bu bireysel sapkınlar tehdit ve düşman olmaktan çıkarak normalleşene kadar tedavi-ıslah edilmesi gereken bazı eksikliklere sahip kişiler olarak görülmeye başlandı. Sapkın; psikoloji, psikiyatri ve sosyal hizmetler vasıtasıyla düzeltilmesi gereken kişidir. Yeni öznelliklerin inşası, emeğin dönüşümüyle gerçekleşen yaşam alanlarına müdahaleyle başlar. Emek ve ona bağlı olarak yaşam biçimlerinin dönüşmesi disiplin toplumunun sınırlarını zorlamıştır. Disiplinci toplumun gücünün çözüldüğü 60'lı yıllarda normlar sorgulanmış, kimlikler cinsiyet, ırk ve aidiyetler üzerinden normalliğin sınırlarını aşmış ve geçmişte toplum karşıtı olan birçok durum içerilmiş ve normalleştirilmiştir. İçermenin doruk noktasına eriştiği bu dönemde, dışlayıcı toplum uygulamaları da yaygınlık kazandı. Dönemin özgürlükçü ortamına karşı bir araya gelen muhafazakâr cephe disiplinci toplum düzenine karşı bireyci talepler karşısında ahlakî panik ortamı oluşturdu (Cohen S. , 2019). Bu ahlakî panik dalgası kanun ve düzen söylemini yeniden devreye soktu ve panik söyleminin odak noktasında suç bulunmamaktaydı, paniğin sebebi kamusal alanda ortaya çıkan protesto ve siyasî taleplerin sebep olduğu düzeni bozan eylemler sorunuydu. 70'li yıllarda kamusal alan düzeni ve istikrarı temsil ettiğinden yeniden denetlenmesi ve düzenlenmesi gerekirdi.

Yükselen suç oranlarına verilen tepki, ceza ve suçun sistematik rasyonelleştirilmesine dayanan yönetimselliktir. Sistemin doğru şekilde işleyebilmesi için başarı ve başarısızlık kavramlarının yeniden tanımlanması gerekmiştir. Yeni cezalandırma sisteminde birey ve cezalandırma odaklı sistemin yerini tehlikeli gurupları hedef alan, cezalandırmayı değil yönetmeyi hedefleyen yeni bir söylem ve teknik gurubu geliştirmiştir. Amaç toplumsal düzeyde suçu önlemek yerine toplumu idare etmektir. Yeni ana amaç ne cezalandırmaktır ne de ıslah etmektir; asıl amaç düzenin rasyonelliğini etkin kılmaktır. Cezanın önlenemez ancak yönetilebilir bir durum olması tüm cezalandırma sistemine iki yenilik getirmiştir. Birincisi ceza adalet sisteminin yeni bir rasyonelite modeline dönüştürülmesi, ikincisi ise devletin daha önce tekel biçimde yönettiği bazı alanları sivil topluma ya da cemaatlara devretmesidir. Bu iki dönüşüm alanı yeni cezalandırma sisteminin mantığını yansıtır. Bu tür yöntemleri izleyen liberal hükümetler, suçla mücadele ve suç önleme süreçlerinde kendi kaynaklarını doğrudan kullanmak yerine devlet dışı oluşumları mobilize etmeyi hedefler. Bu hedef doğrultusunda ortaklık, fon aktarma, protokol yapmak, çoklu örgüt yaklaşımları, aktif yurttaşlık politikaları

ve vatandaşların kendi kendilerini rehabilite etmelerine dayanan eylem ve söylemler desteklenir. Neoliberalizm'e dayanan bu özelleştirme tekniği devletin geri çekilmesi değil, Yönetimsellik doğrultusunda yeniden yapılandırılması anlamına gelir. Suçla mücadelede dışsal olan denetleme düzeni, kişilerde içselleştirme düzenine geçilmek istenmiştir. Yeni güvenlik anlayışında asıl odak fail değil, potansiyel mağdurdur ve gündelik yaşamı suça fırsat yaratmayacak biçimde düzenlemektir (Garland, 1996). Bu duruma verilebilecek uygulama örnekleri: kredi kartı kullanımını yaygınlaştırmak, güvenli alanlar oluşturmak, bekçi ve güvenlik istihdamları, güvenlik kameralarının yaygınlaşması, gece saatlerinde yapılan etkinlikler için özel önlemler almak. Bu türden uygulamalar ilk bakışta vatandaş güvenliğini korumaya dönük çabalar gibi görülür. Fakat bu düzenlemeler belirli bir sınıfsal gerilime dayanan ve iki sınıf arasındaki farkı belirginleştiren uygulamalardır. Bu uygulamalar mülk sahibi orta-üst sınıfı, alt sınıfların sebep olabilecekleri tehlikelerden korumayı amaçlayan sınıf arası çatışma düzenini gösterir. Ayrıca mağduru maruz kaldığı durumdan dolayı suçlu gören ve başına gelenlerden dolayı kendisini yeterli özeni göstermemekle suçlama yeni girişimci ve sorumlu birey profilini gösterir. Bu düzende her kişi başına geleceklerden dolayı öngörülü olmalı ve tedbirler almalıdır aksi takdirde başına gelenlerin sorumluluğunu üstlenmelidir.

Cohen'e göre sivil toplum sektörünün suçtan sorumlu tutulması güvenlik alanında iki düzenleme getirmiştir. Birincisi, özel güvenlik sektörünün gelişmesi; ikincisi, toplum ve polisin işbirliğine dayalı çeşitli ortaklıkların geliştirilmesidir. Özel güvenlik uygulamalarının gelişim alanı sadece büyük şirketler değildir aynı zamanda toplumsal yaşam ile ilgili uygulamalarda bunlardan biridir. Büyük alışveriş merkezleri, havaalanları, siteler vb. yerlerde kullanılan özel güvenlik güçleri ve gözetleme teknikleri hem bireysel özel mülkiyeti korurken hem de kamu düzenini korumayı amaçlar. Sözü edilen ikinci tür düzenlemede polis ve vatandaş kimliği mübadelesinde vatandaşın polis kimliğini bürünmesi önleyici cemaat denetimi uygulamalarını gösterir (Özkazanç, 2011, s. 146-147).

Sivil toplumun suçla mücadele alanlarından biri de suçluların ıslahı ve iyileştirilmesidir. Bir tarafta kâr mantığıyla işleyen kurumların kurulması, diğer tarafta topluma yeniden kazandırma işlevi gören cemaatlerin denetleme gücünün artırılması amacı vardır. Akıl sağlığı bozuk kişiler ve gençlere yönelik bakım evleri, rehabilitasyon merkezleri, gençlik evleri ve yatılı gençlik kurumları farklı özel sektör ve cemaat kurumları tarafından işletilmektedir. Cemaat denetimi altında kurulan organizasyonlar aile, okul ve yerel kuruluşlar iş birliğiyle desteklenen gözetim ve denetim yerleridir. Bu türden kurumların inşa edici söylemi topluma geri kazandırmak ve faydalı birer vatandaş olunmasıdır. Cohen'e göre bu anlayış dışlayan değil içine alan yeni bir denetim türüdür (Cohen S. , 2019). Cemaatler devletlere oranla daha yerel ve duygusal yapıya sahip olduklarından devletlerin soğuk ve rasyonel düzenlerine göre daha etkili içsel dönüşümleri gerçekleştirebilirler ve suçun sebebi cemaat duygudaşlığından yabancılaşıma sebebiyle işlenmiş olabilir. Devletin kendi etkinlik alanı içerisinde olan uygulamaları cemaatlere ve sivil topluma devretmesi aile, okul ve mahalle gibi doğal yapıların bozularak doğal özelliklerinin yok olmasına sebep olur. Suçlular cemaatlerin içerisine çekilmiş gibi görünse de esasında sivil toplum devlet aygıtının hükmedici alanına dâhil edilmiştir. Devlet cemaatler ağıyla denetim ağını daha da genişleterek iktidarını toplumun kılcal damarlarına kadar ilerletmiş olacaktır. Esasında bu türden birincil kurumlar suç işlemiş ya da suç işleme riski olan kişilerin topluma

kazandırılmasını değil, yakın ilişkiler ve doğrudan müdahale edici kapasitesiyle riskli gurupları denetim altında tutar.

Feeley ve Simon tarafından tanımlanan biçimiyle yeni cezalandırma; cezalandırma sürecinde kefarete, caydırma ve rehabilitasyon gibi alışıldık yöntemlerin ortadan kalktığı yeni bir rasyonellik sürecini ifade eder. Risk ve güvenlik kavramlarına dayanan yeni anlayış, suç davranışını cezalandırmak yerine riskli davranışları düzenlemek, sınıflandırmak ve yeniden biçimlendirmeyi amaçlar. Bu amaç uğruna denetim düzeni hapisane ve ceza adaleti düzeninin ötesinde bir ağ oluşturur. Sapma ve suça karşı bu yeni ağ, suçlu kimliğinin etkileşimsel inşasıyla doğrudan ilintilidir. Suçlu kişi çeşitli yöntemlerle gayri insanî tekil bir birim haline getirilir. Bu süreçte iki tip suçlu tipi inşa edilir. İlki, suçlunun vahşi ve yola getirilemez bir varlık olduğuna işaret eden ötekileştirme düzenidir. Burada kişi artık insan olarak görülmek istenmez çünkü artık ona insanî düzeyde müdahale edilecek bir yol kalmamıştır. Diğer söylemsel inşa modelinde ise suçlu, kendi hazlarını azamileştirmek isteyen rasyonel varlıktır. Suçlunun kendine özgü yönleri olmadığından ya da olmasının bir kıymetinin olmamasından özel bir ilgi ve açıklamayı gerektirmez. Devlet düzeni öncesinden normlardan sapan bireyleri gözetim altına alan bir işleyişken, yeni düzende herkesin gündelik rutinlerini düzenleyen, düşüncelerini denetleyen ve kontrol işlevi gören bir yapıya dönmüştür. Bu anlayışa göre eski kapatma düzeni işlevini yitirmemiş fakat sadece gündelik pratikler içerisinde disiplin altında tutulması mümkün olmayanlar için işlev gören yerlere dönüşmüşlerdir. Bu yeni cezalandırma anlayışı geçmiş düzenin ötesine geçtiğinden eski anlayış kavramları dönüştürmüş bazı yeni terimlerin anlaşılmasını gerektirir. Bunlar: sınıf altı, kent marjinalliği ve yeni yoksulluk gibi kavramlardır.

Günümüzde suça sürüklenen çocuklar geçmişte hiç olmadığı kadar siyasal bir problem halini almıştır. Gençlik döneminde olan kişiler farklı bir risk gurubu olarak görülmektedir. Suça sürüklenen çocuk konusunun siyasallaşmasının bazı özel sebepleri vardır. Birincisi çocukluk dönemi kişiliğin gelişimi açısından en etkili dönemdir ve bu dönem içerisinde gençlere oldukları kişiden farklı, dönüşmesi istenen kişilere yönelik telkin ve talimatlar dikte edilir. Ayrıca siyasetçilerin suç söyleminde çocukların ıslahı ve denetimlerindeki sürekli vurgularının sebebi yetişkinlerin işledikleri suçlara karşı etkili önlemler almamalarından kaynaklanır. Çocuk suçluluğunun siyasallaşmasının bir diğer sebebi de suç ve ceza dönüşümünde muğlak ve çifte anlamlı söylemin daha kolay bir dolaşım alanı bulmasıdır. Çocuk suçluluğunun; davranış bozukluğu, disipline edilememiş ve anti sosyallik gibi ceza ve psikolojinin iç içe geçtiği yönetsel müdahaleler için alan açmasıdır (Pitt, 2001). Buradaki kavramsal çerçevede gençlerin suç işleme olasılıklarına ek olarak itaatsizliklerinin de önlenmesi amaçlanmıştır. Dönüşüm sürecinde diğer bir amaç da cezalandırma politikalarını sosyal hizmetler düzeni içerisinde yerleştirmek yoluyla toplumsal dokuya refah politikaları yoluyla müdahale etmektir. Çocuk koruma mekanizmaları, erken yaşta koruma altına alınan çocukları suça ya da şiddete bulaşmamaları için aile ortamından gerekli olmayan durumlarda da alabilmektedir. Ailenin bütüncül biçimde ekonomik olarak desteklenmesi yerine çocukların kurum bakımına alınması disiplin ve denetim açısından daha etkili görülmektedir. Kentleşmeyle beraber çocuk suçluluğu sorunu genelde yoksul olan aileler ile ilişkilendirilmiştir. Buradaki sınıfsal durum cezaların ve denetimlerin daha sıkı olması için gereken meşruluğu sağlamak anlamına gelir.

Yeni ceza anlayışında yaşanan dönüşüm ileri marjinal gruplar için geçerli olan süreçler değildir. Yeni cezalandırmanın sivil topluma devredilmiş olması etkin ceza infaz kurumlarının kalktığı anlamına gelmez. Wacquant'a göre Avrupa devletleri yeni ceza anlayışının sınırlarına girmeyen kesimler için bazı modeller geliştirmiştir. Buradaki uygulamaların ana gövdesini krize müdahale eden sosyal hizmet kurumlarının aktif olmasıyla beraber insanların daha hızlı yollardan sınıf atlamasına yardımcı olan eğitim ve istihdam politikalarının güçlendirilmesi oluşturur. Bu uygulama biçiminde kişiler hem istihdam dünyasına dâhil olup hem de sosyal yardımlardan faydalanabilirler. Kamu kurumları bu türden refah araçlarını etkinleştirirken kâr amacı gütmeyen sivil toplum kurumlarıyla iş birliğine girer (Esping-Anderson, 2018). Toplum içerisinde oluşan marjinalleşmenin giderilmesi için yapılan bu geçici yardımlar bütüncül uygulamalara dönüşmemiştir.

Geliştirilen ikinci çözüm önerisine göre yoksulların hapsedilmesiyle tecride dayanan ve etiketleyici söyleme dayanan, yoksulluğu kriminalize eden kapatma mekânları oluşturulmalıdır. Bu türden uygulamalar daha çok 60'lı yıllara özgü olarak görülse de farklı biçimlerde varlıklarını sürdürmektedir. Agamben'in çıplak hayat olarak gördüğü istisna hali ve göçmen kampları bu geleneğin ürünü olarak sürmeye devam etmektedir (Agamben, 2017). Benzer bir uygulama Amerika Birleşik Devletleri'nde de uygulanmıştır. Amerika'da güvenlik ve hapisane sektörünün bir anda devasa boyutta yayılmasının sebepleri işsizliğin artması, istihdam piyasasının güvensizleşmesi, sosyal yardımların çökmesi, sanayi kuruluşların şehrin dışına taşınmasıdır. Toplumsal yapıda yaşanan bu dönüşümlerle beraber hapisanelere giren kişilerin sayısının katlanması aynı döneme denk gelmiştir. Sosyal devletin zayıflaması güvenlikleştirici ve cezalandırıcı devlet anlayışının etkinleşmesine sebep olmuştur (Wacquant, 2015). Güvencesizliğin ortaya çıkardığı yedek işsizler ordusunun denetimi kapatma aygıtları olarak görülmüştür.

Michael Hardt ve Antonio Negri neoliberalizmin ekonomik ve politik hayatı dönüştürdüğünü ve bu dönüşüme uygun öznellik biçimleri oluşturduğunu söyler (Hardt & Negri, 2013, s. 17). Bu yeni öznelliklerin yaratılması sürecinde; bankacılık ve finans borçlu öznelere, bilişim ve iletişim sektörü medyalaştırılan özneyi, güvenlik rejimleri ve olağan hâl almış istisna yönetimleri güvenlikleştirilen özneyi, yozlaşmış demokrasi sistemleri de depolitize olmuş temsili öznelere yarattı (Hardt & Negri, 2013). Yeni düzenin bu öznellik inşalarından olan güvenlikleştirilen özne, denetim ve gözetim modelinin yeni biçimidir ve yukarıda tartışıldığı üzere bu öznellik biçimi yeni cezalandırma sistemine uygun biçimde gelişmiştir. Bu anlayışa göre insan güvenliğin hem öznesi hem de nesnesidir. İkili doğası gereği güvenlikleştirilen toplumda iki tür kişilik vardır: mahpuslar ve gardiyanlar (Hardt & Negri, 2013, s. 26-27). Güvenlikleştirilen gruplar hep bir istisna hâlinde yaşarlar. Günümüzde bu istisna hâli doğrudan bir savaş ya da şiddet ortamı değildir. Oluşan bu yeni düzende işsizler ve başıboşlar güvenlik açısından her zaman denetlenmeli ve gözetlenmelidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR

Ebeveynlerin Meslekleri:

Görüşme yapılan ebeveynlerin meslekleri sorulduğunda annelerin tamamı ev hanımı olduğunu beyan etmiştir. Bazıları konuşma esnasında hayvancılık ve tarım işleri yaptıklarını beyan etse de bu işleri bir meslek olarak görmediklerini, eşlerine yardım ya da evin geçimine katkı olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Baba meslekleri incelendiğinde; ikisinin emekli, ikisinin işsiz, ikisinin inşaat işçisi, ikisinin serbest meslek, ikisinin hayvancılık, birinin güvenlik korucusu, birinin şoför ve birinin de bekçi olduğu bilgisi edinilmiştir. Görüşme sırasında ebeveynlere yaptıkları meslek ile çocuklarının suça sürüklenmesi arasında doğrudan ya da dolaylı olarak bir ilişkinin olma ihtimali sorulduğunda benzer temalarda bazı cevaplar alınmıştır. Bu ortaklıklardan biri babaların meslekleri gereği olarak sürekli evden ayrıldıkları için çocuklarının yanında olmadıklarından onları kontrol etmekte başarısız oldukları fikridir. Kamyon şoförü olan G6'nın eşi durumunu şöyle ifade etmiştir:

'Eşim kamyon şoförü olduğu için genelde dışarıda çalışıyor. Bazen burada (yaşadığı şehri kastederek) iş olunca akşamları eve geliyor ama çok yorgun olarak geliyor ancak yatıp sabah gene erken işe gidiyor. Başka şehirde çalıştığı zamanlarda uzun zaman gelemiyor ancak iş bitse ya da bir şey çıksa gelir. O evden uzak olunca çocuklara ben tek baktım. Bakmasına bakıyorsun ama erkek çocuk babasının gölgesinde büyümese yoldan çıkması kötü bir işe bulaşması daha rahat oluyor ama çocuk babası evde olunca eve erken gelir. Babasının korkusundan sigara içmez, arkadaşların peşinden gezmez. Benim bunu yap ya da yapma demem babasının demesi gibi olmuyor babalarından utanıyorlar, çekiniyorlar'(G6).

G6 eşinin evden uzakta çalışmasının çocuklarının benlik gelişimini olumsuz etkilediğini, toplum içerisinde gücün ve korumanın simgesi olan babayla iyi bir özdeşleşmenin olmaması çocukların suça sürüklenmeyle direkt ilişkili olabileceğine değinmiştir. G6 bu durumu örneklendirmek adına eşinin şoförlük mesleğini bırakması sonucunda sürekli olarak evde kalmasına bağlı olarak daha iyi yetişen en küçük çocuğunun eğitimine devam ettiğini ve şimdi mühendislik okuduğunu söylemiştir. Görüşmecinin ifadesinden aile içerisinde iyi çocukların yetişmesinin etkili yolunun babanın otoritesinin ev içinde sürmesine bağlı olduğudur. Eşinin yokluğunda annelik rolünün yanında babalık rolünü de üstlenen G6, kendisini çocukların karakter gelişimi ve disiplin edilmesinde etkili bir yerde konumlandırılamamaktadır.

Eşi gece bekçisi olan G7, eşinin yaptığı meslek ve çocuklarının gelişimi üzerindeki etkisini şöyle ifade etmiştir:

'Eşim inşaatta, şantiyede geceleri bekçilik yapıyor. Akşamları orda kalıyor, gündüz eve gelip yatıyor. O evdeyken gündüz çocuklar dışarı ya da okula gidiyorlardı. O yüzden çocuklara çok bakamıyor ne yapıyorlar nerde geziyor çok görmüyordu. Ben o yüzden babalarının yerine onların peşinden geziyordum, ama büyüdüler çarşıya gitmeye başladılar ben artık peşlerinden gezemiyorum. Büyük oğlum akıllıydı o büyüdü biraz bana yetişti, kardeşlerine göz kulak olmaya başladı. O dış doktorluğu kazandı gitti kardeşleri gene sahipsiz kaldı babaları gece çalışıyor ben de onları nasıl takip edeyim dışarıda. Eğer büyük oğlum gitmeseydi ya da eşim evde olsaydı ilgilenseydi bu çocuğum cezaevine girmezdi.

Çocuklar dışarıda kavga etmişler benim oğlum evde oturuyordu hiçbir şeyden haberi yoktu geldiler götürdüler öyle oldu. Zaten eli kıyma makinesine sıkışmıştı, alçıdaydı ona rağmen gitti. Mesela babası o zaman evde olsaydı deseydi gitme sana lazım değil o dakika öyle bir olay olmazdı. Yoksa benim oğlum akıllı bir çocuktu kimseye bir zarar vermezdi, arkadaşları yüzünden öyle oldu’(G7).

G7’ye göre babanın çalıştığı işin türü gün içerisinde çocuklarının neler yaptığını ve nerede, kiminle vakit geçirdiğini kontrol etmesine engel oluşturduğundan çocuğun suça sürüklenmesinde etkili olmuştur. Babanın çocuk üzerinde etkisinin zayıf olması çocukların davranış biçimini etkiler görüşmecinin beyanına göre.

G13 eşinin inşaatta çalışmasının ve uzun süreler evden uzak olmasının çocukların izleyeceği rol modelinin olmamasına sebep olduğunu düşünmektedir:

‘Babaları sürekli dışarıda çalıştığı için çocuklar büyürken yanlarında onları destekleyen birinden mahrum kaldı. Ben çocuklarımı çok seviyorum, hiçbir zaman yalnızla buluşsunlar istemiyorum. Ama erkek çocuk babasından, amcasından, abisinden gördüğü gibi davranır. Evde benle üç kızım vardık oğlum hep bizimle beraberdi. Hep iyi niyetli bir insandı kim ne dese yok demeyi bilmiyordu. Yanında hep onun iyiliğini düşünen iyi insanlar vardı ama dışarıda öyle ev gibi değil. Okul olmadığı zamanlarda onu da babasının yanına gönderiyorduk, demiyorduk gitsin para getirsin. Maksat babasının yanında olsun büyüklerinden hayatı öğrensın, tecrübeli olsun. O gün benim oğlum kendi başına davranabilseydi ben sizinle gelmiyorum böyle bir iş benim başıma belaya sokar deseydi başımıza bu kötülükler gelmezdi. Çocuğum iyi terbiyeli bir çocuk olarak büyüttüm ama dışarıdaki insanlara karşı kendini korumasını öğretemedik. Her gün aklıma aynı şey geliyor o gün onu evde tutsaydım bırakmasaydım o arkadaşlarla gitsin şimdi böyle bir şey olmazdı’(G13).

G13 babanın başka illerde çalışmasının çocuğun sadece disipline edici olması yönünden değil öz güven ve rol model eksikliğine sebep olduğunu söylemiştir. Burada diğer iki görüşmeciden farklı olarak baba çocuğa tecrübe ve bilgisini aktaran olumlu bir imaja sahiptir. Yani babalık sadece disiplin ve kontrol eden değil daha ılımlı yöntemlerle çocuğun iyi bir benlik gelişmesine katkı sağlayıcı olarak görülmüştür. G6 ve G7 gibi G13 de çocuklarının benlik gelişiminde temel faktör olarak babayı benimsemiştir. Diğer iki görüşmeciden farklı olarak G7; *erkek çocuk babasından, amcasından, abisinden gördüğü gibi davranır* diyerek çocukların rol model seçme mekanizmasını cinsiyet temelli ele almıştır. Erkek çocuğunun karakter geliştirmesini sağlayan kişi yalnızca baba olmaktan çıkmıştır. Ailedeki diğer erkekler de etkileyici ve belirleyici unsur olarak öne çıkmaktadır. Anne olarak kendisi, kız çocuk olarak kardeşler bu hususta etkisiz görülmektedir.

G11 kendisinin genellikle il dışında çalışmasına bağlı olarak oğlunun ev içerisinde kendisinden boşalan babalık rolünü üstelenmeye çalışarak aile içinde sorumluluk alan ve kardeşlerini kollayan bir pozisyonda gördüğünü beyan etmiştir:

‘Ben evde olmadığım zamanlarda oğlum evin dışarıdaki her türlü işine yetismeye çalışıyordu. Mesela annesine hayvanlarda yardım ediyordu, ablaları bir şey istese gidip çarşıdan getiriyordu, birisi mahallede kardeşine bir şey dese karışsa o gidip sahip çıkıyordu. Cezaevine girmeden önce 16 yaşındaydı ama onun evde olduğu zamanlarda benim gözüm arkada kalmıyordu. Kendisini taşıyan olgun bir çocuktu saygılıydı benden çekinirdi yani hürmet ederdi. Hiç öyle çocuklar gibi davranmazdı, şimdiki çocuklara basit bir iş emanet edemiyorsun ama benim çocuğum kendi başına eve reislik yapıyordu’(G11).

G11 yaptığı iş gereği evden uzak olduğu zamanlarda oğlunun kendi rolünü üstlendiğini ve evdeki düzenin sağlanmasında yardımcı olduğunu söylemiştir. Görüşmeciye göre kendisinin eksikliğinin çocuğunu daha erken yaşta olgunlaştırmış ve sorumluluk becerisini geliştirmiştir.

Bu bölümdeki beyanlardan aile kurumunun inşasında babalık sembolünün önem derecesi görülebilir. Yapılan görüşmelerde babalık sembolünden pratikte yüklenen anlam ile gerçekte beklenenler davranış modeli arasında bir boşluk olduğu görülmüştür. Babalık kimliği gerçek anlamda yaptıklarıyla değil de yapması arzulanan davranışlarla aile bütünlüğü inşasında önemlidir. Bu sebeple babanın icra ettiği meslek babanın gerçek anlamda yerine getirmesi rolü engellemiştir. Babanın icara ettiği meslek gerçek anlamda çocuğun suça sürüklenmesinde etkili olabilir fakat görüşmecilerin söylemlerinde aileyi inşa eden gücün sembolik bir kuşatılması ve kolanması görülebilir. Olmaması gereken suç fiilinin ortaya çıkması babanın değil yapmak zorunda olduğu mesleki alanın yarattığı zafiyettir. Diğer benzer çalışmalarda da babanın yaptığı meslek kolları bu çalışmadaki babaların meslekleriyle benzerlik gösterir. Taşkın'ın Isparta ilinde yapmış olduğu çalışmada suça sürüklenen ailelerde annelerin tamamının çalışmadığını, babaların ise genellikle uzmanlık gerektirmeyen mesleklerde çalıştığı bulgusuna ulaşmıştır (Taşkın, 2019). Aynı çalışmada on dört babadan sekizinin inşaat ve mevsimlik işlerde çalıştığı bilgisi elde edilmiştir. Babalık kurumunun sembolik anlamının korunması adına kullanılan stratejilerden birisi babanın yaptığı mesleğin sebep olduğu olumsuzlukları görmektir. Kohn anne ve babaların değer anlayışının çocuklara yönelik amaçları nasıl etkilediğini inceleyen çalışmasında *beklentisel sosyalleşme* kavramını kullanmıştır (Kohn, 1969). Anne babalar çocuklarını toplumda olmasını istedikleri yetişkinlik rollerine göre hazırlamayı isterler. Bunun için çocuklarının ileride elde etmek istedikleri statülerine göre sosyalleşmesi için çaba gösterirler. Orta sınıfa mensup bir aile içerisinde yaşayan çocuğun sosyalleşme biçimi genellikle özerk ve kendi kararlarını kendi başına alabilecek tarzdadır. Bu durumun sebebi orta sınıfa hitap eden mesleklerin bağımsız karar alabilen profilde çalışanlara duyduğu ihtiyaçtır. İşçi sınıfına mensup ailelerde ise genellikle çocuklara itaat edecekleri ve uyumlu davranacakları biçimde sosyalleşme ortamı sunulur. Bu türden bir benlik işçi sınıfının çalışma ortamına uygun olarak görülür (Kağıtçıbaşı, 2019, s. 72). Babaların özerkliği önemsemesi ya da çocuklara itaat ettirici biçimde davranması sosyal sınıf ile ilişkilidir.

Çocuk Sayısı:

Görüşme yapılan ailelerde çocuk sayısının fazla olduğu görülmüştür. Ailelerden biri; üç çocuk, ikisi dört çocuk, dördü beş çocuk, üçü altı çocuk, ikisi yedi çocuk, bir tanesi sekiz çocuk, bir tanesi on çocuklu, bir tanesi de on üç çocukludur. Geçmiş dönemlerde bölgede tarım işlerinde iş gücü olarak görülen çocuklar günümüzdeki dönüşüme bağlı olarak benzer bir işleve sahip değildir. Çocuk sayısının fazla olması aileler için fazladan ekonomik gider olarak görülmektedir. Öte yandan çocuk sayısının fazla olması ebeveynlerin her bir çocuğa zaman ayırma ve birebir ilgilenme şansını azaltmaktadır. Çocuk sayısının fazla olması, aile içerisinde yaşı daha büyük olan çocuklara yeni görev ve sorumlulukların verilmesiyle

ebeveynlerin iş yükünün azaltılması amaçlanır. Ebeveynlerin iş yüklerinin azaltılması sürecinde çocuklara cinsiyetlerine göre belirli roller verildiği görülmüştür. Aile içerisindeki bu rollerin bölüşümünü on üç çocuğu olan G15 şöyle ifade etmiştir:

'Biz köyün dışında olan ahırda hayvanlara bakıyorduk o zamanlar. Ahır uzak olduğu için, her sabah erkenden gittiğimiz için çocukları götüremiyorduk. Büyük olan iki kızım yemek yapıyordu. Ben eve gelene kadar akşam oluyordu. Çocuklara onlar bakıyordu. Evin geçim kaynağı beslediğimiz ineklerdi, her zaman yetmiyordu. Kış aylarında eşim binaların kaloriferlerini yakıyordu. Evde kalabalıktık elimize geçen para ile geçinemiyorduk o yüzden oğlumda ortaokuldan sonra çalışmaya başladı. O bize yetişince biraz daha geçimimiz düzeldi. Çok çocuk olunca her birinin yemesidir, elbisesidir paramız yetmiyordu' (G15).

G15, çocuk sayısının fazla olmasından kaynaklanan sorunların giderilmesi adına büyük kız çocukların ev içerisinde, erkek çocukların dışarıdaki iş alanlarında çalışmasını gerekli görmüştür. Çocuklardan kendi yaş ve statülerine uygun olmayan rollerin üstlenilmesi beklentisi ailenin çok çocuklu olmasından kaynaklanmaktadır.

On çocuklu diğer ailede benzer durumun olduğu görülmüştür ve G12 bu durumunu şöyle ifade etmiştir:

'Üç kızım yedi erkek çocuğum var. Ben böbreklerden rahatsız olduğum için kızlarım ev işlerini yapıyordu. Hastalandıktan sonra onlara bir faydam olmadı ben onlara annelik yapamadım artık, onlar birbirilerini büyüttü. Eşimin öyle sürekli bir işi yoktu nerde iş bulsa orda çalışıyordu. Erkek olan çocuklarımdan birisi sağlık lisesi okuyordu. Diğer ikisi imam hatibe gittiler ama okulu bıraktılar. Durumumuz iyi değildi onlarda okuldan çıktıktan sonra çalışmaya başladılar. Okulu bitirselerdi daha iyi olurdu ama o zaman çalışıp bize baktılar onların sayesinde fakirlikten biraz kurtulduk, diğer oğlum öyle okudu sağlık memuru oldu' (G12).

G12 de G15 gibi ailenin çok çocuklu olmasından dolayı çocukların bazı yükümlülükler üstlenmeleri gerektiğini söylemiştir. Çok çocuklu ailelerde maddi sorunlar, küçük çocukların bakımı ve ev içerisindeki işler sebebiyle çocukların yaşlarına uygun olmayan işleri yapmak zorunda kaldıkları görülmüştür.

G11 eşinin başka illere gidip mevsimlik işçilik yaptığını, parasını geç aldığından ve dönünceye kadar maddi sorunlar yaşadıklarından çocuğunun suça sürüklenene dek çalışıp eve ekonomik katkıda bulunduğunu şöyle ifade etmiştir:

'Eşim Adana'ya çalışmaya gidiyordu üç, dört ay gelmiyordu. Evde olmadığı zamanlar fakirlik çekiyorduk. Oğlum para kazanmak için hurda arabasıyla hurda toplamaya gidiyordu. Cezaevine girene kadarda çalıştı. İçeri girdikten sonra diğer kızım lokantada çalışmaya başladı. Abisine para gönderemiyorduk. Onu görmeye gittiğimizde 'benim yüzümden kardeşim gidip çalışıyor keşke hiç böyle bir şey yapmasaydım, dışarıda olsaydım size bir faydam olmuyor burada' dedi (G11).

Aile içerisinde çocuk sayısının fazla olması anne ve babaların çocuklarla yeterince ilgilenememesine ve çocuk sayısının fazla olması çocuklara aile içerisinde yaşlarına uygun olmayan sorumlulukların yüklenmesine sebep olur. Yüklenen bu sorumluluklar çocuğun olağan gelişim sürecini olumsuz etkileyebilir. Erken yaşlarda ağır işlerde çalışan çocuklar gerek fiziksel gerek mental yönden zarar görebilir. Aile ortamından uzaklaşan çocuk fiziksel ve duygusal olarak risklere daha açık hale gelir. Bu sebeplerden dolayı kalabalık ailelere sahip çocukların korumasız kalması, ebeveyn rollerinin silikleşmesiyle beraber çocukların güç ve

yetilerini aşan sorumluluklar yüklenmesi suça sürüklenmelerini daha olası kılmaktadır. Benzer çalışmalar incelendiğinde suça sürüklenen çocukların büyük bir kısmının çok çocuklu ailelerden geldiği görülecektir. Tapan'ın Adana ilinde yaptığı çalışmaya göre suça sürüklenen çocuklarda kardeş sayısının dağılımına bakıldığında; 200 aileden 27'sinin tek çocuklu, 36'sının iki çocuklu, 73'ünün üç çocuklu, 28'nin dört çocuklu, 36'sınında beş çocuk üzerinde olduğunu görülmüştür (Tapan, 2019). İlgili çalışmaya konu olan ailelerin %68,5'inin üç ve üzerinde çocuk sahibi olduğu görülmüştür. Dünder'in Ceyhan ilçesinde 402 suça sürüklenmiş çocukla yapmış olduğu çalışmada ailelerde kardeş sayısının fazla olduğu görülmüştür (Dünder, 2019). Çalışmaya konu olan ailelerin %39,3'nün dört ile yedi çocuklu olduğu, %9,6'sının sekiz ile on bir çocuklu olduğu, %1,7'sininde on iki ve üzeri çocuklu aileler olduğu görülmüştür (Dünder, 2019). Çay'ın çocukların suça sürüklenmesinde aile işlevleri yönünden incelediği çalışmasında ailelerin çocuk sayıları şu şekildedir: 117 aileden % 37,6'sı iki çocuklu, %17,6'sı üç çocuklu, %11,1 dört ve üzeri çocukludur (Çay, 2019). Suça sürüklenen çocuklarda kardeş sayısının fazla olması durumu Yıldırım'ın çalışmasında da görülmüştür (Yıldırım, 2019). Söz konusu çalışmada tek çocuklu aile sayısı 2(0,8), iki ya da üç çocuklu ailelerin sayısı 41 (16,4), çocuk sayısı dört ve üzerinde olan aile sayısı ise 207'dir(%82,8).

Yaşanılan Konut ve Ortalama Gelir:

Görüşmelerin büyük bir bölümü ailelerin evlerinde yapıldığından, yaşanan konutların durumu yakinen gözlemlenmiştir. Özellikle düşük gelirli hanelerinin daha küçük ve bakımsız evlerde yaşadığı, ekonomik durumu daha iyi olan ailelerin görece daha iyi konutlarda ikamet ettikleri gözlemlenmiştir. Bahse konu duruma koşut olarak ev içerisinde çocuklara ayrılan alanların yoksul olan hanelerde daha sınırlı olduğu görülmüştür. Hanede yaşayan birey sayısının fazla olması ve konutun küçük olması sebebiyle ailelerin çocuklara özel alan ayıramadıkları görülmüştür. Görüşme yapılan ailelerden dördünün yaşadıkları konut kendilerine ait, bu konutlardan ikisi de gecekondur tipi evlerdir. Diğer on bir görüşmeci de kirada oturduklarını beyan etmişlerdir. Hanelerde yapılan gözlemlerde bazı evlerde sadece çekirdek ailelerin yaşamadıkları görülmüştür. Yaşlıların çocukların yanında yaşaması ya da evlendikten sonra anne ve baba ile beraber yaşamak gibi bazı geleneksel değerlere bağlı olarak hanede yaşayan nüfus sayısı artmaktadır. Evlerde kişi sayısının artmasına bağlı olarak evin doğrudan kullanım alanları azalmakta ve kişi başına düşen gelir düşmektedir.

G8, eşinin başka bir kadınla resmi nikâhlı evlendiğini ve kendisinin resmi nikâhı olmadığından ilk zamanlarda onlardan ayrı bir konutta yaşadığını söylemiştir. Belli bir zamandan sonra eşinin kirayı bilinçli olarak ödemediğini, bu durumun yarattığı zorunluluktan dolayı kumasının evine taşınarak birlikte aynı evde yaşamının beraberinde getirdiği sorunları şöyle ifade etmiştir:

'Evliliğimin ilk yıllarında ayrıydım. Üç çocuğumu ayrı olduğum evde doğurdum. Daha sonraki zamanlarda eşim bana iki evin kirasını ödeyemediğini söyledi. Benim de kumamla aynı evde kalmamı söyledi. Kaldığımız yerde kira çok fazla değildi ben sosyal yardımlaşmadan yardım alıyordum onunla ev geçimini yapıyordum kira tek kalıyordu eşime. İstese öderdi ama bilerek ödemedi. Aynı evde kalmamızı istiyordu. Ne de olsa evlilik üzerinden çok geçmiş artık onun için dert değildi iki kadının bir evde olması. Birkaç ay öyle desteği kesince mecburen dediğini kabul ettim. Gittim benim üç çocuğum var diğer kadının beş tane çocuğu hem de bir tane çocuğu tam engelli öyle yatıyor bakılması gerek. Hem onlar hem biz küçücük ev bizde kalabalık. İç içe yatıp kalkıyoruz

doğru düzgün yerimiz yok. Bizim aramızda bazen anlaşmazlık oluyor, çocuklar kendi aralarında kavga ediyor. Buraya gelmeden önce bu kadar sorun yoktu kendi evimizdeydik kimse kimseye karışmıyordu. Burada huzurumuz kalmadı hep bir şey çıkıyor' (G8).

G10 yaşadıkları evin kendilerine yetmediğini ve barınma konusunda problem yaşadıklarını söylemiştir. Evlerinin küçük ve prefabrik olmasının yanı sıra eşinden boşanan kızının eve geri dönmesiyle kaldıkları evin kendilerine yetmediğini ve yaşam alanlarının sınırlı olduğunu şöyle ifade etmiştir:

'Bu ev 1971 yılında depremde sonra yapıldı. Panolardan yapılmış etrafi çimento değil o yüzden çok zarar gördü artık tamir kabul etmiyor ancak yıkılıp yeniden yapılması gerek. 2003 yılındaki depremde bir defa güçlendirme yapıldı ama bir şey olsa başımıza yıkılır. Kötü olmasına zaten kötü artık bize yetmiyor da. Önceleri dört kişiydik şimdi bir kızım eşinden boşandı o da bizim eve geldi iki çocukla beraber mecburiyetten. Eskiden çalışabildiğim zaman umudum vardı yıkarız bunu yeni bir şey yaparız. Şimdi gözlerim görmüyor. İki üç yıldır gözlerden gittim, sadece %5 görüyorum. Bende dışarı gidemiyorum sürekli evdeyim. Hepimiz öyle beraber iki odada kalıyoruz. Yazın gene iyi ama kışın sobalı yakması ısıtması zor oluyor. Hapse giren oğlum bir petrolde çalışıyordu. Özellikle kış zamanlarında evde herkes sobanın etrafında yatıyor diye çoğunlukla eve gelmiyordu. Bazen çalıştığı yerde kalıyordu bazen de gittiği bir medrese var orda yatıyordu. Elinde adam öldüğü günde evde kalmamıştı gene. Ölen çocukla oğlumun alakası yoktu. Oğlumun yanına gittiği birisiyle husumeti vardı (G10).

G10 evlerinin kalabalık ve eski olmasından dolayı zorluk yaşadıklarını söylemiştir. Suça sürüklenen oğlunun evde yer olmaması sebebiyle eve fazla gelmediğini söylemiştir. Görüşmeci çocuğunun eve gelmemesinin sebebinin evde yer olmamasından kaynaklandığını söylemiş ve suça sürüklendiği günün akşamında da evde kalmadığını söylemiştir. Burada yaşanan hanenin fiziksel yapısı ve koşulları çocukların yetişmesini, aileye bağlanma düzeylerini etkilediği söylenebilir. Daha sağlıklı ve konforlu ev ortamı çocuğun evde daha fazla zaman geçirmesinde etkili sebeplerdendir.

G5, zorunlu göç sebebiyle köyden kent merkezine gelmek zorunda kaldığını ve ilk zamanlarda kendi mülklerinin geride kalmasından dolayı eltisiyle birlikte bir ev tuttıklarını ve çocuklarını iç içe büyüttüklerini şöyle ifade etmiştir;

'O zamanlarda köylerde sorunlar vardı artık kalamayacağımızı anlayınca merkeze geldik. Köyde kurulu düzenimiz, bahçemiz, hayvanlarımız vardı. Kendi geçimimizi kendimiz yapabiliyorduk, kimseye muhtaç değildik. Ama merkeze geldiğimizde öyle değildi maddi durumumuz iyi değildi her şeyimiz orda kaldı düzen bozuldu. Burada erkekler çalışıyor onların eline bakıyoruz. Yeni geldiğimiz zaman eşimle abisi tek bir ev tutmuşlar gideri daha az olur diye. Benim yedi tane kayınlarımın da beş çocuğu vardı bir sürü kişi oluyorduk. Bütün çocuklar iç içe büyüdüler, aynı yatakta yattılar. Büyüdüler biz başka eve taşındık ama çocuklar o zamandan beri amcalarının çocuklarını kardeş gibi gördüler (G5)'.

Mekânın algılanma biçimi kişinin bulunduğu yerle kurduğu ilişkiyi, bilgi aktarım sürecini ve nesnelerle ilişkisini belirler. Çocukların mekânsal algılarının gelişmesinin yolu dil gibi sembolik sistemleri yerinde kullanmayı kavramalarına bağlıdır. Sosyoekonomik düzeyi düşük bölgelerde yaşayan çocukların yeterli derecede doğru uyaranları alamamasına bağlı olarak mekânsal kavrama becerisinin düşük olması olasıdır. Çocuklarda William Sendromu gibi organik bozukluklar olmadığı sürece doğru bir uygulama süreciyle mekânsal kavrama

yeteneklerinin geliştirilmesi sağlanabilir (Göksu & Özer, 2020). Özellikle yoksul mahallerde ve hanelerde yaşayan çocukların mekânsal algılarının ortama bağlı olarak zayıf olması çocuğun bilişsel gelişim sürecini sekteye uğratar. Yoksul ortamlarda yaşayan çocukların bilişsel bir yeti olan mekân algısının düşük olmasına sebep olur. Yıldırım'ın Diyarbakır'da yaptığı araştırma yaşanan bölgelere göre iki tür kategori oluşturmuştur. Yıldırım bunları risk teşkil eden çevre ve risk teşkil etmeyen çevre olarak iki guruba ayırmıştır. Çalışmada suça sürüklenen çocukların bu bölgelere dağılımı incelendiğinde görüşmecilerin %83,6'sının risk teşkil eden bölgelerde ikamet ettiği görülmüştür (Yıldırım, 2019). Yıldırım'ın araştırma bulguları riskli bölgelerde yaşayan kişilerin kültürel aktarım yoluyla suçu çocuk yaşta öğrendiklerine ve mahallerin yapısal olarak geride kalmasının suça yönelmede etkili olduğu yönündedir (Yıldırım, 2019). Suçun yaygın olduğu bu türden mekânların ortak özellikleri düzensiz göç almaları, kamu kaynaklarının yeterli düzeyde erişilir olmaması ve toplumsal kurumların yeterli düzeyde işlevsel olmamasıdır. Çoğunluğu riskli olarak algılanan mahallelerde yaşayan kişilerin oluşturduğu gelir durumunu Yıldırım şöyle analiz etmiştir:

'Çocukların % 9,6'sının ailesinin toplam aylık geliri 1000 TL'den azken, % 29,6'sının aylık geliri 1000-2000 TL arasında, % 44,8'inin aylık geliri 2000-3000 TL arasında, % 16'sının aylık geliri ise 3000 TL'den fazladır. Çocukların büyük bir kısmının açlık sınırı altında yaşadığı ve neredeyse hepsinin yoksulluk sınırı altında yaşadığı tespit edilmiş olup bu durumun çocukların suça sürüklenmelerinde etkin rol oynadığı tespit edilmiştir (Yıldırım, 2019).'

Toplumsal mekânlar bir tür ilişkisellik içerir. Bu mekanlar; işaretlerle, temsillerle, fikirlerle ve düşlerle kurgulanırlar. Mekân geçmiş yaşantıların birikimiyle yeni eylem biçimlerine imkân tanır. Toplumsal mekân kurgulanma aşamasında çok sayıda bilgiyi bünyesinde taşır (Lefebvre, 2015, s. 99). Mekânsal sabitleme ve etiketleme üzerine yazan Loic Wacquant marjinalleşen kesimlerin kentin belirli bölgelerinde sınırlandırılmaları ve özdeşleşmesi yönünde bir etiketlemenin olduğunu söyler (Wacquant, 2015, s. 264). Hem bu etiketlenme mekânlarının içerisinde olan hem de dışında olanlar mekâna bağlı bir kimlik inşa ederler. Bu türden cezalandırılmış mekânların kentsel alanda yaşayanların düzenleri için rahatsızlık verici bir durum yaşanması halinde bu dışlanmış mekânlara dair olumsuzlayan ve ötekileştiren söylemler devreye girmeye başlar. Bu söylem döngüsü hem aşağıdan yani aynı mekânda ikamet edenlerde hem de bu mekânın dışında olanlar yani üst yapının unsurları olan medya, siyaset ve politik söylemlerde tekrar ederek mekânı söylemsel olarak üretir. Burada yoksullara, göçmenlere ve marjinal kesimlere direkt olarak atfedilen söylemler mekanla beraber pekişir. Kötülenmiş mekân kişilerin kimlik oluşumunda inşa edici bir unsura dönüşür. Nerede oturduğunuz ve kiminle etkileşime girdiğiniz benliğinizin bir parçası haline gelir. Bu mekânsal yaftalamalar nesiller arası aktarılır ve kişi farklı bir mekâna girdiğinde kimliğinin bu yönü idare edilmesi gereken bir damga olarak algılanır.

Wacquant'ın bahsettiği bu mekânsal etiketlenme kamu politikalarına da yansımabilmektedir. Etiketlenmiş bir mekân kamuoyu otoritelerinin gözünde yasa dışı alan olarak görüldüğünde bölgeye yönelik güvenlik politikaları değişim gösterir. Burada olağan güvenlik önlemlerinin ötesinde tedbirlere başvurulmak suretiyle kanunlardan sapma daha olağanlaşabilir (Wacquant, 2015, s. 267). Bu türden uygulamalar bazen bölgenin bütünü boşaltılarak daha mutena kent alanlarının inşası için bir fırsat olabilmektedir. Yaşadıkları mekânda birçok yaftalamaya maruz kalan kişiler gerek kamu gücü gerekse sivil oluşumlar

karşısında bütüncül bir karşı söyleme sahip olmadıklarından karşı bir güç ya da kimlik oluşturmamaktadırlar. Gecekondu bölgelerinin temizlenmesi ya da boşaltılması suçla mücadelenin vazgeçilmez stratejisi olarak görülür. Gecekondu bölgelerinin devlet ve toplum gözetiminin dışında olması tehdit algısını daha da güçlendirir (Davis, 2016).

Ailelerin yaşadıkları konutların durumuna eş güdümlü olarak gelir seviyelerinin de düşük olduğu görülmüştür. Görüşme yapılan ailelerden diğerlerine göre daha iyi şartlarda yaşayanların kendilerine ait konutlarda ikamet ettiği ve gelirlerin genel örneklemin üstünde olduğu görülmüştür. Diğer alan çalışmaları incelendiğinde benzer biçimde verilere ulaşıldığı görülmüştür. Tapan'ın çalışmasına göre ailelerin %76,5'inin 2500 TL ve altında bir gelir seviyesinde oldukları görülmüştür (Tapan, 2019). Çocukların yaşadıkları mekânlara bağlı olarak maruz kaldıkları dezavantajlar suça sürüklenmede etkili olabilmektedir.

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkisi yetişkinlere göre daha fazladır. Çocukların yetersiz beslenmesi ve zehirlenmesi gibi durumlar çocukların çevresel etkenlere daha açık olduklarını gösterir. Yoksulluğun anne ve babalar üzerinde yarattığı stres ve gerginlikler çocuklara doğrudan yansır. Bu yüzden ailenin gelir durumu çocukların gelişim sürecine etki eden faktörlerdendir. Ailelerde gelirin artmasıyla beraber sosyal ve psikolojik açıdan açık bir biçimde bazı düzelmelerin olduğu görülebilir. Bu durumu gösteren çalışmalardan birisi Huston ve arkadaşlarının yapmış olduğu Yeni Umut adlı yoksullukla mücadele çalışmasıdır (Huston, 2001). Çalışmada ailelerin gelirlerinin açlık sınırının üstüne çıkaracak şekilde desteklenmesi, çocukların bakımı için destek sağlanması ve ailede çalışan kişilerin sigortalanması sonrasında erkek çocuklar üzerinde olumlu etkiler gözlemlenmiştir (Kağıtçıbaşı, 2019, s. 73). Erkek çocukların aile desteklenmesi sonrasında akademik ve sosyal alanda ilerleme gösterdikleri öğretmen raporlarıyla belgelenmiştir. Çocuklarda olumsuz davranış biçimleri azalmıştır. Destek sonrasında çocukların meslekî ve kariyer beklentileri yükselmiştir. Yoksulluğun yarattığı çevresel problemlerin erken dönem müdahalelerle çözülebileceği görülür.

Ebeveynlik Kimliği ve Çocuklarla İlişilenme:

Anne ve babaların inanç, amaç ve yaklaşımları çocuğun gelişimini doğrudan etkileyen unsurlardır. Anne babaların inanç ve değerleri genelde içerisinde yaşanan toplumun değerlerini yansıtır fakat ikisi aynı şeyler değildir. Toplum ve aile değerleri arasında farklılıklar olması da ihtimal dâhilindedir. Çocukluğun ilk dönemlerinde anne ve babanın değerleri ve inançları toplumsal değerlere oranla daha baskındır. Bu sebeple anne ve baba çocuğun gelişiminde topluma oranla daha baskındırlar.

Ebeveynlerin çocuklarla ilişki kurma biçimi uzun vadede çocukların suça sürüklenmelerinde bazı etkiler doğurmuştur. Bu ilişkilene biçimleri bazen doğrudan çocuk üzerinde kurulan baskı ya da şiddet olabileceği gibi bazen de çocuğa karşı ilgisiz ve ihmal eden tavırlar şeklinde iki karşıt durumda ortaya çıkmaktadır. Görüşmecilerden bazıları çocuklarını disiplin altına tutmak adına dayak ve fiziksel cezayı geçerli ve meşru yöntem olarak görmektedir. G14 eşinin çocuklarının yanlış bir yola sürüklenmesini engellemek adına dayak ve cezayı yöntem olarak kullanmasını şöyle ifade etmiştir:

‘Çocuklar yanlış bir şeye bulaşmasın diye hep kontrol altında tutmak istiyordu. Kötü huyları olmasın, kötü arkadaşların yanında gezmesinler diye daha ufak bir şey yapsalar hemen onları azarlar ya da ceza verirdi. Dayak çok fazla olmazdı ama onu çok kızdıracak bir şey olunca o zaman döverdi. Mesela akşam eve geç geldiğinde çocuklara çok kızardı o akşam öyle sinirli olurdu evde huzur bırakmazdı. Derdi çocukları korkutmak ya da huzursuz etme değildi ama içinde bir korku vardı. Ceza alan oğlum dışarıda gezmeyi seviyordu. Biz köyde yaşadığımız için herkes birbirinden haberdardı. Köydeki bazı kişiler eşime oğlun esrar içiyor deyince o günden sonra daha sert davranmaya başladı. Sorunu direk çözemedi nasıl bırakacak uzaklaşmasının yöntemi nedir böyle şeylere bakmadı. Direk çocuğu baskı altına alınca çözülür sandı. Milletin etrafta konuşması onun için önemli dertti’ (G14).

G14 köy ortamında yaşamları sebebiyle etraflarında dedikodunun çok fazla olduğunun ve eşinin kimin ne söylediğini önemsemesi sebebiyle asıl sorunun değil de söylentileri daha fazla problem etmesinin sorunlarını daha çözümsüz hale getirdiğini söylemiştir. Öncelikli olan çocuğun madde kullanmasının önlenmesi iken söylentilerin bu öncelikten daha mühim görülmesi çocuğun ihmal edilmesine sebep olmuş ve sorun daha ileri boyutlara gitmiştir. Baba bu noktada çocuğunun sağlığına, problemlerine değil; çocuğu üzerinden aile yapısının, ebeveynliğinin, söylentilere konu olmasına yönelik tavır sergilemiştir.

G14’ün aksine G9 kendisinin sağlık problemi sebebiyle çocuklarıyla ilgilenemediğini söylemiştir:

‘Bundan on beş yıl önce hamileyken bacağımdan silahla vuruldum ve o günden beridir hep sağlık problemlerim oldu. Ayağım hep iltihap toplardı sürekli hastaneye gitmek zorunda kalıyordum. Beş yıl önce bacağımyı komple kestiler. Doğan çocuğumda yüzde yüz engelli doğdu o dönem hastalığımdan dolayı kullandığım ilaçlar sebebiyle. Daha kendim iyileşmeden birde çocuğumun engelli doğmasıyla diğer çocuklarla ilgilenemez oldum. Sırf bu yüzden eşim ikinci defa evlendi, bize bakacak diye getirmişti güya ama gelen kadında dayanmadı geri gitti. Ben altı çocuğa bakmak zorunda kaldım. Ama ancak ev içerisinde yapıp ettiklerini kontrol edebiliyordum çocuklar dışarı çıktıklarında artık ben onları görmüyordum ne yaptılar nerde geziyorlar haberim yoktu. Eşimde evde pek durmazdı ya kahveye gider ya da köye giderdi çocukların içinde çok durmazdı. Çocuğum olaya karıştığında kavgada çocuğu bıçakladığında ben pencereden gördüm olayı. Bizimki olduğunu bilmiyordum. Hep böyleydi dışarıda ne yaptılar ne oldular bilmezdim(G9).

G9 kendisinin engelli olması ve eşinin çocuklarıyla ilgilenmemesi sebebiyle çocukların gün içerisinde neler yaptıklarını bilmediğini söylemiştir. Annenin engelli olması ve engelli bir kardeşin varlığı diğer çocukların özellikle dışarıda kendi başlarına kalmalarına sebep olmuştur. Dışarıda nasıl bir çevre içerisinde sosyalleştikleri kontrol edilemeyen çocukların suça bulaşması, suçun mağduru olma ihtimali daha fazladır.

G3 eşinin vefat etmesi sebebiyle çocuklarını tek başına yetiştirdiğini ve bu durumun kendisini ve çocukları zorladığını söylemiştir.

‘Eşim daha çocuklarım küçükken vefat etti. Tek başıma çocuklarımı büyüttüm. Başında baba olmadan çocuk büyütme çok zor bir şeydir. Gene de tek başıma ne yapabiliyorsam yapmaya çalıştım. Ama yeter mi? Bazen yetişemedim, bazen yeteri kadar bakamadım onlara. Ama ben tek başıma yedi çocuğu babasız nasıl dört dörtlük yetiştireyim. Çocuklarda doğru düzgün baba görmedi. Babaları başlarında olsa onlara

sahip çıkar, onların bir sorunu olduğunda giderirdi. Çocuk babadan yoksun büyüye yetişmesi biraz farklı oluyor diğerlerine göre’ (G3).

G3’e göre babasız büyüyen çocukların normal aile ortamında büyüyen çocuklara göre sorunlarla karşılaşması daha olasıdır. Bu durumun sebebi annenin tek başına çocukları kontrol etmede zorlanmasıdır. Baba çocukları denetim altında tutan ve riskli şeylere bulaşmasını engelleyen otorite olarak görülmüştür. Babanın olmaması halinde çocuğun kontrolü sadece annenin gücüyle zor görülmüştür.

G2 yoksul olmalarının çocukların arkadaşlarında yarattığı imgelem sebebiyle çocuklarının bakış açısının da bu duruma bağlı dönüştüğünü ifade etmiştir:

‘Oğlumun arkadaşları benim işsiz olmamdan dolayı beni fukara ve mazlum görürlerdi. Oğlumda onların bu söylediklerinden dolayı bana öyle bakmaya başladı bir zamandan sonra. Ama benim kimseye bir yanlışım olmadı. Ben oğlumu nasıl görürdüm. O hep yaramazdı. Hiç yerinde durmazdı. Evde de en çok gürültüyü o yapardı’ (G2).

G5 kocasının boşandığı önceki eşinden olan çocuğunu büyüttüğünü, eşinin ilk eşinden olan çocuğu her zaman daha çok sevdiğini düşündüğünü şöyle ifade etmiştir:

‘Önceki eşinden boşandığı için hep bir vicdan azabı duydu çocuğuna karşı. Boşandığında daha iki yaşındaydı çocuğu o yüzden ona hep farklı davrandı diğer çocuklarından. İlk eşinden olan çocuğuna daha iyi olması kötü bir şey değildir ama benim olanlarda çocuk onların da ilgiye ihtiyaçları var. Bir çocuk daha mağdur diye diğerlerine ayrımcılık yapması beni sinirlendiriyordu. İçimden diyordum madem o kendisinin olanı böyle daha el üstünde tutuyor bende kendi çocuklarımı onun çocuğundan daha üstte tutayım. Böyle düşünseydim sonra gene pişman oluyordum. Sonuçta çocuk bir şeyden sorumlu değil ayrımı yapan babası ya da ben aklımda olayı büyüttüm birinin ikinci karısı olmak kolay değil. Çocuğun varlığı bunu hep gözüme sokuyordu. Çocuğu gördükçe bu adamın benden önce bir geçmişi var diyordum o yüzden çocuğunu normal bile sevse benim gözüme batıyordu. Sonra birlikte büyüdüler bana karşı çok saygılı bir evlat oldu şimdide değerimi biliyor ne desem yok demiyor, kardeşlerini çok seviyor onlara sahip çıkıyor’ (G5).

Anne ve babaların kişilikleri, davranış biçimleri ya da eğitim seviyeleri çocuklara karşı davranış şekillerini etkiler. Çocuğa karşı doğru davranış modelleri olmaması anne babanın eğitim seviyeleriyle ilgili olabilir. Çay’ın çalışmasına bakıldığında suça sürüklenen çocukların anne ve babalarının eğitim seviyesinin genel anlamda düşük olduğu görülmüştür. 117 görüşmeciyile yapılan çalışmada annelerin %19,7’sinin okuryazar olmadığı, %8,5’nin okuryazar olduğu, %30,8’inde ilkökul mezunu olduğu, %6’sınında ortaokul mezunu olduğu görülmüştür. Aynı çalışmada babaların eğitim seviyesinin de annelerle benzer olduğu görülmüştür. Babaların %8,5’nin okuryazar olmadığı, %17,1 okuryazar olduğu, %24’ünün ilkökul mezunu olduğu, %8,5’inde ortaokul mezunu olduğu görülmüştür. Yıldırım’ın Diyarbakır’da 250 kişiyle yaptığı çalışmada suça sürüklenen çocukların annelerinin okuma yazma bilmeme oranı dikkat çekicidir. Bulgulara göre 250 anneden 181’i(72,4) okuryazar değildir, 67’si (26,8) okuryazardır fakat ilkökul düzeyinde eğitim almıştır (Yıldırım, 2019).

Aile İçerisinde Çocukların Fiziksel ve Duygusal İhtiyaçlarının Karşılama Düzeyi:

Görüşme yapılan ailelerden bazıları çocuklarının yiyecek, giyinme gibi temel düzeyde ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çektiğini beyan etmiştir. Öte yandan ailelere çocuklarının duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılayabiliyor musunuz şeklinde iki boyutlu bir soru sorulduğunda sorunun neredeyse tüm muhataplarının maddi boyutla ilgili bölümüne dair cevaplar verdiği görülmüştür. Buradan hareketle ailelerin maddi sorunlara karşı daha hassas olduğu, çocukların duygusal gelişiminin ekonomik kaygılar kadar öncelikli olmadığı, söylem düzeyinde, anlaşılmaktadır. Yoksulluğun maddi görünürlüğü olsa da aileler üzerinde bir takım psikososyal etkileri de görüşmeler esnasında gözlemlenmiştir. Yoksul kişiler ev içerisindeki durumu belirli durumlarda, özellikle de başkalarının kendilerine dair bilgilerinin olmadığı yerlerde farklı bir benlik imajıyla gizlemek isterler. G6 eşinin durumunu şöyle betimliyor:

‘Yıllardır kamyon şoförlüğü yapıyor bir buçuk yıl önce beton kamyonu kullanırken büyük bir kaza yaptı araba bir yerden yuvarlanmıştı, kendini kamyonun altına ona bir şey olmadı ama kazadan sonra gene kamyon kullanamadı. İçinde bir korku oluşmuş gene gidersem gene kaza yapacağım diyor. Yapabildiği başka bir işi ya da mesleği olmadığı için evde oturuyor. Engelli bir kızım var onun maaşıyla, bir de yardımla geçiniyoruz. Eşim çalışmadığından beri çok yoksullaştık bir şey almaya gücümüz yetmiyor. Her şeyimizi kısıtladık masraf olmasın diye. Ama eşim gidip iş bulacağına bütün gün gidip kahvede oturuyor. Bir de onun gözündeki bir sorun yokmuş gibi çalışmak zorunda değil sanki öyle durup emekli olmayı bekliyor, ona da daha çok zaman var. İş bıraktığından beri çocuklara kendimize doğru düzgün bir şey alamıyoruz. Binada giderler için para toplıyor onu bile veremiyorum. Herkes görüyor halimizi ama eşimin umurunda bile değil olsa gider bir iş bulur çalışırdı. Bizi böyle yoksulluk içinde bırakmazdı. Bu mesele yüzünden hep kavga ediyoruz. Git iş bul çalış diyorum. İstese gene şoförlük işi yapar çevresi geniştir ama umursamıyor. En büyük oğlum şu anda icralık kendisi çalışıyor ama az maaş aldığı için borcu tek başına kapatamıyor. Eğer babası da çalışıp yardım etseydi şimdi bitirmişlerdi belki’ (G5).

G5’in söylediklerine göre eşinin çalışmaması evde yoksulluğa sebep olmuştur. Maddi sorunların karşılanmasında yaşanan sorun aile içerisindeki ilişkilere de yansımıştır. Ayrıca maddi yoksullukların çevrede görülmesi görüşmeci için bir utanç kaynağı olarak görülmektedir. Aile içerisindeki yoksulluk hali ev içerisinde ilişkilere yansımakta ve çocuklar için olumsuz sonuçlara sebep olmaktadır.

G1 suça sürüklenen çocuklarının tüm maddi tüm ihtiyaçlarını karşılamalarına rağmen çocuklarının bu konuda kendilerine karşı geldiğini ifade etmiştir.

‘Ben tüm ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyordum ama beni tersliyor, izin vermiyordu. Hep ben başımın çaresine bakarım, bana akıl verme diyordu. Ne desek ne yapsak dinlemiyordu. Hiçbir sırrını bize söylemiyordu. Sorunları vardı biliyorduk ama neydi niye olmuştu bize söylemiyordu. Tabi küçükken böyle biri değildi (G1).

Aile içerisinde gerginlik olmasına ve ilişkilerin bozulmasına sebep olan tek şey yoksulluk değildir. Maddi olanakları iyi olmasına ve çocuğunun ihtiyaçlarını karşılamasına rağmen G1 oğluyla iyi ilişkiler geliştirememiştir. Bu durumun sebebini oğlunun aşırı öfkeli olmasına ve sonradan değişmesine bağlamıştır. Görüşmenin tamamı göz önüne alındığında çocuğun belirli bir zaman aralığından sonra madde kullanmaya başlamasıyla beraber aile ilişkileri tamamen zayıflamış ve ailenin sadece maddi olanaklarından faydalanmak istemiştir.

Bu olanakları kimi zaman şiddete başvurarak elde etmiştir. Özellikle yoksunluk hallerinde aileye psikolojik, ekonomik, fiziksel şiddet uygulayan çocuk G1'in gözünde biricikliğini korumaktadır. Çocuğun zaman içerisinde sergilediği tutumun nihai sebeplerine dair G1'in fikir yürütmede zorluk yaşadığı, ailenin bu değişimi tetikleyecek bir ihmalde bulunduğunu kabul etmeyerek sorumluluk almaktan kaçındığı gözlemlenmiştir. Ailenin her koşulda biricikliği üzerinde durduğu çocuk bu hususta yalnız görünmektedir.

G2 çocuklarının fiziksel ihtiyaçlarının market ihtiyacıyla sınırlı olduğunu ima eden bir söylemde bulunmuştur. Bu durumun olası sebebi kendisinin çalışamamasına bağlı olarak yaşadıkları yoksulluktur:

'Yani bakkaldan ne istedilerse almaya çalıştım. Bazen alacak gücüm olurdu bazen de olmazdı. Fiziksel, duygusal ihtiyaç ne tam bilmiyorum. Ama onlar için elimde ne varsa verdim. Çok iyi değildi durumum ama ne geldi elime onlara harcadım' (G2).

G2 maddi yönden yoksulluk yaşamasına bağlı olarak sorunların kaynağını burada görmüştür. Görüşmecinin duygusal ihtiyaçlara dair bir bilgisinin olmadığını söylemesi durumu maddi ihtiyaçlarla sınırlı görmesinden kaynaklanmaktadır. Yoksulluk duygusal yatılılmışlığa sebep olmuştur.

G3 eşinin vefat etmesinden sonra boş zaman uğraşı olarak yaptığı elişini çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için bir çalışma aracı olarak kullanmaya başladığını ifade etmiştir:

'Önceleri sadece kendim istediğim zaman yapardım elişini. Mesela bir akraba evlense hediye ederdim. Ya da çocuklar büyüdüğünde onlara çeyiz yaparım diye saklıyordum. Eşim vefat ettikten sonra el işi yapıp satmaya başladım. Çorap, lif çeyizlik gibi şeyler. Elim hep dolu olmaya başladı. Bunlar yapması kolay şeyler değildir. Zahmetli bir iştir. Yapmasam nasıl bakacağım çocuklara? Kafam da elimde meşgul olunca çocuklarımla çok fazla ilgilenmedim. Yani geçim derdi daha ağır geliyordu' (G2).

G3 eşinin vefat etmesinden sonra evi geçindirme yükümlülüğünün kendisine geçtiğini ve bu sorumlulukla beraber daha fazla şeyle uğraşması gerektiğini söylemiştir. Yaptığı işin fazlaca meşguliyet gerektirmesi sebebiyle kendisinin çocuklara daha az zaman ayırabildiğini ifade etmiştir.

G8 çocuklarıyla kumasının evine taşındıktan sonra yoksulluklarının daha belirginleştiğini ve çocuklarının bu durumdan doğrudan etkilendiğini söylemiştir:

'Daha önce kaldığımız ev babam ve kardeşlerime yakındı onlar bize bakıyordu. Bir ihtiyacımız olduğunda doğrudan ilgilenbiliyordular. Şimdi buraya gelince o desteği kaybettik. Kardeşlerim bana her konuda destek oluyordu, çocuklarımı kendi çocuklarından ayırmıyorlardı. Şimdi çocuklarım okula gidiyor onlara doğru dürüst üst baş alamıyorum. İkametgâhımız önceki yerden değişti diye yardımımız kesildi. Çocuklar istediklerini alamadığında gözü dışarıda oluyor, onlarda diğer çocuklar gibi maddiyatları iyi olsun istiyorlar. Hırsızlık yapan çocuğumda sırf bu yüzden hırsızlık yaptı. Etrafında gördü alamadı, annesi babası var ama diğerlerinininki gibi istedikleri şeyleri alamıyor. Çocuk da o şeylerden mahrum kalmak istemedi, biz onun böyle yapmasına sebep olduk. Bu çocuğumdan sonra devlet iki kızıma sahip çıktı(devlet korumasına alınmasından söz ediyor). Kızlarım okullarına devam ediyor ama oğlum okulu bıraktı. Oğlumun da böyle bir şansı olsaydı o da okula devam ederdi çünkü böyle bir yola girecek biri değil (G8).

G8'in ifadesine göre kumasının evine taşınmasından dolayı kendisini ve çocuklarını doğrudan etkileyen olumsuzluklar yaşanmıştır. Kendisinin ve çocuklarının maddi manevi bağ kurduğu ev ve sosyal çevreden ayrılması çocukların sosyal destek sistemlerinden birinin zayıflamasına sebep olmuştur. Daha önce yaşadıkları yerde dayılarının çocuklara sahip çıktıklarını ve maddi olarak daha az problem yaşadıklarını söylemiştir. Kumasıyla aynı evde yaşamasıyla beraber evin kalabalıklaştığını ve yaşam alanının yetersiz olduğu görüşme esnasında da görülmüştür.

G15 çocuk sayısının fazla olması sebebiyle kendilerince bazı yöntemler geliştirdiklerini ve maddi durumlarının yetersizliklerini ancak bu şekilde giderebildiklerini söylemiştir:

'Çocuklar çoktu her birine tek tek elbise ayakkabı almak çok masraflı oluyordu. Milletin iki üç tane ona rağmen zor büyütüyorlar. O yüzden durumu idare edebilmemiz gerekiyordu. Biz hayvancılık yaptığımız için yeme konusunda çok sorun olmuyordu. Bir de bahçe ekiyoruz, sebze kurutmalık, konserve falan yapıyoruz. Sürekli süt verdiğimiz dükkânlarda bize lazım olan şeyleri alıyorduk. Çocukların elbiselerini idareli kullanıyorduk birine küçük gelse diğerine olurdu. Bazı komşularda kendi çocuklarına küçük olan giysileri bizim çocuklara veriyordu onları giydirdiyorduk. Şimdi üç tane kız evlendi gitti, büyük oğlumda İstanbul'da çalışıyor. Eskisi kadar kötü değil şimdi nüfus azaldı evde' (G15).

G4 yoksulluktan duygusal olarak etkilendiğini, bu durumun yarattığı huzursuzluk ve stresin çocuklara da yansıdığını ifade etmiştir:

'Her şeylerine yetişemedim çünkü bir değil iki değil sekiz çocuk. Çok zorluklar yaşasak da çok şükür büyüttük gene. Bir zamanlar çok yoksulluk çektik doğruyu söylemek gerekirse. Evde yoksulluk olunca insanda ne moral kalır ne huzur kalır. Ne kendinin ihtiyaçlarını karşılayabiliyorsun ne çocuklara kıyafet alabiliyorsun. Mutfakta doğru düzgün pişirecek bir şey kalmamış. Başkasına muhtaçsın. Nasıl huzur olsun evde. Biz böyle moralsiz sıkıntılı olunca çocuklara da yansıyor' (G4).

G4'ün ifadelerinden yoksulluğun sadece maddi boyutta bir sorun olmadığı ve kişilerin duysal yönden de oldukça etkilendiği çok boyutlu bir problem olduğu görülebilir. Yoksulluğun anne babaların anlam dünyalarında sebep olduğu çöküntü çocukları doğrudan etkileyecektir.

Eğitimin İşlevselliği:

Görüşme yapılan ailelerde eğitime işlev yükledikleri görülmüştür. Birincisi çocukların okul okuması suretiyle ailelerinin yaşadıkları yoksulluk ve zorlu işlerden kurtulması yani sınıf atlamak, ikincisi ise okul ortamı çocukların güvenli bir biçimde sosyalleştikleri ve tehlikelerden uzak kaldığı bir alan olarak görülmektedir. Okula devam eden çocuğun gün içerisinde öğretmen ve okul idaresinin gözetimi altında, dışarıya oranla daha güvenli bir ortam içerisinde olacağı inancı ebeveynlerin okulu bir gözetim ve denetleme alanı olarak gördüklerine işaret eder. Aileler kendilerinin sağlayamadıklarına inandıkları davranışları kontrol etme becerisini okulun çocuğa kazandıracağına inanmaktadır. Ayrıca okula giden çocuğun, öğretmen, memur ve müdür gibi rol modeller görmesinin orta sınıf değerlerini daha

kolay içselleştireceği ve düzenli gelecek için planlar kurup bu doğrultuda çalışılacağına inanılır. G6 çocuklarının okuması ve suça bulaşmaması arasındaki ilişkiyi şöyle anlatıyor:

‘Çocuklar ortaokulu bitirdikten sonra onları İmam Hatip Lisesine yazdırdık. Kız olanı yazdırmadık ortaokuldan sonra çünkü biz o zamanlar köyde oturuyorduk her gün merkeze gidip gelmesi gerekiyordu. İmam hatip lisesine giderlerse hem dini öğrenirler hem de kötü yola bulaşmaz hem de düzenli bir işleri olur. Lise birden sonra ikisi de okulu terk ettiler. Bizde o zamanlar üstlerinde duramadık. Okula gitmeyince ortalıkta gezmeye başladılar bir uğraşları yoktu. Bazen bir yerde bir iş çıksa gidip çalışıyorlardı. Çocuğun çalışması kötü değil ama o yaşta okulda olması lazım. Öğretmenden okuldan ders alması lazım. Yaşı geldiği vakit okuldan çıkar gene çalışır. Bizim iki çocukta okuldan çıkmayana kadar bir sorun yoktu, okuldan çıktılar sonra biri evden kaçtı diğeri de onun peşine takıldı öyle başlarına bela geldi’ (G6).

G6’ya göre çocuğunun gelişim dönemlerinde okul ortamında olması onun daha güvende olması anlamına gelir. Çocuğun erken yaşlarda çalışmaya başlaması riskli ortamlarda bulunmasına sebep olacağından okul korunaklı alan olarak görülmüştür.

G11 çocuklarının kendisiyle aynı zorlukları yaşamalarını istemediği için okul okumalarını istediğini belirtmiştir:

‘İnşaat işinde çalışmak çok zor vücudun erken yıpranıyor. Bel kayması, bel fıtığı, kireçlenme böyle hastalıklar her inşaatçıda var. Mecburiyeti olmayan insan gidip inşaat işi yapmaz. Hem bu zorluğu yüzünden hem de evinden düzeninden uzaksın. Hep çocuklara kendi halimi örnek gösteriyordum okuyun böyle işlerde çalışmayın rahat bir hayatınız olsun diyordum. Belki onlarda okumak istedi ama olmadı. Hapse giren oğlum çok çekingendi. Saçları kırmızı, birazda yüzü benekli olduğu için çocuklar alay ediyordu. Öyle çocuk biraz çekingen kaldı. Bana söylerdi gitmek istemediğini, okulu sevmediğini bir yerden sonra zorlayamadım bıraktı okulu. Şimdi bu küçük olan oğlumda sekizinci sınıfta gidiyor. Ortaokul bittikten sonra liseye gitmek istemediğini söylüyor. Kafasında yurt dışına gitmek var. Bu yaşta bir çocuk yurt dışının ne olduğunu bilmez. Etrafından duyuyor öyle söylüyor. Asıl sorunu abisi gibi o da okulu sevmiyor, orda kendini rahat hissetmiyor. Eğer okul okuyup düzenli bir işe girseydiler düzenli bir hayatları olurdu, kimseye bağlı olmazdılar’ (G11).

G11 kendisinin inşaata çalıştığını ve işinin çok zor olduğunu ifade ederek çocuklarının kendisi gibi zor işlerde çalışmak zorunda kalmamaları için okul okumalarını istediğini söylemiştir. Burada eğitim çocuğun daha konforlu bir hayat yaşaması için işlevsel bir araç olarak görülmüştür. Ayrıca babanın bu düşünce biçimi velilerin kendi yaşamlarında karşılaştıkları zorluklardan yola çıkarak çocuklarına yol gösterici olmak istediklerini gösterir. Kendisinin olumsuz anlamda örnek olması çocuğun doğru davranışı için rehber olabilir. Dış görünüşlerinden dolayı okulda akran zorbalığına maruz kalan çocuklar okuldan uzaklaşarak G11 için çocukları konforlu bir hayata taşıyan ilk basamak olan okulda tersine bir durum yaşanmıştır; yalıtılmışlık burada başlamıştır.

G1 suça sürüklenen çocuğunun tüm ısrarlarına rağmen okula gitmek istemediğini ve okula gitmesi için zorlanması durumunda kendisine zarar vereceğini söylemiştir:

‘En çok onun eğitimiyle ilgilendim. Ama okula gitmek istemiyordu. Lisede bıraktı okulu. Okulunu değiştirdik ama fayda etmedi gene de bıraktı. Bana okuldaki dersleri aklım almıyor, gitmek istemiyorum diyordu. Zorladık okula devam etsin diye. Yeter ki okusun okuldan mezun olsun. Biz zorladıkça gitmeyeceğim, kendimi öldüreceğim diyerek bizi tehdit ediyordu. O yüzden nasıl istiyorsa öyle oldu’ (G1).

G2 çocuklarının eğitimiyle pek ilgilenmediğini fakat çocuklarının okumalarının kendileri için faydalı olabileceğini ifade etmiştir:

‘Çocuğun okuluna hiç gitmedim. Veli toplantısını bilmiyorum o da bana hiç öyle bir şey söylemedi. Bizim çocuğun birinci sınıftan beri okumaya karşı pek hevesi yoktu. Gitmek istemiyordu. Ben ne yapayım? Kendisi okumak istemedi. Ben de okula gitmedim nasıldır bilmiyorum. Çocuklar nasıl oluyor orada, ders nasıl söyleniyor hiç bilmiyorum. Keşke okusaydılar rahat bir işe girselerdi. Şimdi okul okumasan kimse sana düzgün bir iş vermiyor. Çocuklar okulda başarısız olduklarında onlara çok kızmadım. Kimse kimseyi zorla okutamaz. Kavga edince dışarıda ya da biri bizim kapıya gelip bize hakaret edince kızardım. Bir işe girmelerini çok istedim. İkisi de hiç yerinde durmadı’ (G2).

G2 kendisinin okula gitmediğini ve bu sebeple okulla ilgi durumları anlamadığını fakat çocuklarının okumalarının iyi bir iş bulmalarında gerekli olduğunu söylemiştir.

G3 çocuk sayısının fazla olması ve tek başına ev işlerine bakmasından dolayı çocuklarının eğitimleriyle yeterince ilgilenemediğini söylemiştir:

‘Çocukların küçükken okula gitmek istemediği zamanlar oluyordu. Ben onlara olmaz okula gidin diyordum. Okul önemlidir. Ama derslerini soruyorsan ben anlamıyorum ki. İyi midir kötü müdür? Toplantısı olduğunda gidemedim. Evde çocuk vardı, iş vardı. Ben gitsem kim bakacak onlara?’ (G3).

G4 çocukların eğitimiyle akademik düzeyde ilgilenemediğini fakat okula gitmeleri için ev içerisinde imkânlarını elinden geldiğince kullandığını söylemiştir:

‘İlgilenmek yani şöyle her sabah kahvaltılarını hazırlıyordum. Evde ne varsa koyardım önlerine. Yesinler okula aç gitmesinler. Derslerinden anlamıyordum. Benim okumam yazmam yok. Ama en çok istediğim şey çocuklarımın okumasıydı. Okul okusalardı düzgün bir işleri olurdu. Yoksul olmazlar öyle rahat yaşarlar’ (G4).

Genel olarak görüşmecilerin beyanlarında okul okumanın iyi bir gelecek için mutlaka yerine getirilmesi gereken bir görev olarak algılandığı görülmüştür. Bu görüşte neredeyse tüm ailelerin benzer fikirde olduğu görülmüştür. Buna rağmen ailelerin çocukların dersleriyle ve okullarıyla aynı şekilde ilgilenmedikleri görülmüştür. Bu durumun sebebi sorulduğunda yanıt genellikle kendilerinin okumadıkları için eğitimden pek anlamadıklarıdır. Benzer çalışmalar incelendiğinde ailenin eğitime dair ilgisizliğinin çocuklarda okulu bırakmakla sonuçlandığı görülmüştür. Yıldırım’ın Diyarbakır Çocuk Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanan 250 çocukla yaptığı çalışmada çocukların eğitim durumlarına ilişkin elde ettiği veriler şöyledir: Çocuklardan birisi okula hiç kayıt yaptırmamış, çocuklardan 32’si (12,8) ilkokulu terk eden fakat okuryazar olmayanlar, 134’ü(53,6) okulu terk eden fakat okuma yazması olanlar, 83’ü (33,2) suç işlemeyen önce okula devam edenlerden oluşmaktadır (Yıldırım, 2019).

Çocukların öğrenme sürecini sözsüz bir biçimde ve itaat ederek gözlemlemesi karmaşık zihinsel süreçler geliştirmelerini engeller. Bu türden pasif öğrenme biçimleri çocukların dil becerilerinin yeterli düzeyde gelişimine engel olur. Çocuğun dilsel beceriyi faal biçimde kullanmadan sadece izleyerek öğrenmesi daha sonraki ortam değişikliklerinde etkisini gösterir. Çocuk farklı bir ortama girdiğinde kendini ifade etmekte yetersiz kalabilir. Bu türden yetersizliklerin en fazla görüldüğü ortamlar okullardır. Evde etkin öğrenme becerileri edinilemediği için okulda uyum sorunu yaşanır. Köy ortamında yaşarken kente göçen

çocuklarda benzer problemler görülebilir. Köyde kısıtlı bir etkileşim alanında olan çocuk anı bir biçimde daha fazla uyarının olduğu kente geldiğinde içe kapanma ve geri çekilme eğilimi gösterebilir. Çocuğun dil, iletişim ve problem çözme kapasitesinin gelişmesi için itaat ve taklit biçimine dayalı öğrenme yerine aktif katılımlı öğrenmeye geçilmelidir. Çocuğa öğrenme sürecinde merak etme, soru sorma ve farklı çözümler sunma olanağı tanınmalıdır.

Çocukların Gelişimsel Yönden Desteklenmesi:

Ailelere yöneltilen *çocuklarınızı becerikli ve yetenekli bulur muydunuz?* Sorusuna genellikle doğrudan cevap alınamamıştır. Verilen cevaplar genellikle çocukların eğitim ve okul ile ilgili yeteneklerine ilişkindir, ailelerin yetenek ve beceri bağlamını okulla sınırlı tuttukları görülmüştür. G6 bu durumu şöyle ifade etmiştir: *'Çocukların daha çok okul alanında kendilerini yetiştirmesinden yanaydım. Diğer şeylerle uğraşırsa ilerde mesleği olmaz. Bazen değişik şeylere heves ettikleri oluyordu ama ben istemiyordum farklı şeylere yönelsinler (G6)'*. Görüşmecinin bu yaklaşımına göre mesleki olarak çocuklarda gelişime katkı sağlamayan uğraşlar işe yaramayan ve çocuğun yapmaması gereken aktivitelerdir. G7 aynı soruya benzer içerikte cevap vermiştir: *'Liseden sonra çocuklarımı okutamadım, sadece ağabeyleri okuyabili. İmkânsızlıktan okutamadık, ağabeyleri de okuldaki öğretmenlerinin desteğiyle okudu. (G7)'*. Bazı aileler de bu konuda yetkin olmadıklarından çocuklarını yönlendiremediklerini beyan etmiştir. G10 kendi durumlarını şöyle ifade etmiştir: *'Çocukların yeteneklerinden çok anlamıyordum. Ben okula gitmediğim için çok bilmiyorum. Onlar bizden daha fazla okul okudular kendileri daha biliyor bu tür şeyleri(G10)'*. Burada veli çocuklarının beceri ve yeteneklerini bilmek ve bunları geliştirmek için katkı sağlamanın kendisinin yapamayacağı bir şey olduğunu düşünmüştür. G12 çocuklara kazanacakları en iyi becerinin iyi bir dini bilgi olduğunu söylemiştir:

'Çocukların küçük yaşta yapacağı en iyi şey iyi bir iman bilgisine sahip olmasıdır. Çocuk İslami değerleri hakkıyla öğrenir ve bu dinin gereği gibi yetişirse hem terbiyeli, ahlaklı bir insan olur hem de kimseye bir zararı gelmez. Bu yüzden çocukları daha küçükken yaz kuran kursuna gönderirdik. Diğer zamanlarda biz evde kendimiz onları eğitiyorduk. Kur'anı ve imanın esaslarını doğru öğrenirlerse doğru yoldan ayrılmazlar. Biz kendimizde evde onlara örnek olmaya çalışıyorduk. Çocuğa şu doğrudur demekle bir şeyin doğruluğunu gösteremezsin kendin yapacaksın ki çocuk sana baksın örnek alsın. Çocuk inancını doğru öğrenir ve yaşarsa kendini dünya kötülüklerinden muhafaza edebilmeyi de öğrenir. İnsanların bulaştıkları çoğu kötülüğün sebebi çocuklukta iyi bir ahlak eğitimi alamamasıdır (G12)'.

G10'a göre çocukların doğru bir dini ve ahlakî eğitim alması kendilerine ve başkalarına zarar verecek davranışlarda bulunmayı engeller. Bu yüzden çocukların manevi olarak iyi bir kişilik geliştirecekleri biçimde yetiştirilmesi en iyi çocuk yetiştirme şeklidir.

G1 çocuğunun gelişimsel yönden desteklenmesi süreci sorusuna şöyle cevap vermiştir:

'Okulda başarılı olmadı hiçbir zaman zaten. Yeterli değildi o konuda. Kendine hayatına bakıyordu. Sürekli dışarıdaydı eve gelmiyordu. Son zamanlarda ondan hiçbir şey kalmamıştı. Kötü bir şey yapsa ısrarla ararım konuşmaya çalışırım. Derim yani sen ne yapıyorsun neden böyle yapıyorsun? Hep iyi niyetle yaklaşırım. Ama o dinlemiyordu tabi. Bazen kızardım artık beni çok zorlayınca beni. Ama sonra gene düzgün olsun diye yine alttan alırım' (G1).

G1 çocuğu yanlış bir şey yapsa dahi aralarındaki iletişimin kopmaması için ona karşı toleranslı davrandığını söylemiştir. Burada amaç çocuk üzerinde kurulacak otoritiyle mevcut iletişimin kopmasını engellemektir. G1 çocuğunu gerçeklik zeminine çekmek adına iletişimin süreklilik göstermesi gereğinin farkındadır.

G2'ye göre çocukların becerisi eğitimle sınırlıdır, bunun haricinde konuya dair bir bilgisi görünmemektedir:

‘Beceri ve yetenek yani nasıl tam anlamadım. Ama iki çocuğumda okul okumadılar. İyi bir şey yapsalar onlarla gurur duyardım. Bir tane çocuğum zaten engelli kendi kendisine bakacak kadar bile iyi değil. Ona biz bakıyoruz. Diğer ikisi de biraz büyüyünce kendi kendilerine baktılar’ (G2).

G3 çocuklarının okula karşı isteksiz olduğunu, kendisinin çocukları okula teşvik edemediğini söylemiştir:

‘Aslında hepsi birbirinden saygılıdır. Etraftaki herkes de bunu söyler. Kimseye karşı ayıplarını duymadım ben. Okul başarısında tabi yedi çocuğumda ilkokuldan sonra devam etmedi. İstemiyordular bilmiyorum. O diyordu niye diğeri gitmiyor, ablam gitmiyor bende gitmeyeceğim. Bir gün diyordu hastayım. Bir gün diyordu iş buldum işe gideceğim. Ne yapayım bende onları zorlayamadım okumaya. Elimden gelseydi hepsini okuturdum’ (G3).

Dayak ve Fiziksel Cezalar:

Görüşme yapılan ailelerin dayak ve fiziksel cezalara karşı bakış açıları genelde bu türden uygulamaların bir amaç değil de araç olarak görülmesidir. Dayak ailelerin çocuklarını kontrol altında tutmasını sağlayan ve çoğunlukla babanın otoritesini pekiştiren aile içerisinde meşru güç olarak görülmektedir. Ceza uygulayan ailelerin doğrudan dayak atan ailelere göre kontrolü daha uzun dönemli olarak elde tutmayı amaçlayan ebeveynler oldukları söylenebilir. Ceza, anne-baba ve çocuk arasında dilsel iletilerin yaptırım gücüne sahip olduğunu gösterir. Ebeveynlerin çocuklar üstünde sağladıkları otoritenin dilsel yönergelerle yürütülüyor olması çocukla direkt çatışma aşamasına geçilmediğini gösterir. G12 gerek kendisinin gerek eşinin çocuklarına karşı dayağa başvurmadıklarını fakat sözlü olarak söylemlerini sertleştirdiklerini bununda yapılan şeyin yanlışlığıyla orantılı olduğunu ifade etmiştir.

‘Çocuk sayısı fazla olmasına rağmen onları dövmezdik çünkü dayak insanın terbiye edileceği bir usul değildir. Bir hayvana bile zulüm etsen hırçınlaşır insan daha çok etkilenir hâlbuki. Belki çocuk daha küçükken işe yarıyor gibi görünür ama aslında bu çocuğun güçsüz olduğundan ve mücadele edememesinden dolayı geçici bir şeydir. Çocuk büyüdüğü zaman o gördüğü kötü muameleyi daha sonra gene açığa çıkaracaktır. Ben çocuklarımı hiç dövmedim onlarda bana karşı saygısızlık yapmadılar. Küçükken daha zor olsa da büyüdüklerinde kendileri neyin ne olduğunu anlıyor’ (G12).

G12 dayanın çocuk eğitiminde etkili bir yöntem olmadığını ve çocuklar üzerinde olumsuz etkilerinin olduğunu söylemiştir. Bu yüzden çocukların hatalarında sözlü biçimde ikaz edilmelerinin ilerleyen zamanlarda ne kadar etkili bir yöntem olduğunun anlaşılacağını söylemiştir. Dayak kısa süreli ve kötü sonuçlara sebep olan bir uygulama olarak, çocuğu sözlü olarak uyarmak ise uzun zaman ve sabır gerektiren fakat etkili bir yöntem olarak görülmüştür.

G5 ise çocuklara ceza vermediğini ancak çok yaramazlık yaptıklarında ya da kendisinin kontrolünden çıktıklarında dayığa başvurduğunu söylemiştir:

‘Benim çocuklar kayınım çocukları hepsi bir yerde ev çok kalabalık olduğundan bir çocuk yaramazlık yapsa ya da diğerine zarar verse ben kendi çocuklarımı onlar kendi çocuğunu döver ya da sustururdu. Ben onların çocuklarına onlar da benim çocuklarıma karışmazdı. Zaten insanın zoruna gider başka birinin senin çocuğuna karışması. Kendi çocuğunu kendin döversin ama başkası gelip senin çocuğuna karışsa zoruna gider. Çocuklar küfretse ya da pis bir laf etse döverdim ama öyle çok değil sadece bilsin kötü kelime kullandığını alışkanlığa çevirmesin diye bu hareketlerini. Böyle küçükken önünü almazsan sonra değiştiremezsin. Zaten kötü bir mahallede oturuyoruz çocuklar etraftan çok fazla yanlış hareket görüyor ancak böyle onları koruyoruz’ (G5).

G5 kendi çocuklarına kendisinin şiddet uygulamasının sorun olmayacağını fakat başkasının şiddet uygulamasını kabul etmediğini söylemiştir. Burada çocuğa karşı dayak sadece onu yetiştiren kişinin başvurabildiği bir yöntem olarak görülmektedir.

G9 kendisinin çocuklara karşı fiziksel olarak şiddet uygulamadığının fakat eşinin zaman zaman çocuklara şiddet uyguladığını ve ceza verdiğini ifade etmiştir:

‘Çocuklar benden korkmuyorlardı ama babalarından çok korkuyorlardı. Ben sakat olduğum için zaten istesem de karışamazdım onlara. Kocam emekli olmadan önce güvenlik korucusuydu haftanın birkaç günü nöbete gidiyordu. O evde olmadığı zamanlar erkek çocuklar bir şey yaparsalar öğrense çocuklar dayak yerdı. İlk defa ortanca oğlumun sigara içtiğini duyduğunda çok sinirlenmişti. İçmeyin diyordu ama kendisi her zaman içiyor. Akşam saatlerinde çocukları evden kovuyordu geç geldiklerini görünce neredeydin bu saate kadar gene oraya git derdi. Çocuklarda yatma saatine kadar dışarıda kalıyordu sonra gelip yatıyorlardı’ (G9).

G10 çocuklarına karşı hiç şiddete başvurmadığını ve onlara ceza vermeye kıyamadığını farklı bir nedene bağlamıştır:

‘Eşim benim halamın kızı yani akraba evliliği yaptık. Bu sebepten dolayı doğan ilk üç çocuğumuz engelli doğdu ve her biri iki ya da üç yıl yaşadıktan sonra ölüyorlardı. Hastane götürüyorduk başka yerlere götürdük haftalarca başka yerlerde yatırdık ama belli bir zamanda ölüyorlardı. Ölen üç çocuğumdan sonra Allah bize sağlıklı çocuklarda nasip etti. Bu çocuklarımda öyle hastalıklar olmadı hepsi sağlam doğdu. Ölen çocuklardan sonra bu çocukların değerini anladık, bu sağlıklı doğan çocuklar bize mucize geldi hâlâ da öyledir. O yüzden hiç onlara vurmaya ya da böyle kötü davranmaya kıyamadım’ (G10).

G1 çocuklarına karşı fiziksel ceza ve dayığa başvurmadığını söylemiştir:

‘Yok, nasıl döverim onu. Hem kocaman oldu artık istesem de gücüm yetmez ona. Ama çocukluğunda da dövmezdim. Cezada vermezdik. Olur mu hiç öyle bir şey. Bence olmaması gerekir zaten kendimde yapmadım hiç’ (G1).

G3 çocuk sayısının fazla olmasından dolayı kontrolü elde tutmak adına dayığın istenmese de gerekli bir araç olduğunu söylemiştir:

‘Gerekli değil de olmasa daha iyi olur. Ama çocuk durmuyor dövmeyince kızmayınca. Ben de dövdüm. Ev kalabalık nasıl baş edeceksin? Onlarda hiç yerinde durmuyorlardı. Terbiyesiz olmasınlar diye dövdüğüm olmuştur. Ceza

verdiğimde bir daha yaptığı kötü şeyi yapmaya korksun diye veriyordum. Yani çocuk bilsin yanlış olan bir şey yaptıysa bilsin' (G3).

G7'nin çocukların eğitiminde dayanın işlevi ve dönüşümü hakkındaki gözlemi şöyledir:

'Biz o zamanlar çocuk akıllı dursun diye döverdük. Ben dövdükten sonra pişman olurdum, içim acırdı. Fazla ceza vermek istemezdim. İçindeki şey çabuk geçirdi. Şimdi bakıyorum artık kimse çocuklarını dövmüyor, dayakla terbiye etmiyor. İnsanlar biliyor dayak kötü etki ediyor. Mesela ben büyük oğlumun iki çocuğu var ne kendi ne de karısı çocuklara hiç dayak atmaz. Anlatırlar, öğretirler çocuk da dediklerini yapar. Şimdi daha iyi yetiştiriyorlar eskiye göre. Tabii bizim gibi çok çocukları olmuyor şimdikilerin. İki ya da üç tane. Onlarda aralıklı, peş peşe değil aralarına zaman girsin daha rahat bakalım diyorlar. İç içe girmeyince kolay büyütüyorlar' (G7).

G2 çocukların kendi kontrolünden çıkmaması için dayanın ve şiddetin gerekli olduğunu söylemiştir:

'Dayak tabi ki gereklidir gerekli olmaz mı? Biri kapıya gelse dese oğlun böyle böyle yapmış, mesela hırsızlık. Dövmeyeyim mi? Evde kavga ettiklerinde ya da yaramazlık yaptıklarında dövmezsem ya da kızmasam durmazlardı. Çocuk birinden korkmazsa durmaz' (G2).

G4 çocuklara yönelik şiddet uygulamasının sebebinin evin kalabalık olmasından kaynaklandığını söylemiştir. G4'e göre evde şiddet olsa da bu durum belirli bir sınırı aşmamış ve küslüklere sebep olmamıştır:

'Bence dayak gereklidir. Hele eviniz kalabalıksa başka yolu yoktur bu işin. Gereklidir ama öyle düşman gibi değil ama. Mesela bizim evde kavga çok olur ama hiç küslük olmaz. Çünkü çocuklar neye kızdığını iyi bilirler. Haklı olduğumu da bilirler. Onlara boşuna karışmam kalplerini kırmam onlar benim çocuklarım' (G4).

Şiddete maruz kalan çocukların daha sonra suça bulaşma olasılığı daha fazladır. Dursun'un suça sürüklenen 77 çocukla yapmış olduğu çalışmada çocuklardan 46'sının (%68,7) anne ya da babasında sözlü olarak şiddet gördüğünü, 42'sinde (62,7) doğrudan fiziksel şiddet gördü bulgusu elde edilmiştir (Dursun, 2019). Aynı çalışmada fiziksel şiddetin kim tarafından uygulandığı sorusuna baba yanıtını verenlerin sayısı 15, anne yanıtını verenlerin sayısı 10'dur (Dursun, 2019). Şiddet bazı aileler tarafından çocuğun kontrol altında tutulması için araç olarak görülse de bu yöntem çocukların gelişim sürecine büyük ve kalıcı zararlar verebilmektedir. Çocuğa karşı şiddet olayları en fazla gizli kalan ve hasarı en büyük olan şiddet türlerindendir. Çocuğun doğasına uygun biçimde gelişmemesinden dolayı çocuğa yönelik şiddet bir istismar biçimidir (Polat, 2018).

Şiddete Tanıklık:

Suçta sürüklenen çocuklar gerek aile içerisinde gerek de yaşadıkları çevresel sistemlerde şiddete doğrudan maruz kalmış ya da dolaylı olarak şahitlik etmişlerdir. Ailelerle yapılan görüşmeler neticesinde aile içerisinde yaşanan şiddete dair açık beyanlar verilmese de söylem aralarında aile içerisinde şiddetin varlığına dair göstergelere rastlanabilir. Yapılan gözlemler neticesinde, aile içerisinde yaşanan şiddet olaylarının konuşulmamasının iki temel nedeni vardır. Birincisi, aile sırlarının korunması, ev içerisinde yaşanan olumsuz durumların dışarıya aktarılmamasıyla sınırlandırılır. İçerde tutulan bilgi aile gibi 'bir birlikte davranma kurumu'nu

inşa etmektedir. Bilinmemesi gereken bilgi bir birliktelik ve gurup oluşumunun inşasıdır. Ailenin kendisini kapatan ve dışarıya aktarımı olmayan, içeride oluşan zafiyetleri koruyucu bir güç haline getiren bir inşadır. Ev içerisinde meydana gelen olumsuz hallerin konuşulmamasının ikinci sebebiyse görüşmeyi yapan kişiye karşı sergilenen bir kimlik idaresidir. Goffman'ın kimlik idaresi olarak tanımladığı bu durum, kişilerin zayıflıklarını ya da kusurlarını etkileşim sürecinde gizlemeye dayanan bir performatif süreçtir. Eve görüşmeye gelen kişi daha öncesinde bilgi sahibi olmadığından farklı bir benlik imajıyla kendi aralarında görünmez bir sözleşmeye girerek aynı anda bilememeye dayanan bir takım performansına dönüşür. Bu ikinci uzlaşma sebebiyle ev içinde yaşanan ve çocukların tanık oldukları duruma dair direkt bilgi edinilememiştir. Görüşme yapılan tüm aile mensuplarının benzer tepkiler vermesi bu durumun Blumerci anlamda *bir birlikte eylem tipi* oluşturduğunu anımsatır.

G12 çocuklarını büyüttüğü dönemlerde yaşadıkları ilde genel olarak bir şiddet ortamı olduğunu ve kendi çocuklarının suça bulaşmasının bu durumla doğrudan ilişkili olduğunu söylemiştir:

'O zamanlar bizim oturduğumuz yerde hep guruplar arasında çatışmalar oluyordu. Öldürme, yaralama ya da birini kaçırmak çok şahit olduğumuz şeylerdi. Biz dindar bir aileydik kendi cemaatimiz vardı. Çocuklarla gidiyorduk medreseye, camiye, derneğe. Bizim kimseyle bir sorunumuz yoktu ama hedef oluyordun o zamanlar bir dini guruba gittiğin için. Cemaatimizdeki insanları tanıyorduk gidip geliyorduk, onların dükkânlarından alışveriş yapıyorduk. Sol örgütlerle kavgalar çatışmalar başlayınca geri durduk, çocuklarımızı korumak için ama o zamanlardaki olaylardan hep haberdardık kime ne oldu kim öldü kim hapse girdi. Büyük oğlum bazen gene gidiyordu sohbetlere, okuldan çıktığı zamanlar. Ona o zaman iftira atıldı. İftiraydı çünkü yıllarca içerde yattı sonra bir gün davalarını bozdu üst mahkeme. Suçsuz oldukları anlaşıldı ama onca yılı boşa gitti içerde. Gençliği bitti sonra çıktı' (G12).

G12'nin beyanına göre yaşadıkları ortamda guruplar arası çatışmalar politik şiddetin varlığını gösterir. Guruplar arası şiddet ve gerilimlerin olduğu yerlerde bu duruma dolaylı olarak maruz kalan kişilerde durumdan etkilenirler. Özellikle çocuk ve gençlerin şiddet ortamına dâhil olması olasıdır.

G5 politik olmayan fakat yaşadıkları mahallenin sınıfsal yapısına bağlı olarak çocuklarının sürekli bir şiddet ortamıyla iç içe olduğunu ve suça bu döngü içerisinde bulaştığını söylemiştir:

'Bizim mahallede önceleri çoğunluk fakirdi. Hırsızlık, kavga, gürültü hep vardı. Şimdi eski evler yıkıldı yerine binalar yapıldı insanlar değişti. Önceki zamanlarda hepsi tek katlı barakalardı. Bizim buralarda çok esrar içenler vardı. Çocuklar küçükken bile esrar içmeye başlıyorlardı. Sigara zaten herkesin elindeydi. Birde çeteleşiyorlardı diğer mahallenin çocuklarıyla kavga ediyorlardı. Bizim çocuk da böyle bir olayda birini yaraladı bıçakla. Çocuk akıllarıyla kim kimden daha güçlü, daha kalabalık onu gösteriyorlar. Böyle bir kavgada bir kere onu da bıçakladılar. İç organları zarar gördü hâlâ düzelmemiş' (G5).

G5'in bahsettiği ortam G12'den farklı düzeyde bir makro şiddet ortamının olduğunu gösterir. Burada şiddetin sebebinin daha çok yapısal eşitsizlik ve yoksulluğa dayalı olduğu görülebilir. Her iki ortamda da çocukların şiddet olaylarına yakından tanıklık ederek daha saldırgan bir benlik inşa etmesi suça bulaşma risklerini artırmaktadır.

G7 çocuğunun cinayet işlemeden önce mahalledeki arkadaşlarıyla beraber zaman kavgalara karıştığını söylemiştir:

‘Ortaokuldan beri bazı arkadaşlarıyla geziyordu. Çok sakin yerinde duran arkadaşlar değillerdi. Hep kavga ediyorlardı başka çocuklarla. Bizim evin yakınında iki tane düğün salonu var başka yerlerden oraya düğün için gelen yabancı çocuklarla çok kavga ediyorlardı. Eve geldiğinde bazen yüzünde falan izler oluyordu, elbiseleri yırtılıyordu. Zaten cinayet işlediğinde gene iki tanesi hep yanında olan çocuklardı. O olaydan sonra anladı onların ne olduğunu çıkınca bir daha hiçbiriyle konuşmadı. Şimdi bir berberde çalışıyor. Çok insan içine çıkmıyor işi olmasa bir yere gitmiyor. Çocukluk aklıyla böyle bir işe bulaştı normalde kimseye zararı olmayan biridir, bize karşı saygılıdır. Ama bu başkalarıyla kavga edince ellerine bir şey geçiyor sanıyorlardı. Öyle görmüşlerdi kim ne kadar güçlüyse o daha büyüktür o yüzden kavga ediyorlardı başkalarıyla’ (G7).

G7’nin bahsettiği türden bir şiddet olayının sebebi daha çok gençler arasında oluşan çete kültürüne dayanır. Şiddet burada kendini akranlar arasında kanıtlamak adına kullanılan araçsal bir güç olarak görülmektedir. Bu türden şiddet istenci genellikle ergenlik sonrası dönemde etkisini kaybeder. Fakat bu dönem sonuna kadar çocukların şiddete bulaşıp ceza almasıyla da sonuçlanabilir.

G1 çocuklarının ev içerisinde şiddete maruz kalmadıklarını ama suça sürüklenen çocuğunun dışarıda maruz kaldığı şiddeti ev ortamına taşıdığını söylemiştir:

‘Benim çocuklarım doğrudan evde şiddete maruz kalmadılar. Evde hiçbir çocuğumuzu dövmedik. Ama oğlum ablalarına karşı asiydi. Onlara karşı gelirdi onları döverdi. Çok sinirliydi çok. Nerden öğrendi böyle davranmayı bilmiyorum. Olsa olsa dışarıdan öğrenmiştir. Evdeki tek erkek çocuktur. Ablaları kendi aralarında kavga etmezlerdi. Dışarıdan öğrenmiştir’ (G1).

G2 çocuklarının hem evde hem de yaşadıkları semtte şiddete doğrudan maruz kaldıklarını ifade etmiş ve bu durumun normal olduğunu söylemiştir:

‘Şiddet yani benim dövdüğüm olmuştur dediğim gibi. Onlarda evde olduklarında kendi aralarında kavga ederler. Bizim oturduğumuz semtte kavga çoktur. Bazen silahla bıçakla çıkan kavgalarda yaralananlar, ölenler olmuştur. Dünyanın kanunu budur gerçi. Nerde kavga yok. Mesele insan kendisini uzak tutmayı bilsin’ (G2).

G3’ün ifade ettiğine göre gerek çevrede gerek aile ortamında görülen şiddetin normalleşmesi çocukların şiddeti içselleştirmesine sebep olmuştur.

G3 yaşadıkları mahallede şiddet olaylarının yaygın olduğunu ve kendilerinin de bu durumdan etkilendiklerini söylemiştir:

‘Kendi aralarında sürekli kavga ediyorlardı. Küçükken de şimdide kavga ediyorlar. Hele bir gün yanlarında ben olmasan neler yapıyorlar. Bizim mahallede çok fazla kavga oluyor. Bazı geceler silah sesiyle uyanıyoruz’ (G3).

Görüşmecilerin ifadelerinden anlaşılacağı üzere çocuklar genel olarak yaşadıkları bölgede şiddete doğrudan maruz kalmasalar da şiddeti görerek tanıklık etmektedirler. Bu durum şiddetin olağan bir hale gelmesine ve çocukların herhangi bir sorunla karşı karşıya kaldıklarında bu sorunu şiddete başvurarak çözmeye çalışmalarına sebep olmuştur. Şiddetin olağan çözüm aracına dönüşmesi suça sürüklenme sürecinde etkili olan sebeplerin başında gelir.

Çocukların Evden Kaçma Durumu:

Suçta sürüklenen çocukların bazılarında görülen ortak özelliklerden biri de evden kaçmalarıdır. Evden kaçma eylem nedeni bazen macera arayışı olsa da genellikle evde yaşanan problemlerden kaynaklandığı görülmüştür. Yapılan görüşmelerin tümünde ilk defa evden kaçma eyleminin suçta sürüklenme sürecinden önce gerçekleştiği görülmüştür. Evden kaçma çocuğun aile ile güven ilişkisinin zayıfladığı yönünde bir gösterge olabilir. G14 çocuğunun evden ilk defa kaçma girişimine dair şunları söylemiştir:

‘On dört yaşında bir arkadaşıyla beraber İstanbul’a kaçmaya çalışmıştı. Biz haber alınca Elâzığ’daki akrabalarımıza haber verdik onlar yolda yakaladılar öyle gitmesine engel olduk. Eğer o zaman engel olmasaydık gidip kaybolurdu oralarda yani giden başka çocukları duyduk ya sokaklarda öldüler ya da uyuşturucu batağına düştüler. Biz bir daha yapmasın diye çok karışmadık. Önce eve gelmedi bir hafta kaldı Elâzığ’da sonra geldi. Bir daha kaçmadı evden. Ama akşamları eve geç geliyor. O huyunu terk etmedi’ (G14).

G14’e göre çocuğunun evden kaçmasından sonra onu bulup geri getirmeleri çocuk için bir dönüm noktası olmuştur. Eğer çocuk kaçmayı başarsaydı daha büyük suçlara bulaşacak ya da telafi edilmesi zor hasarlar alacaktı.

G1 oğlunun bir defa kaçtığını ve bu kaçma eylemi esnasından evden bir miktar parayı da aldığını ifade etmiştir:

‘11-12 yaşlarındayken bir kere evden kaçmıştı oğlum. Giderken evden 150 lira para almıştı. Hep arkadaşları yüzünden böyle oldu. Onlar aklına girip böyle yapmasını söylemişti. Kandırdılar onu. İki gün dışarıda kaldıktan sonra geri geldi olaydan sonra bir daha hiç kaçmadı’ (G1).

G1 çocuğunun evden kaçma sebebinin arkadaşlarının baskısından kaynaklandığını söylemiştir. Kendilerinin maddi imkânlarının çevrelerine oranla daha iyi olmasının çocuğunun arkadaşları arasında hedef olmasına sebep olduğunu ifade etmiştir. G1’e göre çocuğun evden kaçarken yanına alacağı para diğer çocukların onu evden kaçmasına teşvik eden sebeptir.

G6 çocuklarının evden kaçması sonrasında bir müddet eve dönmediğini ve bu kaçış sonrasında suç kariyerinin başladığını ifade etmiştir:

‘Başlarda köyden çıkıp başka yerlere gidiyordu. Bazen şehir merkezine bazen çevre illere arkadaşlarıyla günü birlik gidip geliyordu. Bir gün İstanbul’a kaçtı üç dört gün hiç haber alamadık polise gittik. Bizim bir köylü aradı babasını oradan, İstanbul’da olduğunu söyledi. Biraz içimiz rahatladı o zaman çünkü biz başına başka bir şey gelmiş olabileceğinden korkuyorduk, sara hastasıdır, bir yerde düştü öldü mü diye korktuk. Altı ay kadar orda kaldı çalışıyordu ama kötü bir çevreye düşmüştü. Madde falan kullanmaya başladı. Sonra hırsızlık yaparken yakalandı ilk seferde ceza almadı ama sonra gene yapınca hapse girdi’ (G6).

G6 çocuğunun ilk madde kullanımı ve suçta bulaşma sürecinin evden kaçması sonrasında olduğunu söylemiştir. Aileden uzaklaşan çocuklar paralarının bitışı ya da madde kullanıyorsa yoksunluk halinde maddeye o an için erişimi sağlayacak herhangi bir kanal bulanamaması nedeniyle hırsızlığa sürüklenmektedir.

G3 çocuklarının sürekli olarak evden kaçtığını belirtmiştir:

‘Büyük oğlum hep evden kaçıyordu. Küçük oğlumda ona bakıp evden kaçmaya başladı. Evden çıktıktan bir iki gün sonra geri gelip kıyafetlerini değiştiriyorlar. Gittiklerinde onları arıyordum neredesiniz niye gittiniz. Ya dışarıdayım diyordu ya arkadaşlarımla yanındayım diyordu ya da işim var diyordu. Böyle söylüyorlar bana. Ama hiç başka bir şehre kaçmadılar hep buradadırlar’ (G3).

Evden kaçma vakaları genellikle ergenlik döneminde görülür. Kaçma durumu aile içerisinde sosyal desteğin zayıf olması ya da bireysel sebeplerden kaynaklanıyor olabilir (Yüksel & Koçtürk, Evden Kaçan Çocuklar: Sosyal Destek Düzeyleri ve Psikososyal Özellikleri, 2018). Çalışmalara göre evden kaçma öyküsüne madde bağımlılığı ve suç işleme öyküleri de eşlik eder (Holliday, 2017). Çocukların evden kaçması aile içerisinde yaşanan problemlerin bir yansıması olarak görülebilir.

Çocukların Duygu Durumlarına İlişkin Bulgular:

Görüşme yapılan ailelerden beş tanesi çocuklarının duygu durumlarında bozuklukları olduğunu ve bu bozuklukların çocuğun suça sürüklenmesine sebep olabileceğini ifade etmişlerdir:

G13 çocuğunun aşırı derece utangaç olduğunu ve karşısındaki kişinin söylediklerinden etkilendiğini ve söyleneni yapmak zorunda hissettiğini söylemiştir:

‘Oğlum çok fazla utangaçtı dışarıdaki insanlara karşı. Ben ve üç ablasıyla büyüdüğü için belki böyle oldu dışarıya karşı. Bizim yanımızda iyiydi ama okulda ya da toplumda herkesten çekinirdi. Biri bunu yap dese o diyen kişinin etkisine girip hemen yapardı. Hapse girmesine sebep olan olayda öyle oldu giden diğer çocuklar daha önceden aynı şeyi yapmışlardı o da onlarla gitti diye başı belaya girdi. Bu olaydan önce en ufak bir suçu kabahati olmamıştı. Ama diğer çocukların değişik kabahatleri vardı.’ (G13).

G1 çocuğunun aşırı derecede sinirli olduğunu ve kendilerinin ondan korktuklarını söylemiştir:

‘Çok sinirlidir. Artık son zamanlarda ondan korkmaya başlamıştık bize bir şey yapar zarar verir diye. Çünkü siniri normal bir insanın siniri gibi değildi. Öyle utanan biri de değildi. Cesurdu kafasına koyduğunu yapardı’ (G1).

G11 çocuğunun fiziksel görünümünden dolayı insanlardan çekindiğini ve bu durumun onda asosyal bir kişilik oluşmasına sebep olduğunu söylemiştir:

‘Çocuğun saçları kırmızı renkti yüzü de çilliydi bu yüzden etrafındaki çocuklar onunla alay ediyordu daha küçükken bu yüzden insanlardan uzak duruyordu. Tanımadıklarıyla çok diyalog kurmuyordu çekingenlikten. Sadece iki üç tane arkadaşı vardı onların yanına gidiyordu. Okulu çok sevmiyordu gitme istemiyordu çekingenlikten dolayı’ (G11).

G9 oğlunun aşırı derece öfkeli olduğunu ve zaman zaman geçirdiği öfke nöbetleri sebebiyle kendisine ve kardeşlerine zarar verdiğini ifade etmiştir:

‘Çocukluğundan beri çok sinirliydi hep küfrediyor. Bir şey istediği olmayınca ortalığı dağıtıyor, küfrediyor, hakaret ediyor. Geceleri geç saatte yatıyor o yüzden geç kalkıyor, o yattığı zamanlarda kim ses etse evde çok sinirleniyor laf söylüyor. Doktora gitti ilaç yazdı ona bu siniri yüzünden ama içmedi. Biz de ondan korkuyoruz ne dese mecbur onun gibi yapıyoruz’ (G9).

G5 çocuğunun yaşadığı birtakım psikiyatrik sorunları şöyle anlatmıştır:

‘Eskiden neşeli bir çocuktu zamanla neşesi öfkeye döndü. Şu anda duygusal ve depresif bozukluğu var bir de bipolar bozukluk tedavisi görüyor. Ağır ilaçlar kullandığından genelde uyuşuk ve uykulu oluyor bu yüzden işlerinde sorun yaşıyor. Evde genellikle yatıyor (G5)’.

Çocukların duygu durumlarındaki bozukluklar suça sürüklenme sürecinde bazen doğrudan bazen doğrudan etki edebilmektedir. Yüksel’in Diyarbakır ilinde 107 çocukla yaptığı görüşmede %49,5’inin en az bir psikiyatrik hastalığının olduğu verisine ulaşılmıştır (Yüksel T. , 2019). Yüksel’in DSM kriterlerine göre tanılandığı çocuklardan on üç çocuğun hafif ya da orta düzeyde zekâ geriliğine, yirmi dört çocukta dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna, sekiz çocukta davranış bozukluğu ve yedi çocukta madde kullanım bozukluğunun olduğu bulgusuna ulaşmıştır (Yüksel T. , 2019). Diğer bir çalışmada suça sürüklenmiş 82 çocuğun kayıtlarını inceleyen Altun ve arkadaşları çocukların psikiyatrik bozukluklarına dair şöyle veriler elde etmişlerdir: çocuklardan 51’inin herhangi bir psikiyatrik bozukluğu bulunmazken, on yedi çocukta davranış bozukluğu, on bir çocukta dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, iki çocukta depresyon mevcuttur. Bir çocuk da otizmlidir (Altun, Şahin, Fındıklı, & Sınır, 2016). Bozukluk türleri farklılık gösterdiğinden suçla doğrudan ilişkileri kurulamamıştır.

Suçta Sürüklenen Çocuklarda Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlarda Bulunmaya İlişkin Bulgular:

Kendine zarar verme davranışı, tekrarlayıcı, bilinçli ve ölüm isteği olmadan kişinin kendi vücuduna verdiği zarardır (Aksoy & Ögel, 2006). Kendine zarar verme davranışı ilk dönemlerde iki guruba ayrılmıştı: doğrudan zarar vermek davranışı ve dolaylı olarak zarar vermek davranışı. Doğrudan kendine zarar vermek davranışı; kendini kesmek, yakmak ve kendine vurmak olarak örneklendirilebilir. Dolaylı olarak kendine zarar vermek eylemi; sigara içmek, madde kullanmak, alkol kullanmak, aşırı bir biçimde yemek ve alması gereken tıbbî desteği bilinçli olarak almamak şeklinde tanımlanabilir (Farberow, 1980).

Suçta bulaşan çocukların bazılarının kendilerine zarar veren davranışlarda bulundukları ve zaman zaman normalin dışında riskli davranışlarda bulunduklarına dair bulgular elde edilmiştir. En yaygın görülen kendine zarar verme davranışları arasında koluna jilet atmak ve sigara söndürmektir. Ayrıca görüşme yapılan ailelerin tamamı suça sürüklenen çocuklarının sigara kullandığını beyan etmiştir. Bazı görüşmeciler suça sürüklenen çocuklarının intihar girişiminde bulunduklarını beyan etmiştir.

G11 çocuğunun cezaevinde kalan çocuğunun ceza infaz sürecinde üç defa intihara teşebbüs ettiğini ifade etmiştir:

‘Cezaevine girdikten sonra psikolojisi çok bozuldu. Üç defa intihar etmeye çalışmış, ilk içeri girdiği zamanlarda kötüydü. Sonra biraz alıştı. Görüşe gittiğimizde yaşadığı olayları unutamadığını söyledi. Hep gözünde canlanıyormuş. Son zamanlarda öyle şeyler yapmadı artık kaldığı yere alışmaya çalışıyor. Başlarda çok yer değiştirdiği için alışamadı. Bingöl, Mardin, Van bir sürü cezaevi değiştirdiler. En son gittiği yerde 2 yıldır kalıyor etrafına alıştı, biraz çevresi oluştu, eskiden olan düşüncelerini şimdi çok yaşamıyor’ (G11).

G14 çocuğunun arkadaşlarından etkilenerek koluna çizikler attığını beyan etmiştir:

'Daha ortaokula gittiği zamanlarda kollarında derin olmayan çizikler görüyordum. Bileklerinin etrafında kolunda vardı. Niye yaptığını sorduğumda yanlışlıkla olduğunu ya da ağaçtan meyve koparıırken olduğunu söylüyordu ama jilet ya da camla yaptığı belliydi. Çocuklar böyle şeyler yaparak kendi güçlerini gösteriyordu. Çünkü bir kere arkadaşı evden getirdiği kurusıkı silahla bir çocuğun eline sıkıyordu. Kim daha cesaretli kim elini önüne koyar diye iddiaya girmişlerdi. Çocuğun kolu yanmıştı nerdeyse sakat kalacaktı kolundan. Koluna jilet atma işi de öyle bir kendini gösterme ben korkak değilim demek için yapıyorlar' (G14).

G5 çocuğunun farklı biçimlerde zarar verdiğini intihara teşebbüs ettiğini ifade etmiştir:

'Kavgada bıçaklandığı için karnında kesik izleri var. Koluna jilet izleri ve sigara yanıkları var. Şimdi eskisi gibi koluna zarar vermiyor direk intihar etmek istiyor. İki ay önce boynunu kesmeye çalıştı biraz daha zorlansa damarları kopacaktı. Boynundaki iz hâlâ görünüyor. Daha önceden de yapmıştı. Bu sefer sevgilisi onu terk etti diye yapmış. İstanbul'a gönderdik orda tedavi olsun diye gitti geldi ama pek değişmedi, doktorun verdiği ilaçları bile içmiyor' (G5).

G9 çocuğunun kendisine doğrudan zarar vermese de intihar edeceğine ya da ölmek istediğine dair ifadelerde bulunmuştur:

'Benimle ya da kardeşleriyle kavga edince bize bağıyor sinirleniyor ama babasıyla sorunu olsa ona bir şey diyemiyordu ama tehdit ediyordu. Kendimi binadan atacağım, artık ölmek istiyorum diyordu. Şimdi bile korkuyorum kendini gerçekten atar diye çünkü sinirlenince gözü bir şey görmüyor o yüzden yapar gerçekten' (G9).

G1 çocuğunun kendisine zarar verme sebebinin kendileri olduğunu söylemiştir:

'Birkaç kere kollarına jilet attı. Bizim yüzümüzden yaptı onunla tartıştık o da sinirlendi öyle kollarını kesti. Onun üstüne gidince böyle yapıyor. Çok kızarsa yapar böyle bir şeyi. Onun dışında bilmiyorum (G1)'.

G2'nin çocuğunun da kendine diğer görüşmecilerin anlattığına benzer biçimde zarar verdiği anlaşılmıştır:

'Kendine jilet mi atmadı. Madde mi kullanmadı. Kolunda sigara mı söndürmedi. Yapmadığı şey kalmadı. Bir kere kollarını kestiğinde nerdeyse kan kaybından ölecekti. O kadar kan akmıştı bileklerinden. Kendine de bize de çok çekti bu konuda' (G2).

G3 çocuğunun madde kullanmak suretiyle kendisine zarar verdiğini söylemiştir:

'Koluna jilet atmış hep çizikler var ellerinde. Çok sigara içiyordu. Küçüklükten beri içiyor. Bir de şey yapıyorlar arkadaşlarıyla bir araya geldiklerinde uyuşturucu içiyorlar. Hapsede uyuşturucu içtiği için girdi. Hayatını da uyuşturucuya feda etti. Yaşamadığımız görmediğimiz pislik kalmadı o bela yüzünden' (G3).

Suçta sürüklenen çocuklarda en yaygın biçimde görülen kendisine zarar verme davranışları içerisinde sigara, alkol, uyuşturucu kullanımı ve kollarını sigara ile yakmak ve vücudunun farklı bölgelerini jiletle kesmek yer almaktadır. Tapan'ın 200 çocukla yaptığı görüşmede, 55 çocuğun sigara, 19 çocuğun uyuşturucu ve 22 çocuğunda alkol kullandığı bilgisine ulaşılmıştır (Tapan, 2019). Yıldız'ın çalışmasından; suçta sürüklenen 250 çocuktan 181'inin (%72,4) sigara, 72'sinin (28,8) uyuşturucu madde, 6'sının (2,4) alkol kullandığı verisi elde edilmiştir (Yıldırım, 2019). Baksi yaptığı alan çalışması verilerine dayalı olarak madde kullanan çocukların madde kullanmayanlara oranla daha saldırgan davranış sergilediği ve bağlanma biçimi olarak dışarıya dönük olduğunu söylemiştir (Baksi, 2018). Ayrıca madde

kullanan çocukların kuralları daha fazla ihlal ettiklerini ve toplumsal normlarla çatışmaya girme olasılıklarının daha yüksek olduğunu söylemiştir. Madde kullanan çocukların maddeyi temin etmek amacıyla hırsızlık suçu işlemeleri yaygın görülen durumlardandır. Madde kullanan kişilerde kullanıma bağlı olarak beyinde meydana gelen organik bozukluklar intihar, kendine zarar verme, başkalarına zarar verme, depresyon ve paranoya gibi problemlerin oluşumuna zemin hazırlanmış olur (Demir, 2006).

Kendine zarar verme davranışının en yaygın sebepleri istismara maruz kalma ve biyolojik sebeplerdir. İstismara maruz kalan kişi yaşadığı travmatik olaylara bağlı olarak geriye dönüşler yaşayabilir. Geçmişte kendisine yapılanları hatırlayan kişilerde kollarını kesme davranışı daha sık görülür (Favazza, 1989). Kendine zarar verme davranışı yüksek kaygı düzeyi olan kişilerde daha fazla görülmektedir. Kaygı düzeyi yüksek olan kişilerin yalnız olduklarında kendine zarar verdikleri ve toplum içerisinde yaranın izlerini saklama eğiliminde oldukları görülmüştür (Langbehn & Pfohl, 1993). Kendine zarar veren çocukların özellikleri incelendiğinde erken dönemde izole kalmış, ayrılık anksiyetesi yaşamış ve istismara uğrayanların kendine zarar verme olasılığı daha yüksektir. Aile içinde şiddete maruz kalan çocuklar şiddeti içselleştirmek amacıyla kendilerine zarar verirler. Aksoy ve Ögel'in suça sürüklenmiş 270 çocuklayaptıkları çalışmada; çocukların %23.1' i kendini kesmiş %5.8' i ise vücudunu sigara ile yakmıştır. Kendini kesmeyenlerin oranı %34.1, vücuduna zarar vermeyenlerin oranı ise %78.8 olarak saptanmıştır. Bir kez kendini kesenlerin oranı %23.1 ve vücuduna sigara basanların oranı %9.2' dir (Aksoy & Ögel, 2006).

Suçta Sürüklenen Çocuk ve Kardeşler Arası İlişkiler:

Görüşme yapılan ailelerde suça sürüklenen çocukların diğer kardeşler üzerinde bazı etkiler yarattığı tespit edilmiştir. Görüşmecilerden bazıları suça sürüklenen çocuklarının kardeşleriyle iyi ilişkiler geliştirdiğini söylemesine karşın bazı görüşmeciler suça sürüklenen çocuklarının kardeşleriyle iyi geçinmediğini söylemiştir. Bazı görüşmeciler çocuklarından birinin suça sürüklenmesinden kısa bir süre sonra diğer çocuklarından birinin de suça sürüklendiğini söylemiştir. Bu durum kardeşlerin birbirilerine olumsuz rol model olabileceklerini gösterir. G10 ilk çocuğunun hapse girmesinin ardından diğer kardeşinin bu duruma bağlı olarak hapse girdiğini ifade etmiştir:

'Büyük olan oğlum hapse girdikten sonra onun bu durumunu bilen birisi diğer oğluma sana bir şey iş vereceğiz eğer yaparsan ağabeyinin hapisten çıkaracak kadar para vereceğiz sana sende onu oğlu ölen aileye verirsen sizden şikâyetçi olmayacaklar demiş. Böyle inandırmışlar ve gidip bir adamı zorla kendilerine getirmesini istediler. Oğlumda yanına birini daha alıp dedikleri kişiyi zorla alıp para verecek kişiye götürmeye çalışmışlar. Böyle bir şey olacağına inanmışlar. Götürmeye çalıştıkları adam ellerinden kurtulup onları şikâyet edince bu oğlum cezaevine girdi. Şimdi hastalık var diye serbest bırakmışlar. Onun da ceza alma ihtimali var' (G10).

G13 oğlunun işlediği suç ve cezaevine girmesi sebebiyle kızının evlilik sürecini etkilediğini şöyle ifade etmiştir:

'Kızımın nişanlısının kardeşi avukattı, oğlum hapse yeni girdiğinde kızım nişanlısına kız kardeşin bizim davayla ilgilensin demiş. Avukat da böyle bir taciz davasına bakmak istemediğini söylemiş. Kızım kardeşinin suçlu olmadığını arkadaşları

yüzünden böyle bir olaya bulaştığını söylemiş. Onlar kızımı kale almamışlar birazda alaycı konuşmuşlar, üstten bakmışlar sanki kızımın bir hatası var gibi. O tartışmadan sonra olay büyüdü. İkisi arasında inatlaşma oldu. Onlarda aynı köylü oldukları için bu olay yüzünden mesafe koydular araya. Nişanı falan geri çevirdiler. Hem oğlumun durumu hem bu olay onu çok kötü etti. Kızım şimdi ilaç kullanıyor. Köyde insanların diline düştük diğer çocuklarım, ben, eşim hepimiz bu olay üstüne çok kötü olduk. Kimseye bir şey anlatamadık, hâlbuki hep oğlumun üstüne ifade verdiler diye böyle oldu' (G13).

G14 oğlunun cezaevine girdikten sonra aşırı korumacı davranmaya başladığını ifade etmiştir:

'Ondan önce bizim ailede kimse cezaevine girmemişti. İlk defa başımıza onunla böyle bir iş gelmişti. İçerden çıktıktan sonra kendinden küçük olan kardeşi üzerine çok baskı kurdu. Abisiyle çok anlaşmazdı ama iki kardeşine sahip çıkardı. Kardeşi ne zaman eve geç gelse ya da sigara koksa onu ya da döver ya da hakaret eder. Ama ona yapma dediği ne varsa kendisi yapardı. Geç gelirdi, sigara da içerdi esrarda içerdi. Görenler vardı bize söylüyorlardı. Bir de gözleri kırmızı olurdu. Kendisi açıktan yapsa da kardeşi yapsın istemiyordu. Kendisi gibi olmasın, kötü şeylere bulaşmasın istiyordu. Görmüştü ne kadar kötü bir yer olduğunu cezaevinin' (G14).

G1 suça sürüklenen çocuğunun ilk dönemlerde aile içerisinde iyi ilişkilerinin olduğunu fakat bu iyilik halinin zamanla şiddete döndüğünü ifade etmiştir:

'Kardeşleri arasında şu anda sağlıklı bir ilişkisi yok. Aralarında fazla bir bağ yok. Tabi oğlum küçükken ablalarını seviyordu. Onlara karşı saygılıydı. Sonrasında değişti. Artık onlardan uzaklaştı. Ablaları gene de onu atmadı sonuçta kardeşler ama o uzak duruyor onlardan' (G1).

G2 suça sürüklenen çocuğunun engelli kardeşine bile şiddet uyguladığını, kardeşler arasındaki bağı çok zayıf olduğunu söylemiştir:

'Kendinden küçük olan kardeşiyle hiç anlaşılamaz. Araları hiç iyi değildir. Kardeşine çok fazla baskı yapıyor. Evde bu ikisi yüzünden hep huzursuzluk var. İnsan engelli kardeşini hiç döver mi. O engelli ondan ne istiyorsun. Engelli kardeşine de kızıyor. Sanki kardeşleri değil düşmanlarıdır' (G2).

G3 suça sürüklenen iki erkek çocuğunun birbiriyle pek fazla etkileşimlerinin olmadığını ve bir araya geldiklerinde sorun yaşadıklarını söylemiştir:

'Büyümeye başladıktan sonra birbirilerini doğru düzgün görmemeye başladılar. Birisi eve gelse diğeri evden ayrılırdı. Ben hasta olunca eve geliyorlardı ikisi aynı anda. Zaten bir iki gün sonra kavga ediyorlardı. Bana karşı iyidirler ama birbirilerine çok iyi davranmıyorlar' (G3).

G4 suça sürüklenen çocuğunun aile içerisinde çok sevildiğini ama sürekli evden kaçan abisine çok özendiğini söylemiştir:

'Büyük oğlum evden kaçıyordu bazen. Gidiyordu gelmiyordu. Haberde vermiyordu bize. Bazen bilmiyordum evde midir değil midir? Evden kaçıp gidince babası çok kızıyordu. Eve gelince de babası döverdi. Ama ona hiç etki etmedi. Diğer oğlum evin en küçüğüdür. Ağabeyleri ablaları içinde bizim içinde bebek gibiydi hep. Hani son çocuk öyle olur biraz. Her istediğini yapmaya çalıştık. O da bizi çok seviyordu. Hele ki büyük abisini çok severdi. Her hareketini onun gibi yapardı. Abisi eve gelmiyordu. Geldiği zamanlar da kardeşi için geliyordu. Elinde oyuncakla, çikolatayla gelirdi. İyiydiler kendi aralarında' (G4).

İşlenen Suç ve Alınan Ceza:

Görüşme yapılan ailelerden üçü çocuklarının uyuşturucu ticaretinden dolayı tutuklandıklarını beyan etmiştir. Ailelerden beş tanesi de çocuklarının hırsızlık suçundan dolayı hüküm giydiğini söylemiştir. Üç aile çocuklarının yaralama suçundan dolayı hüküm giydiğini söylemiştir. İki ailede çocuklarının cinayet suçundan dolayı hüküm giydiğini söylemiştir. Kalan diğer iki görüşmecide biri çocuğunun cinsel saldırı suçundan dolayı diğeri de örgüt üyeliği suçunda dolayı hüküm giydiğini beyan etmiştir. Aileler suçları tek bir kategoride açıklasa da bu durum gerçeği tam olarak yansıtmayabilir. Birden fazla suç türü aynı anda işlenmiş olsa da aileler suçun daha baskın ve bilinen türdeki tipini açıklar. Örneğin kişi aynı anda hem cinsel saldırı hem de kişiyi hürriyetinden mahrum bırakma suçunu işlemiş olsa da aile daha kapsamlı ve bilinir olanı, sadece cinsel saldırı suçu üzerinden açıklamada bulunmuştur. Benzer şekilde kişinin hem uyuşturucu madde kullanıp hem ticaretini yapmasına rağmen aile suçu tek bir kategoride görüp uyuşturucu suçu olduğunu söylemiştir. Bu yüzden çalışmada kişilerin işledikleri suçlar asıl suçlarının tam bir açıklaması olmaktan ziyade ailenin beyan ettikleri suçlar olarak değerlendirilmiştir. Benzer nitelikte bir çalışmada Taşkın'ın görüşme yaptığı çocukların işledikleri suçların dağılımında elde ettiği bulgulara dokuz çocuğun hırsızlık suçundan, altı çocuğun uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı ve ticareti suçundan, altı çocuğun cinsel istismar suçundan, iki çocuğun yağma suçundan ve bir çocuğun yaralama suçundan dolayı ceza aldığı görülmüştür.

Suçlar aynı kategori altında toplansa da kişilerin suçu işleme biçim ve motivasyonları farklılık göstermektedir. Oğlu hırsızlık yapan görüşmecilerden biri bu durumun sebebinin maddi imkânsızlıklardan kaynaklandığını söylerken diğer bir görüşmeci maddi bir sorunlarının olmamasına rağmen çocuklarının sadece kısa yoldan bir şey elde etmek için hırsızlığa kalkıştığını söylemiştir.

Suçta sürüklenen çocukların aileleriyle yapılan görüşmede çocuğun ne kadar hapis cezası aldığına dair soruya ailelerin genellikle çocukların aldıkları ceza yerine kaç yıldır içerde oldukları ya da kaç yıl yatıp çıktıklarına dair bilgi verildiği görülmüştür. Bazı ailelerin çocuklarının kaç yıl yattığına dair net bilgilerinin olmaması ya da cezasının hangi aşamada olduğunu bilmediği görülmüştür. G9 *çocuğunuz kaç yıl ceza aldı?* Sorusunu şöyle yanıtlamıştır: *‘İki yıldır içerde kaldı, tam cezası ne bilmiyorum. Ona bir şey(denetimli serbestlikten söz ediyor) demişler dediklerini yapsaydı hiç içeri girmeyecekti’*(G9). Görüşmecinin ifadesinden çocuğunun aldığı cezaya dair net bir bilgisinin olmadığı görülebilir. Benzer şekilde G6 çocuğunun birkaç farklı suç işlediğinden şuanda tam olarak hangisinden içerde olduğunu bilmediğini söylemiştir:

‘Bir defa hırsızlıktan dolayı girdi ama hemen çıktı. Çıktıktan sonra bir şebekeyle beraber İstanbul’da ev kiralayıp altını kazmışlar oradan geçen bir petrol borusu varmış. Onu delip içinden benzin çıkarıp satmışlar. Bizimkinin akli ermez böyle şeylere nerden bilecek nerden neyin borusu geçiyor. Bu işi yapanlar onun gibi cahilleri kullanıyorlar. Onların üstünden çok parada kazanmışlardır. Bir keresinde İstanbul’da bir kavgaya karışmış. O yüzden tam neyden dolayı içerde şimdi bilmiyorum. Belki hepsinden aynı anda ceza almıştır’ (G6).

G10 kendilerinin maddi durumlarının iyi olmaması sebebiyle iyi bir avukat tutamadıklarını ve baronun kendilerine verdikleri avukatın tecrübesiz olmasından dolayı çocuğunun yüksek bir ceza almasının muhtemel olduğunu ifade etmiştir. Aile bu noktada kendilerinin yargılama sürecini yeterli düzeyde önemsemediğini ve çocuğun olayın şokuyla savunma yapamamasından dolayı yüksek bir ceza aldığını ve bu durumda kendilerinin kabahatlerinin olduğunu düşünmektedir:

‘O zamanlar olayın şokundaydık. Farklı korkularımız vardı bu iş bir kan davasına döner mi karşı taraf diğer çocuklarımıza zarar verir mi bundan korkuyorduk. Zaten çocuk olaydan hemen sonra ölmedi. Bir hafta hastanede yoğun bakımda kaldı. Çok dua ettik çocuk yaşasın bizim oğlumuz katil olmasın diye ama olmadı. Oğlumda ölüm haberini alınca çok üzüldü zaten pişmandı ama o zamanlar çok büyük bir vicdan azabı vardı. Mahkemeye çıktığında hiç savunma yapmadı direk bana en yüksek cezayı verin dedi. Onun gözünde hayatı bitmişti. Eğer kendisini savunsaydı olayın bir kavga kaza sonucunda olduğunu söyleseydi durum değişirdi. Çünkü gerçekten öyleydi. İlk birbirlerine girdiklerinde ölen çocuk bizimkini altına almış boynundaki atkayı sıkımsı öyle olmasıyla nefessizlikten bıçağı sallamış boynuna gelmiş öyle. Öldürmek hatta yaralamak niyetinde değildi ama o anda böyle oldu. Tüm bunları mahkeme bilmedi. Karşı taraf iyi bir avukat tuttu para verdi biz o zaman olayın etkisine ve maddi durumdan akıl edemedik böyle şeyleri. İlk defa bir mahkemeye gittik bilmiyoruz nasıl oluyor. Daha sonra öğrendik iyi bir dilekçesi savunması olsaydı bu kadar yüksek bir ceza almazmış’ (G10).

Benzer nitelikteki çalışmalar incelendiğinde, suça sürüklenen çocukların işledikleri suçlardan en yaygın olanlar hırsızlık, yaralama ve uyuşturucu madde kullanılması ya da ticaretidir. DüNDAR’ın çalışmasında hırsızlık yapanlar %17,2, yaralama ve güvenliği tehlikeye sokma %59,5, cinsel suçlar %10,9, uyuşturucu madde ticaretinin %4 olduğu görülmüştür (DüNDAR, 2019). Denizli ilinde toplamda 185 çocukla yapılan bir çalışmaya göre suça sürüklenen çocukların işlediği suçlar şöyledir: 185 çocuktan %67,3’ü mal varlığına karşı suçlardan, %20,4’ü vücut dokunulmazlığına karşı işlenen suçlardan, %4,6’sı cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlardan hüküm giymiştir (Kurtuluş, Salman, Günbet, Boz, Cenger, & Kemalettin, 2008). Yüksel’in Diyarbakır ilinde suça sürüklenen çocuklarla yaptığı çalışmada suç dağılımının; 107 çocuktan %37,3’ünün hırsızlık suçundan, %25,2’sinin terör suçundan, %17,8’nin yaralama suçundan, %15’inin cinsel istismar suçundan yargılandığı bulgusuna ulaşılmıştır (Yüksel T. , 2019). Farklı çalışmalarda işlenen suç tiplerinin benzer olduğu görülmüştür. Bu durumun sebebi çocukların imkânlarının işleyebilecekleri suç türlerini daraltmasıdır.

Yakın Çevrede Suça Bulaşan Kişilerin Varlığı:

Çocuklarda görerek ya da taklit ederek öğrenmek en etkili sosyal öğrenme biçimlerindendir. Çocuklar rol model aldıkları kişilerle bire bir özdeşleşmek yerine karşısındaki kişinin zihinsel modelini veya niyetini kendince yeniden kurgulamayı ister. Çocukların karşısındaki kişinin zihinsel düşünce dünyasını benimsedikçe ya da sempati duydukça bu düşünce dünyasını taklit etmeyi daha fazla arzular. Bu sebeple aile içerisinde ya da yakın çevrede rol model alınan kişinin suça bulaşması suçun çocuk tarafından yeniden üretilmesinde bir sebep olabilir. Çocuğun bir yetişkinin davranışını taklit etmesinde yetişkinin güvenilirliği, taklit edilecek eylemin gerçekleşme sürecinde karşılaşılabilecek zorluk derecesi ve sosyal ortam etkilidir. Yakın çevresinde suç işleyen kişinin varlığı taklidin bağlantı kurmak işlevine uygun olarak gelişmesine sebep olur. Suçun öğrenildiğini söyleyen Sutherland’a göre

çocuk üyesi olduğu guruptaki farklı kişilerle girdiği etkileşimlerle suç davranışını öğrenir. Suç davranışı özellikle etkileşim içerisinde olunan yakın çevredeki kişilerden öğrenilir. Suç davranışının öğrenilmesi ve yaşam boyu süren bir hal almasından dolayı suçun sebebi kişiliğin derinliklerinde aranmalıdır. Çocuklar kendilerini özdeşleştirecekleri rol modeller aradıkları ergenlik döneminde çevredeki olumsuz örneklerle de özdeşim kurabilirler.

Görüşme yapılan ailelerden bazıları yakın çevrelerinde suç işleyen yakın akrabalarının olduğunu ve bu durumun çocukların suça bulaşma sürecinde etkili olabileceğini ifade etmiştir. G15 eşinin kardeşinin işlediği cinayet sebebiyle tüm ailenin bir kan davası olayının içinde kaldığını, bu durumun sürekli olarak kendileri ve çocukları üzerinde kötü etkiler yarattığını ifade etmiştir:

‘Altı yıl önce çocukların amcası ortağıyla kavga etti. Adam elinde öldü. Ölen adamın ailesi bizim ailedekilerin peşine düştüler. Bazı akrabalarımızın ahırlarını evlerini yaktılar. Biz iki sene saklanarak yaşadık sonra millet araya girdi barış oldu. Kan parası ödedik öyle kapandı. Ama o iki yıl biz hayat yaşamadık, her gün saklanarak yaşamak düzenini bozmak çok zor. Çocukları o zamanlar okula göndermedik. Sonra gene başladılar okula barış olunca ama en küçük ikisi dışında diğerleri okula gitmediler. O olaydan sonra düzenimiz tam bozuldu çocuklar okuldan soğudu. Okula gitmeyince çalışmaya başladı üç oğlum. Üçünün de başına iş açıldı. Sanayide, kahvede çalıştıkları için erkenden kötü huylar edindiler.’ (G15).

G12 oğlunun yargılandığı davanın kendileri nezdinde suç olmadığını şöyle ifade etmiştir:

‘Oğlum sadece inandığı doğru bildiği inancı uğruna onca yıl cezaevinde yattı. Onun suçlanma sebebi daha sonra devletin kendisi tarafından ortadan kaldırıldı. Davası bozuldu, resmen biz sizi boşuna tuttuk dediler. Ben kendim yıllarca o cezaevine oğlumu ziyarete gittim geldim. Bütün ailemiz yıllarca üzüldü. Bizim gözümüzde zerre suçu yoktu haksızlığa uğramış bir mazlumdu. Bugün devlet de aynı şeyi söylüyor. Oğlum o kadar sene boşuna cezaevinde yattıktan sonra çıktığında her şey çok değişmişti. İlk geldiğinde mesela bu telefonları ilk defa gördü. Yaşadığı şehrin insanların bu kadar fazla değiştiğini gördü aylarca dışarıya uyum sağlayamadı. İçerde sağlığı bozuldu şimdi egzama ve epilepsi hastalığı var iki hastalık da uzun zaman içerde kalmasından dolayı çıktı. Bu kadar derdi kederi suçsuz günahsız olup çekmek kabullenmesi zor hele ki gerçek hırsızlar katiller cezasız dışarıda gezerken daha zor’ (G12).

G5 çocuğunun suça sürüklenmesinde çalıştığı ortamın doğrudan olmasa da dolaylı olarak etkisinin olabileceğini ifade etmiştir:

‘Eşim adliyede çalışıyordu, orada memurdu, kardeşi de adliyenin yemek ihalesini almıştı. Bizim mahalle ortamı iyi olmadığı için çocuk başıboş kalmasın diye adliyede amcasının yanında çalışsın hem kendisi de orda olduğu için gözünün önünde olur diye orda çalıştırdı. Okul olmayınca adliyeye gidiyordu çocuk kendisi de seviyordu adliye ortamını alışmıştı oraya. Ama adliye ortamı kötü bir yer çocuk için. Çay ocağında sabıka kaydı almaya gelen mahkûmlara dilekçe yazıyordu. Zamanla baktı kim geliyor, kim ne suç işlemiş öğrendi. Babası ona iyilik yapayım derken ne kadar hırsız, katil varsa onlarla tanıştırdı. Onları gördükçe normal geldi bir yerden sonra ona böyle şeyler’ (G5).

G1 çocuğunun suça bulaşması sürecinde kuzenlerinin etkili olduğunu beyan etmiştir:

‘Yeğenlerimde hep aynı suçtan ya ceza aldılar ya da almadılar ama aynı şeyi yapmaya devam ediyorlar. Hepsi neredeyse aynı yaşlarda. Arkadaşlar. Hapse girmeden önce bir ev kiralamıştı. Ne yapıyorlarsa orada yapıyorlardı. Orada yatıyorlardı sanki

evleri artık orası olmuştu. Oğlumda gidip geliyordu oraya işte. Orada öğrendiler bu uyuşturucu işini hepsi beraber. ' (G1).

G2 kardeşlerinin cezaevinde olduğunu fakat çocuğunun bu durumdan etkilenmesini olası bulmadığını söylemiştir:

'Benim bir kardeşim bir de abim cezaevinde yattı. Yani çocuklarının amcaları suç işledi. Onlarda bizim burada oturuyor. Ama ben hiçbir suç işlemedim hayatımda. Onlarda aslında iyi insanlar ama işte birazda kader bu işler. Bizim evde çok huzur yoktu ama bundan mı etkilendiler sanki. ' (G2).

G4 suça sürüklenen çocuğunun, suç işleyen abisini çok sevdiğini ve ona özendiğini söylemiştir:

'Çocuğun suç işlemesinde bizim evdekilerin bir etkisi yok ama abisinin var. Zaten aramızda en çok abisini seviyordu. Gitti onu örnek aldı başka insan yokmuş gibi. Bizim evde suç işleyen bir tek büyük oğlum var. Kavga etmişti. Birisi öldü o kavgada. Çıktıktan sonra gene gitti madde sattı bir de hırsızlık yaptı diyorlar. Şimdi gene hapiste. ' (G4).

Benzer konudaki çalışmalar incelendiğinde suça sürüklenen çocukların yakın çevrelerinde suça sürüklenen kişilerin varlığı dikkat çekicidir. Taşkın'ın yirmi iki kişiyle yaptığı çalışma ailenin çevresinde suç işleyen kişilerin sayısının on altı olduğu ve altı kişinin de aile çevresinde suç işleyen kimsenin olmadığı yönündedir (Taşkın, 2019). Aynı çalışmada görüşmecilerden dokuzunun suç kaydının olması çocukların doğrudan babalarından suça dair ilk izlenim ve imajları edinmiş olabileceğini gösterir. Dursun 77 çocukla yaptığı çalışmada çocukların %65,7'sinin ailesinde suça bulaşmış bir kişinin olduğu bulgusu elde edilmiştir (Dursun, 2019). Aynı çalışmada suça bulaşan akrabaların yakınlık deresinde babaların sayısının 22 (%32,8), kardeşlerin sayısının 9 (%13,4) olduğu görülmüştür.

Akran Çevresinin Suça Sürüklenmeye Etkisi:

Ailelerin gözünde çocuklarının suça sürüklenmesini doğrudan etkileyen sebep arkadaş çevresidir. Çocuğun suçu gördüğü, içselleştirdiği ve işlediği çevre arkadaş ortamıdır. Suçun işleme alanı genellikle akran çevresi olsa da ailelerin akranları direkt işaret etmesi bir yönüyle faili belirsizleşen bir sebepler dizinine işaret etmenin yarattığı arındırıcı ruh hali ya da bir savunma mekanizması olarak görülebilir. Arkadaş suçlanması kolay, sorumluluğu devralan ve kendi çocuğunu daha az suçlu ya da suçsuz kılan bir araç olarak görülebilir. Bu kanıya varmanın sebeplerinden birisi bahsi geçen arkadaşların genellikle görüşme yapılan ailelerin çocuklarıyla benzer sosyoekonomik şartlarda yaşayan ve aynı yaş gurubunun içerisinde yer alan çocukların olmasıdır. Ailelerin steril bir özne olarak kategorileştirdikleri suça sürüklenmeye sebep olan akran çevresinin en belirgin özellikleri onu kollayan birinin varlığı, kaçacak bir fırsat bulması ya da yakalandıysa zaten cezayı hak eden bir iflah olmaz olduğudur. Görüşme yapılan ailelerin tümünde suça bulaşmamış çocuklarda vardır. Bu durum ailelerin kendilerini süreçte daha az etkili gördüğünü gösteren öncüdür. G13 bu durumu şöyle ifade etmiştir:

'Bu çocuğum dışında dört çocuğum daha var. Onlar şimdiye kadar en ufak bir hata yapmadı, kendi hallerinde zararsız yaşadılar. Hapse giren oğlumda öyleydi daha önce hiç yanlış bir şey yapmadı ama arkadaşları onu bu işin içine çektiler sonradan gidip onun arkasından ifade verdiler. Onlar daha az ceza aldılar çabuk çıkacaklar ama benim oğlumun gençliği içerde geçecek. Kendileri daha önce aynı şeyi yapmışlar ama bu sefer

video çekmişler benim oğlum ilk defa onlarla gitti ve en çok zarar gören benim oğlum oldu' (G13).

G13 oğlunun işlediği suçun öncesinde ölümüne sebep olduğu kişiyi hiç tanımadığını ve arkadaşlarının onunla tartışması sebebiyle böyle bir durumun yaşandığını ifade etmiştir:

'Oruç ayıydı biz evde oturuyorduk oğlumda arkadaki odada uyuyordu. O zamanlar eli kıyma makinesine sıkıştığı için alçıdaydı. İki tane çocuk bizim kapıya geldi onu alıp gittiler. Biz ne olduğunu bilmiyorduk. Meğer gelen iki çocuk burada tekstilde çalışan biriyle tartışmışlar sonra gelip benim oğlumu çağırdılar. Onlar gittikten sonra iş kavgaya dönmüş. Zaten eli sakattı o zaman kavga olduğunda yere düşmüş eline taş gelmiş onu adama vurunca kafasına geldi. Adam beyin kanmasından öldü. Benim oğlum katil oldu hapishaneye girdi o ikisi doğru düzgün girmediler bile içeri' (G13).

G1 çocuğunun bazı arkadaşlarını tanımadığını fakat bazen kendi evlerine geldiğini ve bu arkadaşlarının onu suça sürüklediklerini söylemiştir:

'Diğer arkadaşlarını tanıımıyordum sadece yeğenlerimi biliyordum. Başka kimseyle tanıştırmazdı bizi. Birileri bazen kapıya geliyordu onu sormaya. Kimdiler bilmiyorum. Ama düzgün insanlar olmadıkları çok belli oluyordu. Oğlumun korkusundan onlara bir şey söylemiyordum. Söylesem gene sinirlenecek ya bize ya kendine zarar verecek. Zaten bu işlerin hepsini onlarla birlikte yaptı. Tam bilmiyorum ama bence hepsinin sabıkası vardır' (G1).

G10 çocuğunun ölümüne sebep olduğu kişiyi daha öncesinde tanımadığını ve ilk defa olay esnasında karşılaştığını, bu olayın gerçekleşmesinin sebebinin onu bu işe sürükleyen ve daha sonrasında ailesinin desteğiyle yurt dışına kaçan kişiler olduğunu söylemiştir:

'Ölen kişi bizim çocuğu götüren kişinin ablasına laf atmış. O da tek gitmemek için bizim çocuğu götürmüş. Asıl dertleri konuşmakmış ama diğer çocuk bunlara karşı tek saldırmış. Bizim oğlanı götüren çocuk uzak durmuş. İkisi öyle kavga ederken bizimkinin boynundaki atkıyı sıkınca nefessizlikten onda olan bıçağı sallamış boynuna gelmiş. O bıçak niye ondaydı onun mıydı bizde bilmiyoruz. Ama bu olaya sebep olan asıl çocuk şimdi Almanya'ya kaçtı. Kan davasından kaçıyorum diye orda oturum aldı. Hem sebep oldu hem de kaçtı çıktı işin içinden ceza almadı' (G10).

G15'in çocuğunun arkadaş çevresinde suça sürüklendiğini, kendi ailesinde daha önce suç işleyen kimse olmayışından çocuğunu etkileyen unsurları belirttiği arkadaş çevresiyle sınırlı tuttuğu görülmektedir:

'Bizim ailede esrar kullanan kimse yok hatta ne olduğunu bile bilmiyorduk bu oğlum bulaşana kadar. Bizden öğrenmedi ama bizim onu gönderdiğimiz yerde öğrendi. Yatılı hafızlık kursuna gittiğinde kullanmayı öğrendi. Medresede öğrenmedi mahallede öğrendi. Orada çevre edindi sonra bıraktı medreseyi. Önceleri sadece içiyordu, bu satma işi sonradan oldu. Orada tanıdığı kişiler onu bu işlere soktu' (G15).

G2 çocuğunun tüm arkadaşlarını tanıdığını ve çoğunun sabıkasının olduğunu ve zaman zaman çocuğunun arkadaşlarının suçlarını kendisine anlattığını söylemiştir:

'Arkadaşlarının hepsini tanıyorum zaten komşuyuz. Çoğunun sabıkası vardı. Ara sıra anlatıyordu işte bu arkadaşım bu arkadaşım bugün bu sebepten yakalanmış ya da bugün mahkemede bu kadar ceza almış. Kimisi uyuşturucu kimisi hırsızlıktan yakalanmış. Bunlardan başka var mı bilmiyorum' (G2).

G3 çocuğunun akran çevresini yakından tanıdığını ve çoğunun suça bulaştığını söylemiştir.

‘Çocuklarımın arkadaşlık yaptığı çocukları tanıyorum. Burada mahallede oturan gençler hepsi. Onların da küçüklüğünü görmüşüm. Sabıkaları var mı yok mu iyi bilmiyorum. Ama cezaevine girip çıkanlar var onu biliyorum. Zaten hepsi girip çıkmıştır cezaevine’ (G3).

Suçta sürüklenme sürecinde akran çevresinin doğrudan etkili olmasının sebebi aile içerisinde iyi ilişkisi olmayan çocuklarının aidiyet ve bağlanmalarını arkadaş çevresinde kurmalarından kaynaklanmasıdır. Gerek yapılan görüşmelerde gerek alan taramasında çocukların suçta sürüklenmesinde arkadaş çevresinin suçta sürüklenmeye sebep oluşu ilk sırada yer alan faktördür. Tapan’ın çalışmasında suçta sürüklenmeye sebep olarak ailenin görülmesi %9,5 olmasına karşın, arkadaş çevresi %31,5 olarak görülmüştür (Tapan, 2019). Diğer bir çalışmada Taşkın doğrudan suçta sürüklenen çocukların akranlarıyla etkileşimi üzerine yaptığı değerlendirmede şu sonuçlara ulaşmıştır: Toplamda yirmi iki görüşmeciden sekizi doğrudan akranlarının yönlendirmesi ve telkinleri sonucunda suçta sürüklendiğini, yedi görüşmeci arkadaşlarının yönlendirmelerine hiçbir zaman maruz kalmadığını, altı görüşmeci arkadaşlarının yönlendirmelerine bazen maruz kaldığını, görüşmecilerden birisi arkadaşlarının yönlendirmesiyle doğrudan suç işlediğini söylemiştir. Taşkın yirmi iki çocukla yaptığı bu görüşmede on yedi çocuğun arkadaşlarının mükerrer suçlu olduğu bilgisi doğrultusunda çocukların suçu arkadaş çevresinden öğrenmelerinin yaygın olduğuna işaret eder (Taşkın, 2019).

Ebeveynlerin Gözünden Çocuğun Yetersizlikleri:

Görüşme yapılan ailelerden çocuklarının eğitim, aile ilişkileri, akran çevresiyle ilişkileri, toplumsal kurallara uyum düzeyleri, sağlık durumu açısından iyilik halleri ve mesleki olarak becerileri bakımından başarılı ya da başarısız olma durumlarının değerlendirilmesi istenmiştir. Amaç ailelerin çocuklarına dair imajlarının nasıl olduğuna dair fikir edinmektir. Sembolik etkileşimci yaklaşımda ve Cooley’in ayna benlik kuramında görüldüğü üzere benlik dışarıdan gelen değerlendirme, eleştiri ve yönlendirmeler etkisinde inşa edilir. Bu sebeple ailelerinin değerlendirmeleri ve çocuklara dair imajları benliğin inşasında etkili unsurlardır.

Yapılan görüşmede ailelerin çocuklarının eğitim durumuna dair değerlendirmelerinde; on beş aileden on üçünün çocuklarını başarısız olarak gördükleri tespit edilmiştir. Bu durumun en temel sebebi çocuklarının okulu terk etmeleri ya da akademik düzeyde başarısız olmalarından kaynaklanmaktadır. Çocuklarını başarısız olarak gören ailelerin onun da çocuk lisede okulu terk etmiş ve bir daha örgün eğitime dönmemiştir. Çocuklarını eğitim yönünde başarılı gören ailelerin bu görüşlerinin sebebi çocuklarının daha sonraki süreçte üniversite eğitimi almalarından kaynaklanır. Üniversite eğitimini tamamlayan bu öğrencilerden birisi engelinden dolayı girdiği sınav sonucunda atanarak iş hayatına girmeyi başarmıştır. Diğer üniversiteye giden öğrenci ise mevcut durumda eğitime cezaevinden devam etmektedir.

Görüşmecilerin gözünden çocukların aile ilişkileri açısından değerlendirilmesinde; yedi aile çocuklarının bu konuda iyi olmadığını, sekiz aile çocuklarının başarılı olduğunu ifade etmiştir. Çocuğunun aile ilişkileri yönünden başarısız olduğunu söyleyen yedi aileden altısının çocuğunun en az bir defa evden kaçtığı bilgisi edinilmiştir. Çocuğunun aile içerisinde iyi ilişkiler geliştirdiğini ifade eden ailelerin büyük bir bölümünde bu kanaatlerinin sebebinin

çocukların ebeveynlerine karşı saygılı olmalarına bağlanmıştır. Aynı zamanda bu aileler çocuklarının aslında suç işleyecek potansiyelde biri olmadığını ama arkadaşları ya da çevresi tarafından suça sürüklendiğini ifade etmişlerdir. Çocuklarının aile ilişkilerinin iyi olduğunu ve suça sürüklenmesinin sebeplerinin dışsal etkenler olduğunu söyleyen ailelerin çocuklara karşı daha destekleyici bir tavır sergiledikleri görülmüştür. Bu ailelerde genel kanaatin suçun bir süreç değil de bir süreksizlik ve kopma hali olduğudur.

Görüşmecilerden 9'u çocuklarının akranlarıyla ilişkisinin iyi olmadığını, 6'sı çocuklarının aile ilişkilerinin iyi olduğunu söylemiştir. Ailelerin çocuklarının akranlarıyla iyi bir ilişkisinin olmadığını söylemelerinin sebebi arkadaş çevrelerinin çocuklarını suça sürüklenme sürecinde etkili olmasıdır. Görüşmeci ailelerden ikisinin bu soruya olumsuz yanıt vermelerine sebep olan şey ise çocuklarını sosyal olarak nitelendirmelerinden kaynaklanmaktadır.

Görüşmecilere sorulan *çocuğunuz toplumsal düzen kurallarına uyum konusunda yeterli özeni gösteriyor mu* sorusuna karşılık; dokuz aile çocuklarının uyumlu davrandıkları konusunda görüş bildirirken, altı görüşmeci çocuklarının toplumsal düzen kurallarına yeterince uymadıklarına dair görüş bildirmiştir.

Görüşmecilere çocuklarının sağlık açısından herhangi bir problem ya da yetersizliklerinin olup olmadığı sorulduğunda; görüşmecilerden onu çocuklarının hayatını olumsuz etkileyen bir sağlık probleminin olduğunu ifade ederken, beş görüşmeci çocuklarının sağlık açısından her hangi bir problemlerinin olmadığını belirtmiştir.

Aile İçinde İlişkilerin Kopması ve Süreksizlikler:

Ailelerle yapılan görüşmelerde çocukların suça sürüklenmesinde bazen tamamen özgün sebeplerin olduğu görülmüştür. Bu türden tekil sebepler çok genel kategoriler altında sınıflandırılrsa da her birinin kendine özgü bir süreci bulunmaktadır. G6 yaşadığı bir olay sonrasında çocuklarıyla ilişkisinin koptuğunu ve be durumu bir daha eski haline çeviremediğini söylemiştir:

'Kızım altı yaşındayken ağaçtan düşüp beyin kanaması geçirdi. Bizim yaşadığımız yerden başka bir ilde büyük bir hastaneye sevk ettiler. Benle eşim çocuğu alıp gittik uzun süre yoğun bakımda kaldı yaşaması mucize gibi bir şeydi. Aylarca öyle bekledikten sonra düzelmeye başladı. Hayatta kaldı ama sol tarafı felçli kaldı. Biz öyle bu kızım ile ilgilenirken diğer çocuklarımızı istemedi de olsa ihmal ettik. Başlarında duramadık üç erkek bir kızım evdeydi biz olmadan. Ablaları yemek falan yapıyordu ama çocuklar başıboş kalmıştı. Amcalarına emanet etmiştik ama onlarda ilgilenmemiş bizim de haberimiz olmadı o zamanlar durumdan. O zamandan sonra çocuklar okuldan koptular bir daha gitmek istemediler. Akşamları dışarıda gezmeye alıştılar. Sigara içmeye başladılar. Büyük olanı daha önceden başlamıştı ama diğer ikisi de o zaman alıştılar. Bizim o iki ay diğer çocuğumuzun derdine düşmemiz evde olan çocuklar için hiç iyi olmadı. O zaman öyle gerekti ama sonrası kötü oldu' (G6).

G12 çocuklarının hapis haneye girmesine sebep olan olayın yaşandığı gece dışarı çıkmak için kendilerinden izin aldığını, normal şartlarda o saatlerde çıkmasına izin vermemelerine rağmen o gece gitmesine izin verdiklerini ve bunun bir kırılma noktası olduğunu ifade etmişlerdir:

‘O akşam bana arkadaşlarının çarşıda toplandığını kendisinin de gitmek istediğini söyledi. Normal zamanlarda en geç saat yedi sekizde evde olurdu. Ama o gece yedi gibi daha yeni dışarı çıktı. İki üç saat kalıp gelecekti. O zamanlar ortam karışık ne zaman kimin başına ne gelir belli değildi o yüzden gitsin istemiyordum ama gittiği arkadaşlarını biliyordum hepsi düzgün gençlerdi. Zaten olayda hepsinin başı yandı. Aynı cemaate üye oldukları için hepsi birlikte yargılandı. O gece bir iş hanında yangın çıktı. Benim oğlumla beraber üç tane arkadaşı örgüt üyesi olarak orayı yakmışlar güya hâlbuki alakaları bile yok. Örgüt dedikleri İslami bir cemaate mensup olmak namaz kılmak ve camide ders almaktı. Başlarda yaşı küçüktü sonra hapiste yaşı doldu öyle ceza aldı sonra da davaları bozuldu beraat ettiler. Bu karar olmasaydı şimdi bile cezaevinde yatacağı daha en az on yıl yatardı. Ona ne af işliyordu ne indirim. Bir gece dışarda olmaktan başına gelmeyen kalmadı’ (G12).

G15 çocuğunun bir akşam evde sigara paketiyle babasına yakalanmasından gösterdiği tepki sebebiyle evden kaçtığını ve o süreçte suça bulaştığını söylemiştir:

‘Çocuk eve geldi montunu içeride çıkardı mutfığa gitti o sırada babası cebinde olan sigara paketini gördü. Normalde içtiğini biliyordu ama öyle direk görünce çok sinirlendi birazda gurur yaptı. Zaten kokudan anlarsın, sürekli para lazım olmasından anlarsın ama görmezden gelmedi. Çocuk içeri gelince hakaret ve dayaktan sonra evden çıktı. İki gün hâlâsı günde kaldıktan sonra bir arkadaşıyla beraber Antalya’ya kaçtılar. Orda bir müddet boş gezmişler sonra çalışmışlar. Orada içkiye de alıştı. İşte evden sigara yüzünden kaçtırdığın çocuk böyle olur. Antalya’dan İstanbul’a gitti orda kaldı biraz sonra orda bir dükkânı soymuşlar. Öyle hapse girdi’ (G15).

G3 çocuklarının suça sürüklenmesinde eşinin vefat etmesinin ve bu durumun çocuklar üzerinde yarattığı olumsuzluğun etkili olduğunu söylemiştir:

‘Çocuklar sahipsizlikten dolayı suç işlediler. Onlara sahip çıkacak kimsemiz yoktu. Onlara doğru yolu gösteren bir büyük yoktu başlarında. Hem bazı zamanlarda paramızda olmuyordu. Hep beraber çok yokluk gördük. Çevremizi desen zaten sağlam değildir. Burada etrafta olanlar kim suç işlememiş. Arkadaşlar insanı rezil ediyor. Ama babaları başlarında olsaydı çalışırdı onlar fakirlik görmezdi. Onlara nasihat ederdi kötü arkadaşların yanına gitmelerine izin vermezdi. Çocuk da babadan aldığı destekle daha kendisine güvenirdi belki okulunu okurdu o zaman. Ama şimdi etrafımızda böyle bir yerde bir çocuk nasıl kötülüğe bulaşmaz’ (G3).

G4 çocuğunun suça sürüklenmesinin sebebinin; etrafında marka elbiseler giyen arkadaşlarını görmesi ve kendisinin de benzer biçimde giyinmek istemesi olduğunu söylemiştir:

‘Madde satmaya yardım etmiş diyorlar bizim evin arka tarafında. Gerçekten böyle bir şey yaptıysa nasıl desem biraz param olsun ben de marka şeyler giyeyim diğerleri gibi dediği içindir. Bilmiyorum niyeyse aklı fikri hep marka şeylerdeydi. Bizim o kadar paramız yok ona pahalı şeyler alalım. Vallahi sırf bu yüzden kavga ediyorduk. Özeniyordu işte mahalledeki gençler öyle giyiniyor, televizyondaki gençler öyle giyiniyor. Kendini onlarla bir tutuyordu. Öyle bir hayatı olsun istiyordu. Varsa bir kusuru budur işte’ (G4).

Burada görüşmecilerin aktardıklarından hareketle her bir çocuğun suça sürüklenmesinde aile içerisinde yaşanan kopukluk, ihmal ya da şiddet olayının suça sürüklenme sürecini hızlandırdığı görülmüştür. Aile düzeni koruyan ve istikrar isteyen bir kurum olduğundan yaşanacak bir kopmanın yenilerini beraberinde getirmesi olasıdır. Düzenli işleyen bir aile kurumu sağlık, ekonomi ve çocukların ihtiyaçlarının işlevsel olarak

karşılanmasıyla özdeşdir. Yani ailenin işlevsel bakımdan normal düzeyde olması çocukların gereksinimlerinin karşılanmasıyla ölçülebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan görüşmelerde elde edilen görüşmeler neticesinde çocuğun suça sürüklenmesinde biyolojik ya da genetik etkenlerden çok çevresel unsurlar ve kişiliğin yapısının etkili olduğu görülmüştür. Çocuğun elverişsiz ortamlarda yetişmesi sapma ve suç işleme olasılığını artırır. Bu elverişsiz ortamı oluşturan unsurların başında çevresel riskler, ekonomik koşulların iyi olmaması, aşırı derecede disipline edici çocuk yetiştirme yöntemleri, çocuğa zarar veren cezalar, anne babanın boşanması ya da ölümleri, eğitim seviyesinin düşük olması, ailenin kalabalık olması ve zorunlu göç gelir. Bu türden etkenler çocukların benlik inşa süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Çocuk gördüğü, algıladığı ve etkileşime girdiği uyaranlara bağlı olarak benliğini inşa eder. Suçlu benliğin inşa edildiği bu süreçte dil ana unsurdur. Anlamanın, beklentilerin ve kişisel değerlendirmelerin aktarım aracı olan dil çocukların davranma biçimlerini belirler. Dilin yansıtıcı bir biçimde inşa ettiği benlik çevresel etkileşimlerle eşitsizlikleri çocuğun benliğinden yeniden üretir. Çocuklarda suça sürüklenme sürecinde iki olasılık vardır. Birincisi kişinin karşılaştığı özel durumların çocuğa suç işleme imkânı sunmasıdır. İkincisi çocuğun içerisinde yetiştiği etkileşim ortamına bağlı olarak suç kavramını içselleştirmesidir. İlkinde suç bir fırsat olarak ortaya çıkarken, ikincisinde suç gelişimsel bir kariyer süreci olarak görülebilir. Çalışma suçun ikinci boyutu üzerinden temellendirilmiş ve suçun etkileşimsel bir süreç içerisinde işlendiğine dair örnekler açıklanmaya çalışılmıştır.

Çocuğun içerisinde büyüdüğü ortamın gelişimsel anlamda risk oluşturduğunu gösterebilecek birtakım faktörler vardır. Bunlardan bazıları şöyledir: annenin eğitim seviyesinin düşük olması, anne ve babanın kaygı düzeyinin yüksek olması, ait olunan gurubun toplum içerisinde azınlık statüde olması, babanın vasıfsız bir işte çalışması, maddi gelirin düşük olması, çocuk sayısının fazla olması, ev içerisinde akıl hastası bireylerin olması, çocuğun anne ve babayla düşük etkileşim içerisinde olması...Bu türden risk faktörlerin düşük sosyoekonomik şartlardaki ailelerde görülmesi daha yaygındır. Risk faktörleri katmanlaşarak artar, bu yüzden yoksul ailelerdeki çocukların suça sürüklenmesinin en etkili sebebi aynı anda birçok riskle karşı karşıya olmalarıdır.

Çocukların suça sürüklenmesinde doğrudan aile ilişkilerinin etkili olduğuna dair bazı bulgulara erişilmiştir. Bulgulardan bazıları şöyledir: Babanın mesleği çocuğun gelişimine doğrudan etki edebilmektedir. Babaları evden uzakta çalışan çocukların suça sürüklenmesinin daha olası olduğu söylenebilir. Bu durumun sebeplerinden biri çocuğun davranışlarını sınırlandıran ve yönlendiren baba figürünün olmaması halinde çocuğun risklere daha açık hale gelebilmesidir. Babanın uzun süreli ve sık sık evden uzakta olmasının çocuk gelişimine diğer bir etkisi de çocuğun özdeşleşecek rol model bulamamasıdır. Fakat sayılan sebepler babanın her durumda çocuğun suça sürüklenmesine engel olabileceği anlamına gelmez.

Bazı görüşmelerde babanın olumsuz tutumunun suça sürüklenme sürecini hızlandırdığı görülmüştür. Babaların çocukların suça sürüklenmesinde etkili olan tutumları dayak ve evden kovma cezalarıdır. Bu iki yorumlama biçimi babanın tutumunun çocukların sapma eylemlerinde doğrudan etkili olabileceğini gösterir.

Yapılan görüşmelerde ve literatür incelemesinde çocukların suça sürüklenmesinde doğrudan etkili olan sebeplerden bir diğeri çocuk sayısının fazla olmasıdır. Görüşme yapılan ailelerin büyük bir bölümü dört ve üzerinde çocuk sahibi olan ailelerdir. Çocuk sayısının fazla olması anne ve babanın ilgisinin bölünmesine sebep olur. Küçük yaştaki çocukların daha fazla ilgi istemesinden kaynaklı olarak ihmal edilen daha yetişkin çocukların suça sürüklenme olasılığı artar.

Yapılan görüşmelerde on beş aileden on üçünün gelirinin düşük olduğu ve yaşadıkları konutların yeterli düzeyde geniş olmadığı görülmüştür. Yoksul ailelere mensup çocukların maddi ihtiyaçlarının yeterli düzeyde karşılanamaması, suça sürüklenme ve maddi gelir arasında ilişki olduğunu gösterir. Görüşmelerde ailelerin eğitimi/okulu sınıf atlama ve yoksulluktan kurtulma aracı olarak görmeleri gelir seviyesinin düşük olmasıyla doğrudan ilintilidir.

Görüşmelerde, ailelerin çocuklarını gelişimsel yönden destekleyecek fırsatlar geliştirmekte yetersiz oldukları görülmüştür. Maddi imkânları kısıt olan aileler, çocuklarının kendilerini geliştirebilecekleri tek alanı eğitim olarak görmektedir. Bu durumun olası sebebi eğitimin ücretsiz ve zorunlu olmasıdır. Görüşmecilerin tamamında, çocukları eğitsel yönden destekleyecek aktiviteler sağlayamadıkları bulgusu elde edilmiştir. Gelişimsel açıdan desteklenen ve ilgilerine göre yönlendirilen çocukların suça sürüklenme olasılığı düşebilir.

Görüşme yapılan ailelerin ortak noktalarından biri dayak ve fiziksel cezalarla çocuğun kontrol altında tutulacağına dair inançtır. Eğer çocuk istenmeyen bir davranış gerçekleştirilirse dayak ve ceza ile aynı eylemi bir daha yapmayacağı düşüncesi sıkça uygulanan disiplin yöntemidir. Gelişimin erken dönemlerinde bu türden uygulamalara maruz kalan çocuk, şiddet eylemini içselleştirir. İlerleyen zamanlarda, çocuk özerk hale geldiğinde, aile içerisinde öğrendiği şiddet yoluyla problemleri çözme stratejisi suça sürüklenmeye sebep olabilir. Yapılan görüşmelerde yaralama ve cinayet suçu işleyen çocuklar yaşantılarının bir bölümünde ev içinde şiddete maruz kalan çocuklardır.

Elde edilen bulgulara göre suça sürüklenen çocuklarda görülen ortak noktalardan bir diğeri, suça sürüklenmeden önce evden kaçmak, sık sık ya da her zaman eve akşam geç saatlerde gelmektir. Bu durum esasında çocukların aile içerisinde iyi bir bağlanma geliştiremediklerini göstermektedir. Çocuk, evi sadece fiziksel ihtiyaçlarını karşıladığı yer olarak görmektedir. Aile içerisinde bağların zayıflaması ve evden kopma süreci suça sürüklenme sürecini hızlandırır.

Suçta sürüklenen çocuklarda görülen ortak özelliklerden birisi de çocukların kendine zarar veren eylemlerde bulunmalarıdır. Görüşmecilerin tamamı suça sürüklenen çocuklarının, en az bir defa başta kolları olmak üzere vücudunun çeşitli bölgelerine jilet ve cam gibi kesici aletlerle zarar verdiklerini söylemişlerdir. Dört görüşmeci çocuklarının intihar girişiminde bulunduğunu ifade etmiştir. Görüşme yapılan ailelerden altısı çocuğunun geçmiş dönemlerde uyuşturucu madde kullandığını beyan etmiştir. Suça sürüklenen tüm çocuklarda görülen diğer bir ortak özellik sigara kullanımıdır. Kendine zarar verme davranışı genellikle kişinin duygusal stresle başa çıkma becerilerinden birisidir. Kişi karşılaştığı problemlerle (şiddet, zorbalık, travma, psikolojik sorunlar vb.) baş etmekte zorlandığında kendine zarar verebilir.

Suçta sürüklenen çocukların kendilerine zarar vermesi, suçta sürüklenme sürecinde stres ve baskı altında olduklarını gösterebilir.

Etkileşim sürecinde çocuk diğerlerinin yasal düzene uyması ya da ihlallerine bağlı olarak suç davranışına dair bir rol üstlenir ya da tepki oluşturur. Bu rol üstlenme sürecini kişinin geçmişte yaşadığı çevre ve etkileşim belirler. Bazı durumlarda çocukların suç işlemesi ait olmak istedikleri guruba girmek için bir çaba olabilir. Çocuğun suçta bulaşmada geliştirdiği kendilik algısı aşamalı olarak gelişir. İlk aşamada benlik, ötekilerin kişiyi nasıl algıladığıyla doğrudan ilişkilidir. İkinci aşamada benlik, ötekilerin kişiyi eylemleri doğrultusunda nasıl gördükleriyle ve tanımladıklarıyla doğrudan ilişkilidir. Üçüncü aşamada benlik, çocuğun suçta bulaşmadan önce sahip olduğu nitelikler ve suç eylemi sonrasında edindiği yeni etiketlerle değişen dinamik yapıdır. Son aşamada, bazı yönlerini yapının belirlemesi bazı yönlerini de kişinin kendi bakış açısıyla belirlediği bir süreç olarak suçlu kariyer ortaya çıkar. Bu açıdan değerlendirildiğinde suç bir süreç olarak görülebilir. Çalışmada suçun etkileşimsel doğasına uygun bir biçimde çocukları suçta sürüklenen ailelerle görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen bulgularda çocukların suçta sürüklenmelerinin genel üst başlıklar olarak bir araya getirilmesine karşın her çocuğun suçta sürüklenme süreci kendine özgü dinamikler barındırır. Bu kendine özgü sebeplerin anlaşılmasının yollarından birisi aile içerisinde etkileşim ortamının analiz edilmesiyle bir yönüyle anlaşılabilir. Aile çocukların suçta sürüklenmesinde tek etken değildir fakat çocukların ilk sosyalleşme ortamı olması sebebiyle çocuğun gelişimi açısından en etkili ortamdır.

Çalışmada suçta sürüklenen çocukların aileleriyle iyi bir bağlanma gerçekleştiremedikleri ve aileleri tarafından yetersiz görüldüklerine dair bulgular elde edilmiştir. Ailelerin büyük bir bölümünün çocukların gelişimi için uygun ortamları sağlayamadıkları söylenebilir. Uygun ortamın sağlanamamasının en belirgin iki sebebi yoksulluk ve ailelerde eğitim seviyesinin düşük olmasıdır. Yoksul ortamlarda yetişen çocukların fiziksel ihtiyaçlarının yeterli düzeyde karşılanmamasının yanında yeterli düzeyde bilişsel uyarılarına maruz kalmadıkları görüşmecilerin ifadelerinden anlaşılmıştır. Çocuklarda bilişsel gelişimi destekleyen oyuncak, oyun ortamı ve teknolojik aygıtların yoksul ailelerde mevcut olmaması çocukların bilişsel becerilerinin iyi düzeyde gelişmemesi anlamına gelir. Benliğin ilk dönem gelişiminde olması gereken düzeyde gelişim gösteremeyen zihinlerde çocuğun kendi davranışları üzerinde kontrol sağlama becerisini zayıflatır. Kendi davranışlarını kontrol etmekte zorlanan çocukların suçta bulaşma ve madde kullanma olasılıkları daha fazladır.

Çocukların suçta sürüklenmelerini engellemenin yolu aile ve çocukların güçlendirilmesidir. Aile bireylerinin ve çocukların kendi yaşantıları üzerinde güç ve kontrolü sağlayacakları biçimde yaşamaları sapma durumunu engelleyebilir. Kişilerin yaşamları üzerinde kontrolü sağlamalarının yolu, her bir aile üyesinin iyilik halinin yükseltilmesinden geçer. Bu iyilik halinin gerçekleşmesinin en önemli yollarından biri sosyal politikaların kapsayıcı ve güçlü olmasıdır. Okul öncesi eğitim, çocuk koruma programları, sosyoekonomik destek ve aile danışmanlığı gibi alanların etkin biçimde işlev görmesi ve dezavantajlı kesimlere erişebilmesi suçta sürüklenme ihtimali olan çocukların erken dönemde korunmasını sağlayabilir. Öte yandan suçta sürüklenen çocuklarda madde kullanımının yaygın olması

sebebiyle bağımlılıkla mücadele programları yaygınlaştırılmalı ve bireysel müdahale programları uygulanmalıdır.

Dilin kişiler arası etkileşimde birincil araç olması sebebiyle dezavantajlı çocuklarla çalışma sürecinde etkili kullanılması oldukça önemlidir. Müdahale programlarında dilin doğru ve yerinde kullanımı çocukların sorunlarının anlaşılması ve çözümü için büyük fayda sağlar. Kelimelerin esnek ve amorf yapısı dilin müdahale sırasında yardım aracı olmasını engelleyip bir zarar verme biçimine dönmesine neden olabilir. Kelimelerin etiketleyici ve dışlayıcı kullanımı, olası yardım talep eden müracaatçıyı uzaklaştırmaya, yalnızlaştırmaya sebep olabilir. Bu nedenle aile ve çocuklarla çalışırken dilin kullanımına azami şekilde özen gösterilmelidir.

Çalışmada çocukların akademik başarı düzeyleri ve suça sürüklenme arasında bazı bağlantılar olduğu görülmüştür. Okulda başarısız olan ve derslere yönelik ilgisi düşük olan çocuklar eğitim sistemine karşı yabancılaşır. Çocuğu okul ortamında tutmayı başarmak suça sürüklenme riskini azaltacaktır. Okulla iyi bir ilişkisi olmayan, mesleki ve akademik anlamda geleceğe dönük planları olmayan çocukların okulu terk etme ve suça sürüklenmeler daha olasıdır. Çocuğun okul sistemi içerisinde yer alması dolaylı koruma sağlar. Okul ortamında olan risk altında olan aile ve çocukların belirlenmesi ve ilgili kuruluşlara yönlendirilmesi daha kolaydır. Okullarda yer alan rehberlik servisleri çocuklara yönelik psiko eğitsel hizmetleri sunarak çocukların korunmasına yönünde çalışmalar yaparlar. Çocukların okullarda daha etkin bir biçimde korunması için okul sosyal hizmetinin faaliyete geçmesi gerekir. Okulda psikososyal hizmetlerin bir üyesi olan sosyal çalışmacılar, sorunların kaynağını sadece çocuğun kendisinde aramazlar. Çocuğun çevresini saran sistemlerde sorunun birer parçasıdır ve sebeple sorunun çözümü çok sebepli bir biçimde aranmalıdır (Özkan & Kılıç, 2014). Okul sosyal hizmeti çocuğun içerisinde olduğu gelişim döneminin özelliklerine göre psikososyal müdahale planları hazırlar. Çünkü eğitimde istenen uyum ve başarıların sağlanması bütüncül bir çaba gerektirir. Ekolojik yaklaşımı benimseyen okul sosyal hizmetinin; risk altında olan öğrenci ve ailelerine destek olmak, ev ve okul sistemleri arasında uyumu sağlamak, çocukları eğitsel yönden desteklemek, çevresel riskleri analiz etmek ve gerekli durumda kişileri ilgili kurumlara yönleltmek gibi işlevleri vardır (Dupper, 2013). Bu türden önleyici uygulamaların yapılması çocukların suça sürüklenmelerini engelleyebilir.

Çocukların suça sürüklenmesini önleyecek tedbirlerin alınması toplumsal bir sorumluluktur. Bunun en etkili yolu suç işlemiş ya da suç sürüklenme riski olan çocuklar için yasalarda yer alan mekanizmaların işlevselleştirilmesidir. Çocukların suça sürüklenmesine alınacak en kapsamlı tedbirlerden birisi ailenin yapısal olarak güçlendirilmesidir. Suça sürüklenen çocuklar genelde yoksul ailelerden geldiklerinden ailelerin istihdam ve ekonomik yönden desteklenmesi makro bir tedbir olarak görülebilir. Çocukların madde kullanımlarına engel olacak çalışmaların yapılması suça sürüklenmeyi engelleyen bir tedbir olabilir. Çünkü suça sürüklenen çocuklar madde kullanımının yaygın olduğu ve madde kullanımının suç işleme sürecinde etkili olduğu görülmüştür. Suça sürüklenen çocukların bir daha suç işlememesi adına sosyal ve ekonomik yönden desteklenmesi ve sosyal ve kültürel faaliyetlerden yararlanabileceği bir sistem inşa edilmelidir.

KAYNAKÇA

- AÇSHB. (2020). Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: <https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/uygulamalar/cocuk-destek-merkezleri>, E.T.: 13 Kasım 2020.
- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983, 5 24). mevzuat.gov.tr: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828>, E.T.: 10.11.2020.
- Agamben, G. (2017). *Kutsal İnsan*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Agnew, R. (1984). Appearance and Delinquency. *Criminology*, 22, 421-440.
- Aichhorn, A. (1925). *Wayward Youth*. New York: Meridian Books.
- Akıncı, F. S. (2020). *Kriminoloji*. İstanbul: Beta.
- Aksoy, A., & Ögel, K. (2006). *Kendine Zarar Verme Davranışı Raporu*. İstanbul: Yeniden Yayın.
- Altun, H., Şahin, N., Fındıklı, E., & Sınır, H. (2016). Suça Sürüklenen Çocukların Suç Tipler, Sosyodemografik ve Klinik Özellikleri. *Adli Tıp Dergisi*, 196-204.
- Alyanak, B. (2019). Çocuk ve Şiddet. *Klinik Tıp Dergisi*, 37-43.
- Apaydın, C., & Kaplan, H. (2019). Ceza İnfaz Sistemi ve Denetimli Serbestlik. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 185-207.
- Baksi, Y. (2018). *Suça Sürüklenen Çocuklarda Bağlanma, Davranış Problemleri ve Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantılarının Sosyal Hizmet Disiplini Çerçevesinde Değerlendirilmesi(Tekirdağ Çocuk Mahkemesi Örneği)*. İstanbul: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> adresinden alınmıştır.
- Barker, R. (1988). *The Social Work Dictionary*. USA: NAWS.
- Bartollas, C., & Schmallegger, F. (2017). *Çocuk Suçluluğu*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Beck, U. (2014). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Becker, H. S. (2019). *Hariciler(Outsiders)*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Bentham, J. (2017). *Ahlak ve Yasama İlkeleri*. İstanbul: Litera Yayınları.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (2020). *Gerçekliğin Sosyal İnşası; Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. Ankara: Atıf Yayınları.
- Beşer, N. G., Arabacı, L. B., Uzunoğlu, G., Bilaç, Ö., & Ozan, E. (tarih yok). Suça İtilmiş Ergenlerde Ebeveyn Tutumu ve Çocukluk Çağı Travmalarının Belirlenmesi.
- Blumer, H. (1986). *Synbolic Interactionism Perspective anf Method*. California: Univercity of California Press.
- BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (tarih yok). Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr>, E.T.: 08.11.2020.
- Bonesana, C. (2019). *Suçlar ve Cezalar Hakkında*. İstanbul: İmge Yayınevi.

- Bowlby, J. (2013). *Bağlanma*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the Family as a Context for Human Development: Research Perspectives. *Development Psychol*, 723-742.
- Burgess, E. W., & Park, R. E. (2015). *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırması Üzerine Öneriler*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Burkay, S. (2008). Teorik Çerçeve ve Suç. *ETHOS: Felsefe ve*, 1-15.
- Burnukara, P., & Uçanok, Z. (2012). İlk ve Orta Ergenlikte Akran Zorbalığı: Gerçekleştiği Yerler ve Baş Etme Yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 29 (15), 68-82.
- Burt, L. (1925). *The Young Deliquent*. New York: Appleton.
- Bülbül, S., & Doğan, S. (2016). Suça sürüklenen Çocukların Durumu ve Çözüm Önerileri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 31-36.
- Canatan, K., & Yıldırım, E. (2013). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Canter, D. (2011). *Suç Psikolojisi*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Cohen, A. K. (1965). *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. Free Press.
- Cohen, A. P. (1999). *Tophuluğun Simgesel Kuruluşu*. Ankara: Dost Yayınları.
- Cohen, S. (2019). *Halk Düşmanları ve Ahlaki Panikler*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Cooley, C. H. (1916). *Social Organization: A Study of the Larger Mind*. New York .
- Coser, L. A. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları*. Ankara: De Ki Yayınları.
- Çay, C. (2019). *Suç Sürüklenen Çocukların Aile İşlevselliği Açısından Özellikler: Karşıyaka Örneği*. İzmir: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Çocuk Adaletinin İcrasına Dair Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları*. (1985, 11 29). Adalet Bakanlığı: <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/198201915572615.pdf>, E.T.: 09.11.2020.
- Çocuk Destek Merkezi Yönetmeliği*. (2015, Mart 29). Resmî Gazete: <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yonetmelikler/cocuk-destek-merkezleri-yonetmeli.pdf>, E.T.: 13.11.2020.
- Davis, M. (2016). *Gecekondu Gezegeni*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Delacampagne, C. (2020). *20. Yüzyıl Felsefe Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Demir, N. Ö. (2006). Ailedeki Madde Bağımlılığının Ergenin Sapmış Davranışlara Yönelmesindeki Etki: Lise Son Sınıf Gençliği Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 1 (23), 119-129.
- Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği*. (2013, Mart 5). Resmî Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130305-7.htm>, E.T.: 12.11.2020.

- Diamond, A., & Doar, B. (1989). The Performance of Human Infants on a Measure of Frontal Cortex Function. *Develepment Psychobiology*, 271-294.
- Douglas, M. (2007). *Saflık ve Tehlike*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Dupper, R. D. (2013). *Okul Sosyal Hizmeti, Etkin Uygulamalar İçin Beceri ve Müdahaleler*. İstanbul: Kapital.
- Dursun, Y. (2019). *Suçta Sürüklenen Çocukların Bağlanma Sitilleri ve Aile Aidiyetleri: Marmara Bölgesi Örneği*. Yalova: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden alınmıştır.
- Dündar, H. (2019). *Çocuk Suçluluğunun Ceyhan İlçesindeki Bölgesel Dağılımı Üzerine Bir Alan Araştırması*. Konya: <file:///C:/Users/QUADRO/Downloads/589034.pdf> adresinden alınmıştır.
- Erdem, S. (2019). Baba Kimliğinin İnşasının Nesiller Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi: Sembolik Etkileşimci Bakış Açısıyla Nitel Bir İnceleme. Kırıkkale : <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden alınmıştır.
- Erdoğan, N. (2016). *Yoksulluk Halleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ergil, D. (2012). *Toplum ve İnsan: Toplum Bilimin Temelleri*. İstanbul: Hayat Akademi.
- Ericson, T. H. (2009). *Küçük Yerler Derin Mevzular: Sosyal ve Kültürel Antropolojiye Giriş*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Eriksen, T. H., & Nielsen, F. S. (2010). *Antropoloji Tarihi* . İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erkuş, A. (2009). *Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma Süreci*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Eryalçın Münevver, D. V. (2016). *Suçta Sürüklenen Çocuk ve Gençler*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Esping-Anderson, G. (2018). Toplumsal Riskler ve Refah Devleti. A. Buğra, & Ç. Keyder içinde, *Sosyal Politika Yazıları* (s. 33-54). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eysenck, H. (1969). Technology of Consent. *New Scientist*, 689-697.
- Farberow, N. (1980). *The Many Faces of Suicide*. New York: McGraw Hill Book Co.
- Favazza, A. (1989). Why Patients Mutilate Themselves. *Hosp Community Pschiatry*, 137-145.
- Foucault, M. (2015). *Cinselliğin Tarihi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2003). *Deliliğin Tarihi*. Ankara: İmge Yayınları.
- Foucault, M. (2017). *Hapishanenin Doğuşu: Göztim Altında Tutmak ve Cezalandırmak*. Ankara: İmge Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Kelimeler ve Şeyler*. Ankara: İmge Yayınları.
- Foucault., M. (2019). *Biyopolitikanın Doğuşu*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Frederick, P. A. (2020). *Kaplanı Uyandırmak Travmayı İyileştirmek*. İstanbul: Butik.
- Freud, S. (2019). *Psikanaliz Üzerine*. İstanbul: Cem Yayınları.

- Garland, D. (1996). The Limits of the Sovereign State. *The British Journal of Criminology*, 445-471.
- Geçgin, E. (2019). Sapma ve Suç Sosyolojisinde Teorik Güzergahlar. E. Geçgin içinde, *Kenardakiler: Teoriden Uygulamaya Suç ve Sapma Üzerine Sosyolojik Araştırmalar* (s. 25-84). Ankara: Heretik Yayınları.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin Yorumlanması*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Giddens, A. (1999). *Toplumun Kuruluşu: Yapılaşma Kuramının Ana Hatları*. İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Giddens, A., & Sutton, P. W. (2020). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Gitterman, A. (2011). Advence in the Life Model of Social Work Praticce. F. J. Turner içinde, *Social Work Treatment: Interlocking Approach*. New York: Free Press.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilmesi Üzerine Notlar*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Goffman, E. (2015). *Tımarhaneler: Akıl Hastanelerinin ve Kapatılmış Diğer Kişilerin Toplumsal Durumu Üzerine Denemeler*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Gökler, R. (2009). Okullarda Akran Zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 511-537.
- Göksu, T., & Özer, D. (2020). Çocuklarda Mekansal Algının Gelişim Süreci. Ç. Aydın, T. Göksu, A. C. Küntay, & D. Tahiroğlu içinde, *Akıl Çocuk Hali* (s. 107-130). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Gönültaş, M. B. (2020). Çocuk Suçluluğunda Gelişim Aşamaları: Çocuk Suçluluğunun Önlenmesinde Okul Bazlı Yaklaşım. D. Elitez, & M. B. Gönültaş içinde, *Adli Sosyal Hizmet Yaklaşım ve Müdahale* (s. 149-160). Ankara: Nobel Yayınları.
- Guha, R. (2006). *Dünya Tarihinin Sınırında Tarih*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Han, B. C. (2016). *Şiddetin Topolojisi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Haney, C. (1993). Psychology and Legal Change: The Impact of a Decade. *Law and Human Behaviour*, 371-398.
- Hardt, M., & Negri, A. (2013). *Duyuru*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hare, S. R. (1996). Psychopathy: A Clinical Construct Whose Time Has Come. *Criminal Justice and Behavior*, 25-54.
- Hargreaves, H. D. (1980). Classrooms, Schools and Juvenile Delinquency. *Educational Analysis*, 2, 75-87.

- Havana Kuralları*. (1990, Aralık 14). Barolar Birliği:
http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakaralar/ozgurlugundenyoksunbirakilmis.pdf,
E.T.: 24.12.2020.
- Healy, W., & Bronner, A. F. (1936). *New Light on Delinquency and its Treatment*. New Heaven: Yale University Press.
- Heimer & Matsueda. (1994). A Synbolic İnteractionist Theory of Role-Transitions. *American Sociological Review*, 163-213.
- Herman, J. (2019). *Travma ve İyileşme*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Hewitt, J. P. & Shulman, D. (2019). *Benlik ve Toplum: Sembolik Etkileşimci Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Bilge Yayınları.
- Hoffman, L. M. (1984). Moral Behaviour and Development: Advances in Theory, Reasearch and Applications. W. Kurtines, & J. Gerwitz içinde, *Empathy, Social Cognition and Moral Action*. New york: Wiley.
- Holliday, S. B. (2017). Family Functioning and Predictors of Runaway Behavior Among at-Risk Youth. *Child an Adolescent Social Work Journal*, 247-258.
- Hooton. (1931). *Crime and the Man* . Cambridge.
- Huizinga, J. (2015). *Homo Ludens*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Huston, A. C. (2001). Work Based Antipoverty Programs for Parents to Enhance the School Performance and Social Behaviour of Children. *Child Development*, 318-336.
- İçli, G. (2015). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- İçli, T. (2004). *Kriminoloji*. Ankara: Martı Yayınları.
- Jaspers, K. (2015). *Suçluluk Sorunu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2019). *Benlik Aile ve İnsan Gelişimi: Kültüel Psikolojide Kuram ve Uygulama*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kızılcılık, S., & Erjem, Y. (1996). *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*. İzmir: Saray Yayınları.
- Kohn, M. L. (1969). *Class and Conformity: A Study in Values*. New york: Dorsey.
- Kolk, B. A. (2020). *Beden Kayıt Tutar Travmanın İyileşmesinde Beyin Zihin ve Beden*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Koyuncu, A. A. (2013). Aile Araştırmaları Metodolojisi: Yaklaşımlar ve Yöntemler. *Sistematik Aile Sosyolojisi* içinde, s. 41-64. Konya: Çizgi Yayınları.
- Krashner, U. (1975). A Psychological Approach to Abnormal Behavior. 551-554.
- Kurtuluş, A., Salman, N., Günbet, G., Boz, B., Cenger, C. D., & Kemalettin, A. (2008). Denizli İlinde 12-15 Yaş Arasındaki Suça Sürüklenen Çocukların Sosyodemografik Özellikleri. *Pamukkale Tıp Dergisi*, 8-14.

- Langbehn, D., & Pfol, B. (1993). Clinical Correlates of Self-Mutilation Among Psychiatric Inpatients. *Ann Clin Psychiatry*, 45-53.
- Lavenda, R. H., & Schultz, E. A. (2018). *Kültürel Antropoloji: Temel Kavramlar*. Ankara : Dost Yayınları.
- Layder, D. (2014). *Sosyal Teoriye Giriş*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Lefebvre, H. (2015). *Mekanın Üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lemert, E. M. (1951). *Social Pathology*. New York: McGraw-Hill.
- Lemke, T. (2014). *Biyopolitika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Letho, J. E., Kooistra, P., & Pullkinen, L. (2003). Dimension of Executive Functioning: Evidence from Children. *British Journal of Developmental Psychology*, 59-80.
- Levine, P. A. (2020). *Kaplanı Uyandırmak Travmayı İyileştirmek*. İstanbul: Butik.
- Lombroso, C. (2006). *Criminal Man*. Durham: Duke University Press.
- Mainbom, H. (2008). The Mad, The Bad an The Psychopath. *Neuroethics*, 84-167.
- Manis, J., & Meltzer, B. (1978). *Symbolic Interaction: A Reader in Social Psychology*. Boston: Ally and Bacon.
- Matsueda, R. L. (1992). Reflected Appraisals Paternal Labeling and Delinquency. *New York*, 1577-1611.
- Matza, D. (1964). *Delinquency and Drift*. New York: Wiley.
- Mead, G. H. (2019). *Zihin Benlik ve Toplum*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Mercan, Ç. S. (2014). Gelişim Psikolojisinde Kuramlar ve Araştırma Yöntemleri. H. Ergin, & A. Yıldız içinde, *Gelişim Psikolojisi* (s. 5-28). Ankara: Nobel Yayınları.
- Merton, R. K. (1957). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.
- Miller, A. (2020). *Beden Asla Yalan Söylemez*. İstanbul: okuyanus.
- Miller, W. B. (1958). Lower-Class Culture as a Generation Milieu of Gang Delinquency. *Journal of Social Issues*, 9-10.
- Millon, T., Grossman, S., Millon, C., Meagher, S., & Ramnath, R. (2020). *Modern Yaşamda Kişilik Bozuklukları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Montesquieu, B. d. (2019). *Kanunların Ruhu Üzerine*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Morva, O. (2013). *Chicago Okulu: Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşf*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Morva, O. (2017). Chicago Sosyoloji Okulu'nun Etnografik Mirasını Yeniden Okumak: Dijital Etnografi Çağında Sembolik Etkileşimcilik. *Moment Dergi*, 135-154.

- Oshima, K. M., Huang, J., Jonson-Reid, M., & Drake, B. (2010). Children with Disabilities in Poor Households: Association with Juvenile and Adult Offending. *Social Research*, 102-113.
- Özbesler, C., & Bulut, I. (2013). Sosyal Hizmette Genelci Yaklaşım ve Ekolojik Perspektif. H. Acar, N. Negiz, & E. Akman içinde, *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* (s. 97-117). Ankara: Maya Akademi.
- Özbesler, C., & Çoban, A. İ. (2013). İhmal ve İstismar Mağduru Çocuklarla Sosyal Hizmet. H. Acar, N. Negiz, & E. Akman içinde, *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* (s. 139-154). Ankara: Maya Akademi.
- Özkan, Y., & Kılıç, E. (2014). Okul ve Aile Odaklı Sorunların Çözümünde Okul Sosyal Hizmet Uzmanının Önemi: Uzmanların Çocuk ve Ailelerle Çalışmada Sahip Oldukları Beceriler. 397-412.
- Özkazanç, A. (2011). *Neo-Liberal Tezahürler*. Ankara : Dipnot.
- Öztürk, E. (2016). Psikotarih Açısından Çocuk Yetiştirme Tarzları ve Çocuk İstismar. *Türkiye Klinikleri Journal Of Forensic Medicine-Special Topics*, 2 (3), 24-34.
- Payne, M. (2020). *Modern Sosyal Hizmet Kuramı*. Ankara: Nika Yayınları.
- Pekin Kuralları*. (1985, Kasım 29). mevzuat.gov.tr:
<https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/198201915572615.pdf>, E.T.: 04.12.2020.
- Pekin Kuralları*. (1985, Kasım 29). Barolar Birliği:
http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakararlar/cocukadaletsistemininuygulanmasi.pdf, E.T.: 08.12.2020.
- Piaget, J. (2015). *Çouğun Ahlaki Yargısı*. İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Pitt, J. (2001). *The New Politics of Youth Crime; Disiplin and Solidarity*. Palgrave.
- Polat, O. (2018). Şiddet. *MÜHF*, 15-34.
- Poloma, M. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Ankara : Palme Yayıncılık.
- Poloma, M. M. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. İzmir: Palme Yayıncılık.
- Prus, R. (1996). *Symbolic interaction and ethnographic research: Intersubjectivity and the study*. Albany: State University of New York Press.
- Ritzer, G. (2011). *Modern Sosyoloji Kuramları*. Ankara: De Ki Yayınları.
- Riyad İlkeleri*. (1990, Aralık 14). Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi:
http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakararlar/cocuksuclulugununonlenmesi.pdf, E.T.: 19.12.2020.
- Rose, A. (1962). A Systematic Summary of Symbolic Interaction Theory. A. Rose içinde, *Human Behavior and Social Proseses*. Boston: Houghton Mifflin.
- Rosenthal. (1970). Genetic Theory of Abnormal Behavior. 133-138.
- Sampson, R. J., & Laub, J. H. (1997). A Life-Course Theory of Cumulative Disadvantage and the Stability of Delinquency. *Developmental Theories of Crime and Delinquency*, 61-133.

- Sankır, H. (2010). Sembolik Etkileşimci Yaklaşım Çerçevesinde Plastik Sanatlarda Kadın Sanatçı Kimliği. Ankara.
- Santrock, J. W. (2016). *Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Schward, & Scolnick. (1967). Two Study of Legal Stigma. *The Other Side*, 105-118.
- Scott, J. W. (2017). *Eleştirel Tarih Kuramı: Kimlikleri, Deneyimleri, Politikalar*. Ankara: Dost Yayınları.
- Selçuk, B., & Yeniad, N. (2020). Dezavantajlı Koşullarda Yetişen Çocuklarda Yönetici İşlev ve Zihin Kuramı Gelişimi. Ç. Aydın, T. Göksu, A. C. Küntay, & D. Tahiroğlu içinde, *Aklın Çocuk Hali: Zihin Gelişimi Araştırmaları* (s. 389-415). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Sellin, T. (1938). *Culture Conflict and Crime*. New York.
- Shaffer, D. R., & Kipp, K. (2007). *Developmental Psychology: Childhood and Adolescence*. Belmont: Wadsworth.
- Shaw, C. R., & McKay, H. D. (1941). *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: Chicago Press.
- Sheafor, B. W., & Horejsi, C. J. (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması: Temel Teknikler ve İlkeler*. Ankara: Nika Yayınları.
- Sheldon, W. H. (1942). *The Varieties of Temperament: A psychology of Constitutional Differences*. New York: Harper.
- Shoemaker, D. W. (2018). Psikopati, Sorumluluk ve Ahlaki Uzamsal Ayırımı. T. Schramme içinde, *Ahlakın Dışındakiler* (s. 259-286). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Snow, A. D. (2001). Extending and Broadening Blumer's Conceptualizasyon of Symbolic Interactionism. *Symbolic Interactionism* (s. 367-377). içinde
- Spivak, G. C. (2016). *Madun Konuşabilir Mi?* Ankara: Dipnot Yayınları.
- Sutherland, E. H. (1947). *Principles of Criminology*. Philadelphia: Lippincott.
- Sykes, G. M., & Matza, D. (1957). Tecniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 667-669.
- Şenol, D. (2017). *Sembolik Etkileşim*. Ankara: Net Yayıncılık.
- Tannenbaum, F. (1938). *Crime and Community*. New York: Columbia University Press.
- Tapan, F. (2019). *Suçla Sürtüklenen Çocuklarda Aidiyet Duygusu: Adana Örneği*. Konya: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alınmıştır.
- Taşkın, E. E. (2019). *Çocuk Suçluluğunda Akran Etkisi*. Isparta. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Taylor, C. (2018). *Benliğin Kaynakları: Modern Kimliğin İnşası*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Teater, B. (2019). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş*. Ankara: Nika Yayınları.

- Thomas, W. I., & Znaniecki, F. (1918). *The Polish Peasant in Europa and America*. New York: Dover Publication.
- Triplett, R. A., & Jarjoura, G. (1994). Theoretical and Empirical Specification of a Model of Informal Labeling. *Journal of Quantitative Criminology*, 243.
- Turner, J. H., Beeghley, L., & Powers, C. H. (2013). *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Tümekaya, S. (2005). Aile Yanında ve Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (4), 445-459.
- Türk Ceza Kanun*. (tarih yok). Mevzuat.gov.tr: <https://www.mevzuat.gov.tr>, E.T.: 19.11.2020.
- Türk Ceza Kanun*. (2010, 9 26). Mevzuat.gov.tr: <https://www.mevzuat.gov.tr>, E.T.: 09.11.2020.
- Twin Study. (2016, Ekim 1). *Minnesota Center for Twin and Family Research*. The Minnesota Twin Family Study: <https://mctfr.psych.umn.edu/twinstudy/>, E.T.: 01.11.2020.
- Uluğtekin, S. (2004). *Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları*. Ankara.
- Vygotsky, L. S. (2018). *Düşünce ve Dil*. İstanbul: Roza Yayınevi.
- Vygotsky, L. (2020). *Zihinsel Gelişim Süreçleri*. İstanbul: Roza Yayınevi.
- Wacquant, L. (2015). *Kent Paryaları*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınlar.
- Walker. (1980). Punishment, Danger and Stigma. *The Morality of Criminal Justice*, 142-143.
- West, J. D. (1982). *Delinquency: Its Roots, Careers and Prospect*. Londra: Heinemann.
- Williams. (1982). *Criminology and Criminal Justice*. Londra.
- Wilson, & Herrnstein. (2003). Crime and Human Nature. 87-110.
- Winnicott, D. W. (2018). *Çocuk Aile ve Dış Dünya*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Yavuzer, H. (2018). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yikebali, M. (2018). *Sembolik Etkileşimcilik ve Çağdaş Sosyal Teori: Topluma Yeni Bakışlar*. İstanbul: Yayınlanmamış doktora tezi.
- Yıldırım, D. D. (2019). *Diyarbakırda Suça Sürüklenen Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Diyarbakır Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi*. Diyarbakır: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> adresinden alınmıştır.
- Yılmaz, E. (2009). “Çocuk Hakları” Açısından; Çocuğun Davada Temsilinin ve İradesinin Önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 819-841.
- Yochelson, & Samenov. (1976). The Criminal Personality. 253-261.
- Yörükoğlu, A. (2018). *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yücel, M. T. (2004). *Kriminoloji*. İstanbul: Umut Vakfı Yayınları.

Yüksel, F., & Koçtürk, N. (2018). Evden Kaçan Çocuklar: Sosyal Destek Düzeyleri ve Psikososyal Özellikleri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 877-901.

Yüksel, F., & Koçtürk, N. (2018). Evden Kaçan Çocuklar: Sosyal Destek Düzeyleri ve Psikososyal Özellikleri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 879-901.

Yüksel, T. (2019). Bir Üniversite Hastanesi Çocuk Psikiyatrisi Polikliniğinde Değerlendirilen Suça Sürüklenen Çocuklar. *Dicle Tıp Dergisi*, 560-565.

Zastrow, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika Yayınları.

Zorbaz, O., & Bilge, F. (2019). Suça Sürüklenen Çocukların Değerlendirilmesinde Ekolojik Sistem Yaklaşımının Kullanımı: Olgu Sunumu. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 793-813.

EKLER

EK-1

DEMOGRAFİK BİLGİLER

1	Suçta Sürüklenen Çocukla Yakınlık Derecesi	
2	Yaş	
3	Meslek	
4	Çocuk Sayısı	
5	Çocukların Yaşları, Eğitim Durumları ve Cinsiyetleri:	
6	Eşin Mesleği:	
7	Konut Durumu Nedir	
8	Hane Ortalama Geliri:	
9	Okuryazarlık Durumu:	
10	Ebeveynlerin Öz-Üvey olma Durumu:	

ÇALIŞMAYA İLİŞKİN SORULAR

- 11) Sizce nasıl bir ebeveynsiniz, çocuklarınızı iyi yetiştirdiniz mi?
- 12) Sizce çocuğunuz sizi nasıl tanımlar? / Siz çocuğunuzu nasıl tanımlarsınız?
- 13) Çocuklarınızın fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılayabildiniz mi?
- 14) Çocuklarınızın eğitimiyle yeterince ilgilenir misiniz?
- 15) Çocuklarınıza karşı olumsuz eleştiri veya sözlü hakarete bulunur muydunuz?

16) Çocuklarınızın beceri ve yeteneklerini, okul başarısını yeterli görür müydünüz?

17) Çocuklarınızın başarısızlıkları karşısında sergilediğiniz tutum nasıldır?

18) Sizce çocukların uslu durması için dayak ya da fiziksel ceza gerekli midir?

19) Çocuklarınız şiddete doğrudan maruz kaldılar mı ya da tanıklık ettiler mi?

20) Herhangi bir çocuğunuzun evden kaçma durumu oldu mu?

SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK HAKKINDA

21) Çocuğunuzun duygu durumunda(aşrı öfke, utangaçlık, korku, yetersizlik durumu vb.) bir bozukluk var mı?

22) Çocuğunuzun bedensel işlevlerinde (uyku, yemek, dokunmaya karşı hassaslık, dürtüsellik, uyum problemi vb.) bir bozukluk var mıydı?

23) Çocuğunuz kendisine zarar veren davranışlarda bulunur muydu?

24) Çocuğunuzun kardeşler arası ilişkileri nasıldır?

25) Çocuğunuz aşağıda sayılan alanlardan hangilerinde başarısız olduğunu düşünüyorsunuz?

- * Eğitim
- * Aile ilişkileri
- * Akranlarıyla
- * Toplumsal Kurallarla
- * Sağlık Açısından
- * Mesleki Açıdan
- * Diğer:

26) Çocuğunuz ne tür bir suç işledi ve ne tür bir ceza aldı?

27) Size göre çocuğun bu suçu işleme sebebi nedir?

28) Yakın çevrenizde suç işleyen başka birisi var mı?

29) Çoğunuzun suça sürüklenmesinde aile ilişkilerinizin etkisi var mıdır?

30) Çocuğunuzun yakın arkadaşlarını tanıyor musunuz? Nasıl tanıştınız?

31) Arkadaşlarından sabıkası olan var mı?

ÖZGEÇMİŞ

İlköğretimini Ilıcalar İlkokulu ve Simani Ortaokulu'nda, lise öğrenimini ise İMKB Bingöl Lisesi'nde tamamladı. 2018 yılında Bingöl Üniversitesi Sosyal Hizmet bölümünde lisans eğitimini tamamladı. 2019 yılından beri Bingöl Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nde sosyal çalışmacı olarak çalışmaktadır.

